

CERDANYA, MEMÒRIA DELS 70

TALLÓ. FOTO: JOAN PEITX

Grup de Recerca
de Cerdanya

Diputació de Girona

CERDANYA, MEMÒRIA DELS 70

“Mitjançant la recuperació de la memòria col·lectiva en una memòria individual, per així donar la dimensió viscuda de la història”.

Annie Ernaux, “Els anys”

ÍNDEX

- PÀG. 04** Per què “Memòria dels 70”? Joan Peitx.
- PÀG. 20** L’humor cerdà dels 70 (document Rufaca).
- PÀG. 21** Del túnel de Toses al túnel del Cadí en una dècada Joan Peitx.
- PÀG. 30** Les revistes de Cerdanya als anys 70. Alfred Pérez Bastardas.
- PÀG. 36** Imatges de “bunyols” arquitectònics a la Cerdanya dels 70.
- PÀG. 37** Els Grups de l’Alt Pirineu als 70. Antoni Plans i Amadeu Gallart.
- PÀG. 41** Document (Rufaca): Xerrant amb la construcció.
- PÀG. 45** Còmic: Guió: Sendret / Il·lustració: Monse Fransoy.
- PUIGCERDÀ ALS ANYS 70**
- PÀG. 47** Entrevista a Josep Moliner, alcalde de Puigcerdà. Joan Peitx.
- PÀG. 56** L’Institut Pere Borrell. Artur Solà.
- PÀG. 64** L’Hospital de Puigcerdà. Joan Llauro.
- PÀG. 72** Oposició democràtica i transició política a Puigcerdà. Joan Peitx.
- PÀG. 82** Una aproximació a la situació de la dona a la Cerdanya als anys 70. Maria Martínez.
- PÀG. 84** Entrevista a Carmen Camarero. Maria Martínez.
- PÀG. 89** La primera novel·la cerdana escrita per una dona. Maria Martínez.
- PÀG. 90** Salvador Torrent Masip, una figura essencial per a la cultura cerdana. Tomàs Torrent Masip.
- PÀG. 94** La Gatzara. Llorenç Olive Gineste.
- PÀG. 98** La 1a setmana de la joventut a Puigcerdà (1974). Josep Tallaferro.
- PÀG. 102** Els Isards. Rosa Cuesta, Lourdes Cazorla i Mercè Palau.
- PÀG. 108** Les festes del carrer. Lourdes Cazorla Puig.
- PÀG. 112** Els esports a Puigcerdà: entrevista a Joan Barnola. Joan Peitx.
- PÀG. 119** Puigcerdà amb ulls d’infant. Enric Quílez
- ALP ALS ANYS 70**
- PÀG. 123** Alp als anys 70. Josep M. Dolç.
- BELLVER ALS ANYS 70**
- PÀG. 128** Entrevista a Joan Pous. Salvador Vigo.
- PÀG. 135** El despertar d’aquell Bellver dels 70. Marc Pont.
- GER ALS ANYS 70**
- PÀG. 147** El Roser de Ger. Lourdes Cazorla Puig.
- LLÍVIA ALS ANYS 70**
- PÀG. 151** L’evolució de la construcció a Llívia durant els anys 60 i 70. Àuria Hernández
- PÀG. 159** Llívia, de botigues als 70. Montse Costa Bragulat.
- PÀG. 166** Mirades d’un “veranejant” de Llívia. Jaume Bragulat Bertran.
- MONTELLÀ ALS ANYS 70**
- PÀG. 175** EL SOMNI D’UNA NIT D’ESTIU. Viatge retrospectiu al Montellà del 1970. Albert Martí Roig.
- L’ALTA CERDANYA ALS ANYS 70**
- PÀG. 187** La poesia del rossellonès Jordi-Pere Cerdà. Albert Manent.
- PÀG. 191** El Cantó de Sallagosa als anys 70. Jean-Louis Blanchon.
- PÀG. 194** Agraïments i bibliografia bàsica.

CARROSSA DEL CINE-CLUB PUIGCERDÀ PER A LA FESTA DE L'ESTANY.
FOTO: AUTOR DESCONEGUT. ARXIU FAMILIA PEITX.

Querol

REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

CONSELL DE REDACCIÓ

Alfred Pérez-Bastardas, Coordinador
Enric Quílez
Núria Casamitjana
Joan Peitx, Coordinador del monogràfic
Marc Pont
Xavier Gil
Maria Martínez

—
ISSN 2696-2373

AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro
Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas
Correcció ortogràfica: Enric Quílez i Castro
Maquetació: Anna Solans. creativadisseny.cat
Internet: Gael Piguillem i Boladeras

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

Per què “Cerdanya, memòria dels 70”?

JOAN PEITX

Memòria

Els lectors i les lectores d'aquest monogràfic de la revista Querol estan a punt de submergir-se en un viatge en el temps, a la Cerdanya dels anys 70. Ho faran tant des de l'empremta de la subjectivitat de la memòria d'alguns articulistes, com des d'una perspectiva d'anàlisi aparentment més objectiva, a partir de les dades o de la documentació de l'època, gens exhaustiva. Però allò que volem deixar clar des d'aquestes primeres línies és que estem parlant no de la història, sinó de la memòria dels 70 a la nostra comarca. I com diuen que la memòria és selectiva som conscients que la selecció dels fets que presentem podria ser una altra. Tots sabem que la memòria no és la representació real del passat, sinó la representació mental d'un temps, d'una època que els historiadors del futur faran bé de recollir, però també de contrastar amb la documentació de què disposin. La càrrega inevitable de nostàlgia que acompanya aquest monogràfic és benvinguda – per què no? –, però el principal objectiu de la Querol és el d'establir un testimoni col·lectiu que serveixi de punt d'arrancada per conèixer una època que ja comença a ser llunyana. L'evidència amb què ens vam trobar en confeccionar el monogràfic sobre la Guerra Civil (*Querol, 34*) ens ha donat una bona empremta per iniciar la tasca d'explicar allò que va passar a la Cerdanya els anys 70 a partir d'algunes persones – moltes, però no totes, és clar – que la van viure. Efectivament, en tractar el tema de la Guerra Civil ens vam adonar d'allò que ja sabíem: fèiem tard, la major part dels testimonis directes ja s'havien mort. Tot just podíem disposar de la memòria d'algunes persones que eren nens en aquells moments, o dels fills i nets que encara disposaven d'informació indirecta sobre aquells anys. Això no ens havia de tornar a passar. Així que vam fer una tria àmplia de persones que van protagonitzar en llocs rellevants o coneixen la vida de Puigcerdà (l'Ajuntament, l'Institut, l'Hospital, el Poliesportiu, la política democràtica, la cultura, les revistes Cerdanya i Rufaca, els Isards, la situació de la dona, etc.) o dels principals pobles de la Baixa Cerdanya (Alp, Bellver,

Montellà-Martinet, Llívia...) i també de l'Alta Cerdanya durant aquella dècada. Amb èxit divers, hem intentat arribar a tota la comarca a partir de les possibilitats que ens donaven la nostra pròpia xarxa de relacions i la disponibilitat de les persones a qui hem demanat col·laboració. El resultat (centrat sobretot en la Baixa Cerdanya, perquè amb l'Alta, malauradament, encara ens falten llaços i enllaços) ben segur que no serà del gust de tothom. Hi haurà qui trobarà un pes excessiu en algunes opinions i altres subratllaran les absències o els buits. En tot cas, podem dir que estem orgullosos de la important participació directa de les vint-i-set persones – entre articulistes i entrevistats – que han col·laborat en l'edificació d'aquest memorial. Però som conscients que, amb aquesta revista, no esgotem la memòria d'aquells anys, només volem revifar-la i deixar-ne testimoni escrit. La porta dels 70 està oberta.

I per què els 70? Què passava al món?:

En primer lloc, hem triat els 70 per les circumstàncies: aquesta és una dècada que el coordinador de la revista va viure intensament i activament a la comarca, de manera que són deu anys gens desconeguts per a qui ha impulsat la tasca de coordinar la reconstrucció de la memòria col·lectiva d'aquells anys. Els enllaços necessaris amb les persones que la van viure activament, tot i que alguns ja ens han deixat, permetia aproximar-s'hi amb un cert coneixement de causa, per més personal que sigui.

Però és que, en segon lloc, l'època dels 70 és fonamental per a la història del món, de Catalunya, d'Espanya i de la Cerdanya. Totes les dècades ho són, en deu anys del s. XX succeeixen suficients fets perquè puguem subratllar la importància de cada dècada. En una conferència recent, a Puigcerdà, en Joan Manuel Casanovas començava la seva dissertació sobre la dècada dels 60 amb una frase: “va ser una dècada prodigiosa” i molt positiva. Segurament la dels 70 té més llums i ombres, podríem definir-la com una època de transició i canvis importants respecte a la línia que

marcaven els deu anys anteriors. Però no hi ha cap dubte que en el terreny econòmic, social, polític, internacional, científic, tecnològic i cultural, els 70 suposen un punt d'inflexió d'una època que s'acaba per donar-ne pas a una altra.

Impossible resumir en poques pàgines què va succeir durant una dècada marcada, encara, per la política de blocs (EUA i l'URSS) que, per altra banda, no encaixa perfectament amb les xifres rodones dels 10 anys. Però si haguéssim de triar dos personatges universals que sintetitzessin la dècada triaríem dues imatges absolutament contradictòries que, no obstant això, es convertirien en icones universals comunament acceptades. Ens referim al Che Guevara (1928-1967) i a la nina Barbie (creada el 1959). Tenen en comú que la seva activitat o la seva rellevància s'inicia i creix als anys 60, però és a la dècada dels 70 quan el seu imperi iconogràfic arriba a la seva esplendor. És curiosa aquesta coexistència pacífica. Per una banda, ens trobem la figura d'un guerriller argentí que participa activament i en un paper rellevant en la revolució marxista cubana encapçalada per Fidel Castro i quan aquest aconseguix el poder se'n va a Bolívia per estendre la revolució a Llatinoamèrica. Allà serà abatut l'any 67. La impressió d'un heroi que s'ha allunyat del poder per estendre la revolució al seu continent li va conferir una aurèola de màrtir laic, a la qual va contribuir una fotografia d'Alberto Korda que presentava una imatge molt atractiva del Che que acabaria per convertir-se, als anys 70, en una mercaderia popular present a totes les fires i botigues del món: pòsters, clauers, camisetes, tovalloles... Paradoxa: un revolucionari comunista convertit en un producte de consum.

Per altra banda, l'altre cantó de la moneda: la nina Barbie, creada per Charlotte Johnson l'any 59, va aconseguir penetrar a milions de llars de tot el món. La joguina es presentava com una noia "moderna", de figura estilitzada amb tots els complements de roba, articles de bellesa i de la llar que la convertien en un exemple típic, i per tant reconeixible, de la societat de consum. Les crítiques que se li han fet al llarg de la història per incrustar al cervell de les nenes un concepte de dona d'aparença moderna i atractiva, però esclavitzada per la seva dependència consumista, no han servit de gaire, ni tan sols aquelles que l'acusaven de presentar un model anorèxic. L'evolució de la nina sortejant aquestes mirades disconformes arriba al seu paroxisme en la recent versió cinematogràfica de "*Barbie*", a on se li aplica una rentada de cara per presentar-la com una "*dona empoderada*".

Aquestes dues icones tan poderoses dels 70 representen força bé les contradiccions de la dècada dels 70, que s'inicia amb el "maig francès" del 68 i s'acaba amb l'entronització del *neoliberalisme*, perfectament representat en les figures de Reagan i Thatcher com a portaveus d'una nova època.

Sense gaire temor a equivocar-nos, diríem que la dècada dels 70 comença al *Maig del 68* a França. I per allò que una imatge val més que mil paraules, sintetitzem aquells anys amb l'ajut de les icones del moment, reiterant que l'elecció sempre serà subjectiva.

Una lectura general d'allò que succeïa al món a finals dels seixanta no permetia anunciar els canvis de signe contrari que s'iniciarien a finals de la dècada següent. Els aires de renovació i llibertat del "maig francès", acompanyats del pacifisme del moviment "hippie", que s'havia desenvolupat anys abans, sobretot als EUA, donaven protagonisme a unes noves generacions que mostraven activament un canvi de mentalitat que anava molt més lluny de les aportacions que en el terreny econòmic havia aportat l'edificació progressiva a la vella Europa de "l'estat del benestar". Europa trencava la tradició de conflictes bèl·lics entre les potències del continent gràcies a la construcció progressiva de la Comunitat Econòmica Europea (futura UE) i havia iniciat el camí de resoldre els problemes econòmics bàsics de la població per tal d'allunyar les classes treballadores d'interessos revolucionaris que possessin en qüestió la propietat privada, seguint el model de l'URSS. El

“compromís historic” del Partit Comunista Italià amb la democràcia cristiana, el concepte de “reconciliació” a Espanya conduïren a l’esquerra revolucionària cap als valors democràtics. I, resoltes les preocupacions de la jubilació, l’educació i l’assistència sanitària, entre altres, la població es deslliurava del neguit d’acumular estalvis per a la vellesa o per a una possible malaltia i entrava en allò que se’n va començar a dir “*societat de consum*”: electrodomèstics, televisor, cotxes, vacances (turisme) i oci començaven a estar a l’abast de les classes treballadores que, observant que l’“ascensor social” funcionava, a partir d’aquell moment van començar a sentir-se com a classes mitjanes, un concepte que s’està evaporant en l’actualitat. Però els joves van fer un pas més: van reivindicar una nova quotidianitat que inclogués la llibertat sexual, homosexualitat inclosa, els drets de la dona (feminisme), el dret al divorci, el dret d’avortament, un ecologisme primitiu i un pacifisme antiimperialista. Però, probablement, en aquell esclat llibertari, encara minoritari als anys 70, hi havia ja el germen d’un individualisme que acabaria per emergir i que acabaria implementant-se en els tarannàs col·lectius de les següents dècades.

Els avenços científics i tecnològics van acompanyar i empènyer l’època. De la modèstia quasi anònima de les aportacions científiques, rescatem pel seu impacte social posterior l’aportació de Wallace Broecker en predir l’escalfament global i els perills que comportava per a la civilització contemporània, ben complementades per pensadors de finals dels 60 i molt llegits als 70. Tal és el cas d’Herbert Marcuse, que havia ofert una lúcida anàlisi sobre l’alienació implícita en el sistema capitalista avançat, o Marshall McLuhan, que va encunyar el concepte d’“*Aldea Global*”, que tant s’adiu al món dels nostres dies; o Wilhelm Reich, el psicoanalista que amb el seu llibre “*La revolució sexual*” va posar fonaments psiquiàtrics a l’onada d’alliberament en aquest terreny. Als 70, Internet era encara lluny (l’any 1993 s’anuncia públicament la *World Wide Web*), però s’estaven posant les bases de la “revolució digital”. Dues aportacions de la medicina científica van recolzar el protagonisme creixent de la dona liderat pel moviment feminista: el naixement de Louise Brown, la primera nena fecundada *in vitro*, i la generalització de l’ús de la píndola anticonceptiva a Europa, malgrat que a Espanya va estar prohibida fins al 78.

El món als 70

El món als 70

1972: renúncia del president Nixon pel cas Watergate. Foto: Wally McNamee/Corbis/Getty images

1973: Les dictadures d'Amèrica Llatina. Cop d'estat de Pinochet contra el govern democràtic de Salvador Allende.

El "maig francès" (1968) a Europa i el moviment "hippie" dels anys 60, més present a EUA, van suposar un canvi important en la mentalitat de les societats avançades: llibertat sexual, feminisme, dret al divorci, dret d'avortament, homosexualitat, ... Fou la revolució de la quotidianitat.

Amb la mort de Mao Zedong (1976), el contrast entre la pobresa de la Xina amb el "miracle japonès", va donar pas a "l'economia de dues velocitats", introduint un capitalisme autocràtic que l'ha portat a la posició rellevant d'avui.

1972: "la nena cremada pel Napalm" a la guerra del Vietnam (1955-75) va contribuir a la crítica i a la derrot a dels EUA. Foto: Nick Ut.

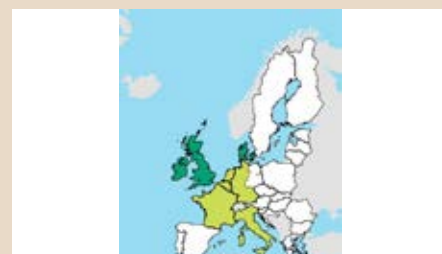
El context mundial als 70 venia marcat encara i per sobre de tot per la "Guerra freda" i la política de blocs (EUA-OTAN versus URSS-Pacte de Varsòvia).

1973: la decisió de l'Organització dels Països Exportadors de Petrol (OPEP) d'augmentar el preu del barril per compensar la devaluació del dòlar està a l'origen de la greu crisi econòmica global dels anys 70.

1972: l'assassinat de 12 atletes israelins per l'organització terrorista palestina "Setembre Negre" va ser un altre episodi sagnant del conflicte jueu-palestí que encara perdura. Ni la Guerra del Yom Kippur (1973) ni la Pau de Camp David (1978) van resoldre els problemes.

L'uropeïsm: les ampliacions de la CEE (futura Unió Europea) amb la incorporació de nous països va ser una constant de l'època que va acabar definitivament amb les seculars guerres de confrontació entre els territoris del continent.

Al final de la dècada (1979), l'elecció de R. Reagan com a president d'EUA i de M. Thatcher com a primera ministra del Regne Unit inauguraven l'època del *neoliberalisme* al món, un canvi de paradigma respecte a les dècades anteriors en què s'havia establert l'estat del benestar.

1979: l'Aiatol·là Khomeini (1900- 89) liderà la revolució iraniana que va implantar l'Estat Islàmic.

La independència dels països africans als anys 60 va donar pas al *neocolonialisme*. Exemples: La "guerra de Biafra" (Nigèria) o la d'Angola, on les potències propiciaren el conflicte civil per fer-se amb la riquesa de primeres matèries minerals de la regió.

En el terreny de la teoria econòmica, a mesura que avançava la dècada, va començar a tenir força predicament el pensament de l'escola de Chicago, amb els ultraliberals Fiederick August von Hayek i Milton Friedman, que van recolzar la dictadura de Pinochet a Xile, un país que, als seus ulls, havia aturat un perillós experiment de socialisme democràtic. Era l'aplicació pràctica de la "Teoria del shock": un paquet de mesures

aplicades sense cap titubeig, encaminades a eliminar les traves a la lliure circulació de béns i capitals en el mercat mundial i a la marginació del paper de l'estat a funcions subsidiàries ("mercat lliure", se'n va dir). Es posaven les bases del pensament econòmic que ostentaria l'hegemonia mundial a les pròximes dècades: el **neoliberalisme**.

Ciència i tecnologia

Arribada de l'home a la lluna (1969)

Els primers trasplantaments de cor (1968) efectuats pel Dr. Christian Barnard poden ser el símbol dels avenços en medicina en aquesta època.

El geoquímic Wallace Broecker va ser el primer en popularitzar el concepte "d'escalfament global" del planeta (1975), molt contestat a l'època.

Louise, la primera nena nascuda per fecundació in vitro ("la nena proveta", 1978) i l'ús de la píndola anticonceptiva, que es generalitzà a Europa durant els anys 70, permetent la "planificació familiar". A Espanya va ser il·legal fins al 1978.

Tres icones del consum tecnològic dels 70: el reproductor i les cintes de video Betamax (1976), el Walkman (1979) i el SEAT 127 (1972-1982).

Steve Jobs, fundador de l'empresa Apple que, amb Microsoft, revolucionarien el món de la comunicació i acabaria convertint-se en una icona mítica als anys 90.

F.A. Hayek i M. Friedman, pares del **neoliberalisme** econòmic ("La teoria del shock"): Escola de Chicago

Pensament social i econòmic

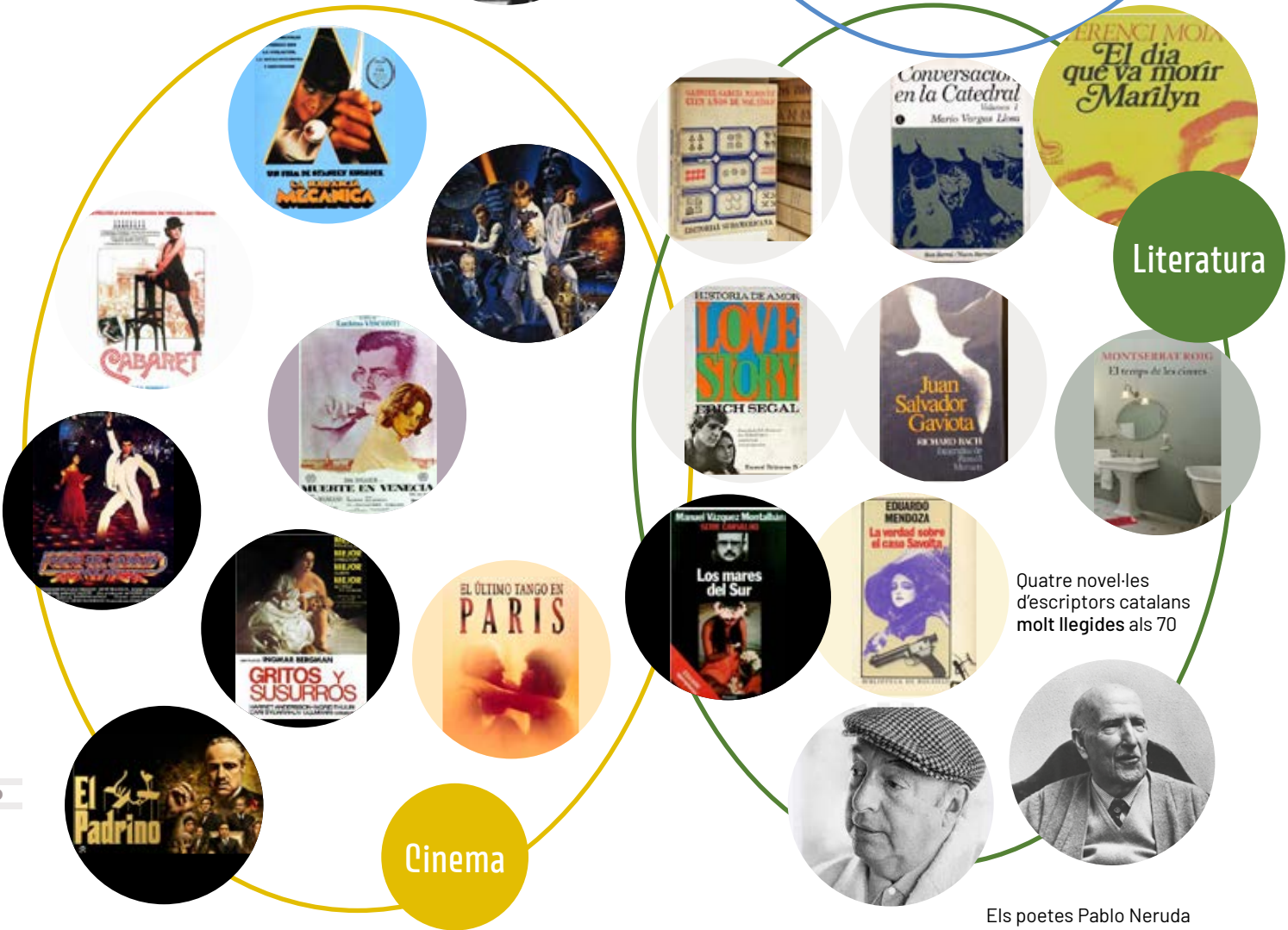
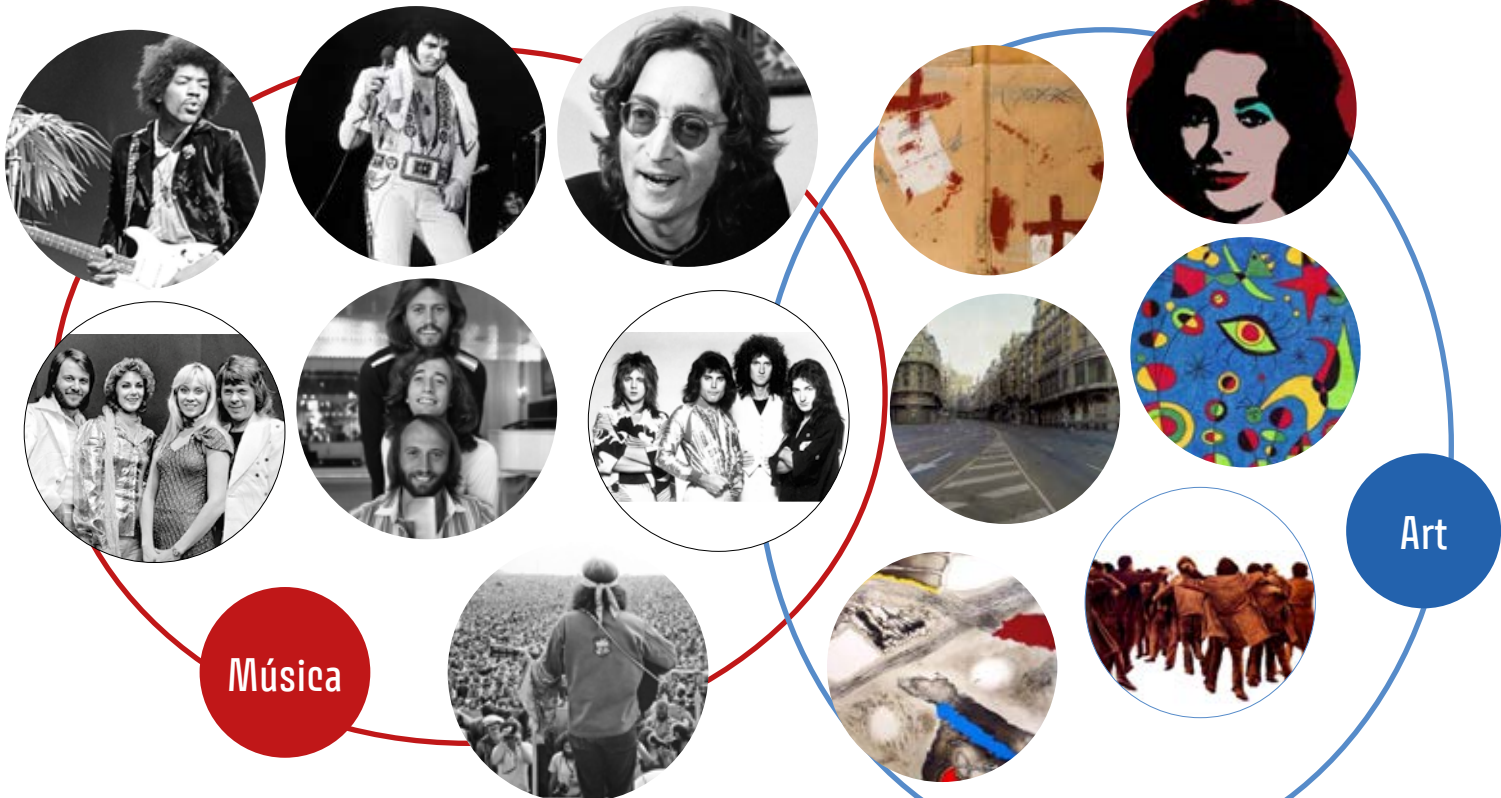
Lògicament, el món de la cultura es va fer ressò i agent actiu, tot alhora, d'aquests canvis: els codis de gènere en la literatura (la influència del *boom llatinoamericà* a la novel·la es va fer sentir encara durant els 70, amb capdavanters com García Márquez i Vargas Llosa) o en el cinema (*"Grupo salvaje"* i les pel·lícules de Sam Peckinpah van capgirar l'èpica del western clàssic, per exemple) van ser trasbalsats per noves lectures i experimentacions sense deixar de conuiu amb propostes comercials (*best-sellers* o novel·les i pel·lícules romàntiques – *"Love Story"* serveix per a ambdós casos, en iniciar-se la dècada i *"Fiebre del sábado noche"* cap al final) o grans superproduccions hollywoodianes (l'inici de la saga de *"La guerra de les galàxies"*). La preclara visió de Kubrick sobre el futur a *"La naranja mecànica"*, la renovació del musical amb *"Cabaret"* i del cinema de gàngsters amb *"El padrino"* o l'univers íntim de Bergman (*"Gritos y susurros"*) o Visconti (*"Muerte en Venecia"*) són fites cinematogràfiques d'aquells temps, acompanyades de l'escandalosa provocació sexual de *"El último tango en París"*, prohibida a Espanya i també pel Vaticà.

A Espanya, les novel·les de Manuel Vázquez Montalbán van revalorar amb èxit el gènere "negre". I l'antologia sobre poetes actuals de Josep M. Castellet (*"Nueve novísimos"*), va marcar un abans i un després en la consideració de la poesia espanyola, al costat de la consagració de poetes com Pablo Neruda i Vicente Aleixandre, que van obtenir el Premi Nobel de literatura en aquells anys.

Però, potser, el fenomen cultural més destacable va ser el de la música, que va esdevenir un gran espectacle de masses, lluny del gaudi quasi individual en què s'havia mantingut fins al moment. Amb la mort de tres grans de la música popular contemporània, com van ser Elvis Presley, Jimmy Hendrix i John Lennon, el panorama musical es va globalitzar amb grups tan populars com heterogenis: ABBA, Bee Gees o Queen podrien ser exemples representatius d'un moviment cultural que aplegava multituds de joves en festivals (el Festival de Woodstock va marcar la pauta des de 1969). La mort de tres persones en aquell festival, una per sobredosi d'heroïna, pot ser també un indicador dels estralls que va causar aquest tipus de droga en aquelles generacions.

Com és habitual al llarg de la història, el món de l'art va reflectir els canvis que es produïen a la soci-

etat. Però és difícil fer una selecció d'allò que resulta més significatiu davant la dispersió de corrents renovadors més o menys informals o hiperrealistes que es va produir en el món artístic. Deixant de banda l'empremta global de Warhol en el món contemporani, amb les serigrafies dels anys 60 que tan bé representen la societat de consum, el trobem als 70 força engolit pels encàrrecs d'un sistema i una concepció de l'art que ell mateix sintetitza: *"Fer diners és art, i treballar és art, i els bons negocis són el millor art"*. Circumscriuint-nos a Espanya, la diversitat estilística en pot ser una de les úniques característiques comunes. Una diversitat que, probablement, va ser filla de la llibertat expressiva d'aquells anys, en què els cànons artístics ja s'havien triturat. Noms com Antoni Tàpies, Joan Miró, Antonio López, Juan Genovés i l'Equipo Crònica o Guinovart, fent una tria aleatòria, ens donen l'abast d'aquest ventall tan ample en l'expressió artística.

I a Espanya i Catalunya?

Amb Portugal sotmès a una dictadura des de feia més de quaranta anys i la dictadura nacionalcatòlica de Franco a Espanya, no cal dir que les circumstàncies polítiques de la península Ibèrica anaven amb el pas canviat respecte a Europa, però a mitjan dels 70 els aires de renovació també penetrarien als dos països.

A començaments del 70, el règim de Franco se sentia prou fort per pensar que tot quedaria “*atado y bien atado*” després de la mort del Dictador. L’any 1969, el príncep Juan Carlos havia jurat lleialtat al Cap d’Estat i als “*Principios Fundamentales del Movimiento*”. La successió semblava assegurada.

Però a l’Espanya dels 70, els moviments sindicals i veïnals, l’oposició democràtica clandestina, l’aïllament a Europa i l’acció violenta d’ETA són les puntes de llança d’un canvi de mentalitat al país, al qual ha contribuït de manera important l’aire fresc europeu que aporta el turisme creixent que visita el territori mediterrani. L’atemptat perpetrat per ETA contra el president de govern (1973), l’almirall Carrero Blanco, agafarà per sorpresa a un règim que no albira que està a les acaballes. El seu successor, Carlos Arias Navarro, reaccionarà intentant una reforma política (*Estatuto de Asociaciones políticas*, 1974) amb la qual l’“*aperturisme*” del règim tasta les seves limitacions, just quan la salut del Dictador està entrant en la fase terminal.

El 20-N de 1975, Carlos Arias Navarro anuncia per televisió, amb llàgrimes als ulls, la mort de Franco i es posen en funcionament els mecanismes legals per a la successió. El nomenament de Juan Carlos I de Borbón com a rei d’Espanya i el nomenament d’Adolfo Suárez com a president del govern seran les primeres baules d’un incert període de transició que tot just començava en un moment en què el règim franquista experimentava una debilitat visible a l’interior, però també en el camp de la política exterior: “la revolució dels clavells” a Portugal (1974) i la “marxa verda” amb què el govern marroquí, aprofitant la feblesa i aïllament del sistema polític, va impulsar l’ocupació dels territoris del “Sàhara espanyol” per part de 350.000 persones per aturar el referèndum a la zona. Els dos episodis a territoris veïns van contribuir a l’evidència de final d’etapa. La crisi del petroli iniciada l’any 1973 seria un altre impuls, encara que acabaria pesant com una llosa en els primers anys de democràcia en associar-se les penúries econòmiques amb el nou sistema polític que

es començava a edificar.

Allunyant-se dels sectors més immobiliàstres, encara molt forts i violents, el president Suárez va impulsar una “reforma política” que va sotmetre a un referèndum (1976) davant el qual l’oposició democràtica preconitzava l’abstenció. L’ampli suport majoritari que va obtenir el projecte reformista (94% de votants van donar el seu vot afirmatiu i la participació es va situar en el 77,7%) va suposar per a l’oposició democràtica un bany de realisme que, amb el temor sempre present d’un cop d’estat per part d’un exèrcit àmpliament inclinat cap a l’antic règim, va conduir el període de la “**transició**” cap al pactisme.

Mentrestant, la mentalitat de la població del país va accelerar el seu procés de canvi. Si a finals del franquisme, les llargues cues de cotxes de famílies de classe mitjana en direcció al “cinemes porno” situats a l’altre cantó de la frontera ja resultaven ridícules i anacròniques, en els anys següents, l’esclat del “*destape*” a les revistes que omplien els quioscs o a les pel·lícules espanyoles i els nous locals de “cinema X” van ser un “*xarampió*” que va durar pocs anys, però que va mostrar els símptomes d’una societat, fins llavors tutelada per la censura de l’estat i de l’església, que reclamava llibertat des de tots els racons del país. Alhora, aflorava una cultura més “progre” que a Catalunya va tenir la manifestació més pregona amb l’esclat de la “Nova cançó”, un moviment que venia de lluny. Amb lletres compromeses socialment o políticament, amb la reivindicació de la llengua i la divulgació dels nostres poetes, cantautors catalans com Raimon, Llach, Maria del Mar Bonet i molts altres es convertiren en veritables referents de masses. A mitjans de la dècada, la sisena edició del Festival de Canet (1976) va aplegar unes 60.000 persones. A finals de la dècada aquesta cultura va anar evolucionant cap a l’adopció d’un caire *underground* (o contracultural) que podria representar perfectament la revista “*Ajoblanco*”, fundada el 1974.

En el terreny esportiu, el Barça continuava omplint gairebé tot l’espai amb el seu paper de ser “*més que un club*”. Tot i que el palmarès global de l’època no fos especialment gloriós, l’any 1974 “*sonaren cinc campanades*” (parafraçant la cançó de la Trinca) en el clàssic Barça-Madrid.

Mentrestant, en el terreny de la política, el pols entre les forces “rupturistes” democràtiques i els “reformistes” de l’antic règim, va relegar els sectors més

Espanya als 70

Anys 70: moviment obrer i veïnal

1973: atemptat Carrero Blanco

1975

1975: Adolfo Suárez, president de Govern

1969: el príncep Juan Carlos jura els Principios fundamentales del Movimiento

1982: 1r govern PSOE

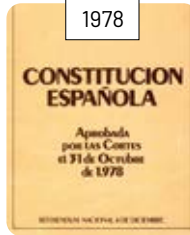
23-F de 1981

"El destape" dels anys 70

1978

1977: Pactes Moncloa

1976: Referèndum Reforma política

1977: Primeres eleccions generals

La "revolució dels clavells" Portugal (1974)

CEE.

Catalunya als 70

Les manifestacions multitudinàries de la Diada de 1976 a Sant Boi i la de 1977 a Barcelona van ser fonamentals en el camí de la recuperació de les institucions catalanes.

L'Assemblea de Catalunya (1971-77) va ser un organisme unitari d'oposició democràtica i catalanista al voltant del seu lema: *llibertat, amnistia i Estatut*.

A les primeres eleccions al Parl. de Cat. (1980) la victòria electoral de CiU, amb el recolzament d'ERC i Centristes de Catalunya-UCD, portà a la investidura de Jordi Pujol com a president de la Generalitat.

1977: L'arribada des de l'exili de Josep Tarradellas i el seu cèlebre "*Ja soc aquí*" va ser la icona de la recuperació de la Generalitat provisional.

El fenomen de la *Nova cançó*, els festivals de *Canet Rock* i més tard l'aparició d'una cultura *underground* representada per la revista *Ajoblanc* foren tres manifestacions culturals de primer ordre a Catalunya.

Amb el referèndum de 1979, el poble de Catalunya ratificava el nou Estatut d'Autonomia.

immobilistes als marges del sistema. La legalització del Partit Comunista Espanyol, les primeres eleccions democràtiques i el restabliment de la Generalitat provisional en la figura de Josep Tarradellas (1977: "*Ciutadans de Catalunya: Ja soc aquí!*"), després de la gran manifestació massiva per l'Estatut de l'11 de setembre a Sant Boi de Llobregat (1976) sota el clam de la reivindicació encunyada per l'Assemblea de Catalunya: **llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia!**, van convertir el 77 en un any clau per a la recuperació democràtica i l'autonomia de Catalunya.

El "soroll de sabres" permanent, les dificultats econòmiques per la crisi del petroli i, sobretot, la correlació de forces entre reformistes (Adolfo Suárez i UCD) i els partits democràtics van obrir el camí al **consens** de la transició que es manifestà, en el terreny socioeconòmic, amb els pactes de la Moncloa (1977), i en el polític en les lleis d'Amnistia (1977), la Constitució de 1978 i l'Estatut de Catalunya del 1979, que donaria pas a les primeres eleccions al Parlament (1980) i que portarien a Jordi Pujol i la coalició CiU al govern del país. La transició semblava prendre la recta final, però encara quedaria al sarró de l'involucionisme l'episodi del 23-F de 1981, amb el qual el coronel Tejero i el general Armada intentaren un cop d'estat, amb un paper del Rei encara no aclarit del tot. Amb la victòria electoral del PSOE de Felipe González a les eleccions generals del 1982 es produïa a Espanya el primer relleu de govern real entre els antics franquistes reformistes i els partits democràtics.

Així van ser els 70, uns anys trencadors i convulsos, reformistes, rupturistes i revolucionaris, utòpics i contradictoris, sempre apassionants per a unes generacions crescudes en la idea que el progrés era inevitable.

I a la Cerdanya?

La distància que hi ha entre la visita de Manuel Fraga Iribarne a Puigcerdà i Llívia (1969) i la de Jordi Pujol a Llívia i Alp (1981) reflecteix els canvis que es van produir al país en poc més d'una dècada en què la Cerdanya també va experimentar una profunda transformació. La comarca comença la dècada parlant sobre el futur túnel de Toses i l'acaba quan les obres del túnel del Cadí ja s'havien iniciat. Entremig, una vocació turística creixent dels cerdans havia obert les portes de la prosperitat econòmica, va anar arraconant, de mica

en mica, el sector agrícola-ramader i quasi va fer desaparèixer el sector industrial. La desaparició de la fàbrica de la llet Sali i de la fàbrica de magnetòfons Abet en van ser els exemples més contundents. Al contrari d'allò que s'acostuma a dir, l'obertura del Túnel no va ser la causa de l'augment de la pressió urbanística amb el fenomen de la segona residència. Aquesta és ja una tendència consolidada als anys 70 que el Túnel va venir a reforçar o a multiplicar. La necessitat d'un planejament urbanístic comarcal que permetés plantejar el territori comarcal com a una unitat, al marge de línies provincials, i alhora regulés la pressió urbanística no va reeixir.

Fàbrica Sali. Foto: fons Joan Bertran Bertran ACCE.

Taller de la fàbrica de magnetòfons Abet. Foto: ACCE.

Carrer Escoles Pies, anys 70. Foto Narcís Sans Prats. Font: Arxiu Ajuntament de Girona. Extreta de Facebook: Cerdanya, records del s. XX.

La veritat és que les primeres eleccions municipals democràtiques a la comarca no van suposar un canvi substancial en la perspectiva monoturística de la Cerdanya i posaren en relleu la poca unitat dels ajuntaments cerdans, cadascú centrat en els seus interessos.

El retard de la comarca en assumir les novetats democràtiques que ja impregnaven el conjunt de Catalunya va comportar un vot majoritari a la UCD d'Adolfo Suárez a les primeres eleccions, mentre la resta del país ja optava majoritàriament per partits clarament democràtics, com el PSC o Convergència i Unió. Amb notables diferències entre els municipis adscrits a la província de Girona (amb Puigcerdà al capdavant), més conservadors, i els adscrits a la província de Lleida (liderats per Bellver), més clarament democràtics i catalanistes. Les línies provincials encara pesaven, però més pes tenia l'impacte creixent de l'esquí en els municipis més propers a les pistes.

Una primera lectura de les fonts historiogràfiques documentals de l'època, a part de certificar els canvis que s'anaven produint, acaba aixecant la sensació d'una gran divisió entre els municipis cerdans, entotsolats cadascun en la gestió local dels nous temps. És una impressió que historiadors del futur podran corroborar o no, però que sembla persistir als nostres dies. No hi ha cap dubte, que als anys setanta, alguns trets fonamentals del tarannà cerdà actual, ja eren ben visibles. Els canvis aparents que ha sofert la societat en general i la cerdana en particular durant aquests cinquanta anys no ens arriben a amagar altres trets permanents que romanen vius. Al judici dels lectors deixem aquesta impressió, però analitzem-ho lleugerament a la llum de les dades:

Una comparació: la Cerdanya dels 70 i la dels 2020

1. **La població total de** la Baixa Cerdanya, l'any 1975, es xifrava en 12.548 habitants. L'any 2023, la xifra havia augmentat a 19.885. En aquest període, la comarca ha experimentat un creixement de població de gairebé el 60%. És molt o poc per a cinquanta anys? Si ho comparem amb l'índex de creixement de Catalunya entre aquestes dues dates, que rau en el 41,5%, haurem de concloure que el creixement de població de la comarca ha estat molt alt respecte al país i encara més alt amb relació al conjunt de les comarques de l'Alt Pirineu i Aran (23,5%). La comarca ha experimentat un creixement demogràfic important que és, ben segur, efecte d'algunes transformacions cabdals de l'últim mig segle. La Cerdanya ha canviat profundament, podríem concloure, a una velocitat més àmplia que la resta del país i que les comarques veïnes. Però anem a analitzar canvis a partir de les xifres, que a vegades poden resultar enganyoses.

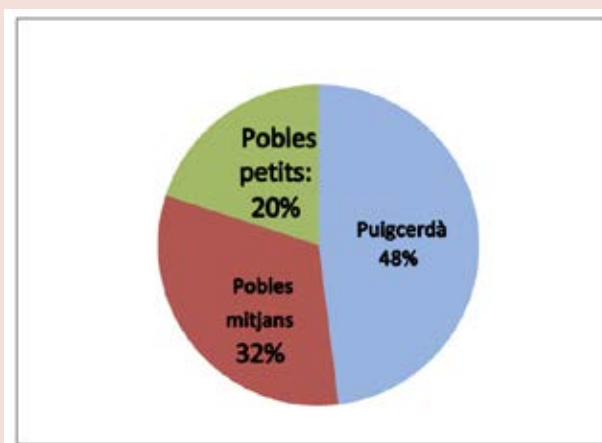
2. **La concentració de la meitat de població a** Puigcerdà, la concentració de poc més del 30% de la població als pobles mitjans (Alp, Bellver de Cerdanya,

Llívia i Montellà-Martinet) i el manteniment de la resta de població (20%) en els pobles petits, és una constant entre 1970 i 2023, ja que, proporcionalment, no ha canviat gaire en aquests cinquanta anys.

3. Una anàlisi més detallada ens faria observar una lleugera pèrdua de pes dels municipis de Bellver i la Batllia, de Montellà-Martinet, de Prullans, de Riu i de Lles respecte a la comarca. I si som més precisos, podríem dir que el manteniment dels percentatges globals, es deu en bona part al lleuger augment dels pobles més propers a les pistes d'esquí (que podrien concordar amb els adscrits a la província de Girona) en detriment dels pobles més allunyats de les pistes i, especialment, dels nuclis situats a cotes més altes.

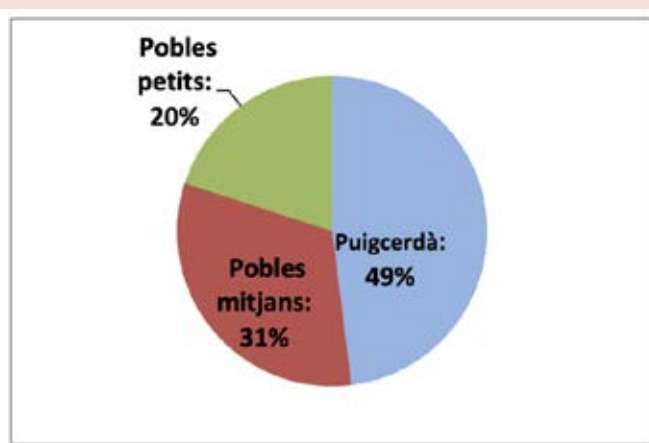
Cerdanya: concentració i distribució de la població

1975

Font: INE, elaborat per P. Ingla a "La Cerdanya, recursos econòmics i activitat productiva..."

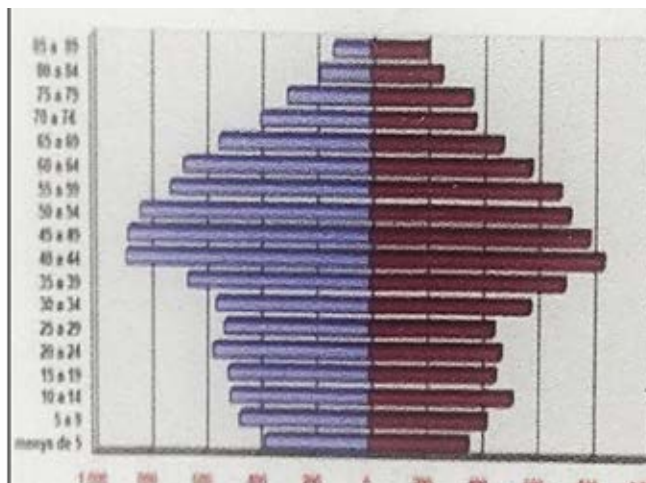
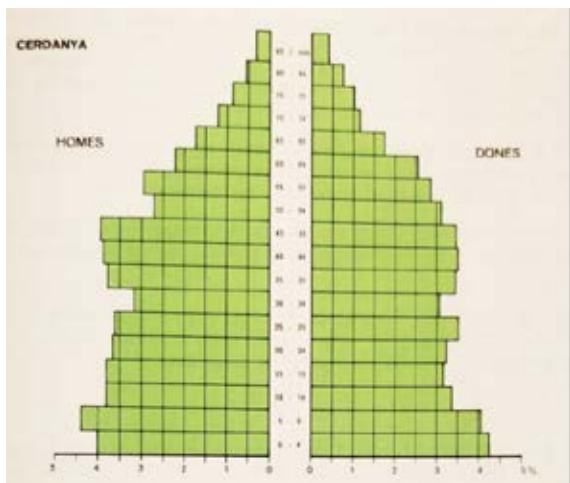
2022

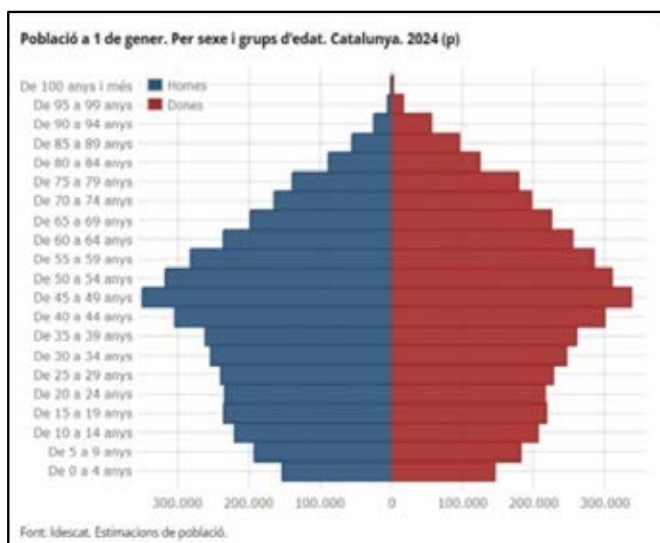
Elaboració pròpia. Font: IDESCAT

3. L'estructura de la població per edats i sexe sí que ha sofert una important transformació:

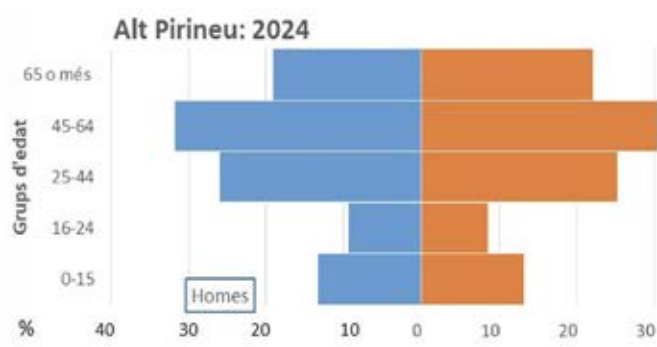
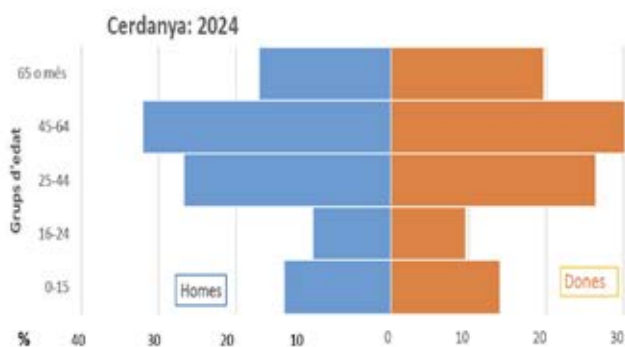
Piràmides de població de la Cerdanya (1970-2020)

Font: Prat Forga, J.M i altres, *Gentrificació i turísticació a la Cerdanya?*. IEC, 2022

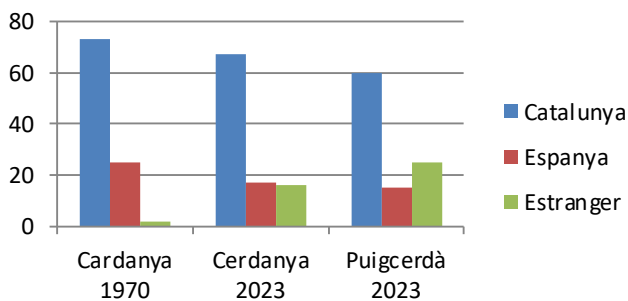
La disminució dels segments de població més jove, l'augment dels segments de població activa (pel *baby boom* i l'arribada d'immigrants en edat de treballar), conjuntament amb el perllongament de l'esperança de vida a la tercera edat, ens dibuixen avui una piràmide envellida, amb una base molt minsa. No gaire diferent, per altra banda, de la piràmide de Catalunya (2024). Una comparació amb les comarques de l'Alt Pirineu i Aran ens faria observar que els problemes d'envelliment i d'escassa població jove són similars al conjunt de la vegueria.

Elaboració pròpia. Font: IDESCAT.

4. On també es pot observar un canvi substancial és en l'anàlisi de la **població cerdana segons el seu lloc de naixement**. L'acaparadora majoria de població d'origen català l'any 70, bona part de la qual era nascuda a Cerdanya (a prop d'un 70%), veiem que davalla a la Cerdanya actual i d'una manera molt pronunciada a Puigcerdà (60% de nascuts a Catalunya). La forta arribada d'immigrants espanyols els anys 60 i 70 explica l'alt percentatge d'aquest sector als anys 70 (25%), més elevat que l'actual. I el canvi més pronunciat: d'aquell 2% de població estrangera als 70 es passa a un 16% en l'actualitat (a un nivell lleugerament inferior a la mitjana de Catalunya: 19%) i un 25% en el cas de Puigcerdà. Amadeu Gallart en un article publicat a Actualitat Cerdanya diu: "On seríem sense aquesta immigració? Només de pensar-ho, produeix calfreds". Si tenim en compte que es produeix una emigració tradicional de joves cerdans, que són substituïts per població catalana d'altres indrets, ens adonarem de l'"aiguabarreig" que s'ha produït a la població cerdana en aquests cinquanta anys.

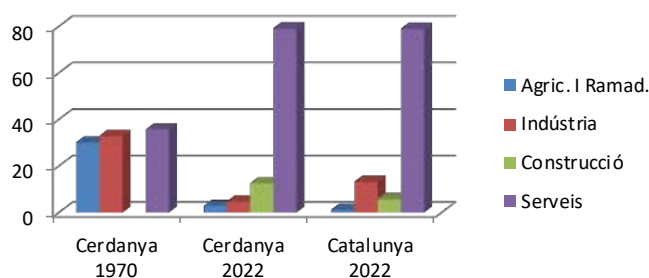
Població segons el lloc de naixement, 1970-2023 (%)

5. I si desviem la mirada cap a l'**economia**, podrem observar que els canvis que es van produir en l'activitat de la població cerdana resulten substancials: des de l'equilibri entre els tres sectors (la construcció està englobada a la indústria a les dades de 1970), ja a la mateixa dècada, comença a minvar la població dedicada tant al sector primari com a l'industrial, per acabar en el desequilibri absolut en l'actualitat. A l'excel·lent estudi sobre la Cerdanya dels GAP i l'IEC, publicat l'any 1981 s'informava que, "darrerament, les indústries de la Seu i d'altres de més grans han ampliat de manera considerable el seu radi d'acció (RAM, El Castillo,...) que es limitava a la Petita Cerdanya fa uns quants anys, sobretot quan sobtadament va desaparèixer la SALI. Per altra ban-

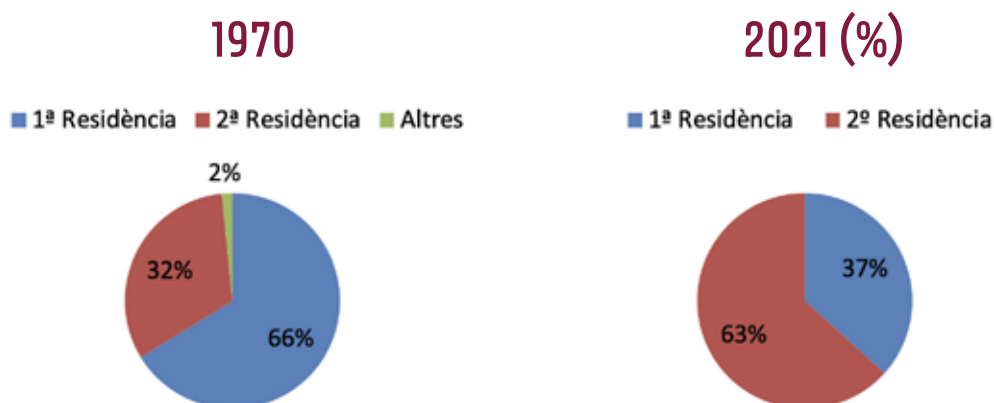
da, la Cerdanya té una base industrial molt feble i amb tendència a debilitar-se encara més. (...) Davant de tot això, l'esdevenidor industrial de la Cerdanya és, com a mínim, incert. (...). La no existència d'activitat industrial en una comarca on el medi imposa serioses limitacions a la pràctica de l'agricultura fa que el pes de l'activitat econòmica es decanti cada vegada més cap al turisme i les activitats que hi van lligades, com la construcció. Una possible industrialització de la Cerdanya hauria de considerar bàsicament dos tipus d'activitats. En primer lloc, la transformació dels recursos de la comarca, elaborant al màxim la fusta i els productes derivats de la llet abans d'exportar-los fora de la comarca"¹. És a dir, fa cinquanta anys que els analistes i estudiosos ens estan dient el mateix, amb escàs èxit davant l'accentuació d'aquesta tendència a l'excessiva especialització de la comarca en el sector turístic.

Població activa per sectors econòmics (%)

6. Per acabar amb aquest recull de dades, veiem com el **fenomen de la segona residència** començava a ser preocupant anys abans de l'obertura del túnel del Cadí, ja que suposava un terç del total d'habitatges de la comarca, situació que s'ha invertit actualment, quan les segones residències ocupen dos terços del conjunt dels habitatges cerdans, acompanyats d'un accelerat ritme de nova construcció després de la pandèmia.

1. GAP i IEC, *La Cerdanya, Recursos econòmics i activitat productiva*. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1975, p. 141 i 157.

Font: 1970: INE, elaborat per P. Ingla a "La Cerdanya, recursos...". Font: 2023: IDESCAT Elaboració pròpia.

*Pel que fa a les xifres de 1970 hem sumat els habitatges de segona residència i els vacants o no ocupats, la majoria destinats a segona residència, encara que oficialment no constés.

El planejament urbanístic de la comarca als anys 70

Era lògic que, per a alguns sectors de la comarca, l'alarma sobre el futur immediat ja fos audible i s'extremés a partir que la construcció d'un túnel, àmpliament recolzat, s'anés concretant fins que l'any 78 es van iniciar les obres de la galeria del Cadí-Moixeró, que obria una via a comarques fins aleshores molt allunyades i, via Llobregat avall, acostava Barcelona a la Cerdanya. L'impacte econòmic i urbanístic que tenia el túnel no se li escapava a ningú. La necessitat d'un planejament urbanístic que regulés els terrenys urbanitzables amb criteris de preservació del paisatge i del sector agrícola-ramader per a tota la comarca va començar a ser una reivindicació defensada pels incipients partits d'esquerra que van aparèixer a la Cerdanya. A finals dels 60, la Diputació Provincial de Girona havia intentat redactar un pla d'ordenació comarcal que va ser aprovat inicialment. Però el pla fou impugnat tant per particulars com per alguns ajuntaments. Les raons de més pes per l'allau d'al·legacions va ser que el Pla només feia referència als municipis de la província de Girona i que, segons el Col·legi d'Arquitectes, hauria permès uns assentaments de 2a residència desproporcionats.

La Llei del Sòl i d'Ordenació Urbana (1956), havia obert la porta als plans d'ordenació de Puigcerdà (1964) i Alp (1965), però ambdós projectes, compartien un excés de densitat de població i van ser la porta d'entrada a la febre constructiva de finals dels 60 i els 70. Es va començar a planificar tota una corrua de plans de caràcter municipal, com el de Das, d'on va néixer el pla parcial de les urbanitzacions de Tartera, Miralles i Xamberg, o com el de Prats i Sansor que va permetre la del Pla. El 1973 va ser Llívia qui va adaptar el seu pla a la nova llei del sòl i Urús es va plantejar unes normes subsidiàries. A la "Petita Cerdanya" només es va aprovar el Pla Verdesol (1975). Els municipis de Ger, Bolvir i Fontanals aprovaren l'any 77 unes normes subsidiàries, exemple que van seguir Bellver, Montellà-Martinet, Prullans i Lles. Meranges i Isòvol van quedar mancats de planejament durant la dècada. En definitiva, un esmicolament del planejament a on cada municipi va anar a la seva.

Durant els anys de transició i a l'espera de les primeres eleccions municipals democràtiques, va anar agafant cos la creació d'un Consorci de la Cerdanya (els Consells Comarcals encara no existien), que al contrari de l'antiga Mancomunitat de municipis (gironins) de la Cerdanya, aplegués tots els municipis de la comarca amb el principal objectiu de redactar un pla a l'empara de la Llei del Sòl vigent o la "redacció d'un Pla Director Comarcal que hauria de contemplar tots els aspectes del seu desenvolupament: activitats, boscos, re-

gadius, agricultura, turisme, esport, recursos naturals, etc.”¹

L'any 1979, Ernest Lluch (PSC) proposava, en contra de l'opinió d'altres formacions polítiques, la creació d'un Consorci de municipis per a la Baixa Cerdanya, però del tema no se'n parlaria més fins a l'aprovació de la Llei d'Alta Muntanya, l'any 1983, i la creació del Consell d'Alta Muntanya que tornava a contemplar la comarca de forma unitària. Però la Cerdanya ja havia perdut l'oportunitat de plantejar un planejament urbanístic unitari en un moment clau de la seva història.

Aquesta manca de planificació global de la comarca no va resoldre's amb l'aprovació, uns anys després, del Pla Intermunicipal Coordinador de la Cerdanya (PICC,1986), que estava circumscrit només als municipis cerdans adscrits a la província de Girona. Encara que anys més tard (1992), va ser complementat per unes normes subsidiàries conjuntes per a Bellver, Lles, Prats, Prullans, Montellà-Martinet i Riu. La valoració global que feien del PICC els redactors del posterior Pla Director de la Comarca (2008), sense menystenir les aportacions positives, era que *“La seva aprovació definitiva ha permès establir un cert control en l'emplaçament de determinades expansions urbanes, però no ha pogut incidir, de forma més efectiva, en limitar l'ocupació de sòls deslligats dels tradicionals sistemes urbans, propiciant la creació d'urbanitzacions, amb certes pretensions d'aïllament i autosuficiència.(...) Aquesta realitat ha creat i crea un fort increment en els sectors de la construcció, de forma prioritària, i en el de serveis. Aquesta majoració dels beneficis en aquests sectors ha estat comportant i segueix comportant, una substancial reducció de les activitats agrícola i ramadera”².*

Tampoc hem tingut gaire sort en la planificació posterior, però aquesta ja és una altra història³. Encara que potser hauríem de substituir la paraula **sort** per la paraula **voluntat** dels cerdans i dels seus representants als ajuntaments.

1. GAP i IEC. Op. Cit. p. 298 i per a tots els paràgrafs dedicats a urbanisme.

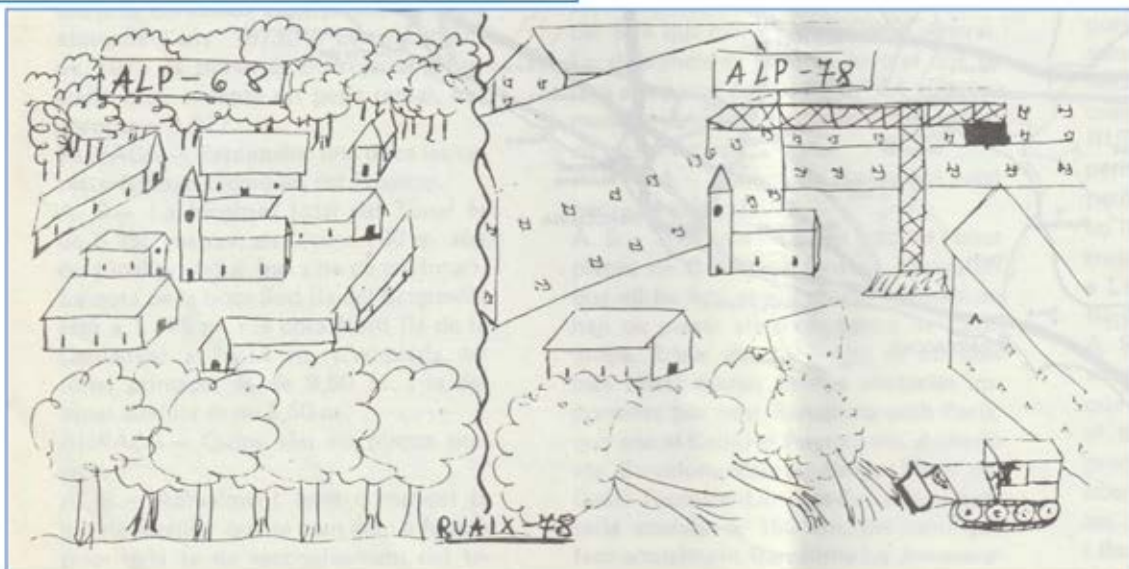
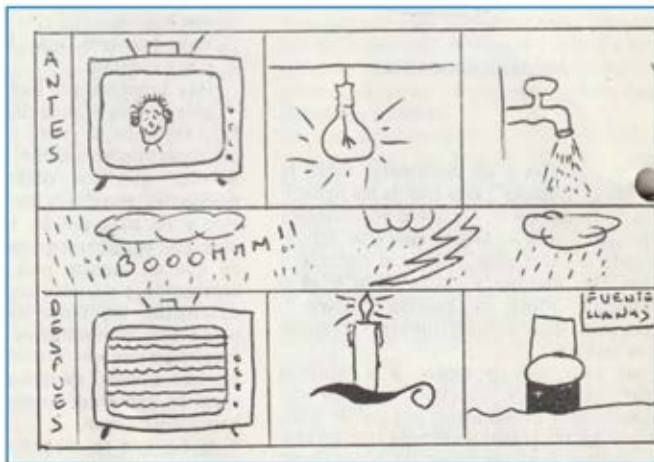
2. Domingo Clota, M. Fernández de la Reguera, A. i Soria Sabaté, J. **Pla Intermunicipal Coordinador de la Cerdanya**, 1986.

3. Per ampliar informació sobre la planificació urbanística posterior de la comarca vegeu Peitx, J. **Per un nou pla urbanístic de la Cerdanya**. Actualitat Cerdanya: <https://www.actualitatcerdanya.net/per-un-nou-pla-urbanistic-de-la-cerdanya/>

L'humor dels 70 (Rufaca)

L'humor sempre és una bona manera d'aproximar-se a la realitat críticament. A la secció "Rufacades" de la revista Rufaca s'hi publicaven acudits que reflecteixen, d'una manera o l'altra, la visió crítica sobre la Cerdanya a l'època dels 70.

Document

Del túnel de Toses al túnel del Cadí en una dècada (1970-80)

JOAN PEITX

Aigua. Entre la catastròfica DANA de València i la persistent amenaça de sequera, l'aigua s'ha situat en el nucli de les nostres preocupacions com a país. Però de fet, en els conflictes a Somàlia, Nigèria, Colòmbia, Iemen i, en general, al Pròxim Orient el control de l'aigua hi juga un paper important. Són les anomenades "guerres de l'aigua", que fa temps que es mostren com un símptoma de la malaltia greu del planeta amb l'escalfament global.

També una ombra negra relacionada amb l'aigua va travessar la Cerdanya a mitjan de la dècada dels 60: un estudi del Centro d'Estudios Hidrográficos de l'any 1964 es plantejava la possibilitat de construir, no un, sinó dos embassaments a la Cerdanya, encara que el plantejament oficial era el d'un embassament a Bellver (com si no fos una població de la comarca) i una altra "a la Cerdanya". La proposta, que reconeixia la necessitat d'un estudi previ, es plantejava també un embassament a Torres, entre la Seu i Bellver (Torres d'Alàs, suposem), conjuntament amb altres indrets una mica més llunyans, però també de l'Alt Pirineu: Clúa (Urgell), Tres Ponts (Alt Urgell, embrió de la formació dels Grups de l'Alt Pirineu) i Vansa (Alt Urgell). De les sis propostes d'estudi, tres tocaven de ben a prop la Cerdanya. Tenint en compte la facilitat i determinació del règim franquista en prendre decisions i executar-les sense atendre gaire els perjudicis dels territoris i les poblacions afectades, la població de Cerdanya va tremolar pensant que alguna part de la comarca es veuria inundada (*vegeu document adjunt, Revista Cerdanya, núm. 0, maig de 1969*).

Però de la mateixa manera que les decisions dels governs de torn podien resultar aparentment inapel·lables, la veritat és que l'existència de forts grups de pressió (allò que avui en diríem "lobbies") podien decantar decisions cap a un cantó o l'altre. En aquest sentit, la presència d'una "colònia veraniega" poderosa situava la Cerdanya en una bona posició per defensar-se de decisions opaques executades amb opacitat. El resultat va ser que aquells projectes s'havien esmorteït

quan ja s'entrava a la dècada dels 70. Sempre s'ha dit que bons contactes a Madrid van permetre tancar la carpeta d'aquests embassaments a Cerdanya. Entrem en terrenys obscurs per esbrinar la causa última de les grans decisions sobre infraestructures que afecten d'una manera determinant a un país o a una comarca. Parlar dels túnels de Toses i del Cadí és entrar també en aquest terreny pantanós, en sentit figurat.

El juny de 1969, el Ministre de Información y Turismo, Manuel Fraga Iribarne, va visitar la Cerdanya. Les autoritats locals, encapçalades per l'alcalde de Puigcerdà, Francisco Turiera-Puigbó Massana, com és lògic, van aprofitar la seva presència per plantejar les possibilitats turístiques de la comarca, mitjançant una exposició, i les necessitats bàsiques amb relació al negociat del ministre. Principalment, se subratllà la necessitat que en aquell moment es considerava prioritària: la construcció d'una pista de gel. Aquell dia, al ministre li va quedar clar que aquest era el *leitmotiv* que s'anava repetint al llarg de la jornada. Ni la visita a Llúvia, on va ser rebut per l'alcalde Soldevila i a on va visitar la "*farmàcia más antigua de Europa*" i l'Hotel de Llúvia, construït sota els auspicis del Ministeri, va aconseguir apaivagar la reivindicació o la súplica puigcerdanesa. A la tornada a la Vila i en el seu comitat, segons informa la revista Cerdanya, el ministre va expressar que podia confiar-se en la "*construcción del pabellón de hielo*", promocionat pel CIT. El pavelló no es va inaugurar fins al 1983, catorze anys després.

Però la preocupació principal dels cerdans durant

UN DOCUMENTO INEDITO

ACTA DE LA REUNION CELEBRADA POR LA "COMISION DEL SEGRE" EL DIA 8-X-1964

La primera noticia pública sobre el proyectado embalse de la Cerdanya

ASISTENTES: Ilmo. Sr. Don Miguel... Urquijo, señor don Fernando... Angel García Yáñez... señor don Enrique... José Serrano, señor Mendiluce. Los señores se relacionan en los días 7, 8 y 9 de octubre de Oliana con objeto de estudiar el terreno los posibles aprovechamientos... Por ausencia del Sr. Briones, actúa en su representación del C. Hidrográfico, el señor diluce.

Se leyó primeramente el Acta de la reunión anterior, celebrada el 26 de junio de 1964, que fue aprobada. Como resultado de la visita detenida realizada durante el día 8 se concluyó la conveniencia de estudiar los siguientes embalses ordenados de aguas abajo hacia aguas arriba a lo largo del río Segre. 1.º Embalse de Clúa. 2.º Embalse de Tres Ponts. 3.º Embalse de la Vansa. 4.º Posible embalse situado en las proximidades de Torres en el río Segre entre Seo de Urgel y Bellver. 5.º Embalse de Bellver. 6.º Embalses de La Cerdafia.

Se leyó primeramente el Acta de la reunión anterior, celebrada el 26 de junio de 1964, que fue aprobada. Como resultado de la visita detenida realizada durante el día 8 se concluyó la conveniencia de estudiar los siguientes embalses ordenados de aguas arriba a lo largo del río Segre.

- 1.º Embalse de Clúa. 2.º Embalse de Tres Ponts. 3.º Embalse de la Vansa. 4.º Posible embalse situado en las proximidades de Torres en el río Segre entre Seo de Urgel y Bellver. 5.º Embalse de Bellver. 6.º Embalses de La Cerdafia.

Respecto al embalse de Tres Ponts, pieza fundamental en principio, para la regulación del Segre, parece que la nueva cerrada propuesta por el Servicio Geológico de Obras Públicas presenta condiciones aceptables de impermeabilidad, pero la altura del embalse puede quedar limitada por las posibles filtraciones que es probable se produzcan en la cola de este embalse y a lo largo del río de La Vansa. Se marcaron sobre el emplazamiento, por el Servicio Geológico, los sondeos que

embalse presentaría la ventaja de hacer un salto único que aprovecharía los recursos hidráulicos del río, junto con las del Segre, para la producción hidroeléctrica. La importancia de este río Valira que son similares en la confluencia. El embalse de Bellver presenta dificultades importantes, pero si es preciso en el cauce que se estudie la importancia de este punto. El problema en principio, parece que se puede llevar a cabo. Aguas arriba del embalse y justamente en la entrada de la gran llanura de Cerdafia se descubrió un posible emplazamiento de presa con importante vaso detrás que permitiría la construcción de una estructura de menor importancia inclusive que la de Bellver para un mismo cubo de embalse. Los terrenos a expropiar con el embalse podrían ser de menor calidad, quizá, que los de Bellver y sobre todo afectaría a una menor extensión proporcional de rico terreno de pastos que el embalse de Bellver. Por lo tanto, parece a la comisión muy aconsejable estudiar este emplazamiento para poder decidir la mejor solución para la regulación de la cabecera del río Segre. Situado este embalse por encima de la cota de 1.000 y siendo su límite superior a la cota 1.080 resultaría también de gran interés desde el punto de vista hidroeléctrico por el desnivel tan importante en que podría utilizarse el volumen regulado.

Este levantamiento deberá ser más preciso en la zona del embalse de Cerdafia de forma que pueda obtenerse un plano de detalle a escala 1:2.000 con curvas de nivel cada metro, hasta la cota 1.090 ya que es conveniente es-

gación a esta... a la... sos... con... o se... no... ca... lle... na... se... e... te... Respecto al embalse de La Vansa existe ya un proyecto de detalle del mismo y reconocimientos geológicos que permiten asegurar su viabilidad. El embalse de Clúa presenta interés en la regulación de la cuenca no con-

Respecto al embalse de La Vansa existe ya un proyecto de detalle del mismo y reconocimientos geológicos que permiten asegurar su viabilidad.

El embalse de Clúa presenta interés en la regulación de la cuenca no con-

El embalse de Bellver no parece que presenta dificultades geológicas importantes, pero si es preciso realizar los sondeos en el cauce que permitan evaluar la importancia de los acarreos en este punto. El problema fundamental, en principio, parece que queda circunscrito a las expropiaciones que sería preciso llevar a cabo.

Aguas arriba del Pueblo de Bellver y justamente en la entrada de la gran llanura de Cerdafia se descubrió un posible emplazamiento de presa con importante vaso detrás que permitiría la construcción de una estructura de menor importancia inclusive que la de Bellver para un mismo cubo de embalse. Los terrenos a expropiar con el embalse podrían ser de menor calidad, quizá, que los de Bellver y sobre todo afectaría a una menor extensión proporcional de rico terreno de pastos que el embalse de Bellver. Por lo tanto, parece a la comisión muy aconsejable estudiar este emplazamiento para poder decidir la mejor solución para la regulación de la cabecera del río Segre. Situado este embalse por encima de la cota de 1.000 y siendo su límite superior a la cota 1.080 resultaría también de gran interés desde el punto de vista hidroeléctrico por el desnivel tan importante en que podría utilizarse el volumen regulado.

Estudiar con precisión las expropiaciones que a este embalse daría lugar.

De igual forma que el embalse de Bellver suscitó gran inquietud entre los campesinos afectados, no hay duda de que el embalse de Cerdafia tendrá una posición análoga. Será conveniente por lo tanto, prever desde ahora la posibilidad de establecer unos regadíos de compensación para disminuir las afecciones a que pudiera dar lugar este embalse. La margen izquierda del Segre parece la zona más adecuada para establecer estos regadíos y se propone en el plano fotogramétrico general a escala 1:2.000 alcance por la margen izquierda del Segre hasta la cota 1.110. Como la obtención de estos planos fotogramétricos será lenta, las Empresas Hidroeléctricas ofrecieron sacar a escala 1:500 el plano de la cerrada del embalse de la Cerdafia mediante topografía clásica.

Respecto al embalse de Tres Ponts se acordó sacar asimismo un plano fotogramétrico a escala 1:2.000 con equivalencias de curvas de nivel cada metro hasta la cota 660. La cerrada de Tres Ponts se sacará por fotogrametría terrestre a escala 1:500 e igualmente se obtendrá un plano de las mismas características en el río La Vansa en

Estudiar con precisión las expropiaciones que a este embalse daría lugar.

De igual forma que el embalse de Bellver suscitó gran inquietud entre los campesinos afectados, no hay duda de que el embalse de Cerdafia tendrá una posición análoga. Será conveniente por lo tanto, prever desde ahora la posibilidad de establecer unos regadíos de compensación para disminuir las afecciones a que pudiera dar lugar este embalse. La margen izquierda del Segre parece la zona más adecuada para establecer estos regadíos y se propone en el plano fotogramétrico general a escala 1:2.000 alcance por la margen izquierda del Segre hasta la cota 1.110. Como la obtención de estos planos fotogramétricos será lenta, las Empresas Hidroeléctricas ofrecieron sacar a escala 1:500 el plano de la cerrada del embalse de la Cerdafia mediante topografía clásica.

Tossa d'Alp

peramos y... que ante la llegada del movimiento turístico estival se pueda ascender nuevamente a la cumbre de la Tossa y disfrutar del acogedor refugio.

la dècada dels 70 respecte a infraestructures i equipaments va ser, per sobre de qualsevol altra, la construcció d'un túnel que millorés les comunicacions de la comarca amb la resta del territori català. Segons Joan Maria Solà, "L'any 1969 s'havia constituït l'empresa PROYDIGESA (Promotora y Desarrollo de Gerona, S.A) promoguda per la Diputació de Girona, diversos municipis gironins i les entitats financeres, Caixa d'Estalvis de Girona, Caixa per a la Velleja i d'Estalvis i Autopista Concesionaria Española - ACESA". Al mateix temps, una altra empresa, Promociones Pirenaicas SA (PROPISA), domiciliada a Barcelona, confeccionava el primer avantprojecte sobre el Túnel del Cadí (1968).

La vocació turística de la comarca, sobretot la de la part adscrita a la província de Girona, més propera a les pistes d'esquí, una pràctica que va anar en auge en aquells anys, ja estava definida, sobretot en els estaments oficials. La revista Cerdanya se'n va fer ressò fidel i es convertí en altaveu de les posicions més proclius a la construcció del Túnel de Toses. Les marcades diferències provincials que dividien la comarca es refugiaven en els ajuntaments i aquests rebien el suport dels respectius governadors civils de la província de Girona i de la província de Lleida. No deu ser casual que l'any 1970, a Bellver se celebrés el "Dia de la província", amb presència del governador civil i la col·laboració de l'alcalde de la localitat que representava el franquisme: Francisco Javier Blasi (vegeu document amb les paraules del governador civil en defensa de la província a l'entrevista amb Joan Pous en aquest mateix monogràfic de la revista Querol). Les poblacions cerdanes de la província de Girona, liderades per Puigcerdà, recolzaven majoritàriament l'opció del Túnel de Toses que obria

la comarca al Ripollès i a les comarques gironines i podia inserir-se en un projecte més ample: l'Eix Pirinenc. Mentrestant, poblacions de Bellver, la Batllia i les del Baridà probablement s'inclinaven, també majoritàriament, cap al Túnel del Cadí o a posicions més crítiques respecte a la construcció d'un túnel, ja que la seva menor vocació turística i la presència d'un sector agrícola-ramader important els portava a contemplar-ho com un perjudici per als seus interessos. El resultat és que, a inici de l'època, la comarca estava desigualment dividida. I diem desigualment, perquè la fortalesa de la capital de comarca, l'altaveu de la Revista Cerdanya, el govern civil de Girona i la Diputació Provincial constituïen un "lobbie" (la paraula llavors encara no es feia servir) potent a favor de l'obertura

6 DE SEPTIEMBRE EN GERONA

CONSTITUCION DE LA SOCIEDAD PROMOTORA DEL PROYECTO DEL TUNEL DE LA COLLADA DE TOSES

Capital: 6.000.000 de pesetas, a cubrir mediante accionariado popular, especialmente dirigido a los ayuntamientos y habitantes de Cerdanya y Ripollès.

Para este próximo día seis de septiembre se anuncia una reunión en el Ateneo de la Casa de Cultura de Gerona, convocada por el Gobierno Civil, la Diputación y el Caja de Ahorros Provincial (Girona) y con el objeto de constituir una Sociedad Anónima, con un capital social de seis millones de pesetas (6.000 acciones de mil pesetas). La Sociedad a formar será la encargada de redactar el definitivo proyecto de construcción del túnel de carretera por debajo de la Collada de Toses. A la reunión se ha convocado a todos los municipios de las dos vertientes (Cerdanya y Ripollès) y en general a todos los organismos y personas particulares interesadas en este accionariado que por su anuncio se de esperar sea extraordinariamente popular.

Dicho anuncio y sus noticias agradables la reunión del día 6 de septiembre, induce ya a unos comentarios que hacemos desde la mesa de la Redacción una parte y dirección de entrevistas la otra (concretamente efectuadas en Puigcerdà y Planells, a sea en ambas vertientes.)

El comentario propio creemos que queda suficientemente avalado por el hecho de que hace ya varios años que vamos tras las pistas del «Túnel» (de este y el de Matara-Coll) como ya decíamos en nuestro anterior número y máxime cuando asistimos a la reunión del 28 de junio del año pasado, en el Ayuntamiento de Puigcerdà, en la que la sociedad promotora del túnel del Coll se ofreció públicamente a proporcionar el túnel de Toses.

Y tras este período de presentaciones concretas...

De donde y quien sea surgió la idea de que la sociedad interesada en el túnel de Toses no tenía que ser una sociedad privada y minoritaria y si de accionariado popular. Así, quien se beneficiaría sería —o podrían ser—, todos los municipios cerdanes y ripollenses y por ende las familias radicadas en los lugares de inmediata acción del túnel.

La convocatoria del próximo día 6 —en principio—, demuestra querer ser sólo, una sociedad a nivel popular en la que puedan llegar a entrar seis mil accionarios. Demuestra palpablemente también, como con su constitución se pretende dejar al margen la otra sociedad interesada —la del Cadí—, y otras cuyo nombre se desconoce, pero sociedades en las que los accionistas no eran gentes naturales de las comarcas ni los municipios.

Tengamos en cuenta que para cada municipio poseer acciones de Toses será a pocos años vista una buena renta anual y recordemos también que el dinero de los municipios es reversible, o sea que se emplea para las necesidades de cada pueblo...

El planteamiento es pues perfecto y ante los intereses de la mayoría, estos tienen que prevalecer siempre sobre los de las minorías.

Los seis millones quedarán cubiertos en segunda y la sociedad empezará el proyecto definitivo —que costará entre seis millones—, para luego, una vez aprobado por la Administración, la misma sociedad se convertirá en constructora y explotadora o solo explotadora (naturalmente la construcción se da a una empresa especializada) o también en solo arrendatario o algo parecido.

Aquí empieza la problemática, que según lo anunciado, al parecer se deberá concretar en esta próxima reunión.

Dejando la construcción completamente al margen, se nos dice y lo vemos, que el mayor interés a nivel popular es que la sociedad sea la explotadora. Entonces nos preguntan y nos preguntamos:

«Por qué se convoca para una sociedad de sólo 6 millones y sólo para hacer el proyecto, aun cuando más tarde la misma sociedad pueda convertirse —con ampliación de capital— en explotadora directa?»

«Por qué no se constituye ya una sociedad general, para proyectar, construir y explotar, y con capital inicial de 600 millones, por ejemplo?»

Este simple hecho es el que nos ha demostrado, sobre el terreno, cómo en los posibles accionarios a nivel popular ha cuidado ya cierto descontento que lo traducen en te-

... que el «pueblo» sólo sea accionariado sobre 6 millones del proyecto y la explotación se la lleve después otra sociedad...

Y el caso «Matara» ha cuidado mucho en resolver mentalidades y nuestro «pueblo» y también nuestro pueblo municipal le tiene miedo a los grandes movimientos económicos y no sin razón. Y dicen tajantemente:

«¿Y todos somos propietarios de todo, según el número de acciones que tengamos, o que den proyecto, construcción y explotación a uno de estas grandes empresas económicas...»

Nuestros reconocidos «Vox Populi» y los dijimos:

«El hecho de existir interesados organizados, estatales o parastatales en un viaje a este cariz popular que se le quiere dar...»

«Si, desde luego, se nos contesta, pero aún no en estos momentos, ni después de la reunión del día 6 y de la firma de los papeles constitutivos de la sociedad...»

«Entonces, de lo que se trata —estados estatales o parastatales—, es de que la voz representativa de Cerdanya-Ripollès, municipios e individuos, en la reunión de Gerona, sepa imponer su punto de vista...»

«Claro pero usted ha visto alguna vez que dos ayuntamientos o dos particulares se pongan de acuerdo sin cuidado al interés en común...»

«Tanta cosa, tanta barroteta y los catalanes somos el país tal vez más individualista de todo el mundo, esto sí que es verdad... aguardaremos la reunión del 6 de septiembre en Gerona...»

I. A. MASANS

En el gráfico inferior, conexión entre la carretera de Barcelona a Puigcerdà por Campdevàl i la carretera de Barcelona a Guardiola-Bagà, punto clave de unión por el Coll de Merolla, entre las bocas sur de los dos túneles.

TALLER REPARACION

AUTOMOVILES - MOTOS - BICICLETAS

RAMIS

Servicio Permanente

Teléfono 269 ó 366

España. 45 - Puigcerdà

1. Solà, J.M. *El túnel de Toses a l'autovia A-26 entre el Ripollès i la Cerdanya*. Revista Querol 29, p. 20. 2021.

del Túnel de Toses. L'estratègia de crear una empresa (PROYDIGESA) amb accions participades pels municipis cerdans que s'hi adherissin semblava reforçar l'opció en el si de la comarca.

Però en aquesta "guerra de túnels", segurament l'estratègia de l'empresa promotora del Túnel del Cadí (PROPISA) va ser la discreció, coneixent la seva fortalesa en el suport de les províncies de Lleida i, sobretot, Barcelona. I en el raonament de plantejar un projecte que enllaçava en les necessitats generals de Catalunya, ja que el túnel del Cadí suposava la peça clau de l'Eix del Llobregat, un eix que l'empresa va promocionar al principi com una via ràpida, mitjançant el corresponent túnel del Pimorent, per arribar a Tolosa i d'aquí a París, cosa que el temps i l'administració francesa van anar desmentint posteriorment. Els anys, les dificultats burocràtiques dels promotors del Túnel de Toses (Obras Públicas de Madrid va denegar el permís a PRODIGESA per "falta de personalidad jurídica de la empresa") i la potència discreta dels seus competidors van fer que a Cerdanya es comencés a somiar breument amb els dos túnels i la revista Cerdanya se'n va fer ressò. Però en realitat, pas a pas, l'empresa PROPISA, estava guanyant la batalla de la informació i es convertia en la candidata principal a obrir un túnel.

Uns anys després, la revista Rufaca tornava a encetar el meló. Però si la publicació Cerdanya havia actuat en la seva línia d'acompanyament a la política oficial de les autoritats cerdanes de la província

de Girona i les de la Diputació de la província, la línia de Rufaca partia d'un plantejament radicalment diferent: aportar informació i promoure el debat des de baix en el qual s'evidenciés l'opinió dels cerdans. Era a finals de la dècada (1978), feia més de dos anys que Franco havia mort: els temps estaven canviant i les línies provincials i les opinions dels abans totpoterosos governadors civils ja s'havien posat en solfa.

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP, Año II - Abril 1970
 Depósito Legal: B. 36.428 - 1968
 Editor: F. E. BERDALA
 Director: J. M. ARMENGOU
 Redacción y Admón.: P.ª Inds
 Fabra s.n. 77 - ALP (Gerona)
 Delegación en BARCELONA (6)
 Copiánico, 78 - Teléf. 212 00 77
 Imp. A. G. Llorens (Barcelona)
 12 núms. año 100 pags.
 Número suelta 10 pags.

"CERDANYA" ya lo dijo, hace meses

Oposición pública y oficial de Gerona-capital, al túnel del Cadí

Mientras, Barcelona y Lérida aprueban el proyecto del Cadí y no ven incompatibilidad con el túnel de Toses

Las Autoridades y fuerzas vivas ceretanas -sin voz pública hasta ahora-, deberian dar su opinión sobre la conveniencia de los dos túneles

A última hora de la tarde del 24 de abril, tuvo lugar en la Diputación Provincial una reunión informativa a la que asistieron el presidente de la Diputación, doctor Ordís Llach; delegado provincial de Información y Turismo, señor Ayala; presidente de la Cámara Oficial de Comercio e Industria, señor Agustí, y otras personalidades.

El doctor Ordís informó que en fecha 27 de junio del pasado año se dispuso que se redactara un anteproyecto de variante de la carretera nacional 152 de Barcelona a Puigcerdá mediante un túnel que suprimiera el actual trazado de la collada de Toses, constituyéndose la sociedad «Promoción y Desarrollo de Gerona, S. A.», cuya finalidad era promover y, en su caso, ejecutar obras de interés provincial, figurando como la primera de las mismas el túnel de la collada de Toses.

La citada sociedad tiene un carácter eminentemente popular, pues participan en su fundación la Diputación, Cámara de Comercio, Sindicatos, Ayuntamientos, diferentes entidades y muchos particulares, tanto de Gerona como de Barcelona.

En pleno trabajo de confección del proyecto fue presentada al Ministerio de Obras Públicas una solicitud de concesión de otro túnel, que se consideró por la provincia que podría ir en detrimento de los intereses gerundenses, por lo que se forzó la rápida presentación de la documentación precisa para solicitar a su vez la concesión en régimen de peaje, asimismo, para la construcción del túnel de la collada de Toses.

En dicho tiempo estaba en trámite de presentación la inscripción de PRODIGESA en el registro mercantil, demorado tan sólo por la autorización que, según el reglamento de bienes de las Corporaciones Locales, deben solicitar éstas del Ministerio de la Gobernación para la suscripción de acciones, cuya autorización se estaba en duda si era preceptiva en el presente caso, dado el interés público de los fines de la sociedad a que correspondía.

Ante la falta de inscripción en el registro mercantil por dicha causa, la Dirección General de Carreteras, no admitió la proposición presentada por PRODIGESA.

Subsana esta cuestión, e inscrita la sociedad en el registro mercantil, ha sido presentado en el Ministerio de Obras Públicas nueva solicitud de concesión con base al mismo proyecto y condiciones económico-administrativas.

Sin perjuicio de ello, se formuló oportunamente recurso de alzada ante el Ministerio de Obras Públicas, por la no admisión de la primera de las citadas proposiciones.

Publicado en el Boletín Oficial de la Provincia, número 32, del 14 de marzo del año actual, anuncio de información pública en relación con la petición publicada por «Promociones Pirenaicas, S. A.», para la concesión de la construcción, conservación y explotación, en régimen de peaje, de un túnel en la sierra del Cadí, a la que acompaña correspondiente anteproyecto, se ha formulado oposición a la misma, ya que se considera que su construcción ocasionaría graves perjuicios al desarrollo de comarcas gerundenses y en nada beneficiaría la comunicación natural entre la Cerdanya y Barcelona, que debe mejorarse en la forma actualmente establecida, a

través de la autopista Barcelona-Granollers, autovía de la Diputación y carretera nacional 152, con la construcción de la variante, iniciativa del propio Ministerio de Obras Públicas, desde 1966, y concretada como se ha dicho en la orden de redacción de su anteproyecto, iniciativa que comprende la construcción de un nuevo trazado que suprima el peligroso tramo de la collada de Toses y lo sustituya por un nuevo circuito con un túnel que enlase los valles de Ribas de Freser y La Molina.

Del examen del anteproyecto del túnel del Cadí por técnicos competentes, se deduce la inviabilidad económico-técnica de la solución contemplada en el mismo, respecto al cual debe considerarse, además, que no contempla el acondicionamiento, completamente imprescindible, de las carreteras comarcuales G-1411 y G-1313, cuya mejora supondría una inversión aproximada de 750 millones de pesetas.

O sea, que además de la defensa de los intereses gerundenses queda justificada la oposición al túnel del Cadí en la inviabilidad del mismo,

Diputación, Ayuntamiento, Cámaras de Comercio, Industria y Navegación, Sindicato de Hostelería y Actividades Turísticas de Gerona y Ayuntamientos de la Costa Brava, artífices de la oposición al túnel del Cadí en favor del de Toses . . .

Cerdanya y Ripollés -con Barcelona-, ya desde este momento tendrían que proyectar una Sociedad -al margen de PRODIGESA-, para la concesión del Túnel de Toses, confiando en la iniciativa privada, al igual que el Berguedà para con el Cadí

Hem cregut interessant reproduir també íntegrament l'entrevista publicada a la revista Rufaca de març de 1978 amb Albert Serratosa (1927-2015), enginyer i director de les obres del Túnel del Cadí, que en aquell moment ja s'havien iniciat. El túnel s'inauguraria l'any 1984. Els autors de l'entrevista van ser Antoni Teignier (E.P.D.), Baltasar Prat (E.P.D.) i Joan Peitx. L'entrevista va aparèixer il·lustrada amb el mapa adjunt. La foto l'hem afegida nosaltres.

Xerrant sobre... *El túnel del Cadí*

El passat dia 7 de febrer vàrem tenir una entrevista amb el Sr. Albert Serratosa, Dr. Enginyer de Camins i director de les obres del Túnel del Cadí del qual PROPISA (Promociones Pirenaicas S.A.) és empresa concessionària.

Arribem poc més de les cinc de la tarda al seu despatx. La secretària ens assabenta que arribarà amb un xic de retard. Aprofitem l'estona -millor dit, l'estonassa - per xafardejar. A la sala d'espera, una gran maqueta amb una part de la nostra Serra del Cadí amb el forat objecte de la nostra preocupació. A les parets, unes fotografies del pare Bosom. Deixem anar algun comentari:

- Pobres, els de Riu! Amb lo tranquils que estaven fins ara!
- Amb el mal estat de la carretera d'Alp a Bellver!
- Veient això s'entén millor tots els conflictes urbanístics de Grus!

A la fi arriba el Sr. Serratosa, resol unes quantes gestions i tot seguit està per nosaltres. Això és un dir, doncs a la primera part de l'entrevista ens interrompen les contínues trucades per telèfon.

RUFACA (R): D'on va partir la idea del Túnel?

ALBERT SERRATOSA (A.S.): Ja l'any 1908 es parlava del Túnel del Cadí. L'any 1965, la Mancomunitat del Berguedà es va interessar per la idea. PROPISA, finalment, va demanar oficialment la concessió l'any 1969, que fou atorgada l'any 1973. A començament de 1975 es presentà el Projecte d'Execució que, excepte un petit ramal, fou aprovat el 1977.

R. — Explica'ns una mica les característiques tècniques del Projecte.

A. S.: La longitud total del Túnel és de 5.350 metres; els últims 100 m són de túnel artificial (no s'ha de perforar). La cota de la boca Sud (la del Berguedà) està a 1.175 m i la cota Nord (la de la Cerdanya) a 1.214 m L'amplada del túnel principal

és de 9,50 m i la del túnel auxiliar és de 3,50 m.

R.: Quins són els terminis previstos?

A.S.: Actualment, hem començat la galeria auxiliar que té com a funció prioritària la de reconeixement del terreny, és a dir, dels diferents tipus de roca, de cara a tenir el màxim d'informació possible per les obres definitives, pressupost, etc. Aquesta galeria tindrà una amplada de 3,5 m, just perquè hi passi un camió, té una longitud de 1.600 m per cada cantó i preveiem que tingui una duració de 10 mesos; és a dir, 50 m de galeria al mes. Aquesta galeria, un cop finalitzat el túnel principal, tindria les funcions de ventilació de seguretat. La galeria principal es preveu que tindrà una duració de 27 mesos. És a dir, 27 més 10 fan 37 mesos, que amb possibles retards es podrien convertir com a màxim en 48 mesos. Resumint, 4 anys a contar des de l'1 de gener de 1978.

Albert Serratosa el dia de la inauguració del túnel del Cadí.
Foto: La Vanguardia/Propias.

R. : Males veus (El Correo Catalan de 8/1/78) deien que no es veia massa decisió en la vostra actuació, doncs de moment a la boca Sud només hi havia una excavadora vella i un tractor i, per altra banda, sembla que us interessaria acollir-vos a la nova Llei de Carreteres.

A. S.: Acabem de comprar material especialitzat. Portem invertits quasi 200 milions de pessetes en total. Per tant, no és cert que estiguem “donant llargues” a l'assumpte, si bé és cert que l'esperat dictamen del Consell d'Estat ha suposat un retard. Els avantatges d'acollir-nos a la Nova Llei de Carreteres són clares: representaria haver de comptar amb un capital propi de l'ordre del 10% en lloc del 50% que exigeix la legislació general. La diferència és notòria, però el que us puc assegurar, és que PROPISA està fermament decidida a tirar l'obra endavant en qualsevol cas.

R.: *Cal una via ràpida que passi per la Cerdanya?*

A. S.: Si mirem un mapa amb les zones planes de Catalunya (ens n'ensenya un que ell ha fet) es veu ràpidament per on han de passar els eixos bàsics del país. L'Eix del Llobregat és un dels més clars; només té dos obstacles importants per unir Barcelona amb París, que són el Cadí i el Pimorent. Aquesta via uneix Barcelona-Manresa-Berga-(Túnel del Cadí)-Tolosa-Llebotges-París. Representaria estalviar-se 150 km del camí que fem actualment per Barcelona-La Jonquera-Perpinyà-Lió-París.

R.: *Them de confessar la por que ens fa a molts cerdans l'obertura del Túnel.*

A. S.— El que us puc assegurar és que les zones més conflictives quant a circulació són les que no tenen vies especialitzades. Quan aquestes vies no estan previstes, els cotxes es fiquen per tots els carrers, camins i carreteres secundàries, i és quan s'origina el conflicte, en no estar dimensionats per aquest ús.

R.: *I "el caos edificatori" que en pot resultar?*

A. S.: Crec que no serà dificultant els accessos, com la Cerdanya se salvarà. Crec que ha de ser mitjançant un Pla Comarcal que serveixi i per ordenar el futur creixement que el túnel i molts altres factors, segur que ocasionaran.

R.: *També ens preocupa l'impacte en el paisatge i en l'equilibri ecològic que el túnel i els seus accessos puguin ocasionar.*

A. S.: Us convido a visitar Holanda, Bèlgica, Àustria, Suïssa i Itàlia on la densitat d'autopistes és molt alta i veure quina repercussió han tingut en el paisatge.

R.: *Sí, però, "Espanya is diferent!"*

A. S.: La partida del pressupost total prevista per a preservar el paisatge supera el percentatge que reclamen els ecologistes més exigents.

Per altra banda, el traçat en els accessos corresponents a Cerdanya han estat minuciosament estudiats i s'han fet passar pels llocs que poguessin tenir menys repercussions en el paisatge.

R. Tindrem un túnel que ens permetrà travessar ràpidament el Cadí, però les carreteres que hi porten estan en un estat vergonyós. Pensem en la carretera d'Alp a Bellver o la de Puigcerdà a la Seu per exemple. I per la banda del Berguedà tres quarts del mateix.

A. S.: Estic completament d'acord amb vosaltres. Però si haguéssim d'esperar que les carreteres estiguessin bé per fer el túnel no sé si el faríem mai. Crec que, precisament, el fet d'haver-hi el túnel obert serà un estímul per millorar aquestes carreteres. Actualment, entre Manresa i Berga hi ha projectes en marxa per part d'Obres Públiques, que també té encarregat un estudi de millora de la Ruta Pirenaica.

R.: *En molts casos, quan s'ha fet una obra d'infraestructura important va acompanyada d'operacions especulatives a les zones d'influència. Pensem, per exemple, en el Pla Parcial Molina Park a la sortida del Túnel de Toses i en les Normes Subsidiàries de Grus (darrerament anul·lades) que qualificaven una quantitat desproporcionada d'hectàrees com a sòl urbà.*

A. S.: Tenim els comptes molts clars. Us puc explicar com financem aquesta obra. A part d'alguns propietaris de Tartera que tenen una petita participació en la Societat, aquesta no té ni un pam de terra a cap de les comarques afectades.

R.: Explica'ns, doncs, aquest finançament.

A. S.: El cost total de l'obra l'any 1975 era de 2.500 milions de ptes. Que, l'any 1978, serien uns 3.200 milions. Tenint en compte totes les despeses complementàries (expropiacions, escomeses, interessos intercalars, etc.) la inversió total seria d'uns 6.000 milions de ptes. La concessió s'acaba l'any 2013 i l'única font d'ingressos és el peatge. La màxima intensitat mitjana diària admissible és de 13.000 vehicles, a la qual es pot arribar al cap de 5 o 10 anys des de la posada en servei.

R.: Si avui estigués obert el Túnel, quant ens costaria travessar-lo amb el nostre cotxet?

A. S.: Unes 125 pessetes aproximadament.

A dos quarts de deu en sortíem. Un company de professió del Sr. Serratosa (que s'esperava des de 2/4 de vuit) i que en algun moment de l'entrevista havia intervingut, ens acomiada:

—Quan vagi de Barcelona a París per l'autopista que passi per la Cerdanya, ja us diré adeu!

Joan Peitx:!!! Baltasar Prat.....!!! Antoni Teignier.....!!!

El debat era al carrer i les converses i discussions sobre els túnels van ser un tema recurrent a l'època, però el 1973 la concessió de les obres ja havia estat atorgada a PROPISA, posteriorment anomenada "**Túnel del Cadí. Concessionària de l'estat. S.A.**", empresa participada per la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona. El buit informatiu que s'havia produït a la Cerdanya amb la desaparició de la revista Cerdanya (1971) i l'aparició de Rufaca (1977) va contribuir al fet que les decisions finals passessin força desapercebudes pels habitants de la comarca. Així que, quan Rufaca obria el debat, de fet ja era massa tard: el 1978 s'havien iniciat les obres de la galeria de reconeixement.

Encara el 1980, Rufaca informava que s'havia fet una consulta als ajuntaments de Cerdanya a on es manifestaren majoritàriament a favor del Túnel del Cadí, llevat dels ajuntaments d'Alp, Bolvir i Fontanals que preferien el túnel de Toses. Però aquesta consulta només podia tenir caràcter consultiu donada l'avançada presa de decisions en què havia entrat tot el procés. La nota informativa de Rufaca conclouia en què, amb les informacions contradictòries que encara

sovintejaven a la premsa, "tot plegat fa pensar que ens estan prenent el pèl"².

També alguns partits polítics es van definir amb relació al túnel del Cadí, sobretot els d'esquerres. Tant el PSC-PSOE com el PSUC es van manifestar a favor del projecte, però el van condicionar a l'aprovació d'un pla general d'urbanisme de la comarca que limités l'impacte especulatiu en la construcció de segones residències que, detectant-se ja durant tota la dècada, es preveia que amb el túnel podria multiplicar-se. Aquest pla general no es va arribar a aprovar. Els ajuntaments van optar per plans municipals. La portada del número 40 de Rufaca (agost de 1981) reflecteix sarcàsticament els temors premonitoris dels sectors de població més crítics amb la construcció del Túnel. Per altra banda, el túnel del Pimorent encara tardaria: es va inaugurar el desembre de 1994.

"El 1980 es va fundar l'empresa Infraestructures de Catalunya, SA, (INCASA) amb participació majoritària de diverses Caixes d'Estalvi, entitats i particulars catalans. Durant el mes de juliol del mateix any, s'adjudiquen els contractes de l'obra civil del túnel i dels seus accessos nord i sud, així com la construcció d'una carretera moderna i segura entre Berga i la boca sud del túnel (Berguedà) i

2. Rufaca, *I dels túnels què?* Rufaca, 24, 1980.

Una màquina comença a perforar l'últim tram del túnel (1984). Foto: ACCE

entre Alp i Bellver de Cerdanya i la boca nord del túnel (Cerdanya). El 1981 tenen lloc els treballs preparatoris i el gener de 1982, s'inicia la perforació, i es crea una expectativa enorme en l'àmbit social i mediàtic que abasta bona part de Catalunya i del sud de França. Al llarg de 1984 es van dur a terme diverses proves de seguretat i a la tardor del mateix any, es va inaugurar oficialment el Túnel del Cadí³. Segons J.M. Solà, INCASA va ser un hòlding que va intentar englobar les dues empreses promotores dels túnels per apaivagar la confrontació i impulsar encara la viabilitat de la construcció d'ambdues opcions. Però els intents no van acabar de reeixir.

D'aquest ràpid recorregut al voltant de la premsa comarcal i els túnels se'n desprèn bàsicament la sensació d'obscuritat en la presa de decisions sobre una infraestructura tan important per al conjunt de Catalunya com per a la Cerdanya. Els cerdans vam tenir la certesa que l'opinió de la població de la comarca no

es va ni tan sols sospesar. Els cerdans només van ser els subjectes passius de campanyes promogudes per les empreses competidores. La veritat és que el tema convida futurs historiadors a fer una investigació més a fons sobre tot aquest procés i sobre la presa de decisions que finalment es van portar a terme.

3. M., Ivan, *30 años del Túnel del Cadí: pasado, presente y futuro*. Nevasport, 21-7-2014. <https://www.nevasport.com/noticias/art/42407/30-anos-del-Tunel-del-Cadi-pasado-presente-y-futuro/>

Prensa de Cerdanya: “Cerdanya” (1968) i “Rufaca” (1977)

ALFRED PÉREZ BASTARDAS

La fi de la Guerra Civil i de la revolució social, i la instauració de la dictadura franquista, va fer desaparèixer totes les publicacions catalanistes de qualsevol ideologia. La repressió contra la llengua i cultura catalana va ser un element vertebrador dels guanyadors de la guerra, que van fer una política de venjança sistemàtica, contra organitzacions, moviments, partits i associacions catalanes, a més de prohibir la llengua escrita i parlada fins a molt més enllà dels anys cinquanta i seixanta. A més, la precarietat i la manca de subministraments es van estendre arreu, comportant un nivell de vida i cultural molt escàs, ple de misèries i represàlies. En definitiva, un intent de genocidi cultural contra el català, el catalanisme i la Catalunya autònoma.

Els sindicats verticals i les organitzacions feixistes encapçalades per la Falange van editar alguns butlletins com a òrgans dels sindicats a part dels diaris clàssics de la dreta i els seus propis; a Cerdanya va aparèixer **AFÁN**, que era el “Boletín del Sindicato Comarcal de Industria y Comercio de Cerdaña”, el número 1 va sortir publicat pel gener de 1959. A la portada, com no podia ser d'una altra manera, hi havia la fotografia de Franco, i en la “Justificación” s’hi diu que el sindicat fou creat el 6 d’abril de 1953, i pretén ser l’òrgan d’expressió dels membres del sindicat. No ens ha d’estranyar que la revista sigui també, l’òrgan de propaganda del règim. A la pàgina 6, hi ha un article d’Isidro Romero Naranxeira (Comandante de Infantería y Abogado) sobre “Puigcerdá celebra el XX Aniversario de su Liberación”. **AFÁN** va durar fins al 1961.

Vers el 1968, un grup de barcelonins va pensar que si bé en moltes comarques es publicaven revistes mensuals o setmanaris locals, també es podria intentar de fer-ho a la Cerdanya. Així fou com va aparèixer la revista **CERDANYA** amb un subtítol de **Información general comarcal**, encara que moltes de les notícies eren dedicades als pobles cerdans. **CERDANYA** va ser una revista d’alt contingut periodístic, no en va la dirigia el periodista Josep Maria Armengou i l’editava

F.B. Berdala; la redacció era a Alp, al passeig d’Inés Fabra, i hi havia una delegació a Barcelona en el carrer de Copèrnic, 75, imprimint-se a A.G. Lesseps també de Barcelona. El conjunt de **CERDANYA**, cal dir que fa goig si tenim en compte la data de la seva aparició el 1969 i els mitjans per fer-la. Sortiren 18 números –tot i que hi ha dos números en un (15 i 16)–, de 12 pàgines, essent el darrer el del mes de maig de 1971. Les portades amb el nom en català i en color que variava a cada número, era atractives, la majoria d’articles, ressenyes i noticiaris ho són en castellà, li donaven un to festiu i modern. A la mort de Berdala, la revista, òrfena del seu editor, no va continuar, potser perquè els components de la redacció no es van veure amb cor de tirar-la endavant. Fou distribuïda per Cerdanya, però també en nuclis concrets de persones barcelonines que anaven a estiuejar a Cerdanya i també en estaments oficials de Catalunya, que ja havien rebut gratuïtament el número 0.

En un article publicat, precisament, al núm. 8 de Querol, del primer trimestre de 2012, el periodista Guillem Lluç Torres diu d’ella que “a les seves pàgines s’hi podien trobar els esdeveniments socials de l’època”, així com notícies d’àmbit econòmic, social i polític del moment, sempre referenciats amb la comarca. “Rellegint les seves pàgines –diu Guillem Lluç– un hi pot trobar notícies força interessants i el seguiment de casos ben destacats” com les discussions sobre per quin indret s’havia de fer el túnel, si per Toses o pel Cadí. Tanmateix, hi havia altres qüestions relacionades, sobretot, amb el turisme, les festes patronals, el “Dia de la província” a Bellver, etc. **CERDANYA** fou un intent frustrat per tal que a la Cerdanya hi hagués una revista d’interès comarcal que donés un contingut cultural, econòmic, polític i social, dintre dels paràmetres del darrer franquisme. Llàstima que no va optar, perquè les restriccions eren encara molt notables, per publicar-la majoritàriament en català, la qual cosa hauria tingut una major acceptació. És de destacar el

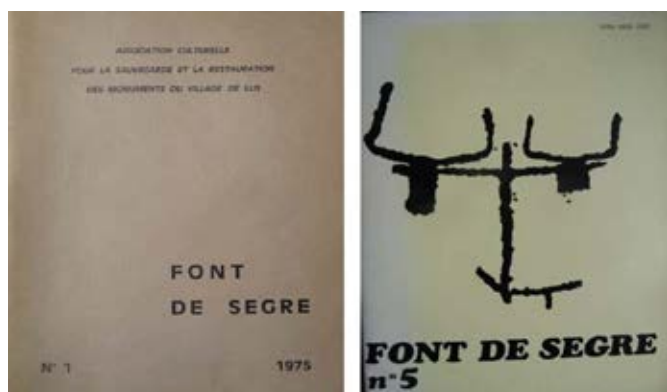
tractament que el director fa en la contesta a una carta del farmacèutic Joan Muntané i Bartra reclamant la utilització d'articles en català; la contesta d'Armengou, llarga, complexa, i potser complicada per intentar salvar la posició de la revista en un tema que, ja a finals de 1970, quan es produeix aquest diàleg, semblava possible editar més en català, amb garanties de continuïtat. Avui, la resposta donada a Joan Muntané ens sembla molt poc versemblant, ja que s'utilitza el català, com a problema (en l'escriptura, en la correcció, en la impressió, etc.) per publicar-ne els articles, acabant per dir que "l'economia de la revista CERDANYA no pot donar-se aquest luxe... sí, luxe", el que fa una pobra impressió del que la revista desmenteix a cada número.

Precisament, en el primer número de CERDANYA, a la pàgina 3, s'explica molt detalladament com es va distribuir el número 0 de la revista, amb la intenció –diu– que *"es imprescindible –y CERDANYA debe conseguirlo – que la prensa comarcal llegue a todos los estamentos de la región y aún del país y no circule sólo por la comarca"*; així s'explica que CERDANYA es va presentar a Barcelona en la "Exposició de Premsa Catalana" celebrada en la llibreria Cinc d'Oros, i també en "La Noche del Turismo" a l'Hotel Ritz. L'edició del número 0 fou de deu mil exemplars, i en cap moment semblava (perquè no ho diu) que es presentés precisament a la Cerdanya; en canvi, es va enviar gratuïtament a municipis, autoritats, ajuntaments de Cerdanya i a Governos civils de les quatre províncies catalanes, així com a les quatre Diputacions, les Cambres de Comerç, Indústria, Turisme, els Sindicats Verticals, els

Serveis d'Agricultura, Pesca, Ramaderia, etc., i als representants de turisme de països com França, Suïssa, Alemanya, Àustria, Gran Bretanya, tant de Barcelona com de Madrid. També a tots els clubs excursionistes, federacions d'esquí i de muntanya, guardes forestals, col·legis professionals i a tots els pobles de la "Unión Turística del Pirineo". Hom ha de creure que qui pot fer una presentació d'aquestes característiques, no pot argumentar que la traducció, correcció i impressió de textos en català, no es podia fer perquè encariria tant l'edició que resultava prohibitiu. La veritat és que ens agradaria saber quantes subscripcions es van arribar a fer i quina tirada es feia. Els seus col·laboradors a Cerdanya tenien un pes cultural apreciable, Josep Vinyet, Salvador Torrent Masip (després president de l'Institut d'Estudis Ceretans), Fernando Lorente, Francesc Rosell i Blanich, etc. Sobta, però, que quan surt un article (CERDANYA núm. 12) sobre "Els Pobles Cerdans: una història nova de Cerdanya", on no hi figura l'autor. J.M. Armengou i Marsans (1934-2005), el director de la revista, era un periodista acreditat que havia publicat diverses guies excursionistes d'espeleologia del Pirineu i havia col·laborat a La Vanguardia, Tele/Estel, etc., havent fundat i dirigit la revista muntanyenca *Cordada* el 1955. La revista CERDANYA, hauria pogut ser una oportunitat de cara a l'evolució social i política comarcal, però crec que tenia una inclinació massa institucional amb l'ortodòxia del règim i donava poques oportunitats a la societat civil i les organitzacions que ja emergien de la clandestinitat. S'havia orientat a ser una revista estrictament de notícies institucionals de la comarca.

Mentrestant, a la població de Llo, va néixer una revista cultural que es deia **FONT DEL SEGRE**, **Butlletí de l'Association Culturelle pour la sauvegarde et la restauration des monuments du village de Llo**. La revista, de format petit, va aparèixer el 1975 i la dirigia Bernat Cristòfol. Era redactada bilingüe, però amb predomini del català, tractava temes d'antropologia, geografia i cultura en general, entre la divulgació i l'erudició. En aquell moment també es publicava **Terra Nostra** (1966) com a revista de monografies de cara a les escoles de la Catalunya Nord, i una d'elles era "La Cerdanya... fa temps", que va tenir molta acceptació.

Per tot això i molt més, al cap de sis anys, un grup de cerdans va veure'n la necessitat de publicar una revista diferent, fruit del neguit polític i social, i vertebrador de les tendències polítiques que anaven sorgint dins de la societat cerdana. Es tractava de trencar amb les inèrcies del franquisme i d'obrir-se a la societat amb un esperit nou i democràtic. Se'n va dir **RUFACA**. Fou un acte de voluntarisme periodístic; de donar a conèixer la voluntat social i política de cara al procés que s'estava desenvolupant des de la fi del franquisme i de sensibilitzar la Cerdanya cap a una nova realitat. Fou un acte d'expressió lliure i democràtic, que venia dels grups de l'esquerra principalment, però que també hi col·laboraven altres persones del cerdanyisme; en definitiva, un acte de lliure expressió davant de quaranta anys de dictadura. Un reflex de pensar un país lliure des del Pirineu, concretament, des de la Cerdanya. Hi ha també una gran flexibilitat, i els articles hi apareixen en català, castellà i francès. Tots els grups polítics expressen llurs programes, i també hi són les reivindicacions socials i més properes a la ciutadania cerdana: les necessitats més urgents i peremptòries, com la modernització del ferrocarril, la

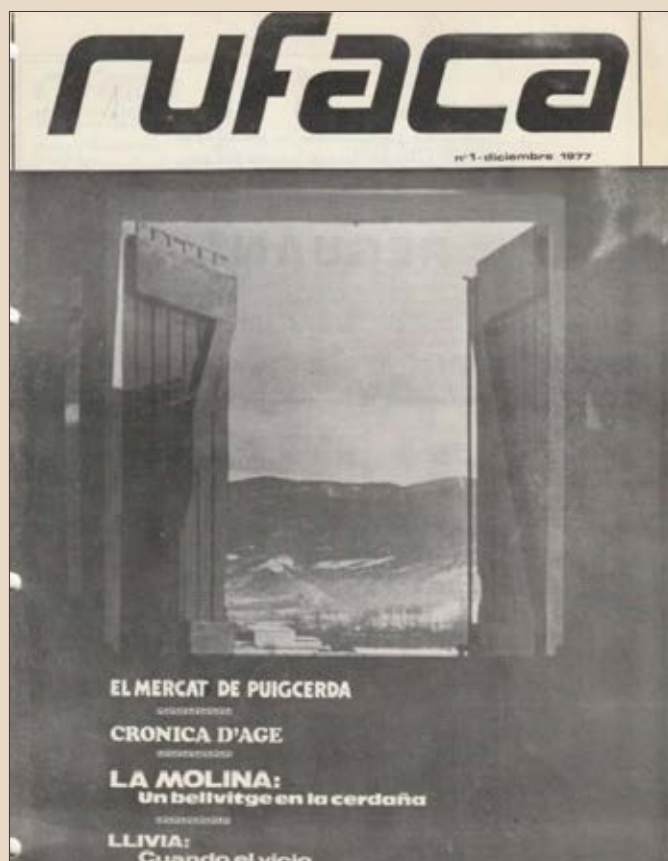
problemàtica dels túnels (Cadí o Toses), etc.

S'hi fan enquestes sobre diversos temes, entrevistes a escriptors (com Pere Jordi Cerdà), cartes obertes, interpellacions als ajuntaments, enquestes, etc.

Els 134 números que van sortir, tenen una llarga història; si al començament les portades eren en blanc i negre, i fotografies d'Alfons Brosel o il·lustracions del dibuixant Jean-Paul Poirier, després ja van entrar les fotos en color i un disseny trencador. Cal dir que RUFACA, no hauria ni viscut ni sobreviscut si no fos per la voluntat d'un equip d'homes i dones que volien fer sentir la seva veu i donar a conèixer el pensament i el sentiment de tots els cerdans que així ho volguessin fer, sempre acompanyats per una associació dirigida per Joan Muntané, petita però dinàmica: Amics de Cerdanya. Sota la seva protecció com a butlletí dels seus socis, potser entre 300 o 400, com es diu en un EXTRA de pàgines verdes i ataronjades, que si bé fou publicat per la revista no en portava pas el nom, i que volia donar-se a conèixer i tenir més abast social. RUFACA va sortir al carrer el desembre de 1977, quan el canvi polític ja s'havia produït, però es discutia la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, i es demanava la democratització dels ajuntaments.

Però encara hi ha una petita història que un dels membres fundadors, Joan Peitx, explicava en un article titulat Premsa a Cerdanya, publicat a Rufaca l'agost del 1979, on deia que al cap de sis anys d'haver sortit *CERDANYA* i a l'empara de l'Associació de Pares de Família, va néixer RUFACA (1976). Els temps d'inquietuds que corrien i els problemes entre l'Associació de Pares i la gent que feia la revista –aleshores ciclostilada–, impediren que sortís el tercer número. Es buscà, llavors, una nova via que menà a la creació d'Amics de Cerdanya, entitat sota la qual el desembre de 1977 apareix aixoplugada l'actual RUFACA. Joan Peitx continua explicant en aquell article algunes de les qualitats que aquella RUFACA tenia, i "es pot dir que la concepció en què s'ha basat i es basa la construcció de RUFACA és realment nova a la comarca. És nova tant pel caràcter col·lectiu de la direcció com pel plantejament de la publicació, del qual se n'ha vingut destacant als seus mateixos fulls, essencialment, dos trets: en primer lloc, la fugida de qualsevol classe de censura i la decisió col·lectiva sobre la pertinença o no de la publicació dels articles que es presenten a la revista." I després d'una crisi plantejada pels articles

Portades de Rufaca a la dècada dels 70

Rufaca núm. 1 (1977): foto d'Alfons Brosel.

Rufaca núm. 5 : dibuix de Jean-Paul Poirier (?).

Rufaca núm. 23: es van portar les "Rufagues" als col·legis perquè els nens dibuixessin la portada. Dibuix de E. Maillou.

Rufaca núm. 19: dibuix de Jean-Paul Poirier (?).

en el número 5 de RUFACA, motivada pels qui volien que hi hagués algun “tipus de criteri censor”, o els que volien mantenir “la revista completament oberta amb les úniques limitacions que marca la Llei de Premsa”, RUFACA ja va agafar aquest criteri i cap article fou rebutjat.

Si volguéssim donar un lema a RUFACA, podria ser el de cerdanyisme (no pas expressat amb aquesta paraula, sinó amb la de Cerdanya) i llibertat d'expressió; és a dir, tenir una revista oberta a tothom que hi volgués expressar el seu punt de vista, no tan sols local (Puigcerdà), sinó també comarcal, encara que aquesta no havia tingut un espai prou evident, potser per falta de corresponsals i de difusió. La seva direcció i el consell de redacció van ser variats i canviants, perquè RUFACA era publicada amb una dosi molt gran de voluntarisme polític i periodístic. En aquells anys hi escriuen totes les forces vives de la comarca i hi apareixen els noms que més tard tindran responsabilitats polítiques en gairebé tots els municipis.

En una paraula, RUFACA fou una “experiència vital” per tots aquells que hi van intervenir, i són molts, tot plantejant una revista seriosa, un pèl àcrata i també llibertària, en un moment de la transició política que bé es podia plantejar qualsevol cosa per inversemblant que fos. Malgrat això, RUFACA té força articles d'opinió, i n'hi ha que són fermes i precisos sobre la temàtica comarcal de la Cerdanya. És, en conjunt, “una finestra oberta al món” i la Cerdanya n'és la referència. La comarca viu amb RUFACA una renaixença cultural i política que havia estat tancada per exigències polítiques d'ençà del 1937, seguida per l'arribada del franquisme.

RUFACA protegida com a “publicació d'Amics de Cerdanya” que presideix el farmacèutic i botànic Joan Muntaner, va aconseguir fer-se ressò d'aquest petit país cerdà, i això no és pas poca cosa.

Uns anys més tard, RUFACA apareix com a *REVISTA DE LA CERDANYA* sota el patrocini del Consell Comarcal de Muntanya, del Patronat de Turisme de Puigcerdà i de la Generalitat de Catalunya, però vers el 1994 es deixà de publicar. Nosaltres creiem que RUFACA hauria d'haver tingut continuïtat. Un examen no exhaustiu d'aquells que van fer possible RUFACA, ens indica que hi havia gent de moltes ideologies, de diferents sentits polítics, entre els quals cal destacar, el primer director (potser només pel primer número), Armando García Descalzo, i Rosa Serrano, Joan

Muntané, Rosa M. Garriga, amb una redacció molt diversa entre els quals F. X. Bosom, Alfons Brosel, Margarida Grabalosa, Emili Guirao, Rosa Aguilar, Ramon Solà, Joan Gumbert, Josep i Joan Peitx, Pere Capdevila, Carme Moreno, Joan Planella, Antoni Sánchez, Joan Sariol, Ramon Serra, Francesc Carbonell, Josep M. Tosas, Maria Pujol, C. Monacu, Jean-Paul Poirier, Carles Canes, Salvador Galceran, Joan Llauro, Antoni Tegnier, Lluís Vidal, Ramon Orriols, Guillermo Gil, Joan Pous, Salvador Redó, Eric el Català, Margarida Giralt, Salvador Torrent, Josep M. Arderiu, Jordi Gasch, Teresa Vilaró, Pere-Miquel Parés, Miquel Aguilar, Xusa Peleato, Domènec Ortega, Manel Figuera, Ernest Udina, Antònia Domènec, Martí Solé Irla, etc.

Per destacar, és de justícia anomenar els fundadors: J.-P. Poirier, Ramon Solà, Josep i Joan Peitx i Emili Guirao, entre altres. Entre aquesta llarga llista, no exhaustiva, hi van transcórrer les dues etapes ben marcades de RUFACA; “la primera -com diu Joan Peitx- és el reflex dels temps més lliures que ha viscut la història recent de Catalunya, la RUFACA de la segona època és el reflex de com van anar canviant les coses en el nostre país”. Totes les tendències polítiques i socials hi van tenir cabuda i si, per un moment, “la revista estava titulada de filocomunista, perquè entre els membres del consell de redacció hi havia militants del PSUC”, aviat es va veure que també hi escrivien membres d'altres grups polítics, fins i tot algú del tardofranquisme.

L'any 1987, RUFACA va publicar un número extraordinari en el seu desè aniversari, i ja feia una tirada de mil exemplars mensuals. Fou una finestra oberta al món, i així va quedar fixat en el seu primer número, amb una fotografia d'Alfons Brosel, d'una finestra oberta i una mirada a l'exterior. Quan va deixar de sortir RUFACA, la Cerdanya va quedar òrfena, per això ha costat de tornar a endegar unes altres publicacions tan dignes com fou aquella.

No voldríem, però, deixar d'esmentar (no pas exhaustivament) petits butlletins i publicacions, gairebé tots de la banda francesa de Cerdanya, que si bé són mitjans escrits, no són pas premsa en sentit estricta, però que tenen un valor patrimonial d'allò que es deia i es diu a l'Alta Cerdanya encara que sigui en mitjans parroquials i municipals. Ens referim a *L'ECHO CERDAN* (1909), *LA VOIX DE NOTRE-DAME DE FONT-ROMEU* (1923), *LA REVUE DE CERDAGNE*

(1933), **ICI FONT-ROMEU ET L'ARRONDISSEMENT DE PRADES** (1957), **ROUSSILLON & CERDAGNE** (1978), etc., que poden ser consultats també en el llibre "115 anys de mitjans de comunicació escrits a Cerdanya", com a fitxer general (1990).

Bibliografia

- Bertran i Pijoan, Lluís: *Prensa de Catalunya*. Ajuntament de Barcelona 1931.
- Bragulat i Sirvent, Jaume: *Vint i cinc anys de vida Puigcerdanesa*, (1901-1925), Barcelona, 1969.
- Bosom i Isern, Sebastià; Solé i Irla, Martí; Blanchon, Jean- Louis: *115 anys de mitjans de comunicació escrits a Cerdanya (1875- 1990) Revistes, Butlletins i Diaris*. Puigcerdà: Consell Comarcal de la Cerdanya-Arxiu Històric Comarcal, 1990.
- Brosel, Alfons, Pérez-Bastardas, Alfred: *Rufaca, la revista de Cerdanya* (1977-1994). Querol núm. 9, pàg. 18.
- Guillament, Jaume: *La premsa de les comarques gironines*. Barcelona: Ed. Selecta, 1977.
- Peitx, Joan: "Rufaca, allò que el vent s'endugué". Puigcerdà: Revista *Colors*, 2010.
- Tasis, Rafael; Torrent, Joan: *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Ed. Bruguera, 2 volums, 1966.
- Simon Lleixà, Erola: "L'hemeroteca cerdana, un patrimoni documental de primer nivell". Montellà: *Fil Directe* núm. 34, desembre de 2013.
- Arxiu Comarcal de Cerdanya: premsa digitalitzada
- Erola Simon
Jean-Louis Blanchon Biblioteca de Catalunya

“Bunyols” arquitectònics als anys 70

La “febre constructiva” dels anys 70 es va emportar edificis i locals comercials singulars que avui ens enorgullirien. Fem una selecció d’alguns “bunyols” arquitectònics d’aquell moment, uns construïts a la dècada i altres als seixanta

Bona part de la lletjor de la façana occidental de Puigcerdà, d'on gairebé no aconsegueix despuntar el “campanar”, es va aixecar en aquells anys. Fotos: ACCE.

El “sanatori d’Oceja” anomenat també “la perla Cerdana”, a banda del servei sanitari que ha ofert, és potser el “bunyol” més escandalós, situat sense discreció enmig de la plana cerdana. Afortunadament, el 2024 ja està enderrocat. Foto: F. Berlic

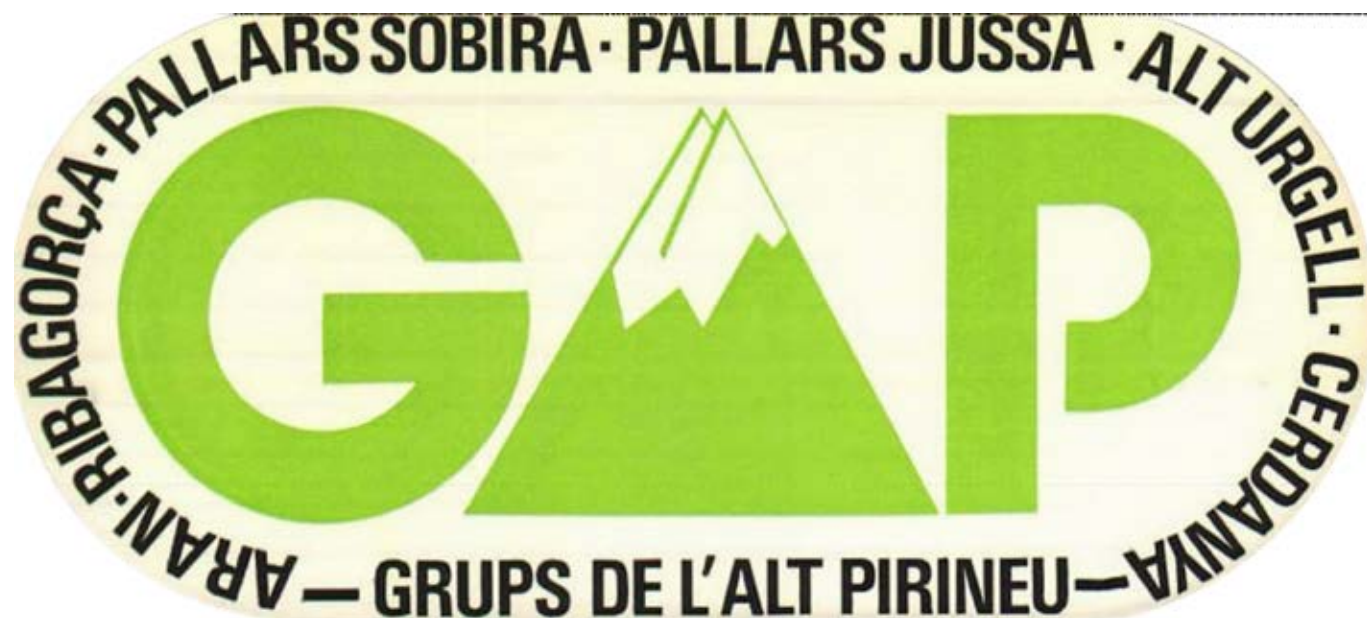
També està enderrocat el “mamotreto” de Bellver, la torre de comunicacions que desvergonyidament semblava reptar el campanar i la història. Foto: arxiu de Miquel Spà

Sens dubte, un dels edificis que podria endur-se la palma al “bunyol” més gran, és la casa de Montellà que sembla imposar la seva presència i el seu poder al conjunt del poble (a l’esquerra). Amb el que es va batejar com la “muralla china” d’Urús, una renglera de cases adossades situades al cim d’un turó, la Cerdanya va tastar als anys 70 el que estava per venir (a sobre). Fotos: J.P.

Els grups de l'Alt Pirineu. Uns apunts sobre la seva fundació.

ANTONI PLANS LLADÓS I AMADEU GALLART SORT

Començament dels anys setanta del segle XX. Tardofranquisme. Com podia desenvolupar-se en una persona jove la idea d'un territori-regió compost per una sèrie de comarques de muntanyes i considerar-les com un espai homogeni basat en problemàtiques comunes? Pensem que hi ha tres fets destacables que varen conduir cap aquest plantejament.

Primer. L'esperit dels estudis dels geògrafs de l'equip de Pau Vila que varen redactar un projecte de divisió administrativa de Catalunya durant l'època de la Segona República. Varen arribar a considerar un territori de muntanya que conformava una vegueria de Catalunya, la que en el decret de 1936 es considerava una "Regió". El Decret del 23 de desembre del 1936 manifestava que: "*Signe de la submissió a un centralisme que repugnava a la nostra ànima colectiva, les quatre províncies amb què era dividida Catalunya d'ençà de l'any 1833, foren suprimides per a donar lloc a la reestructuració de la unitat catalana [...]*". El gran inspirador dels Grups de l'Alt Pirineu va ser, sense cap mena de dubte, l'equip de geògrafs encapçalat per Pau Vila, que ja varen proposar, en plena època republicana, una nova concepció de l'ordenació, econòmica i administrativa,

del territori a Catalunya.

Segon. Durant els inicis de la dècada dels setanta del segle XX es produeixen a la Seu d'Urgell una sèrie d'actuacions ciutadanes que varen agrupar un conjunt de joves universitaris molt sensibilitzats per agressions territorials com el "**No a la Presa de Tres Ponts**" o per temes culturals com la fundació d'un **Cine Club** vinculat a la Federació Catalana de Cine Clubs. En ambdues experiències hi va tenir especial influència, Pasqual Ingla, un sacerdot progressista, molt conegut de la realitat territorial de l'Alt Pirineu per la seva pròpia experiència diocesana, organitzador d'una reunió on es va plantejar la problemàtica concreta de l'Alt Pirineu. Sigui com sigui, la suma d'aquests elements obrien noves perspectives que transcendien les problemàtiques localistes.

Tercer. Determinades irregularitats urbanístiques, com les projectades al municipi de Monteferrer-Castellbó, a l'Alt Urgell, i, sobretot, el conflicte sorgit entorn de la petició de retirada d'un projecte de pla d'urbanisme molt especulatiu a la Vall de Boí —una macroubanització relacionada amb la creació de pis-

tes d'esquí a la muntanya de Taüll. Fou l'oportunitat perquè persones indignades per aquesta situació, amb la iniciativa d'Antoni Plans, es possessin en contacte amb l'àmbit de territori del Congrés de Cultura Catalana (CCC, 1975-1977), el Col·legi d'Arquitectes, la Unió de Pagesos... Es va crear un Grup de Gent de la Vall de Boí i un Grup d'Estudis que organitzaren un seguit de sessions informatives dins de l'església d'Erill la Vall amb la presència de professionals de l'urbanisme i joves coneixedors del patrimoni del medi muntanyenc: arquitectes (Ramon Maria Puig, Enric Steegman, Joan Ganyet), pagesos (Joan Font, Joan Giralt), enginyers (Ramon Ganyet), economistes (Amadeu Gallart)... Després d'una intensíssima campanya es va decidir votar en un acte públic la retirada del planejament urbanístic especulatiu, aconseguint l'aprovació d'unes normes subsidiàries municipals encara vigents.

VOLEM VIURE A L'ALT PIRINEU
SI A LES NOSTRES COMARQUES
AIXEQUEM L'ALT PIRINEU!

Font: Prospecte divulgatiu realitzat pel Grup d'Estudis de l'Alt Pirineu (GEAP).

En la història dels GAP hi podem trobar diverses etapes. En aquest escrit ens centrem en els treballs fundacionals, amb un clar protagonisme de les reivindicacions a favor de la democràcia, el catalanisme i l'antifranquisme. Un moment, a considerar fundacional, dels GAP, fou l'assemblea popular celebrada a la Vall de Boí, amb l'assistència dels germans Ramon i Joan Ganyet. La seva repercussió va fer veure a tota una sèrie de persones sense por al compromís, majoritàriament joves, que calia unir esforços en un moviment partidari de les llibertats democràtiques i de la institucionalització del territori de l'Alt Pirineu. Amb aquesta base es varen anar celebrant reunions que conduïren a una onada regeneracionista del Pirineu que va de l'Aran a la Cerdanya, amb actuacions d'agitació cívica i cultural al llarg de totes les sis comarques de l'Alt Pirineu.

ritàriament joves, que calia unir esforços en un moviment partidari de les llibertats democràtiques i de la institucionalització del territori de l'Alt Pirineu. Amb aquesta base es varen anar celebrant reunions que conduïren a una onada regeneracionista del Pirineu que va de l'Aran a la Cerdanya, amb actuacions d'agitació cívica i cultural al llarg de totes les sis comarques de l'Alt Pirineu.

Els Grups de l'Alt Pirineu, a mitjans dels anys setanta del segle passat, es varen manifestar continuament a favor d'una activitat econòmica que desenvolupés l'Alt Pirineu d'acord amb l'equilibri entre els sectors productius. És a dir, que cap dels sectors, per exemple el turisme, no prevalgués excessivament sobre els altres. Això, amb la finalitat d'evitar una unilateralitat perillosa, si el mercat en què es basava anava malament. Aquesta idea ha anat sent l'eix dels diversos escrits o manifestos que s'han fet des de llavors.

Alguns dels components inicials, autèntics fundadors dels GAP, foren:

Artur Calbetó, Ferran Piquè, Joan Josep Abó, Carles Llobet, Francesc Boya, Emili Medan, Frederic Vergés... **per la Vall d'Aran.**

Àngel Juvé, Antoni Teignier, Josep Isern, Antoni Tulla, Joan i Josep Peitx, Xavier Bosom, Joan Pous... **per la Cerdanya.**

Joan Vinyuela, Agustí Beneria, Antoni Plans, Tomàs Capdevila, Joaquim Gascon, Josep Bringué, Assumpció Perna, Tere Castel, Pilar Farrero, Josep Iglésies, Esteve Farrero, Ramon Alturo, Xavier Farrero, Francesc Ribes.. **per l'Alta Ribagorça.**

Joan Font, Arcadi Castelló, Francesc Farràs, Josep Coll, Víctor Laforga, Agustí Graell, Antoni Gordó, Montse Ribes, Joan Matamoros, Marina Altisent... **pel Pallars Jussà.**

Joan Giralt, Xavier Mateu, Pilar Cases, Llätzer Cívís, Xavier Suescum, Josep Felip, Lluís Espinós... **pel Pallars Sobirà.**

Pasqual Ingla, Joan i Ramon Ganyet, Amadeu Gallart, Josep Coma, Jordi Nadal, Francesc i Lluís Pallars, Joan Obiols, Jaume Lavaquiol, Domènec Canut, Jordi Ribó, Lorena Dolcet, Joan Canals... **per l'Alt Urgell.**

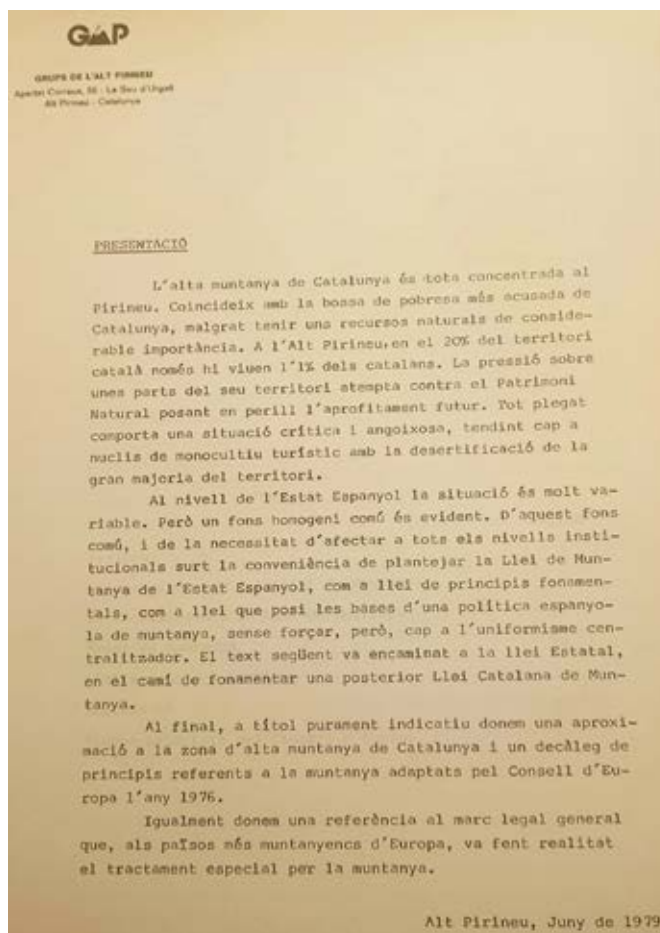
Els GAP varen manifestar reiteradament la necessitat d'una administració territorial específica que impulsés el desenvolupament de l'Alt Pirineu. El 30

de maig de l'any 1976 els GAP, constituïts bàsicament per joventut universitària, professionals, comerciants i pagesos renovadors, emetia una declaració de principis: la poca operativitat, com a eina de desenvolupament, de la divisió provincial comportava la necessària implantació d'una nova divisió administrativa en vegueries per pal·liar la falta d'institucions en l'àmbit de l'Alt Pirineu i l'Aran.

Els GAP van agafar embranzida gràcies als treballs del Congrés de Cultura Catalana. A l'Assemblea General de l'Àmbit d'Ordenació del Territori, celebrada el 14 de novembre de 1976, a la Seu d'Urgell, es van presentar estudis de professionals com l'Enric Lluch, Marçal Tarragó, Manuel Ribas Piera, Lluís Cantalops, Antoni Tulla i d'altres. A més, els GAP varen aconseguir, a través d'una estreta relació amb el grup de senadors de l'Entesa dels Catalans (Felip Solé, Josep Ball i Josep Benet) —recordem l'emblemàtica reunió a l'Hotel Andria de la Seu d'Urgell de l'any 1978—, la redacció de l'article 130, apartat 2, de la Constitució de 1978, on es demanava un tractament específic per a les zones de muntanya, l'inici d'estudis per a projectar i formalitzar la Llei d'Alta Muntanya catalana, els consells comarcals de muntanya, etc. Evidentment, aquestes normes legislatives i institucionals, van haver d'esperar per ser formalitzades a la formació de les corresponents institucions democràtiques. Hem de destacar la feina posterior dels Consells Comarcals, fills dels Consells Comarcals de Muntanya reivindicats pels GAP, que han suavitzat alguns dels déficits estructurals que penalitzen els municipis i, per tant, a la ciutadania de les comarques de muntanya.

Els GAP van elaborar estudis socioeconòmics, propostes territorials, projectes pilot (MAB-6 Alt Pirineu), cursos d'estiu, conferències i debats per tot el Pirineu i per zones de muntanya de la resta de l'Estat. Establiren relacions amb els primers moviments ecologistes (DE-PANA) i amb grups excursionistes (CEC). Van mantenir una presència sistemàtica en mitjans de comunicació locals, generals i publicacions específiques.

Com a cloenda d'aquest article, adjuntem la Declaració del Pla de Boavi, emesa el mes d'agost del 1978 —El Pla de Boavi és una planúria de gairebé 11 hectàrees d'extensió, situada a 1.460 metres d'altitud i que es troba a la capçalera de la vall de Cardós. Forma part del Parc Natural de l'Alt Pirineu, i pertany al municipi de Lladorre, al Pallars Sobirà.

DECLARACIÓ DE BOAVI.

a)- Els Grups de l'Alt Pirineu fan explícita la seva solidaritat amb els habitants de les àrees de muntanya de la resta dels Països Catalans i de l'Estat Espanyol, i la conveniència de coordinació amb ells per assolir el reconeixement de la necessitat d'una adequada promoció social i econòmica d'aquestes zones que compensi llur clara situació de desavantatge físic.

En aquest sentit, fan avinent la seva voluntat de treballar en la creació d'una Federació d'Àrees de Muntanya de l'Estat Espanyol.

b)- Donen públic suport a les directrius emanades del Consell d'Europa i de la Comunitat Econòmica Europea, institucions que han pres decidida postura a favor de l'ajut a les zones d'alta muntanya dels seus àmbits respectius, atenent les funcions social, econòmica, ecològica i recreativa que compleixen.

c)- Fan una crida a tots els parlamentaris de l'Estat Espanyol per què, considerant la gravetat del tema, votin favorablement la inclusió a la Constitució d'una referència dins de l'article 124, que reconegui la necessitat d'atenció a l'alta muntanya.

d)- Apellen a tots els parlamentaris de Catalunya, i en especial els membres de la Comissió dels 20, per què en un moment històric com el de la redacció de l'Estatut d'Autonomia, dediquin l'atenció precisa a l'alta muntanya catalana, que representa una cinquena part de la superfície del Principat.

e)- Els Grups de l'Alt Pirineu volen cridar l'atenció dels pirinencs respecte a la gran transcendència de les pròximes eleccions municipals, en un context tan deteriorat com l'actual. És per això que creuen que cal presentar la lluita al caciquisme i a la corrupció, amb la formació de candidatures a tot l'Alt Pirineu, que, sota el lema "Redreçament i Democràcia", apleguin les persones de tarannà democràtic, deslligades completament del règim franquista, amb voluntat de renovació i progrés i que defensin programes definits als nivells pirinenc, comarcal i local.

f)- Els Grups de l'Alt Pirineu conviden tots els cerdans, els alturgellencs, els pallaresos, els ribagorçans i els aranesos, a participar en aquesta difícil, però absolutament necessària, tasca conduent a l'objectiu fonamental de millora de les condicions de vida dels habitants del Pirineu, i així aturar la sangonera de l'emigració crònica que pateixen tan dolorosament.

g)- Els Grups de l'Alt Pirineu demanen la solidaritat de tots els catalans de la costa, de la ciutat o de l'interior. Sense un ajut al feblíssim cos social pirinenc, aquesta bella regió no podrà de cap manera jugar l'important rol que li correspon en la consecució d'una Catalunya equilibrada.

Pla de Boavi. Agost del 1978.

Moltes, gairebé totes les consideracions d'aquesta Declaració, poden ser signades avui dia, fins i tot amb una certa emoció derivada del pas del temps, del nostre temps. Comprovem, una vegada més, que les vigents reivindicacions per al futur de l'Alt Pirineu i l'Aran han d'anar acompanyades de tenacitat i d'esperança.

Document (Rufaca): Xerrant amb la construcció.

La crisi del petroli dels 70 va tardar a arribar a la Cerdanya, però va acabar fent-se present, afectant durant uns anys el sector de la construcció. Hem cregut que valia la pena reproduir com un document força interessant la taula rodona que va organitzar Rufaca al voltant del tema, amb representació de la Unió d'Empresaris de la Construcció i de la Comissió d'Urbanisme de l'Ajuntament de Puigcerdà.

DOCUMENT

XERRAN TAULA RODONA SOBRE LA CONSTRUCCIÓ

Tots sabem la gran importància que té per l'economia, de la nostra comarca, el sector de la construcció. Un sector que com tots els altres, està patint la crisi existent arreu del món. Per parlar d'aquest tema RUFACA ha volgut montar una taula rodona amb representants de la Unió d'empresaris. Per altra banda creiem interessant, que a aquesta xerrada es fés una valoració de la política urbanística de l'ajuntament, per la qual cosa vàrem citar, també, a la comissió d'urbanisme de l'ajuntament.

Per part de la Unió d'empresaris vam assistir-hi quatre representants. Dels quatre components de la comissió d'urbanisme van venir tres: El Sr. Francesc Turiera, el Sr. Juan Salinas, i el Sr. Josep Peitx.

La xerrada es va iniciar amb el ple reconeixement per part dels empresaris de l'existència d'una greu crisi en el sector.

RUFACA: Quins són els motius principals d'aquesta crisi?

UNIÓ D'EMPRESARIS: El motiu més important és que els promotors no venen. No hi ha mercat. Hi ha una crisi, no només a la comarca sinó que és general. Aquí potser la crisi ha tardat més però ja ha arribat. Hi han dades de que s'està edificant un trenta per cent menys del que d'edificaba abans.

COMISSIÓ D'URBANISME: Hem de tenir en compte també que existeixen dos tipus diferents de construcció: un tipus de construcció que enmarca tota una sèrie d'empreses que és dediquen a fer obres noves i un altre tipus d'empreses que és dediquen a fer obres noves però petites o bé a treballs de "paleta". Es en aquest camp on actualment encara es va aguantant una mica. Hi ha una gran recessió, la gent no es vol "embarçar". Influxa moltíssim la puja del material de construcció.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Josep Peitx): L'empresari promotor potser anava més de cara a la gent de fora i el "remendista" treballava més amb la gent d'aquí. La crisi s'ha notat per igual en els dos sectors?

UNIÓ D'EMPRESARIS: Sí igual. Potser s'aguanta més el "remendista" perquè ja té una sèrie de clients, doncs qui té una casa l'ha de conservar. De totes maneres la crisi es nota i molt. Tot és una cadena, si falla un sector van fallant els altres successivament.

RUFACA: Com calificar-ho aquesta crisi: una crisi greu o simplement un lapsus?

UNIÓ D'EMPRESARIS: Es una mica difícil de contestar, però creiem que la crisi només ha fet que començar i vindrà pitjor. Desgraciadament no és un lapsus i la cosa empitjorará.

RUFACA: Els preus de la vivenda no han sigut una mica de cara al turisme i potser no s'ha pensat en fer pisos més barats de cara a la gent d'aquí?

UNIÓ D'EMPRESARIS: Fins al moment casi bé el 90 per cent del mercat, que ha hagut aquí ha estat mercat de segona residència o inclús de tercera, a llavors sino n'hi ha demanda, d'altre tipus no pot haver oferta. A la construcció es pot fer més i menys: es pot construir un bloc de pisos de molta qualitat i es pot construir un bloc de pisos més senzills per poder anar en un altre tipus de mercat però sino n'hi ha demanda. . . Malgrat tot la vivenda aquí serà sempre més cara degut al material que s'ha de fer servir pel nostre clima. Per exemple un llosat ha de poder suportar el pes de la neu. No és pot construir aquí igual que a la costa.

RUFACA: Cal pensar doncs que el que encareix més la vivenda és el material?

UNIÓ D'EMPRESARIS: Lògicament si es vol fer les coses com cal hi entra molta matèria prima i molta mà d'obra i això resulta molt car.

RUFACA: Tot això que està passant ara, aquesta crisi no creuen que potser és producte d'una manca de planificació? s'ha anat construint pensant que això donaria per sempre i potser ara es veu que no?

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): Jo crec que hi han molts factors, l'economia mundial està en crisi i aquí com a tot arreu en patim les conseqüències.

(Sr. Juan Salinas): Si pero tal vez no hemos pensado que podía suceder esto y se ha construido sin freno.

UNIÓ D'EMPRESARIS: Los abusos los pagamos ahora pero son abusos que se han cometido muchos años atrás. Hay que tener en cuenta otra cosa sino se hubieran desplazado las empresas de Barcelona en estos momentos tal vez no conoceríamos la crisis.

Nosaltres sabem, perquè tenim les dades suficients, que aquestes empreses que s'han desplaçat de fora ens han fet mal a les dues èpoques: en l'època que teniem la cartera plena de pedidos es feien mal perquè els hi era molt a compte arribar aquí donar més "calés" a la mà d'obra i emportar-se la mà d'obra nostra. Però ara és completament al contrari com a Barcelona o als seus llocs habituals de treball estan molt pitjor que aquí, a llavors la política que porten aquestes empreses és venir a construir aquí perquè hi veuen possibilitats i ara que estem en crisi no ens agafen la gent sino que se la porten d'abaix perquè els hi surt més a compte.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): No serà potser, que aquestes empreses van venir perquè en un moment determinat no podia-ho atendre la demanda o perquè no us vareu saber avenir?

UNIÓ D'EMPRESARIS: No va ser perquè no podiem atendre la feina sino potser perquè no ens va-

rem posar d'acord.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): El pitjor problema que tenim a aquesta comarca és l'individualisme.

UNIÓ D'EMPRESARIS: Sí, això és cert. Aquí van batallar molt i hem tingut moltes reunions de cara a fer una especie de cooperativa de constructors però es va parlar molt i finalment no es va fer res. Segons per quines obres l'empresa de Puigcerdà és petita. El que és tenia que haver fet en un principi era formar una empresa potent entre tots, no una reunió d'empresaris sinó una empresa. Un dels problemes que potser banstant greu és juntar-se dos o tres empresaris per fer una obra i que en aquell moment passi un accident o qualsevol altre cosa, a llavors sobre qui cau la responsabilitat civil? Ara bé si es fa una empresa nova, tipus societat anònima o bé cooperativa aquests problemes no passen perquè és aquella empresa la responsable del que pugui passar.

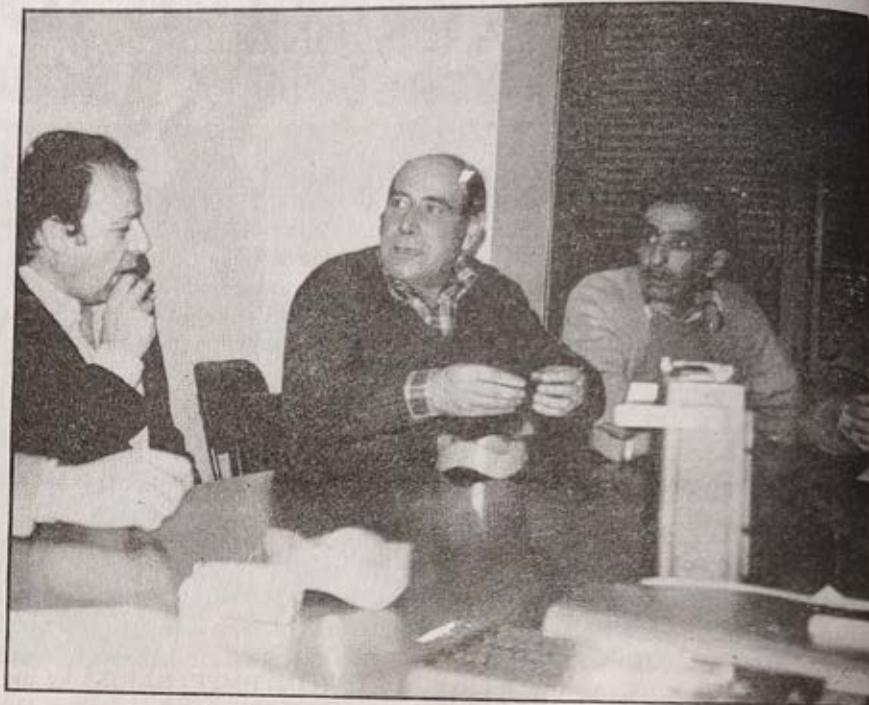
COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Peitx): Potser el problema és que no s'ha intentat fer aquesta empresa unitària.

UNIÓ D'EMPRESARIS: S'havia parlat molt però no va ser possible.

RUFACA: Hi havien potser diferències molt grans entre els empresaris?

UNIÓ D'EMPRESARIS: No, el que passa és que durant molts anys la cosa anava bé i ningú volia saber res dels altres. Potser ara que les coses van tan malament es tornarà a pensar en la unió.

També s'ha de tenir en compte que durant els últims temps s'han plantat moltes empreses noves. Nosaltres tenim cent afiliats i després hi han 25 o 30 que no estan afiliats. En aquest sentit ha sortit una nova reglamentació segons la qual totes les empreses tenen que anar reglamentades per un carnet empresarial. Aquest carnet en un principi l'expedia el Ministeri d'Indústria a llavors no hi havia forma de que la gent estigués afiliada. Ara s'ha conseguit

que aquests carnets de qualificació siguin firmats per una unió d'empresaris. Tot això és per evitar certes coses que passen quan no es porta un control adequat. També caldria dir que l'ajuntament té que exigir la documentació adequada per donar una llicència.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Peitx): A l'última permanent, arrel d'un acord del ple, es va dir que s'enviaria a l'unio d'empresaris un imprès on hi hauria tots els documents necessaris per començar una obra.

RUFACA: Recollint una mica el plantejament del carrer, s'ha dit moltes vegades que la construcció ha sigut com una "bicoca" que s'ha especulat molt.

UNIÓ D'EMPRESARIS: Si algú ha especulat ha sigut el promotor però no el contratista. Aquí és a on la cosa es divideix: doncs una cosa és l'empresari - promotor i l'altra el contratista. Penseu que el sistema de treball és el següent: s'agafa un bloc de pisos determinat i la major part de vegades s'agafa sense clausula de revisió de preus. Això vol dir que si

aquella feina tardes un any i mig, sino tens aquesta clausula, que et vagi regulant el pressupost, quan comences funcions bé però quan arriba l'any y mig està perdent diners a "patades". L'empresa de construcció no especula sino tot al contrari moltes vegades surt endavant perquè hi treballa el pare i el fill i tota la familia. Moltes vegades es perden diners perquè si es fa un pressupost com la mà d'obra i els materials pugen dia a dia aquesta diferència de preus la perd el constructor.

RUFACA: Així podriem dir que on hi ha la veritable especulació és en el preu de venda dels pisos.

UNIÓ D'EMPRESARIS: El guany d'un promotor no el sap ningú, però aquest guany depen molt de si és un promotor que vulgui fer les coses en regla i garantitzar com marca la llei, i endemés fer una obra de qualitat. Els beneficis d'un promotor poden oscil·lar molt.

RUFACA: Sembla ser que resten molts pisos per vendre.

UNIÓ D'EMPRESARIS: Aproxim-

madament 1.100 pisos en tota la Cerdanya.

RUFACA: Això potser farà baixar els preus?

UNIO D'EMPRESARIS: Sí, potser sí, però això també depèn de l'aguant que tingui el promotor. La meitat de promotors que hi han aquí a Cerdanya no són promotors d'ofici són gent que tenia uns cèntims i els ha invertit en la construcció. Cal tenir en compte que promotors que cotitzin com a tals hi han dos o tres. L'home que sigui promotor d'ofici

bastant més. Un promotor que vulgui anar a especular farà uns pisos petits, que compleixen les condicions mínimes que exigeix el Ministeri de la Venda i a llavors aplicarà un preu de venda del metre quadrat més elevat. Casi bé tothom que compra un pis es fixa en el número final i no mira a quin preu li surt el metre quadrat i aquí és on hi ha la veritable especulació.

RUFACA: Acabant una mica amb aquesta primera part, quines perspectives hi han per superar la crisi?

na part de la xerrada demanariem a l'Unió d'empresaris com valora la política urbanística del nou Ajuntament?

UNIO D'EMPRESARIS: A nosaltres ens està bé. Creiem que l'ajuntament té mes problemes amb els promotors que amb els constructors.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Peitx): De fet l'ajuntament té la funció de donar llicències i després controlar-les. Però clar qui es passa de mides, per exemple, és el constructor però a ordres del promotor.

UNIO D'EMPRESARIS: L'ajuntament ha intentat portar les coses més rectes que fins ara i la gent no està massa acostumada. S'han fet moltes obres que potser no estaven massa en regla i ara potser no es deixarien fer.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Peitx): Concretament a Puigcerdà hi havia una normativa molt ambigua que permetia moltes coses. Potser si s'hagués anat amb una normativa més matitzada, més treballada no hi haurien hagut tants abusos.

(Sr. Turiera): Actualment, la Comissió d'urbanisme, ens hem marcat un camí que seguim el més recte que podem.

RUFACA: Quin és aquest camí?

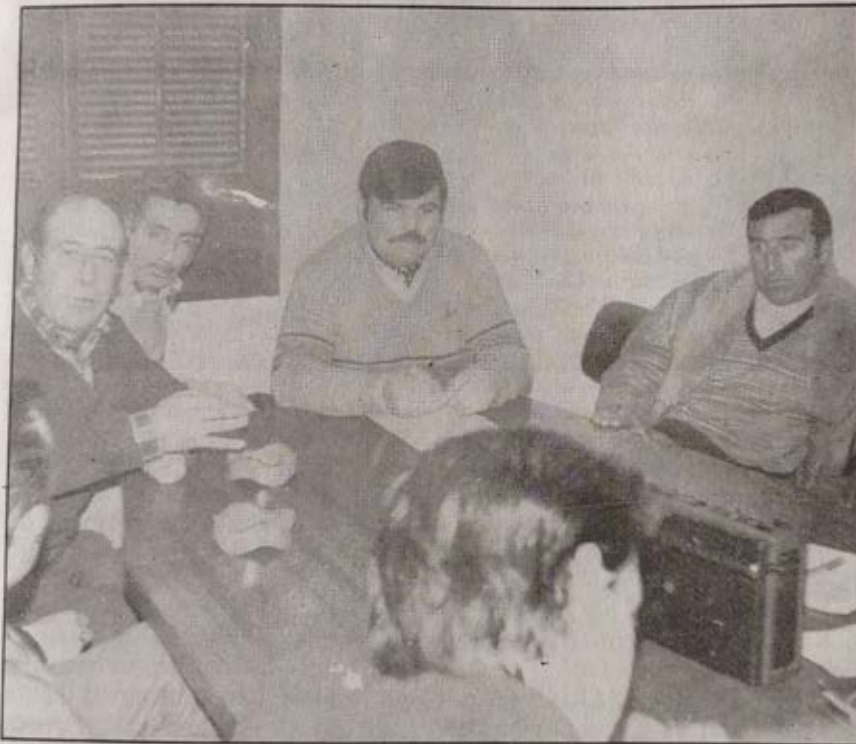
COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Peitx): A la comissió som quatre persones que pensem molt diferent però que estem plenament d'acord en seguir aquest camí. La nostra línia és, seguir una normativa i que aquesta normativa sigui per tothom.

(Sr. Turiera): Llitem amb imponderables, amb coses heretades que es tenen que corregir però ens hem traçat aquesta línia i procurarem tirar-la endavant.

RUFACA: Què en pensen els empresaris de tot això?

UNIO D'EMPRESARIS: Nosaltres treballem a ordres del promotor. Si ens diuen tres plantes i taulada nosaltres fem tres plantes i taulada. Això vol dir que no poden tenir massa problemes amb l'ajuntament.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): L'ajuntament no vol crear

que només tingui aquest mitjà de vida té que trobar clientela i continuant fent pisos.

RUFACA: No es podria controlar d'alguna manera la cotització dels promotors?

UNIO D'EMPRESARIS: Casi bé és impossible. El promotor que ha volgut treballar amb qualitat i que ha cotitzat com cal s'ha guanyat un marge comercial com qualsevol altre en canvi els que no han cotitzat s'han guanyat aquest marge comercial i

UNIO D'EMPRESARIS: Es molt difícil. L'única cosa que es pot fer és conservar el que tenim aquí (la tranquil·litat, el paisatge. . .) tractar-ho amb molt cuidado tant per part de l'ajuntament com per part dels empresaris. I esperar que les coses s'arreglin una mica i que el turisme es rellenci. Penseu que aquí hi ha molta gent que treballa a la construcció i si venen mal donades serà un desastre per a tots.

RUFACA: Entrant amb la sego-

impediments i de moment no hem tingut massa problemes, la gent, en general, ho compren.

Ara bé, es necessita diàleg i crida a la gent per explicar com són les coses. . . Nosaltres estem oberts a qualsevol suggerència.

(Sr. Peitx): Sense pecar de pedants la suggerència que es varen fer els empresaris l'estem tirant endavant.

UNIÓ D'EMPRESARIS: Nosaltres no tenim res a dir, al contrari, en qüestió de permisos es donen facilitats pel fet de que es tramiten amb rapidesa. I també estem d'acord amb l'impost aquest per metre d'ocupació de carrer.

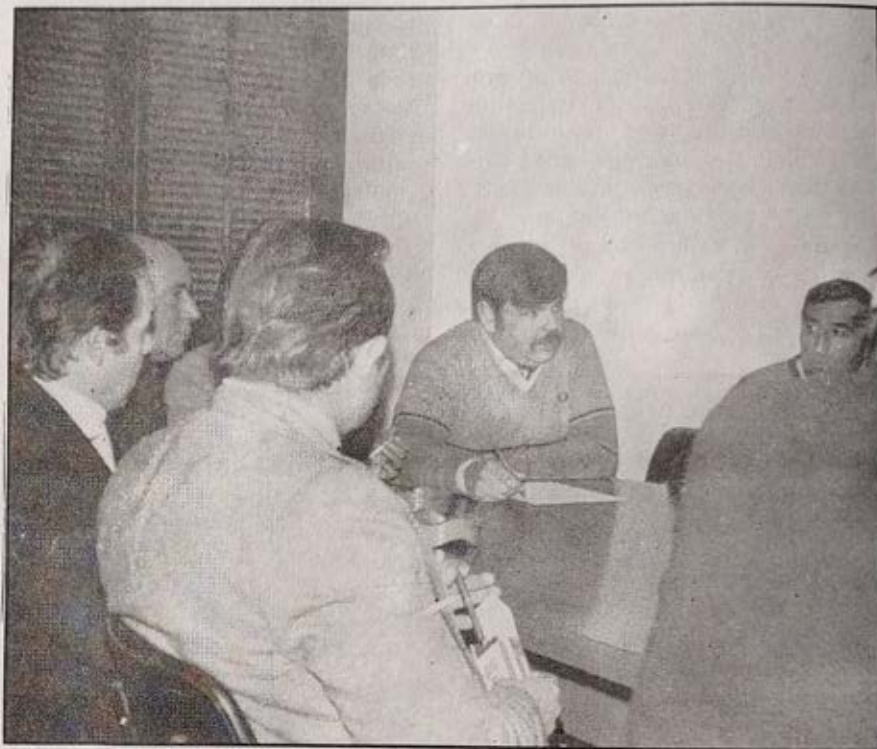
COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): Un dels problemes que té l'ajuntament es que si per fer una obra es treu un llum o qualsevo altra cosa després no s'arregla mai més. Per evitar això ara es fa un dipòsit de 50.000 pessetes que es torna si una vegada acabada l'obra es deixa tot tal com estava.

(Sr. Peitx): Entre altres coses que la llei marcava i no s'havia fet era la revisió per part dels tècnics de l'ajuntament de les obres una vegada finalitzades. Això ho volem fer de cara al poble i no en perjudici de ningú. Hi ha una cosa que potser ens preocupa una mica i és que s'ha comentat que l'ajuntament accentua la crisi de la construcció perquè posa dificultats... Nosaltres no creiem que posem trabes sino que anem amb la intenció de donar avantatges a tot el poble. Vosaltres que en penseu?

UNIÓ D'EMPRESARIS: Nosaltres creiem que no s'està fent cap perjudici. Si la culpa sigüés de l'ajuntament de Puigcerdà es vendria a Llivia, a Alp. . . i no es vend enlloc.

RUFACA: Potser ha coincidit l'època de crisi amb una comissió que vol fer complir les coses més que abans?

UNIÓ D'EMPRESARIS: Tampoc és que abans es fés el que és volia, potser el que passava és que hi havia una mica de desidia. El que si volíem demanar a l'ajuntament és que els

tràmits siguin el més ràpid possibles, si això es compleix no creiem que pugui haver massa problemes. Hi ha projectes entretinguts pel pla d'urbanisme?

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): No, perquè en aquest moment a Puigcerdà es pot construir a molts llocs que no entren en el pla d'ordenació i no s'està fent.

UNIÓ D'EMPRESARIS: El rumor pel carrer és que si el pla estés aprovat es farien més coses.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Turiera): Jo crec que no, perquè com he dit abans hi han espais suficients per construir independentment de la aprovació del pla.

UNIÓ D'EMPRESARIS: El que poder manca al pla és més troç per a zona industrial.

COMISSIÓ D'URBANISME (Sr. Peitx): El pla ens el vam trobar fet i anem a millorar-lo tot el que podem. En aquest aspecte hem parlat amb la gent afectada per aquestes zones industrials i hem estat mirant les ex-

pectatives reals arribant a la conclusió que potser al pla hi havia massa troç dedicat a zona industrial. Per això hem localitzat dues zones, una al costat del riu i l'altra a la vora de la via del tren, que cobreixen les previsions.

El que també estem intentant en aquest pla és no ampliar massa la zona urbana pel fet de que encara es pot edificar bastant temps i d'altra banda no hi han massa expectatives i tampoc volen comprometre el futur pla.

UNIÓ D'EMPRESARIS: Son plenament conscients que fer un pla al gust de tothom és pràcticament impossible.

Bé i aquí va acabar una hora i mitja de xerrada. Esperem que hagi servit per aclarir certs aspectes d'aquest sector tan important a Cerdanya com és la construcció. Agraïm la col.laboració prestada tan per part de l'Unió d'empresaris com per part de la comissió d'urbanisme de l'ajuntament.

Còmic del Querol

GUIÓ: GUILLEM SENDRED. DIBUIX: MONSE FRANSOY

EM DIUEN Cerdanya, de Neus
i Trinxat

AMB TIRÓ I NAPS DE TALLTENDRE

OCA AMB
PERES

DE PUIGCERDÀ

TRUITA DE
CREMALLOLES
I FREDOLICS

I CAPADA
AMB SUCRE I
RATAFÍA

Monse

PUIGCERDÀ ALS ANYS 70:

- Entrevista a Josep Moliner, alcalde de Puigcerdà. Joan Peitx.
- L'Institut Pere Borrell. Artur Solà.
- L'Hospital de Puigcerdà. Joan Llauro.
- Oposició democràtica i transició política a Puigcerdà. Joan Peitx.
- Una aproximació a la situació de la dona a la Cerdanya als anys 70. Maria Martínez.
- Entrevista a Carmen Camarero. Maria Martínez.
- La primera novel·la cerdana escrita per una dona. Maria Martínez.
- Salvador Torrent Masip, una figura essencial per a la cultura cerdana. Tomàs Torrent Masip.
- La Gatzara. Llorenç Olivé Gineste.
- La 1a setmana de la joventut a Puigcerdà (1974). Josep Tallaferro.
- Els Isards. Rosa Cuesta, Lourdes Cazorla i Mercè Palau.
- Les festes del carrer. Lourdes Cazorla Puig.
- Els esports a Puigcerdà: entrevista a Joan Barnola. Joan Peitx.
- Puigcerdà amb ulls d'infant. Enric Quílez

una espelma
has de portar
(FOSC-SA)

“A l’últim tomb que vaig fer per la Cerdanya vaig estar a punt de plorar”

JOAN PEITX

Entrevista amb Josep Moliner

Després de molts anys d’haver perdut contacte, retrobo l’afabilitat de Josep Moliner intacta. Em rep a casa seva, intercanviem comentaris sobre les nostres vides, entre els quals destaca amb dolor la pèrdua de la seva muller (Maria Ramon), fa uns mesos. Josep Moliner Florensa (1936) va ser impulsor d’associacions a Puigcerdà i la Cerdanya, alcalde de Puigcerdà, diputat provincial, diputat al Parlament de Catalunya (1984-1992) i altres càrrecs posteriors de la Generalitat. Però és, per sobre de tot, un cerdà de soca-rel amb qui és un plaer conversar.

Josep Moliner, en un moment de l’entrevista.
Foto: J.P.

Joan Peitx (JP): *Tu vas ser l’alcalde de Puigcerdà entre 1974 i 1979, és a dir, des d’un any abans de la mort de Franco fins a les primeres eleccions municipals democràtiques. Podríem dir que vas ser l’últim alcalde del Franquisme i el primer de la Transició. Com va anar que un home amb certa fama de republicà fos triat com a alcalde?*

Josep Moliner (JM): Sí, exacte. Jo crec que va ser per la popularitat que m’havia donat el Club d’Esquí Puigcerdà, del qual en vaig ser membre fundador. El fet que comencéssim a anar a esquiar amb nens i nenes a la Cerdanya, organitzant-los excursions d’entrenament i altres activitats em va donar un cert renom. Així que un dia em va arribar que el governador civil volia parlar amb mi. Vaig pensar: *Què dec haver fet jo perquè el governador vulgui parlar amb mi?* “*Ven al gobierno civil, coge un taxi y allí te lo pagarán*”, em van comunicar. I quan hi vaig ser, el governador em va dir: vull que siguis l’alcalde de Puigcerdà. I jo vaig contestar: d’acord, però amb la condició que jo pugui triar el meu equip. Això no li va agradar gaire perquè sempre volien posar algun comissari polític. Però al final va acceptar i al cap d’uns quinze dies em van confirmar el nomenament. Aleshores es feien aquelles eleccions corporatives pel Terç familiar, el Terç sindical i el Terç Corporatiu¹. El cas és que van formar el nou consistori amb regidors nous i alguns regidors de l’anterior ajuntament, amb en Francisco Turiera- Puigbó. Eren el Rossell, el Comengés, el Guinot i l’Oliu. I van entrar com a nous regidors en Salvador Torrent Masip, en Joan Barnola, en Joan Ramon Pubill, en Lluís Llanas i en Joaquim Palau.

J.P.: Sabem per què va dimitir o va plegar en Francico Turiera-Puigbó després de disset anys en el càrrec, perquè després, a les primeres eleccions democràtiques del 79, es va tornar a presentar encapçalant la llista d'UCD?

J.M.: No ho sé, potser per raons personals.

J.P.: El vostre era un equip més "liberal" que l'anterior consistori, però amb ulls actuals, sobta que no hi hagués cap dona.

J.M.: Tens raó. Crec que és una omisió greu. Però no sé per quina raó.

J.P.: I com va funcionar aquest nou equip?

J.M.: La veritat és que molt bé, molt coordinat. Crec que la tasca que vam portar a terme va ser força acceptable, diguem-ho així. El regidor Oliu va ser el que es va integrar menys i va presentar la dimissió irrevocable que finalment no es va portar a terme. Però, en canvi, el Rossell, que venia de l'ajuntament anterior, va ser un col·laborador molt eficaç, molt competent. A banda que hi hagués persones de molta vàlua com en Torrent, sobretot en el camp cultural, i també en Barnola que va fer molt bones aportacions en el camp de l'esport. En Llanas també en la part cultural. Crec que vam ser un equip molt acceptable i vam tenir una relació magnífica.

El conjunt del Consistori de l'Ajuntament, constituït l'any 1974.

De dreta a esquerra: Roca (secretari de l'ajuntament), Torrent Masip, Llanas, Guinot, Rossell, Moliner, Barnola, Oliu, Palau, Comengés i Pubill.

Foto: Arxiu Comarcal de Cerdanya (ACCE)

¹Nota de l'entrevistador: Durant bona part del franquisme, en els municipis s'instaurà la formació de tres grups iguals, l'anomenat sistema dels tres terços: familiar, sindical i corporatiu, extret entre les entitats econòmiques, culturals i professionals del municipi. El segon terç es triava mitjançant eleccions internes al sindicat vertical **Central Nacional del Trabajo (CNS)**, format per treballadors i empresaris. Els candidats al darrer terç es designaven mitjançant una llista ordenada de noms que proposava el governador civil i que en la pràctica estava format per membres addictes al Movimiento. (Font: <https://www.isabadell.cat/sabadell/historia/eleccions-municipals-franquisme-1970-i-1973/>)

J.P.: Quan vau arribar a l'Ajuntament, teníeu les idees clares sobre allò que s'havia de fer, teníeu un programa?

J.M.: No, cadascú va anar aportant el seu granet de sorra en esports, en comunicacions, en la gestió, en tot el que fes falta. Vam anar lligant caps i la veritat és que van sortir coses importants.

J.P.: De tota manera, en aquells moments en els ajuntaments, especialment als petits, els secretaris manaven molt, no?

J.M.: Sí, molt. A Puigcerdà també. En Roca era molt cordial, però era el secretari i interventor alhora. Tenia el seu pes. Ara bé, la sort que vam tenir és que jo sortís elegit diputat (de la Diputació de Girona). Aleshores la Diputació era la repartidora. I sort en vam tenir perquè moltes subvencions van venir d'aquesta institució.

J.P.: En el vostre mandat, Puigcerdà va experimentar grans transformacions urbanístiques.

J.M.: Puigcerdà estava molt tancat. I amb nosaltres va sorgir la idea de l'avinguda Schierbeck i l'altra gran obra important va ser l'obertura del carrer Major. Recordarà que, a partir del cinema Avinguda, tot eren horts i quadres. I vam aconseguir

anar comprant tot allò. I al final, hi va contribuir molt el Degollada, que tenia una casa a on hi ha el restaurant La Barraca i, negociant amb ell, va cedir un tros i vam poder tirar endavant. I encara més destacable va ser l'avinguda Schierbeck. Molt complicada, perquè entre els terrenys dels pagesos, la part d'en Puigdenegoles, etc., va costar. Va ser una negociació lenta i difícil, però va reeixir. A Puigcerdà s'entrava bàsicament pel carrer Escoles Pies. Estàvem pràcticament tancats. La Schierbeck i el Torreó van permetre obrir les entrades i sortides del poble.

*La casa que dificultava la prolongació del carrer Major de Puigcerdà.
Fotograma de la pel·lícula "Senda torcida", extreta del llibre "Sempre ens quedarà el record. Cinema Avinguda (1962-2024)", de J. M. Casanovas i Martí Solé.*

J.P. Però també va ser l'època en què es va construir el barri de darrere el cinema Avinguda, el barri més dens, amb blocs de pisos molt junts...

J.M.: És veritat, estèticament segurament no és gaire maco. Els edificis del carrer Puigpedrós van ser de promocions particulars. Cal destacar, també, les edificacions de la zona del poliesportiu. Aquells terrenys eren propietat de Joan Solé (restaurant 7 Portes de Barcelona). De cada parcel·la havien de cedir una mica de zona verda per a l'Ajuntament. Vam aconseguir que ens deixessin acumular la zona verda en un sol lloc per poder fer el poliesportiu i, a canvi, ell va poder urbanitzar aquell barri. Estic d'acord en el fet que estèticament no és gaire adient per a les característiques de Puigcerdà, però també ens va permetre una expansió important.

J.P. Hi havia molta demanda d'habitatges en aquell moment?

J.M.: No. La gent va anar venint, però encara no hi havia una eufòria brutal, ni la població de Puigcerdà creixia excessivament.

J.P.: De tota manera, van ser anys de certa eufòria constructiva. Les normes urbanístiques devien ser prou laxes.

J.M.: Sí, el pla d'urbanisme de Ros Vila, que venia de l'època del Turiera, era un pla força generós.

J.P.: Aquells van ser uns anys en què ja hi començava a haver força turisme.

J.M.: Va començar a entrar molt francès i es va començar a desenvolupar el negoci de la restauració, el del comerç encarat al turisme, tot i que molts productes eren més cars que a França. Però hi havia productes del país que els cridaven l'atenció. L'empenta francesa es va produir perquè va començar a venir gent de la part de Perpinyà, del Rosselló en general i de l'Alta Cerdanya que, fins llavors, no coneixien Puigcerdà. Perquè, en aquell moment, hi havia una gran desconnexió i no gaire simpatia entre el cantó francès i l'espanyol. Però es va anar canviant perquè també els nous alcaldes del cantó francès, com Calvet de Bourg-Madame, el de la Tor de Querol, el de Font-romeu eren ja gent amb un altre tarannà, no tan xovinista. Aquests van permetre molta relació i vam tenir un contacte molt directe. Particularment, amb els de la vall de Querol hi va haver més contacte, pels temes de la propietat de Puigcerdà del canal de reg. També van participar en festes d'aquí com la Festa de l'Estany, es va crear la trobada d'autoritats... és una època en què es va engegar força la col·laboració i això també va portar que, econòmicament, es produís un canvi important en el comerç.

J.P.: És en aquesta època que es va crear el Centre d'Iniciatives i Turisme (CIT)?

J.M.: Sí. El president era el Dameson, propietari de l'hotel Núria de la Plaça Cabrinetty. Els secretaris van ser, primer, el Rossell i, després, jo. Però el Salvador Torrent, el "Masip", que era el vicepresident, n'era l'ànima. Hi posava passió. Tenia inquietuds catalanes i culturals. Va iniciar el

Curs de Cultura Romànica, que no s'havia fet mai, i els Col·loquis d'Arqueologia que van agafar renom. A part d'impulsar el turisme mitjançant el CIT.

*Actes de celebració del dia del turista, 1975.
Foto: ACCE.*

J.P.: En aquells temps es va començar a fer efectiu l'inici de la planificació del Túnel del Cadí. Podríem dir que va ser una sorpresa, perquè en els anys anteriors semblava que a la Cerdanya s'optava pel Túnel de Toses. Aquesta decisió va generar molta polèmica a la comarca.

J.M.: Sí, molta. La comarca estava totalment mentalitzada en què era més important el Túnel de Toses, inclinant-se més cap a Girona que no pas cap a l'Eix del Llobregat. I va haver-hi una polèmica important, però no ens van consultar. I això va provocar que del Túnel de Toses ja no se'n parlés més. Van ser decisions empresarials i no van consultar la comarca.

J.P. : Un dels problemes més recurrents al Puigcerdà d'aquells anys era el problema de l'aigua.

J.M.: L'aigua venia de la part de Fontanera. I a part que es gelava molt sovint i el canal també es glaçava, agafàvem l'aigua de Guils. El dipòsit contínuament tenia problemes de brutícia. Tot plegat era un drama. Jo em feia un fart d'anar a la part de Fontanera amb el Paco Troñas, encarregat de la brigada, fins que vam decidir posar comptadors, perquè no n'hi havia. Tot anava per lliure, a part que es gelava cada dos per tres i es produïen molts embussaments, faltava aigua contínuament. Així que vam decidir posar comptadors.

J.P.: Ja devia costar, no?

J.M.: I tant! Hi va haver una polèmica tremenda. Però va ser definitiu.

J.P.: L'altre problema bàsic des de sempre era la llum, l'electricitat.

J.M.: A Puigcerdà teníem una il·luminació que era com una papa de Sant Joan. Érem el poble més fosc de Catalunya, Puigcerdà oferia una trista imatge nocturna. I vam posar fanals fins i tot a Vilallobent, que ja era un poble del nostre municipi. Això va ser un avanç important. I respecte als talls de llum que es repetien tan sovint, nosaltres presentàvem queixes importants a FECSA i no en fotien cas, com qui diu. També era dramàtic, perquè es tallava la llum i potser fins al cap de dos dies no la recuperàvem. Això, quan no queia un pal de la llum a la Molina. Una vegada vam haver d'anar nosaltres mateixos a arreglar-ho amb serres mecàniques, perquè havien caigut dos pals i feia quatre dies que no teníem llum. I FECSA ens deia: ja ho arreglarem, ja ho arreglarem. Era un drama per als comerços amb neveres i per a tothom.

L'antic hospital de Puigcerdà.
Foto: ACCE.

J.P.: En el vostre mandat es va abordar el tema de l'ampliació i modernització de l'Hospital.

J.M.: Vam comprar la caseta del Marquet, que es deia, a on hi ha la policia municipal, i vam aconseguir ampliar la residència de les monges, que aleshores vivien en condicions força precàries. Els vam fer unes cel·les com Déu mana, amb lavabos. Aquella ampliació va anar molt bé.

J.P.: Era l'època del doctor Llauro que era el director de l'Hospital.

J.M.: Sí, ell estava de director. Va sorgir un problema d'entesa amb l'Ajuntament. Amb el nomenament d'un anestesista es va produir un cert enfrontament entre el gremi dels metges i el gremi de les monges. Nosaltres vam considerar que les monges tenien uns drets adquirits importants i al final es va cessar com a director al doctor Llauro i vam nomenar com a directora a la germana Teresa. Poc temps va durar la cosa, però hi va haver una mica de conflicte entre els metges i les monges. Elles tenien allà una propietat privada, naturalment, amb una mica de retard metodològic, i els metges volien actualitzar-ho amb lògic criteri propi. Nosaltres no vèiem adient la seva marginació, amb tot el que havien fet aquelles monges per Puigcerdà. Aquí vam tenir una certa discrepància amb el doctor Llauro.

J.P.: En el camp de l'ensenyament ja hi havia l'institut. I vosaltres que va fer en aquest camp?

J.M.: Ens vam dedicar a l'escola pública, que llavors en dèiem escoles nacionals. Vam arreglar els habitatges dels mestres i vam fer el manteniment de les escoles.

J.P. Un altre tema, sempre polèmic en aquell moment, era el del mercat.

J.M.: Un sector del comerç de Puigcerdà no volia el mercat perquè deien que els arribarien perquè els venedors ambulants venien molt barat. I, en canvi, el mercat va crear un moviment important d'atracció cap a Puigcerdà, a part que va ser un regulador de preus. Tocàvem la butxaca d'alguns i això emprenya! També es discutia sobre la ubicació. En el passeig del "quartel" no l'hi volien de cap manera, preferien ubicar-los a la plaça Cabrinetty i alguns proposaven posar-lo molt més lluny del poble.

J.P.: En l'àmbit cultural, a banda del Curs de Cultura Romànica i els Col·loquis d'Arqueologia, no hi havia gaires manifestacions de cultura popular.

J.M.: Cultura popular no n'hi havia. Venia gent de fora en aquests cursos, però crec que a la cultura local no hi aportaven gran cosa, encara que donaven prestigi. Era una cultura una mica "classista".

J.P.: L'estrella del vostre temps a l'Ajuntament va ser el poliesportiu, no?

J.M.: El poliesportiu va néixer a partir de quan jo era president del Club d'Esquí, perquè portàvem als nens a la pista poliesportiva i a la pista de gel de Font-romeu perquè practiquessin i fessin cames. Però aquesta activitat va crear una forta eufòria amb relació a la natació i el patinatge sobre gel. I llavors vam dir: fem una piscina. Ja hi havia el projecte de fer-ne una i una pista de gel al davant de la Torre del Rellotge, a l'estany. Però llavors vam veure que s'havia de pensar que, amb el temps, l'interès per unes instal·lacions esportives es podia expandir força. I vam estar mirant terrenys. I aquí anem a parar amb el Joan Solé, com t'he dit abans, que era propietari d'aquella zona. El vaig anar a veure i li vaig dir: escolti, voldríem adquirir un tros dels seus terrenys per fer un poliesportiu i una piscina. Al principi era molt reticent, però al final vam anar negociant i coordinant les zones verdes. Però vam demanar que totes les petites zones verdes les poguéssim acumular per fer un equipament. Fent gestions entre la Diputació, el Govern Civil i Urbanisme de Girona ens ho van autoritzar. Vam aconseguir aquelles tres hectàrees i mit-

Inauguració del poliesportiu de Puigcerdà.
Foto: ACCE.

ja d'allà que no van costar res al poble. En compensació, al Solé li vam donar una parcel·la que teníem a sota de l'hotel Montserrat a canvi d'aquelles tres hectàrees i mitja. Es va finançar amb la Diputació i el Ministerio de Madrid i no va costar res al poble, perquè l'alcalde anterior, el Turiera, havia deixat a les arques 3,5 milions de ptes. per fer una piscina que ens van anar molt bé. I llavors vam planificar aquestes instal·lacions que han estat un èxit i que s'autofinancen.

J.P.: En general, es deia pel poble que éreu un ajuntament que sempre deia que sí per quedar bé.

J.M.: Sí, algú m'ho deia: *sempre dius que sí, però després fots el que et dona la gana!* Però tampoc era això, eh? Però teníem un cert aire liberal i la gent ens ho deia.

J.P.: En aquell moment Cerdanya disposava d'una eina institucional que era la Mancomunitat de municipis, encara que es restringia als municipis de la província de Girona. El president era l'alcalde de Puigcerdà. Però tinc la impressió que no va acabar de funcionar bé, la Mancomunitat.

J.M.: No, el primer president va ser l'alcalde d'Alp, en Pous. Va considerar que, amb els nous nomenaments d'alcaldes era lògic cedir la presidència a l'alcalde de Puigcerdà i va cessar en el càrrec. La Mancomunitat es va centrar a aprovar el Pla General d'Ordenació. Però era complicada, la Mancomunitat, perquè cada alcalde estirava cap a casa. Cada municipi "feia la carta als reis". Però al final es va acabar aprovant un Pla comarcal. Era força restrictiu perquè preservava molt la plana. Després se'n va anar en orris tot: cada ajuntament es va fer responsable de l'urbanisme del seu municipi (els Plans d'Ordenació Urbanística Municipal, els POUM) i es va anar desvirtuant. El Pla General tenia la intenció de preservar la vall i també la de coordinar-se amb França per tal de no fer dues Cerdanyes diferents. Però en això no vam reeixir. Una altra de les actuacions bàsiques de la Mancomunitat va ser l'organització de la recollida i l'abocador comarcal de deixalles.

J.P. : Però després, a la Transició, hi va haver un intent de crear un Consorci per a tota la comarca, a l'època en què Narcís Serra, del PSC, era conseller de Política Territorial (1977-79) amb el Govern provisional de Josep Tarradellas.

J.M. : Em sona, però no me'n recordo. Ja devia ser al tram final de la nostra etapa a l'Ajuntament. No recordo ni que es constituís. Aquesta sí que hagués sigut una gran idea.

J.P.: Creus que a la Cerdanya actual li convindria un Pla General d'Urbanisme?

J.M. : I tant, i tant! Jo estic absolutament emprenyadíssim amb la gestió urbanística

que s'està fent. Ja tornem a tenir la Solana plena de grues! No entenc com els ajuntaments creuen que poden mantenir aquesta situació: clavegueram, il·luminació, pavimentació, aigua... Anar construint amb l'escassetat de tot que hi ha és una irresponsabilitat. Encara que amb les llicències ingressin molts diners, jo crec que és una política equivocadíssima. És dramàtic! Encara que tinguis l'arca de l'Ajuntament plena, la situació és dramàtica.

J.P.: Fa la sensació que els ajuntaments “compren” els vots a canvi d'oferir, per exemple, una guarderia, i a partir d'aquí tot és permès.

J.M.: Aquí és on plora la nena! És una compra de vots, totalment. Quina pena! Amb el que arribo a estimar la Cerdanya, jo que l'he viscuda gairebé verge, quan veig la merda que estem deixant als que vinguin darrere nostre, em ve una tristor! A les generacions futures els deixem una herència ben trista. És una crueltat que la Cerdanya que vam rebre nosaltres la malversem d'aquesta manera. Nosaltres, amb una sabata i una espadanya, però, hi vam pensar molt en tot això, en el sentit de no córrer en construir. I ara sembla que no té aturador i el 80% de les cases construïdes estan tancades nou mesos a l'any. Els pobles són pobles fantasmes. A l'últim tomb que vaig fer per la Cerdanya vaig anar per la pleta de Saga, i ho vaig veure tot tancat. També vaig anar a Bor, a Gréixer, a Aràns, a Talló, etc., perquè feia temps que no hi anava, i vaig estar a punt de plorar, perquè em vaig sentir molt frustrat i molt ofès. Petits poblets massificats amb noves edificacions. Mira que era maco Bellver amb la situació que té i la part històrica ben conservada, i com està avui en els seus voltants. Es va substituir un Pla General pel POUM d'aquí i el POUM d'allà i cadascú només s'ha ocupat de la seva parcel·la.

J.P.: Durant aquell període de transició, a la Cerdanya van començar a aparèixer els partits polítics democràtics, encara molt minoritaris. Com van ser les relacions de l'Ajuntament amb aquells partits?

J.M.: Molt bones. Ara, depenia de gent de la categoria del teu germà, en Josep Peitx, en el sentit que veien la necessitat que ens entenguéssim. Hi havia també gent de bona voluntat, com el Peñarroja, el Gil. Eren gent que, sense una preparació política molt gran, tenien una gran voluntat de servei.

Jo només tinc elogis per aquesta gent que eren d'una corda diferent i amb qui vam discutir sovint, però hi havia un respecte impressionant i unes ganes d'unir. Perquè aquí no hi ha va haver unes eleccions a sac i foc.

J.P.: La vostra idea en aquell moment era que no s'havia de fer política, no?

J.M.: Teníem el convenciment que no ens havíem d'"emmerdar" en política. Havíem de treballar per al poble i la política ja vindria sola.

J.P. Quan vau plegar de l'Ajuntament, el vau deixar en una bona posició econòmica?

J.M.: La vam deixar francament bé. Vam poder pagar les obres del Poliesportiu, ho vam deixar bé.

Pere Blasi (1886-1961) i Josep Moliner, els dos únics parlamentaris que ha tingut la Cerdanya al llarg de la història. Fotos: Memòria esquerra.cat i Parlament de Catalunya.

J.P.: Durant la Transició, a les comarques teníem el somni que la nova Generalitat abordaria el tema d'una nova ordenació territorial de Catalunya en la qual la Cerdanya podria superar la divisió provincial i recuperar la unitat comarcal. Això encara ho esperem.

J.M.: La divisió és molt perjudicial per a la comarca: uns ajuntaments depenen de Lleida, els altres de Girona. I econòmicament depenem del Bages. Crec que la raó principal per la qual no s'ha portat a terme són els interessos electorals. Per desgràcia, els vots pesen molt. Cada partit ha anat a la seva. Ara mateix podem dir que no és just que faci trenta anys que no tinguem cap diputat de la Cerdanya al Parlament de Catalunya. A la República n'hi va haver un, en Pere Blasi, després va venir el període democràtic en què jo vaig ser diputat, i res més. Al Rosselló tenen un diputat a l'Assemblea Nacional i nosaltres no podem tenir un diputat al Parlament. A l'època floreixent de Convergència, com que la Cerdanya li portava uns tres o quatre mil vots, em va tocar a mi, la sort! Però quan els vots de Convergència o Junts han minvat, els interessa més un candidat de Ripoll que aporta més vots. La divisió provincial també ens castiga en aquest sentit.

J.P.: Com va ser la teva experiència com a diputat del Parlament?

J.M.: Molt satisfactòria. El fet de representar el poble en el Parlament és un dels honors més grans que pot tenir una persona. A part que he participat en coses molt importants, ja que he estat en set comissions. I he pogut viure l'etapa pujolista en què, amb tots els problemes, però, hi va haver un progrés important. La veritat és que poder participar en el tema de la llengua, de la cultura, de les comunicacions... és un honor.

50 anys de l'Institut Pere Borrell de Puigcerdà

ARTUR SOLÀ

L'octubre de 2022, l'Institut Pere Borrell de Puigcerdà va fer cinquanta anys des de la seva inauguració (1972). El seu director, Artur Solà Cot, va pronunciar una conferència al Museu Cerdà amb motiu de la commemoració, que va dipositar a l'Arxiu Comarcal de Cerdanya, i ara ens ha autoritzat la seva publicació en aquest monogràfic de la revista Querol.

Josep Mª Prat Forga (IEC), Artur Solà i Albert Piñeira (alcalde de Puigcerdà en aquell moment) en un instant de la conferència sobre l'institut amb motiu de la commemoració dels seus 50 anys. Foto: Josep Tallaferro.

Memòries escrites a instàncies de la meva neta Laia

Artur Solà Cot, primer director i instigador de l'Institut, nascut el 26 d'abril de 1931. Eseric de memòria i, per tant, hi pot haver incertituds en el relat, moltes corregibles mirant la història, però moltes sense documentació, perquè eren alegals, és a dir, es feien amb il·lusió i de bona fe, però a part de les lleis i directives en aquell moment vigents. Com deia el Sr. Artur Calsina, delegat d'ensenyament de Girona en aquell moment, el més terrible era que per ser eficaç s'havia de prescindir de les normes vigents.

Evolució de l'edifici de l'Escola Pia a Puigcerdà. Fotos extretes de: La plega de l'arxiu, Florensa, J.

El nou edifici que va fer construir l'Escola Pia en els anys 60. Foto: La Plega de l'arxiu.

Escoles Pies de Puigcerdà (1728-1972)

Des de 1710, l'Ajuntament de Puigcerdà intenta portar els escolapis a la població per la falta d'ensenyament que patia la Vila. L'Ajuntament els cedí el terreny i els espais contigus d'allò que s'anomenava "paller reial". Era una casa amb traces gòtiques que, segons es deia, havia sigut la residència dels comtes de Cerdanya.

Sembla que el 1835, el ministre Mendizábal prohibeix pagar l'ensenyament als escolapis i llavors l'Ajuntament dona l'edifici i els terrenys a aquesta congregació que cobraran als alumnes d'acord amb el Consistori. Hi havia un petit internat per a alumnes de la comarca.

El 1933, la República prohibí l'ensenyament a les instal·lacions de l'Església i el col·legi es transforma en una Mútua Escolar que presidí el meu pare, Bonaventura Solà Esteva, fins al 1936.

El 1939 el pare Pompili reobrí el col·legi i el 1946 el pare Mampel va ser nomenat rector de la casa i convertí el petit internat en un "Pensionat d'Alta Muntanya". Hi acudiren alumnes rics que per l'isolament d'Espanya per part de l'ONU no podien estudiar a l'estranger. Hagueren d'ampliar l'antic col·legi, però el pare Padrós va veure necessari construir l'actual edifici on el 1961 van obtenir el reconeixement de "Colegio Libre Adoptado de bachillerato elemental y superior".

Fins aquí, dades històriques que es troben fàcilment. El que no s'explica és: quan el pare Mampel fa el Pensionat d'Alta Muntanya, els joves escolapis, alguns estudiants encara segons sembla, condemnen que els escolapis puguin fer una escola per a rics. Passen els anys i cap al 1966 arriben al poder (el provincial és un d'ells) i quan el col·legi té dificultats econòmiques, perquè els alumnes rics ja poden anar a estudiar a l'estranger, decideixen tancar-lo sense considerar els alumnes de la comarca per als quals havi- en vingut. Ni tampoc tenen en compte la generositat de la població en regalar-los la casa-palau i els terrenys.

També és incomprendible que regalessin 500.000 ptes. per enderrocar la casa-palau amb el vistiplau de l'alcaldia, malgrat l'oposició de molts ciutadans quan es va saber. Ara penso que va ser per a lluïment de l'edifici nou, que es veu més.

Creació de l'Institut

Va ser una obra col·lectiva. Hi havia: a) els escolapis que veien el tancament com una barbaritat. El rector, Lluís Ferrer, el més actiu i amb qui treballàvem junts, era el portaveu conegut; b) una sèrie de persones influents que estiejaven a Puigcerdà; c) la majoria de les persones de la Vila, per no dir la totalitat que, no coincidint en tot, no volien el tancament. Quan vaig buscar persones per fer una junta, cap s'hi va negar i van venir a les reunions metges, farmacèutics, advocats i tots els que en aquella època eren més representatius.

En contra, tenien el provincial dels escolapis, el bisbe de la Seu d'Urgell, el governador civil de Girona, el delegat d'ensenyament i l'alcalde de Puigcerdà (ell deia que no devia res al poble que no l'havia nomenat, sinó al governador civil, que era qui sí que l'havia nomenat). Vull ressaltar que el Sr. Artur Calsina, delegat d'ensenyament, era un home molt honrat, molt comprensiu, que complia el seu deure sense ofendre i comprenent l'adversari. Vam conèixer els primers moviments per tancar el col·legi quan un banc, avui desaparegut, va oferir 38.000.000 (38 milions) de pessetes per fer-hi apartaments. De seguida ens vam mobilitzar i llavors vam saber que els pares de família, si tenien una associació legalitzada, podien continuar fent l'ensenyament si es feien càrrec dels deutes i de les despeses de les activitats. El president d'aquesta associació de pares era jo. Això explica la meua rellevància i que fos més protagonista.

Es va mobilitzar el poble en reunions multitudinàries: la primera, al teatre del Casino de Baix, ara tancat, en què per primera vegada algú del públic (Moisés Truñó) va demanar que es fes un Institut. Fins aquell moment treballàvem per continuar el col·legi lliure adoptat. No sé qui va canviar la llei que deia que per tenir un institut calia ser una població que tingués 20.000 habitants. La Cerdanya gironina llavors en tenia 9.000. Vam afegir "o comarques especialment aïllades" (era el nostre cas).

Suposo que per diferències entre escolapis va venir un delegat de Roma per valorar-ho. Ho va trobar viable. Així i tot, el provincial va determinar que volien

Telegrama amb què el director general del Ministerio de Educación comunica a Artur Solà (Antonio per error), com a president de l'Associació de Pares, de l'acord per a la compra de la finca per a situar un "colegio nacional".
Foto: arxiu personal d'Artur Solà.

tancar. Acompanyat entre altres del bisbe de la Seu, Joan Martí i Alanís, ens van convocar per dir-nos-ho al despatx de les Escoles Pies. Hi vam acudir tota la Junta, de nosaltres depenia impedir la venda i gestionar la solució. El pare Provincial exposà que ho lamentava, però sense els forasters hi havia pocs alumnes i econòmicament era inviable, però sobretot que no hi havia prou escolapis i es necessitaven per a altres col·legis més importants i més nombrosos. També va parlar el Sr. bisbe en el mateix sentit i dient que els col·legis dirigits per pares de família solien acabar en fracàs (ell mateix havia intentat fer-ho a Tremp i anava malament). Jo, en veure el caire religiós que prenia la reunió, vaig creure que havia de defensar l'esperit de Sant Josep de Calasanz, vaig recordar que feia més de 220 anys que els escolapis donaven un ensenyament cristià a la comarca i que creia moralment impossible que la Cerdanya es quedés sense aquest ensenyament cristià. Vaig recordar com Puigcerdà va cedir el seu millor edifici i terrenys per a aquest fi. Vaig reconèixer la baixada d'alumnes del "Pensionado de Alta Montaña", però vaig recordar que els nens de la comarca continuaven igual i que serien més nombrosos en ser un col·legi normal. També vaig dir que no es preocupessin pel deute, que nosaltres l'assumíem, però que era necessari que es quedés, almenys, un escolapi per continuar la formació cristiana. Al pare Provincial digué que no tenia ni un escolapi per quedar-se i que la part econòmica era perquè cada col·legi havia de resoldre els seus problemes econòmics. I ja empipat per la nostra tossudesca, va dir que els escolapis eren 200 (aproximadament perquè no recordo la xifra exacta que va donar) i si es venien el patrimoni tocarien diversos milions per escolapi. Aquesta reunió, tensa al final, durà més de dues hores. Ells tancarien el col·legi i nosaltres exigiríem el dret a continuar-lo.

Després d'aquesta trobada, els esdeveniments es van accelerar. Vaig telefonar al Sr. Arturo Calsina i li vaig dir que els escolapis tancaven i que progressava la constitució d'un institut. Em contestà que era impossible i que de Madrid li deien una altra cosa.

A finals de juny o al juliol arribà un telegrama del Sr. Segura, alt funcionari del ministeri d'ensenyament, felicitant-me per haver aconseguit la concessió de l'institut. Crec que amb això va voler acomiadar-se del seu càrrec, i una manera elegant de dir que ell l'havia aprovat i que els veraders responsables que es fes l'institut érem nosaltres, els pares de família. Al cap de pocs dies es publicà al BOE el concurs per sol·licitar plaça de professor en el futur institut. La província de Girona tenia en aquell moment quatre-cents mil (400.000) habitants i dividits en cinc instituts (el nostre era l'últim i no desitjat). Donava una mitjana de 80.000 habitants per institut, mentre que llavors la Cerdanya de Girona només en tenia 9.000. Ell es veia incapaç d'encabir els estudiants a la ciutat de Girona i nosaltres ho impedíem.

Abans de continuar explicant totes les peripècies per posar en marxa l'institut, vull fer una menció especial al pare Lluís Ferrer, últim rector escolapi del col·legi, que sempre ens donà suport, malgrat el malestar amb els altres dos escolapis que quedaven i els seus superiors. Ell va fer possibles moltes solucions i tràmits, i quan va marxar va procurar que tot el mobiliari quedés perfecte i complet. Sempre agràits.

Sense el nostre coneixement ni el del rector dels escolapis, pare Ferrer, havien intentat que s'ho quedés el Bisbat (ho sabia el rector de la parròquia, Sr. Balcells, que ho callà) i, finalment, el setembre de 1971, arribaren a un acord amb el Ministeri d'Educació.

ASOCIACION
de
PP. de Familia
y
Ex-Alumnos

P U I G C E R D A

Distinguido Amigo:

Celebrada la Asamblea General constitutiva de la Asociación de Padres de Familia y Ex-Alumnos de la Escuela Pía, con nutrida asistencia, y tras la correspondiente votación, ha quedado constituida la Asociación, y su Junta Directiva elegida en la siguiente forma:

Presidente: Don Arturo Solá Oet.
Vicepresidenta: Don Vicente Almazán García
Tesorero: Don David Moliner Florenza
Secretario: Don Francisco Rosell Blanich
Vocales:

Don Pedro Baqué
Don Andrés Cabanas
Don Pedro Carulla
Don Juan Cervera
Don José Egozcue
Don Francisco Florenza
Don César Piana Saura
Don José M^o. Pujol
Don Isidro Romero
Don Salvador Torrent Masip.

Hemos aceptado gustosos el hacernos cargo de la Dirección de esta Asociación, -nacida de la necesidad de una mayor vinculación de todos los Padres de Familia de Cerdeña, en la solución problemática de la enseñanza de nuestros hijos-, en el claro pensamiento de realizar entre todos la tarea propuesta, sirviendo sólo la Junta Directiva, para sumar y coordinar esfuerzos.

Esperamos convocarles lo antes posible para trazar y discutir entre todos, el plan de actuación concreta cara a desarrollar inmediatamente las necesarias actividades para el logro de una formación y educación integral de nuestros hijos.

Atentamente le saluda

La Junta Directiva.

Associació de Pares de Família i Ex-alumnes de l'Escola Pia, poc abans de la inauguració de l'Institut.
Font: Arxiu Artur Solà.

Reptes i dificultats que havíem de superar

Primer repte: ja aconseguí l'Institut, el delegat de Girona em comunica que ell en aquell moment i tan a prop del curs no podia trobar professors, material, etc., perquè s'havia d'esperar que Madrid donés l'ordre d'iniciar el curs i donar temps perquè el professorat demanés aquest destí i arribés el material necessari, entre altres coses. Llavors jo li vaig dir que em comprometia a trobar professors i el material necessari, però que necessitava una carta que m'autoritzés a fer-ho i que, de paraula, m'assegurés que els professors que trobaria, ell els acceptaria aquell curs. Em va fer la carta i em va assegurar que respectaria el professorat compromès. Aleshores, jo vaig reunir els pares de família i, fets uns càlculs aproximats, vam acordar que pagaríem 450 ptes. per alumne de Batxillerat Elemental i 650 ptes. per alumne de Batxillerat Superior. Els escolapis demanaven 1.500 i 2.000 per Batxillerat Elemental, 2.500 per Batxillerat Superior i 3.000 per COU, a més a més d'una fiança de 5.000 ptes. a liquidar a final de curs (vegeu annex 1). Amb aquesta diferència de preu vam passar d'uns pocs alumnes de la comarca als normals. Evidentment, aquestes quantitats les cobrava l'Associació de Pares de família en un compte de la Caixa de Girona. Vam pactar que, si hi havia un dèficit raonable, cobraríem una quantitat addicional que mai va ser necessària.

Vam contractar la neteja, cuina i menjadors que tenien els escolapis. Quant al professorat, vaig parlar amb els professors que es volguessin quedar, tant del col·

1.

CURSO INVIERNO

Pensión completa mensual	6.000
Enseñanza mensual	
Primaria e ingreso	1.000
1.º, 2.º, 3.º Bachillerato	1.500
4.º Bachillerato	2.000
5.º y 6.º Bachillerato	2.500
Preuniversitario	3.000
Derechos de entrada, anual	200
Seguro escolar, anual	500
Depósito a liquidar al fin de curso	5.000

CURSO VERANO

Pensión completa mensual	6.000
Derechos de entrada	200
Seguro escolar	100
Clases	
Para el grupo Puigcerdá, las clases se consideran de carácter particular. En atención a ellos los Profesores permanecen en el Colegio durante el verano y es preciso concretarlas antes de iniciarse el curso intensivo de los meses de julio y agosto.	
Depósito, por mes, a liquidar	1.000

INFORMACIÓN:

PENSIONADO DE ALTA MONTAÑA
ESCUELAS PIAS - T. 168 PUIGCERDÁ (Gerona)

ESCUELAS PIAS
Diputación, 277 - T. 221 47 37 BARCELONA

Preus del "Pensionado de Alta Montaña" (Escoles Pies de Puigcerdá).
Font: Arxiu Artur Solà.

legi dels escolapis com del "Virgen de la Nieves" de la Molina, que també tancava aquell any, i per completar-ho vaig demanar a la Sra. Dolors Baqué, que aquell any havia acabat la carrera, si volia ser professora i que mirés entre els companys que havien acabat el curs amb ells si n'hi havia algun que volgués venir. Així, entre veterans i novells vam ser els deu professors necessaris per començar el curs. Va ser el primer institut que entre tots ho decidíem tot democràticament. Amb relació al mobiliari, aprofitarem el que havien deixat els escolapis i diguérem que no faltava res.

Segon repte: em digueren que no podíem tenir el curs de COU, perquè es necessitaven 21 alumnes i no es matriculava ningú perquè tothom creia que aquest curs no s'impartiria. Jo vaig buscar 21 cartilles de persones que havien fet el batxillerat i que, per tant, tenien dret a matricular-se de COU i vaig comunicar a Girona que ja tenia els 21 alumnes necessaris. Em van dir que podia programar el COU. Vam començar la matrícula i vam arribar als 21 alumnes sense necessitat de fer servir cap cartilla, que vam tornar agraint la col·laboració. A l'institut es poden consultar els 21 alumnes matriculats.

Tercer repte: cap dels 10 professors contractats no havia estat mai en un institut ni coneixia el funcionament burocràtic. Com fer-ho? Preguntant, vaig esbrinar que hi havia una editorial a Mallorca que imprimia tots els documents i requisits que es necessitaven per a la burocràcia de l'institut. Els comprarem tots i quan els vam tenir els vam omplir i complimentar per a cada alumne. La Sra. Conxita Juvés ho va fer amb molta eficàcia. Els inspectors que enviaren no tenien ni idea de secretaria.

Guanys i progrés social

A) Batxillerat nocturn: poques persones a Puigcerdà podien accedir a ser funcionaris, ni de l'Ajuntament, ni dels Jutjats, etc., perquè dels que estudiaven batxillerat continuaven els estudis universitaris o d'altres, no solien tornar a la Vila. En dos anys acabaren el batxillerat superior més de 50 alumnes. S'hi havia oposat l'institut de la Seu perquè no els ho deixaven fer.

B) Transport escolar: abans no existia. S'organitzà un transport que recollia alumnes de tota la comarca, tant els de la Solana com els de la Baga. Especialment, Bellver i Llívia. Dos autocars recollien l'alumnat de les poblacions. L'Ajuntament de Puigcerdà i altres ajudaven a pagar-los i el preu era molt assequible. El transportista, que fou molt comprensiu, era el Sr. Úbeda. Es completava el servei amb el menjador. Això que ara fa l'administració, ho feia l'Associació de Pares.

C) Vam iniciar la Setmana Blanca als instituts amb grans crítiques, encara que després tots l'adoptessin. D'acord amb l'estació de La Molina, vam aconseguir que tots els alumnes que volien disposaven d'equip per esquiar. La Molina va creure que no havia de cobrar res en ser tots alumnes de la comarca. El Sr. Rossell feu les gestions. Crèiem que podia ser una sortida laboral pròpia de la Cerdanya.

Últims passos

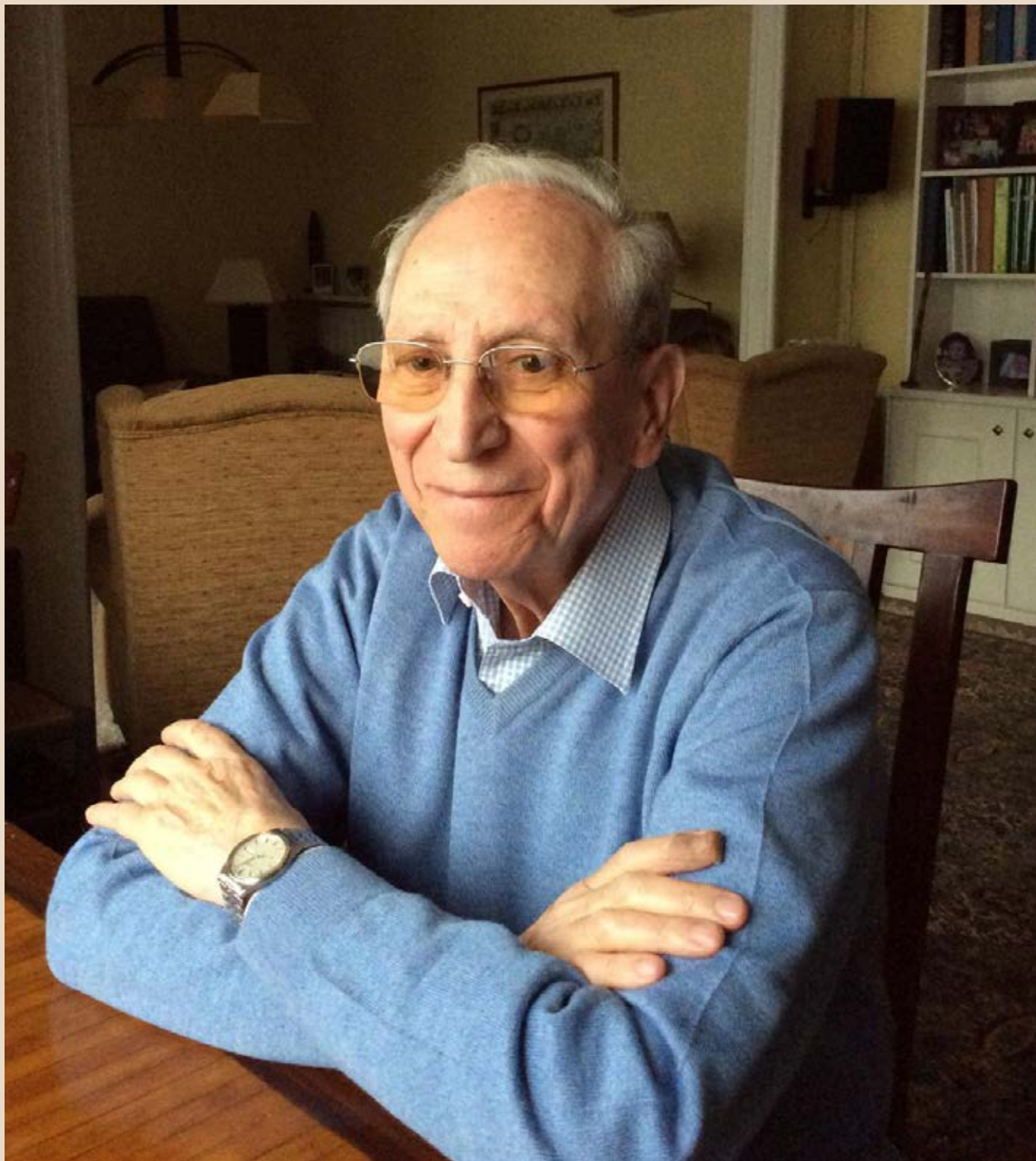
Quan el 1972 els escolapis abandonaren l'edifici i la població, em donaren les claus de l'edifici com a president de l'Associació de Pares. Durant un temps havien negociat amb l'Estat la venda de l'edifici per 20.000.000 (20 milions) de pessetes, 16 els pagava el Ministeri i 4 l'Ajuntament. A nosaltres no ens havien dit res, però a l'hora de tancar, l'edifici no havien cobrat i, per això, em van donar les claus a mi, que representava els que no havíem deixat vendre d'acord amb les normes vigents. Vaig anar a l'Ajuntament i els vaig dir que si volien que entressin els nens de primària havien de fer-se càrrec dels possibles desperfectes i accidents, de la llum, de la calefacció, de l'aigua i que havien d'ajudar-nos. Van estar d'acord i amb el director de primària, Sr. Vicens, ens vam repartir els espais sense que hi hagués cap porta ni distinció entre els alumnes de batxillerat i els de primària. Compartíem entrada, pati, menjador, serveis, etc.

A primers d'octubre de 1972 inauguràvem solemnement el curs de batxillerat amb presència del Sr. governador de Girona, del delegat d'Ensenyament de Girona (Sr. Calsina), de l'alcalde de Puigcerdà (Sr. Turiera) i altres personalitats. Fins a finals d'any, el Ministeri no donà l'ordre que comencés el curs escolar i fins al març de 1973 no arribaren les primeres pagues.

Hi va haver moltes altres anècdotes i esdeveniments, com per exemple, l'inici de la revista Rufaca a on escrivien des de comunistes fins a franquistes. Josep Peitx va proposar el nom de Rufaca. Es van editar els dos primers números a l'Institut. També el Cine Fòrum, teatre i moltes altres activitats. A la secretaria de l'institut s'hi ha de trobar referències.

D'entre altres membres de la Junta de Pares de Família recordo a Josep Egozcue, farmacèutic, Josep M. Pujol, metge, Arcadio Gil, notari, Romero Naranjeira, advocat, Vicenç Almazán, òptic, Francesc Rossell, advocat i Salvador Torrent (a) Masip.

Aquest text també es podria titular: *"Memòries de les intrigues d'uns quants escolapis presidits pel provincial per vendre el seu edifici de Puigcerdà i d'uns pares de família que volien continuar l'ensenyament"*.

L'autor d'aquest article, Artur Solà Cot, a l'actualitat.

Agraïments:

A Lluís Ferrer, rector de les Escoles Pies, que defensà la continuïtat de l'ensenyament i tramità la formació de l'Associació de Pares.

A l'escolapi Jordi Maymó, que defensà la continuïtat de l'ensenyament a Puigcerdà. A Madrid tramità la constitució de l'Institut de Batxillerat i en parlà amb el ministre d'Ensenyament i Ciència, Villar Palasí.

Al Sr. Pere Segú i Martín, director general del Ministeri d'Ensenyament que deixà signada la convocatòria de professors i posteriorment es cuidà de la compra de l'edifici.

L'hospital de Puigcerdà (1973-1982)

JOAN LLauró GÜELL

Joan Llauro Güell (1945) va ser el director de l'hospital de Puigcerdà a la dècada dels 70 (1973-1982). De la seva trajectòria posterior fora de la comarca se'n dedueix la personalitat d'un home profundament actiu, no sols en el camp professional de la medicina, sinó també amb el seu fort compromís intel·lectual (ha publicat tres llibres: una novel·la: "Ningú es diu nadie"; un llibre de relats de memòria: "Confidències i altres pecats"; i un altre llibre de relats en castellà: "Guiños y rasguños") i social (ha impulsat l'Associació d'Ajut per a nens de Nicaragua). En aquest article ens explica amb molta sinceritat la seva experiència com a director de l'Hospital.

El meu "aterratge" a la Cerdanya va ser el març de l'any 1973, de la mà de qui era l'alcalde de Puigcerdà en aquells moments, en Francesc Turiera-Puigbó, si bé, d'inici, el meu objectiu professional no anava vinculat a Puigcerdà sinó a la plaça interina del partit mèdic de Ger, que incloïa tots els pobles i nuclis habitats de la riba dreta del Segre fins al límit de la província de Lleida (Meranges, Bolvir, Olopte, Saga, All, Guils). La capitalitat del partit mèdic de la riba esquerra era Alp i englobava la resta de pobles fins a Bellver de Cerdanya. El titular d'aquella plaça era un metge d'edat avançada i amb poca salut; això comportava que s'encavalquessin tot sovint les demandes assistencials, tant d'un costat com de l'altre del riu.

L'autor de l'article,
Joan Llauro, en una
fotografia actual.
Foto: ©Joan Llauro.

La zona nord estava, administrativament, repartida entre dos altres partits mèdics; el de Puigcerdà i el de Llivia, que disposaven dels seus propis metges titulars, tots dos amb domicili a Puigcerdà.

Pel que fa a l'hospital, la veritat és que en aquells moments feia molt més d'asil de gent gran en clau de beneficència pública que d'hospital pròpiament dit. La seva activitat mèdica es limitava a la dels especialistes que amb una certa regularitat es desplaçaven des de Barcelona i oferien els seus serveis a càrrec d'una entitat asseguradora anomenada INTESA.

L'organització i la logística interna del centre hospitalari estava sota el comandament d'una comunitat de monges (Congregación del Santo Angel Custodio) fundada el segle XVIII en el mateix hospital i sense cap altra localització geogràfica ni destí religiós que el de l'hospital Puigcerdà; tant és així que la seva dependència jeràrquica era directa i absoluta envers el bisbe de la Seu d'Urgell, si bé la dependència administrativa depenia d'una junta local, actuant sota la responsabilitat última de l'Ajuntament de Puigcerdà, a qui corresponia la titularitat del Centre Hospitalari.

L'antic hospital de Puigcerdà.
Foto: Jordi Pardinilla.

Va ser, doncs, l'alcalde Turiera qui em va plantejar el repte d'endegar un

projecte per posar al dia aquella institució i transformar-la en un hospital pròpiament dit. Cal recordar que en aquella època tant la Generalitat de Catalunya com el túnel del Cadí existien solament en les ments més imaginatives i que els veritables trets de sortida eren els següents:

- Xifra de recursos inicials i pressupost igual a zero.
- Escassetat de metges a tot el país i pràctica impossibilitat de trobar professionals disposats a anar a viure a Puigcerdà.
- Relació sanitària exclusiva amb l'Administració central (Ministeri de Sanitat de Madrid i la seva Delegació a Girona).
- Trasllats bloquejats durant bona part de l'any per la neu i comunicacions sota mínims.
- Mitjans diagnòstics pràcticament inexistent, excepte una radiologia rudimentària i un laboratori d'anàlisi sense fiabilitat.

Aportaré solament uns detalls molt puntuals que resulten prou indicatius de la situació en què es trobava l'hospital en aquells moments, cenyint-ho en els tres aspectes fonamentals; assistencial, estructural i legal. Pel que fa a l'àmbit assistencial no hi havia ni històries clíniques; és a dir, a la institució no li quedava cap constància documental de les tasques diagnòstiques o terapèutiques que assumia. Respecte a la situació estructural només diré que algunes de les monges havien de dormir amb el paraigua obert al damunt del llit per evitar mullar-se amb la pluja que regalimava des d'un teulat malmès pel pas dels anys i la falta de manteniment. Finalment, des del punt de vista legal, les activitats de radiologia i de laboratori, per exemple, estaven encomanades a dues monges sense cap titulació especialitzada que avalés la seva capacitat.

Amb aquest panorama, solament un "tandem" de somiatruïtes constituït per un alcalde il·luminat i un metge esbojarrat podien entomar un desafiament d'aquella magnitud. Doncs, encara que resulti difícil de creure, el van entomar.

Quedi clar que la visió que s'exposa de tot plegat en aquest escrit no pretén ser exhaustiva ni incloure cap judici de valor sobre la indiscutible bona voluntat de les persones implicades. Es tracta solament d'aportar una anàlisi senzilla que permeti fer-se una idea de l'estat d'una institució que, aleshores, ja feia una labor prou meritòria tot perpetuant la seva existència.

En el funcionament de qualsevol centre hospitalari, els aspectes assistencials i legals tot sovint acaben superposant-se i es poden afrontar conjuntament. L'aspecte estructural segueix un camí a part.

Àmbit assistencial/legal.

Es va començar la reforma tot dissenyant un model d'història clínica en paper (la informàtica era encara un món desconegut) a còpia de seleccionar formats vigents a altres hospitals i adaptant-lo a les característiques pròpies del nostre, prioritzant, per una part la seva funcionalitat/utilitat per a totes les especialitats que, amb una certa visió de futur, es poguessin incorporar al llarg del temps i, per altra part, aplicant criteris econòmics restrictius; és a dir, cercant un bon equilibri qualitat/preu o utilitat/preu.

En segon lloc, calia dotar la institució de personal sanitari molt format, que tingués experiència en el desenvolupament d'un exercici mèdic-quirúrgic sense ajuts complementaris, ni propis ni propers, i disposat a residir a Puigcerdà. Dit d'una altra manera, s'havia de buscar "*la cuadratura del círculo*". No consumiré temps ni paciència explicant les vicissituds viscudes durant aquest procés fins que vaig contactar i convèncer el Dr. Andreu Massanés. Es tractava d'un cirurgià català que estava treballant des de feia anys a Alemanya, casat amb una alemanya, qui, finalment, va acceptar de fer un canvi radical de vida, aixecar el seu "campament familiar" i venir a viure a Puigcerdà. Estem parlant de l'any 1975. Com passa quasi sempre en el món de la Medicina, la seva trajectòria al nostre hospital va estar plena de llums i d'ombres, però el que resulta indiscutible és que va afrontar el repte amb una valentia encomiable, ja que va acceptar la responsabilitat professional conjunta de la cirurgia, de la traumatologia i de l'obstetrícia. Això va permetre -i va obligar- a potenciar (físicament i funcionalment) tota l'àrea quirúrgica de l'hospital.

La solució d'un problema en generava un altre de tant o més complicat que l'anterior: la necessitat d'anestèsista. Inicialment, es va haver d'acceptar l'actuació d'algun ATS amb experiència en anesthesiologia fins que es va contractar al Dr. Enric Camps, que va exercir la seva especialitat al nostre hospital de manera continuada durant més d'un parell d'anys.

La decisió per part del Dr. Massanés d'anar-se'n a viure a Barcelona l'any 1979 ens va obligar a buscar-li un substitut en la persona del Dr. Jordi Bribian que acabava de completar la seva especialitat de cirurgia a Saragossa, fins que va optar per anar-se'n a treballar a l'hospital de la Seu d'Urgell l'any 1981 i va ser reemplaçat pel Dr. Manuel Trujillo.

Les dues altres especialitats que es van cobrir van ser la de Pediatria (Dr. José Corsunsky, incorporat l'any 1976) i la de Toco-ginecologia (Dr. Ricardo Corsunsky, incorporat l'any 1980). El fet de ser argentins va alçar importants reaccions xenòfobes en un sector de la població, que, sumades a altres reaccions que exposaré més endavant, van torpedinar un projecte que l'any 1981 ja tenia prou consistència i pes específic per despertar tempestuosos embats com a resultat i mescla

de gelosia, enveja i frustració, que van acabar amb l'acomiadament de tot l'equip mèdic el 7 d'octubre d'aquell any. Deixeu-me que subratlli un fet transcendental: es va tractar d'un acomiadament improcedent, segons sentència de la Magistratura de Treball de 26 de febrer de 1982, que obligava a la readmissió de tots els afectats als seus respectius llocs de treball en les mateixes condicions que regien abans de l'acomiadament o bé a una indemnització per a cadascú d'ells, que l'Ajuntament de Puigcerdà -més concretament l'alcalde d'aleshores, en Julio Pérez de Rozas, com a president de la Junta de l'hospital- va haver de respondre amb fons públics, ja que mai ni en cap cas es va poder presentar la més petita raó d'acomiadament objectiu ni disciplinari contra ningú, segons la ja citada sentència de la Magistratura de Treball. El compliment de la sentència va comportar l'embargament provisional en data 15 d'abril de 1982 dels comptes corrents que l'hospital tenia oberts a diverses entitats bancàries de la població.

Val a dir que la improcedència de l'acomiadament venia reforçada pel resultat d'una auditoria feta per la Generalitat de Catalunya a instàncies de la mateixa Junta Administrativa de l'hospital durant el mes d'octubre de 1981, les conclusions de la qual van ser com un "tret al propi peu" per als qui la van sol·licitar, ja que resultaven ben explícites respecte a:

1. "...no recomanar una reducció de personal..."
2. "...recomanar a la Seguretat Social una ampliació del conveni vigent amb l'hospital..."
3. "...pel que fa a planta física i utilatge l'hospital assoleix uns estàndards que es consideren satisfactoris..."
4. "...en l'aspecte qualitatiu de l'assistència no s'han evidenciat irregularitats de cap tipus; manté uns nivells correctes i la patologia atesa arriba a una considerable complexitat..."

5. "...pel que respecta al capítol de "personal" no es considera en cap moment que els índexs siguin alts i la incidència del cost de personal no es pot interpretar com a elevada (56%)..."

L'acomiadament incloïa l'ATS Carles Canes, que, bo i no ser metge, se'l considerava com a persona molt identificada i vinculada a l'equip d'acomiadats i, per aquest motiu, va ser objecte del mateix envit que els metges.

Per la seva part, la plaça d'anestesiista deixada pel Dr. Enric Camps la va ocupar la Dra. Guillermina Fita el 1976, fins que la va substituir el veneçolà Dr. William Fragoza l'any 1979, que acabava de titular-se a la Universitat de Saragossa.

Fem un salt cap endarrere. En data 26 de maig de 1976, a més de Cap de Servei de Medicina Interna, se'm va nomenar director de l'hospital amb totes les obligacions i deures inherents al càrrec, d'acord amb l'article 30 del reglament intern que portava més de 20 anys de vigència (aprovat el 5 de desembre de 1952). Drets i obligacions que vaig voler exercir amb el màxim ri-

gor, sense deixar-me con-
 dicionar per cap pressió
 de tipus polític, i que van
 topar amb l'animositat de
 qui, fins aquells moments,
 havia fet i desfet al seu
 gust i conveniència des de
 sempre dins el contorn de
 l'hospital, tot comptant,
 sorprenentment, amb el
 suport tant de l'extrema
 dreta, que va fer una vi-
 rulenta crida a la pobla-
 ció anomenada "llamada
 de somatén" com, també,
 per part del PSC-PSOE,
 mentre aquest partit feia
 públic un butlletí de difu-
 sió, repartiment i extensa

CUENTA DE RESULTADOS año 1.980		COMPARACION OCT. año 1.979	
FACTURACION		INFORMACION	% VARIACION
1.- Prestaciones a INS.LUD :Estancias	20.589.800,-	9.918.951,-	107%
2.- " " :Rehabilitación	2.971.907,-	3.144.812,-	- 5%
3.- " " a INTESA	7.038.303,-	4.639.417,-	52%
4.- " " a Particulares u Mutuas	3.478.051,-	4.858.630,-	-28%
5.- Beneficiencia	2.439.249,-	2.430.650,-	0%
6.- Residencia	2.738.305,-	993.175,-	175%
TOTAL FACTURACION.....	39.255.615,-	25.985.635,-	51%
GASTOS			
1.- Medicamentos y Material farmacia	1.781.893,-	990.986,-	79%
2.- Material Quirófano, radiología, laboratorio	2.958.462,-	930.658,-	218%
3.- Consumibles	2.642.670,-	1.980.590,-	33%
4.- Gastos generales	3.696.669,-	2.940.920,-	25%
5.- Gastos financieros	817.566,-	383.825,-	113%
6.- Personal médico	8.710.577,-	5.852.329,-	48%
7.- Personal plantas y servicios	10.726.776,-	6.641.897,-	61%
8.- " Quiróf., radiología, lab, rehabilitación	3.405.047,-	2.173.578,-	56%
9.- " Administración y mantenimiento	2.681.129,-	2.079.851,-	29%
TOTAL GASTOS.....	37.420.789,-	23.974.634,-	56%
AMORTIZACIONES	2.632.584,-	2.564.780,-	
RESULTADOS DE EXPLOTACION	- 797.758,-	- 553.779,-	
OTROS INGRESOS (Subvenciones, donativos, diver.)	1.341.394,-	8.074.349,-	
TOTAL RESULTADOS.....	543.636,-	7.520.570,-	

venda contra els integrants de l'estament sanitari de l'hospital que va comportar la formulació d'una querrela criminal i la corresponent declaració de llibertat provisional envers l'autor del pamflet fins a la celebració de judici per injúries i calumnies que va tenir lloc el 10 de maig de 1983. La versió catastrofista i ruïnosa de l'hospital, manifestada per uns i altres, contrastava amb la visió de bona part de la població i dels mitjans de comunicació, així com la realitat econòmica de la institució, tal com demostra el detall del compte de resultats dels anys 1979 i 1980. Quedava patent que l'enfrontament tenia molt més caire ideològic i visceral que racional i, a més a més, era injust, ja que la disponibilitat dels professionals

de cara a l'hospital era total i absoluta durant les 24 hores del dia, de tots els dies de l'any, inclosos els festius, acceptant la servitud de ser cridats per qualsevol urgència en qualsevol moment del dia o de la nit, sense que en cap moment aquesta estrofolària situació es considerés abusiva ni provoqués cap mena de reivindicació, ni individual ni col·lectiva per part dels professionals afectats.

Àmbit estructural.

El relleu a l'alcaldia de Puigcerdà, tot passant el càrrec de les mans de Francesc Turiera-Puigbó a les de Josep Moliner, va suposar un punt d'inflexió històric quant a la vida de l'hospital. Cal tenir en compte, com a dada gens menor, que l'alcalde de Puigcerdà, ostentava simultàniament el càrrec de president de la Junta Administrativa de l'hospital. Si l'alcaldia del primer havia representat el tret de sortida d'una reforma transcendent, l'alcaldia del segon va comportar un salt qualitatiu sense precedents i una vigorosa aposta institucional a favor de la millora estructural i funcional d'aquella entitat. Com passa habitualment, els canvis despertaven resistències i en aquest cas la resistència va ser ferotge, ja que un sector de la població ho va interpretar com una apropiació del poder de la institució per part dels sanitaris i, al mateix temps, un menyscabament (l'expressió més utilitzada era "arraconament") de la comunitat religiosa que tradicionalment havia

Retalls de premsa de l'època
 fent referència a l'hospital.
 Font: Joan Llauro.

governat l'entitat segons el seu propi criteri.

Sense entrar a valorar els mèrits i els demèrits de l'actuació de les monges - valoració que permetria un debat específic i prou interessant -, però que es podrien entendre com a subjectius, esbiaixats o interessats per part meua i, per tant, discutibles, em limitaré a citar tres realitats -aquestes objectives i indiscutibles- que es van endegar durant el període de l'alcaldia de Josep Moliner i que invaliden qualsevol argumentari construït sobre una possible marginació o animadversió envers la comunitat religiosa.

1. Es va aprovar, per part de la Junta i del Consistori, un Organigrama detallat amb especificació de tots els llocs de treball de l'hospital i de les seves funcions a fi d'evitar malentesos o interferències pel que fa a les tasques de cadascuna de les persones integrades en els quefers diaris del Centre i sempre d'acord amb les seves capacitats, titulacions o antecedents laborals.

2. Es va establir la introducció i, conseqüentment, la cotització a la Seguretat Social de totes les monges de la comunitat a fi de possibilitar i de garantir els seus drets com a treballadores i la seva futura jubilació.

3. Es va construir tota una planta superior a l'hospital per a l'allotjament digne de la Comunitat, que va suposar una de les obres més feixugues i costoses mai fetes a l'edifici des de la seva construcció i que, cosa gens fàcil, es va dur a terme sense interrompre cap ni una de les seves funcions assistencials quotidianes. Durant tot el temps que van durar les obres, la Comunitat va quedar còmodament instal·lada en un habitatge del carrer Querol a pocs metres de distància de l'hospital.

La limitació d'espai d'aquest article m'impedirà esplaïar-me en el seu contingut, cosa que lamento, i m'hauré de limitar a citar totes les estrenes de serveis que es van dur a terme durant aquell període, si bé la seva pròpia enumeració ja aporta una idea ben clara sobre la funcionalitat i l'objectiu que li pertoca a cadascuna d'elles:

- Servei de neonatologia i incubadores.
- Departament de rehabilitació funcional.
- Espai de Podologia.
- Àrea de cures intensives.
- Aula de docència.
- Modernització i ampliació de medis tècnics per a quiròfan i esterilització.
- Legalització del laboratori amb la incorporació d'una persona titulada.

Miscel·lània

Sovint -i erròniament- només es contempla el vessant assistencial de la Medicina i, al meu entendre, no es tenen en compte de manera suficient els altres seus components com són la recerca i la docència, sense els quals no seria possible el progrés assistencial. Amb tota la modèstia del món, a l'hospital de Puigcerdà vam voler plantar també les llavors docents i investigadores. No perdem de vista que parlem de quan la Universitat Autònoma de Barcelona estava, encara, a les seves beceroles. Doncs bé, en el nostre hospital ens vam atrevir a emprendre dues tasques docents que van ser pioneres: acreditar-nos per a l'en-

senyament reglat i oficial de Formació Professional per a Auxiliars de Clínica i organitzar per primera vegada en el nostre país uns Cursos d'actualització per a metges rurals en català, que van tenir una repercussió extraordinària, ja que s'hi va aplegar un equip de professors d'altíssim nivell, tant és així que no solament la Conselleria de Sanitat va acceptar el seu patrocini sinó que la mateixa directora general d'Assistència Sanitària de la Generalitat, n'Elvira Aguilera, es va desplaçar expressament per fer una inauguració i presentar una ponència. Tant als metges de la Cerdanya gironina com als de la Cerdanya francesa se'ls va oferir la gratuïtat de la seva inscripció.

Com afegitó important a la labor docent cal citar la creació de dues places de metges en formació (una per Cirurgia i una altra per Medicina Interna) que es van cobrir immediatament bo i que no tenien cap més contraoferta per part de l'hospital que el seu allotjament gratuït en el mateix Centre. El pes de la secretaria del II Curs va recaure, precisament, en la Dra. Montserrat

Font fotografies: Joan Llauro.

Diaz, que en aquells moments era metge en formació de Cirurgia.

Pel que fa a la investigació, seria absurd i desproporcionat pretendre que un hospital d'unes dimensions i uns recursos tan limitats com el de Puigcerdà s'embranchés en amoïnoses tasques de recerca; així i tot, no deixa de ser sorprenent la inquietud científica demostrada durant aquells anys, que es va reflectir en la col·laboració i publicació de nou treballs científics, alguns premiats, al voltant de la medicina rural aplicada a Espanya, Catalunya i específicament, a la Cerdanya.

Si es té present tot el que s'acaba d'exposar i es valoren els progressos fets a l'hospital durant el període de temps que es contempla (1973-1982) resulta difícil d'entendre el grau de bel·ligerància existent contra l'equip sanitari del Centre. En tot cas, n'assumeixo tota la responsabilitat com a cap de l'equip i la sintetitzo de la següent manera, tot tenint en compte la immaduresa i les circumstàncies pròpies d'una democràcia incipient. Si jo, com a director, m'hagués afiliat a un partit de dretes i m'hagués significat en aquest sentit, hauria comptat amb la defensa d'aquest partit en contra dels atacs de la resta; si m'hagués afiliat i actuat segons els criteris d'un partit d'esquerres, el procés hauria estat el contrari. Com que mai no vaig permetre la intromissió de dretes ni d'esquerres en la gestió de l'hospital ni de la meua trajectòria professional, va ser la totalitat de l'arc polític local que va posar-se d'acord en la meua defenestració i la consegüent aspiració de domini sobre el comandament de l'hospital.

La falta de referència en el present document respecte a infermeres i personal auxiliar no és fruit de l'oblit ni de la desconsideració; ben al contrari, guardo un record immillorable d'aquell col·lectiu, però haig de reconèixer que no compto amb els noms i dades de tot el conjunt; de manera que no vull caure en l'error imperdonable de citar-ne algunes i silenciar-ne d'altres. En tot cas, serveixin aquestes ratlles per testimoniar cap a elles el meu sincer afecte i agraïment.

Tampoc vull deixar de reconèixer la tasca altruista que van desenvolupar en Miquel Blavia i en Miquel Comella al davant de la gestió administrativa durant tots aquells anys.

Font fotografies: Joan Llauro.

Permeteu-me, finalment, que acabi amb un curt apunt encara que sigui a risc de pecar d'immodèstia. Contràriament al que em vaig veure obligat a suportar com a director de l'hospital de Puigcerdà, el meu exercici professional com a metge de Ger i de les poblacions annexes d'aquell partit mèdic va constituir tot un seguit de vivències excel·lents. Vaig intentar sempre comportar-me amb aquella gent tan bé com vaig saber i ells, sens dubte, es van comportar magníficament bé amb mi; tant va ser així que tots els ajuntaments de la zona, sense excepció, van decidir oferir-me un sopar de comiat i agraïment el 27 de febrer de 1982 i el lliurament d'una placa commemorativa. Quedi constància de què, malgrat totes les lluites estèrils que es van produir a l'hospital de Puigcerdà, encara em va quedar prou energia (llegiu tossuderia) per preparar com cal i guanyar unes dures oposicions a Madrid, que m'atorgaren la plaça en propietat de Ger i agregats com a funcionari de carrera del Cos de Metges Titulars, Escala A, l'11 de març de 1980. Me n'enorgulleixo i voldria que quedés aquest fet com un gest de justa correspondència per part meva envers una col·lectivitat que en tot moment em va considerar com "l'estimat metge del seu poble" i amb el que va poder comptar sempre de manera incondicional.

Oposició democràtica en el tardofranquisme i en la transició a Cerdanya (1974-1981)

JOAN PEITX

*En memòria del meu germà i amic, Josep Peitx (1950-2001),
que tanta influència tingué en mi.*

Josep Peitx
Foto: Arxiu família Peitx.

En els últims anys del franquisme, el moviment sindical, el veïnal i l'estudiantil, juntament amb els partits polítics, encara clandestins, i la plataforma unitària que va ser l'Assemblea de Catalunya, organitzada al voltant de quatre punts de cohesió (*Llibertat, amnistia, Estatut d'Autonomia i coordinació amb la resta de forces polítiques de l'estat espanyol*) enfortien, dia a dia, les seves posicions a Barcelona i la seva àrea metropolitana. No era tan forta l'oposició a la Dictadura a la resta del territori català i molt feble a la Cerdanya. Per tant, el concepte "*oposició democràtica*" potser ens venia una mica gros a una comarca amb molt poca indústria i tradicionalment conservadora, però d'haver-n'hi, n'hi havia.

Algú, un dia, es podrà explicar més objectivament, però no és el meu cas, ja que vaig viure aquells anys d'afanys democràtics des de dins i, per tant, el relat que ve a continuació neix més de la memòria personal, sostinguda amb certa documentació, que no de l'anàlisi freda d'aquells temps il·lusionants.

Efectivament, en aquells anys en què proliferaven, a la universitat, sobretot, les sopes de lletres d'organitzacions a l'esquerra del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), i en què, a Catalunya, ressorgia el pensament polític catalanista, aquests aires de renovació a la Cerdanya encara no havien arribat. La màxima de "*no ficar-se en política*", pels evidents perills que comportava, planejava, senyoriuola, per tota la comarca. Revisant documentació, hem trobat a la revista Cerdanya (1969-1971), escrita majoritàriament en castellà i de tendència força "oficialista" una col·laboració d'un jove Joan Muntané en defensa d'augmentar l'ús del català a la revista. En aquell moment, una veu perduda en el desert cerdà.

Va ser de la mà de la cultura, una eina de democratització inequívoca a l'època, que es va originar el germen d'alguna organització política que plantegés amb contundència que una altra Cerdanya allunyada de l'especulació urbanística i del

turisme depredador era possible. És cert que una nova mentalitat molt més lliure en els costums s'estava implementant ràpidament per la influència del veïnatge francès, més alliberat, o del turisme de l'altre cantó de la frontera, gràcies a l'impacte de nous locals d'oci, com el Club 32 o la Gatzara (**vegeu l'article sobre la mítica discoteca de Puigcerdà**), però aquest canvi no s'havia traduït encara, com sí a bona part de Catalunya, en al-

Carrossa del cine-club Puigcerdà per a la Festa de l'Estany.
Foto: autor desconegut.
Arxiu família Peitx.

guna proposta política organitzada. El germen el podem trobar al nou Institut amb l'arribada d'un grup de nous professors que van saber trencar els murs de l'aula i establir lligams amb els joves de la Vila. Aquest grup de docents estava encapçalat per una filla de Puigcerdà, Dolores Baqué que, a demanda del director

(vegeu l'article d'Artur Solà sobre l'Institut), va buscar companys per ocupar les vacants d'un institut que naixia. La presència de joves professors com Teresa Font, Julio Clavijo i Montse Farràs, recentment llicenciats i fortament polititzats, van fer possible l'organització, l'any 1974, d'una 1a Setmana de la Joventut (vegeu l'article de Josep Tallaferró) que va permetre enllaçar amb joves del poble. En concret, l'organització d'un acte de cine-fòrum amb Miquel Porter Moix, un veritable militant del cinema que recorria Catalunya ajudant a impulsar cine-clubs, va ajudar a donar l'empenta perquè Josep Peitx, Armando García, Carmen Vigué, Conxita Juvé, Dolors Puig, Francisco Sala... i jo mateix forméssim la primera Junta del Cine-Club Puigcerdà, amb la intenció de projectar films més experimentals, clàssics o no tan comercials com els que es projectaven als cinemes convencionals. El cine-club Puigcerdà, en el seu origen, va ser una opció cultural alternativa que, com a la major part de cine-clubs de Catalunya, va suposar una avantsala crítica amb la dictadura.

Amb els contactes i relacions amb els nous professors aviat vam passar a organitzar altres actes com podria ser un concert de Raimon a Puigcerdà marcat per l'empremta de la reivindicació social o política, conferències i al cap de poc se'ns va convidar, als germans Peitx, a participar en reunions del Partit Comunista (Internacional), de caràcter marxista-leninista-maoista, a on ens trobàvem amb Dolors Baqué, Toni Teignier, Teresa Font, Fèlix, Julio Clavijo i Irla, que jo sàpiga, la primera cèl·lula clandestina de Cerdanya. Però ni al meu germà ni a mi ens acabava de convèncer la ideologia maoista i molt rígida d'aquell partit que, tan crític es mostrava, com era habitual en les organitzacions d'extrema esquerra, amb el PSUC. I mai vam formalitzar l'ingrés com a militants, ni al nou partit en què es va transformar: el Partit dels Treballadors (PTE), tot i que l'amistat amb alguns dels seus components ha perviscut al llarg dels anys: els considero, a part d'amics, uns mentors polítics que han exercit una forta influència a la meua vida. Sí que ens vam constituir com a Assemblea Democràtica de la Cerdanya per connectar-nos amb el moviment general de l'Assemblea de Catalunya, tot i que els participants no érem gaires més que els militants del PTE i alguns independents com nosaltres.

Un bon exemple del canvi de mentalitat general del jovent i el seu sentit crític es va materialitzar a la Festa de l'Estany de 1974, on un grup de joves van organitzar una carrossa tan petita com gran fou l'impacte que va tenir en una societat gens acostumada a les manifestacions crítiques: "Si a la Cerdanya vols anar, una espelma has de portar. FOSCA", amb força ressò mediàtic en publicar-se a la portada de La Vanguardia.

L'organització d'una exposició fotogràfica al centre parroquial sobre els primers bunyols urbanístics de la Cerdanya ens va valdre la bronca d'alguns estaments ofi-

Retall de la portada de La Vanguardia, 30-8-1974. Arxiu família Peitx.

cials que no veien amb bons ulls que es posés en evidència el camí especulatiu que entomava la comarca.

Mentre el país avançava cap a la democràcia i amb la decrepitud evident del Dictador, a mi em va tocar anar al servei militar. Em salto les batalletes de la mili, només deixo la impressió personal que, en entrar forçat a l'exèrcit, em perdria un moment clau de la història del meu país que estava donant passes de gegant per aconseguir uns canvis que, en la meua ingenuïtat, pensava que serien molt imminents i molt més revolucionaris. Efectivament, el novembre de 1975 es va produir la mort de Franco mentre jo estava tancat a una caserna militar suportant les llàgrimes d'un oficial malcarat que ens l'anunciava. Però a la Cerdanya anaven succeint coses.

A principis d'estiu del 76 va arribar a la Cerdanya "*La marxa de la llibertat*", aquell moviment prohibit pel Ministeri de Governació de Fraga Iribarne que re-

corria tots els territoris catalans per escampar i aprofundir el missatge democràtic i catalanista de l'Assemblea de Catalunya, liderat per Àngel Colom i Lluís Maria Xirinachs. La repercussió a la comarca va ser molt feble. Les persones que "ens vam concentrar a la plaça del Campanar" érem tan poques que destacaven més els policies de paísà que ens vigilaven. Quan vam anar a Alp per estendre el missatge de "*La marxa*", la policia ens va retirar el carnet per tornar-nos-el al cap d'una estona, sense repercussions. O amb una repercussió anecdòtica que no puc estar-me de relatar: el capità de la Guàrdia Civil a la Cerdanya d'aquell moment, una persona que parlava català i que era client de la pastisseria de

la meua família, va tenir, no sé si dir, el detall de trucar a casa i parlar amb la nostra mare per advertir-la "que els seus fills s'estaven ficant en embolics perillosos", amb l'alarma familiar que això va comportar. La repressió a través de la família va ser una modalitat lleu però ben específica de la Cerdanya.

La celebració del Congrés de Cultura Catalana (1977) ens va evidenciar que no estàvem sols a la comarca. També a Bellver, hi havia un nucli, liderat per Joan Pous, que des de posicions més catalanistes que d'esquerres, maldava per recuperar les tradicions i la cultura catalana i local davant un ajuntament representat encara per l'alcalde franquista de tota la vida.

En el cercle de persones inquietes com nosaltres, encara que no tinguéssim la mateixa tendència ideològica, es va anar aplegant un grup ampli d'amics amb qui vam portar a terme petites accions – anomenades encara – "subversives" per la seva intencionalitat política: una campanya publicitària amb l'adhesiu que contestava "*meitat de França, meitat d'Espanya*" de l'himne cerdà, una pancarta amb el lema "*Ni França, ni Espanya, Cerdanya catalana*", penjada amb en Joan Muntané a un recital de Lluís Llach a la Seu que va motivar una petita bronca del cantant, molt justificada, per haver interromput una cançó. *Què en quedarà de la música si no la respectem?*, ens va dir. O una sortida furtiva a la nit per esborrar el rètol de carretera que diferenciava la Cerdanya gironina de la Cerdanya lleidatana.

Va tardar en arribar el dia en què es van fer desaparèixer els símbols feixistes del poble. Foto. Arxiu família Peitx.

Adhesiu de la campanya "Ni França ni Espanya, Cerdanya catalana"..Arxiu família Peitx.

Activisme cultural i activisme polític anaven agafats de la mà en aquell temps. Actes de reafirmació catalanista com “la flama del Canigó” o l’11 de setembre”, conferències, audicions musicals... però potser l’aportació cultural més important per a la comarca va ser la fundació de la Revista “Rufaca” el desembre del 77, a l’empara de l’associació Amics de Cerdanya. La presència molt activa al Consell de Redacció de la revista de militants del PSUC, va fer que ràpidament la titllessin de filocomunista, però la revista es va mantenir oberta a totes les opinions com testimonien firmes tan dispars que van des del representant dels sectors més immobiliers del franquisme (Isidro Romero) fins a posicions àcrates o independentistes (**vegeu article sobre la premsa a Cerdanya**), redactades en les tres llengües presents a la comarca: català, castellà i francès.

A Puigcerdà, i també a Llívia, a Bellver i a Alp, de mica en mica, van anar apareixent persones que provenint de l’àmbit cultural o directament des del compromís polític van començar a representar a altres partits polítics democràtics allunyats de l’esquerra. Agustí Gallart, que treballava a Banca Catalana, es va comprometre amb la Convergència pujolista, Agapito Mateos des de Llívia amb el PSC (reagrupament) de Pallach, Guillermo Gil amb el PSOE, de qui era pública la seva fidelitat a aquest partit mantinguda des de sempre. Més tard, Pere Dosta amb Convergència quan Gallart va marxar de la comarca, Joan Fullana i Xavier Bosom amb el PSC-PSOE unificats de Joan Raventós. I el meu germà i jo que havíem decidit ingressar al PSUC amb altres amics com Antonio Moreno, Benet Peña, Josep M. Tosas, Meritxell Sastre, Joan Mas, Toni Teignier i el grup de professors que havien pertangut al PTE, però que, finalment, van optar també pel PSUC: Dolors Baqué i Julio Clavijo. La veritat és que l’impacte que dos fills del petit comerç de Puigcerdà “es destapessin” com a comunistes (el terme “eurocomunisme”, com a sinònim de socialisme democràtic no havia calat a Puigcerdà) va causar cert impacte al poble després de tants anys en què la paraula comunista estigués associada a poc menys que “al dimoni pelut”. I aquest impacte es va traduir en una forta pressió sobre nosaltres, la nostra família i el nostre entorn. Com a prova anecdòtica, em permeto publicar la foto d’uns cartells de publicitat política de la UCD d’Adolfo Suárez enganxats quasi davant el negoci familiar que, en conjunt, adopten la forma de la falç i el martell, símbol tradicional dels comunistes.

En aquest procés, els representants del PSUC a Cerdanya vam connectar amb els de la Seu, encapçalats per Amadeu Gallart. A la Seu ens portaven anys d’avantatge en els plantejaments socials, polítics i territorials que tot just nosaltres ens platejàvem. Amb el lideratge d’Amadeu Gallart, Joan Ganyet i Antoni Plans, entre altres, havien fundat els Grups de l’Alt Pirineu (GAP) amb el propòsit de redreçar la poca atenció econò-

La nit en què un grup vam decidir esborrar el rètol de “Provincia de Lérida” que separava la Cerdanya en dues províncies.
Foto. Arxiu família Peitx

11 de setembre de 1977: unitàriament, els partits democràtics van organitzar el primer 11 de setembre a Puigcerdà amb una paella col·lectiva, cuinada sota la direcció de Pere Dosta.
Foto: autor: Jorge Franquet.
Reproduïda al llibre de Sandra Adam, *Puigcerdà, recull gràfic (1897-1977)*.

Sopar a “Cal Dosta” amb Gregorio López Raimundo, secretari general del PSUC, el dia en què va venir per presentar el partit a la comarca.
Foto: Arxiu família Peitx.

mica, d'infraestructures i equipaments que havia aconseguit aquest vast territori pirinenc en el conjunt de Catalunya (**vegeu article sobre els GAP als anys 70**). El PSUC local, i més tard també el PSC, es va adherir amb convenciment a la proposta de crear una nova vegueria que en una propera nova ordenació territorial de

Cartells d'UCD penjats en forma de falç i martell a la cantonada dels carrers Capcir-Escoles Pies.
Foto: Arxiu família Peitx.

Catalunya (que mai s'ha produït) seria la vegueria de l'Alt Pirineu i Aran, on la Cerdanya recuperaria la unitat comarcal. En un moment en què les possibilitats del túnel de Toses encara semblaven més grans que les del túnel del Cadí, els estaments oficials dels municipis adscrits a les comarques gironines es decantaven més aviat per una vegueria amb el Ripollès i Osona.

Les dificultats que tots els representants de partits polítics detectaven per implementar el missatge democràtic a la Cerdanya, davant la fortalesa que s'albirava dels plantejaments polítics d'Aliança Popular (Manuel Fraga) o UCD (Adolfo Suárez), va produir una solidaritat entre els partits democràtics que, obviant les seves diferències, no van dubtar a organitzar conjuntament actes de presentació pública dels partits a Puigcerdà (el d'Esquerra Republicana va ser prohibit)

i d'actuar conjuntament en les campanyes electorals. Sempre m'he sentit orgullós d'haver penjat cartells del meu partit, del PSC (reagrupament), de Convergència (o en aquell moment del Pacte Democràtic: Convergència, PSC (R) i Esquerra Catalana), en un moment que teníem clar que per sobre de les diferències partidistes allò que calia defensar a la Cerdanya era, sobretot, els principis democràtics. Cap d'aquests noms de persones que van agafar el compromís amb els seus respectius partits va perviure gaire temps en la política municipal dels primers anys de la transició democràtica, quan la màxima franquista de "no et fiquis en política", que havia calat tan a fons a la Cerdanya, s'havia dissolt i alguns partits van desaparèixer i altres van ser ocupats per persones que l'havien defensat aferrissadament. Però el clima de llibertat que s'havia instal·lat a Catalunya, amb més dificultats, també va anar arribant a la Cerdanya. L'any 79, els carrers de Puigcerdà es van veure sorpresos per una manifestació d'estudiants de batxillerat en contra de la selectivitat. Segurament va ser la primera manifestació col·lectiva a la Cerdanya des de l'època de la República i la Guerra Civil. A Bellver, l'activisme catalanista davant un alcalde que provenia dels temps llunyans del primer franquisme va ser durant aquells anys molt actiu (**vegeu articles sobre Bellver**).

Manifestació a Puigcerdà dels estudiants de batxillerat en contra de la selectivitat (1979).
Foto: ACCE.

Els primers resultats electorals avalaven aquesta unitat cerdana davant les consignes divisionistes que ja afloraven a les direccions dels partits. La victòria d'UCD a la Cerdanya (30,2%) contrastava amb el tercer lloc obtingut a Catalunya (16,91%), molt darrere del Pacte Democràtic (Convergència i PSC (R)) i del PSC-PSOE. Contrastava, també, amb les diferències de vot majoritari entre Puigcerdà (UCD, 32,21%) i Bellver (Pacte Democràtic, 36,20%). Però encara ens vam sentir mode-

radament satisfets en veure que Alianza Popular quedava relegada al sisè lloc, quan havíem temut que guanyés.

Aquest retard en incorporar-se als valors democràtics per part de la Cerdanya, es corregiren a les eleccions Generals de 1979 i també a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya (1980), revalidant la impressió que els cerdans, en general, estan “*a veure-les venir*” de manera que a mesura que s’anava consolidant el sistema democràtic i autonòmic, el vot cerdà s’adscrivia a la tendència general del país a favor de Convergència i Unió, però mantenia, en segon lloc, a Centristes de Catalunya-UCD, cosa que no passava al conjunt de Catalunya.

Les primeres eleccions municipals es van fer esperar fins al 1979. Per a nosaltres, va ser l’hora de fer el pas de l’activisme cultural i polític al de l’assumpció de responsabilitats polítiques directes. A Puigcerdà, en línia amb el plantejament democràtic unitari i autònom respecte a les directrius dels partits que havíem defensat fins llavors per a la comarca, el Comitè Local del PSUC va proposar al PSC (liderat per Francesc Xavier Bosom, Joan Fullana, Juan Salinas i Carmen Camarero, entre altres) presentar-nos junts a les eleccions, però el PSC van rebutjar la proposta. Així que vam decidir acollir-nos a una agrupació electoral (allò que avui en diem “marques blanques”) al voltant del PSUC, l’Entesa Municipal, assumint que la primera crítica que ens cauria seria que els “comunistes s’amaguen darrere aquest partit”. La llista de components de l’Entesa es va confeccionar democràticament en assemblea entre els militants del PSUC local i independents que hi van voler participar. La llista l’encapçalava Josep Peitx (PSUC), de qui ningú discutia el seu lideratge discret, seguit de Carles Canes (independent), un ATS de l’hospital poc conegut fins llavors, i Vicenç Peñarroja (PSUC), un treballador que havia tingut el coratge de fundar el sindicat CC.OO. a la Cerdanya. Les nostres aspiracions eren modestes: obtenir un regidor o amb molta, molta sort, dos.

Pel que fa a la resta de partits, a part del PSC, ja esmentat, es presentava una llista de Centristes per Catalunya-UCD encapçalada per l’exalcalde durant el franquisme, Francisco Turiera-Puigbó, Julio Pérez de Rozas i Josep M. Piguillem; una per Convergència liderada per Francesc Ravetllat, Francesc Sapé i Emili Capdevila; i una d’Independents encapçalada per Josep Turiera-Puigbó, Maria-Teresa Julià i Joan Vidal.

El fet que irrompéssim en la campanya amb un fulletó on presentàvem el nostre programa i un eslògan molt oportú en el moment en què vivíem (i també avui, francament), *Honradesa, eficàcia i transparència a l’Ajuntament*, més la figura del cap de llista a qui tothom veia com un home jove i honest, capaç de frenar l’especulació creixent, van anar donant un impuls a l’Entesa Municipal de manera que al final de la campanya, la modesta aspiració a obtenir un regidor ja s’havia convertit en dos.

Eleccions Generals a Cerdanya (1977)		
Candidatures	Vots	%
 Unión de Centro Democrático (U.C.D.)	1.979	33,32
 Facte Democràtic per Catalunya (PDC)	1.661	25,45
 Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) (PSC)	786	12,04
 Unió del Centre i Democràcia Cristiana de Catalunya (UC-DCC)	599	9,18
 Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	428	6,56
 Alianza Popular-Coalicóin Convivencia Catalana (AP-CC)	374	5,73
 Lliga de Catalunya-Partit Liberal Català (L.L.G.A.)	244	3,74
 Esquerra de Catalunya (Front Electoral Democràtic) (EC-FED)	173	2,65

Resultats a Cerdanya: eleccions Generals a Cerdanya (1979)		
Candidatures	Vots	%
 Convergència i Unió (CIU)	1.842	30,24
 Centristes de Catalunya-UCD (CC-UCD)	1.810	29,64
 Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) (PSC)	1.283	21,01
 Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	417	6,83
 Coalició Democràtica (CD)	338	5,53
 ERC-Front Nacional de Cat.-P. Socialdemòcrata de C (ERPN)	165	2,70

Resultats a Cerdanya: eleccions al Parlament de Catalunya(1980)		
Candidatures	Vots	%
 Convergència i Unió (CIU)	2.352	39,76
 Centristes de Catalunya-UCD (CC-UCD)	1.510	25,42
 Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) (PSC)	985	16,58
 Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	442	7,44
 Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	280	4,71
 Fuerza Nueva (FN)	87	1,46
 Solidaritat Catalana (SC)	70	1,18
 Partido Socialista de Andalucía-Partido Andaluz (PSA)	64	1,08

Font: Arxiu família Peitx.

És curiós perquè una revisió dels eixos de campanya de l'Entesa, en els quals va participar molt activament l'arquitecte i militant del PSUC, Toni Teignier, l'assessorament del qual en termes d'urbanisme ens va ser fonamental, es mostren perfectament vius: recuperació de la unitat comarcal per sobre de les línies provincials, adscripció de la Cerdanya en la futura (i creïem que propera) divisió territorial de Catalunya en la vegueria de l'Alt Pirineu, defensa d'un model econòmic equilibrat que s'allunyés del model turístic imperant i preservació del medi natural de la comarca amb la redacció d'un Pla Comarcal d'Urbanisme que aplegués tota la Baixa Cerdanya. Avui encara el firmaria aquest programa a llarg termini tenint en compte que cap d'aquests objectius s'ha complert. Tan utòpics eren?

Els resultats van ser sorprenents, sorprenentment, igualats entre les tres candidatures guanyadores; sorprenentment derrotades les candidatures que obtenien més vots a les eleccions generals i autonòmiques; i encara que de seguida va quedar clar que els Independents pactarien amb les dues candidatures de dretes (Convergència i UCD), el resultat de l'Entesa van ser la sorpresa més gran de la nit.

Partits	Vots	Regidors	Alcaldia
PSC-PSOE	692	3	
Independents	684	3	J. Turiera- Puigbó
Entesa Municipal	600	3	
Centristes-UCD	535	2	
Convergència i Unió	441	2	

Font: Rufaca, abril del 1979.

El primer ajuntament democràtic estaria presidit per l'alcalde Josep Turiera-Puigbó Massana.

Avui, quan veiem com els plens municipals dels nostres pobles s'han "parlamentaritzat" en la dinàmica govern-oposició, malbaratant l'energia de regidors marginats en l'ostracisme opositor, sobta observar com una de les primeres decisions

que va prendre el nou alcalde va ser el del treball en comissions i no va dubtar, en principi, en cedir una comissió fonamental com la d'urbanisme al candidat de l'Entesa que no formava part del pacte de govern.

Però en aquell primer govern democràtic ni el treball en comissions, ni la cohesió interna de les candidatures, ni les indecisions posteriors de l'alcalde van permetre que fos l'Ajuntament

que entomava els reptes que Puigcerdà tenia per enfrontar una nova època. El debat sobre la ubicació del mercat i fins i tot la seva divisió es van allargar fins a trobar, amb l'empenta del regidor encarregat, Vicenç Peñarroja, una ubicació definitiva en el passeig 10 d'abril. L'hospital va entrar en una pugna entre la Junta i l'equip de metges que

venia de lluny (**vegeu article de Joan Llauro**). I els temes d'urbanisme, nucli cabdal de l'actuació de l'ajuntament en aquells moments, van entrar en polèmiques contínues i divisions en el si de les mateixes candidatures. A banda d'evitar l'enderrocament de la Casa Gran en aquella voràgine de nova construcció en què s'havia entrat, el treball del cap de la Comissió va ser aconseguir que aquesta treballés amb consens, malgrat les diferències entre els seus components (Peitx, Ravetllat, Fco. Turiera-Puigbó i Salinas). Desestimada la redacció d'un Pla General per a tota la comarca a curt i mitjà termini, mentre cada poble, si ho feia, se centrava a planejar el seu propi municipi mitjançant un entramat de plans locals, normes subsidiàries o plans parcials, a Puigcerdà es va centrar a renovar el Pla municipal davant la caducitat propera del pla del 64. La comissió d'urbanisme va elaborar una proposta consensuada que evités quedar-se sense cap planificació per la caducitat del pla anterior de 1964, però l'oposició del PSC, ja molt imbuïda de la dinàmica de presentar mocions contra acords de l'Ajuntament, encapçalada per Francesc Xavier Bosom, va arremetre contra l'actuació de la comissió per considerar que la seva proposta, poc participada, es plegava als interessos de constructors i promotors. Vicenç Peñarroja de l'Entesa s'adherí a les propostes del PSC i va votar en sentit contrari del cap de llista a la qual pertanyia. També Carles Canes, en altres assumptes, es va desmarcar del grup. El resultat va ser un desastre per a l'Entesa Municipal. Com diagnosticava Rufaca, *"el ben cert és que el fracàs més gran del PSUC ha estat el mal funcionament de l'Entesa Municipal, tant fora com a dins de l'Ajuntament. Els tres regidors que té l'Entesa no van en absolut coordinats i quasi bé podem afirmar que l'Entesa tal i com estava plantejada ja no existeix"* (Rufaca 28, maig de 1980). La mateixa Entesa faria un comunicat reconeixent públicament la situació. El cap de llista, Josep Peitx, dimitiria de l'Ajuntament uns mesos després. Les pressions del càrrec de regidor d'urbanisme intentant posar ordre i fre allà on mai n'hi havia hagut (amb anònims inclosos) i, sens dubte, les diferències amb companys i amics com

Constitució del primer ajuntament democràtic de Puigcerdà (1979). D'esquenes, F. X. Bosom (PSC-PSOE), i d'esquerra a dreta: el secretari de l'ajuntament, Sr. Roca, el nou alcalde J. Turiera-Puigbó, F. Ravetllat (CiU) i J. Peitx (Entesa Municipal)
Foto: Arxiu família Turiera-Puigbó.

en Vicenç Peñarroja, van esberlar el seu somni personal, aquell somni que va ser el de tots els que li vam reconèixer el seu lideratge, pensant que amb ell i nosaltres una altra Cerdanya era possible.

“El Sr. Pere” era una secció d’humor satíric que va aparèixer a la primera etapa de la revista Rufaca. El “Sr. Pere”, signada amb el pseudònim de Kere i un retrat imaginari dibuixat per Joan Descarga, ens presentava un personatge de ficció, molt xafarder i crític, que li agradava ficar el nas a tot arreu. La secció va tenir força èxit i tothom hi va reconèixer algun personatge típic de la Vila. En reproduïm un relacionat amb les eleccions municipals del 79 (Rufaca 14, febrer de 1979) que reflecteix amb humor les preocupacions bàsiques dels puigcerdanencs de l’època.

DOCUMENT

actualitat

VOTEU AL SR. PERE

Ens vàrem tenir que obrir pas per entre la multitud que abarrotava el cinema Avenida. Buscàvem un lloc privilegiat entre les primeres línies de butaques, però vàrem tenir que romandre drets i apretats amb la gent que ocupava els passadissos laterals. Es respirava un clima entre eufòric i esperançat. La suor dels centenars de persones que estàvem allí dintre i les incomoditats per estar tan apretats no ens desanimaven. Uns immensos pósters amb el rostre del Sr. Pere —i amb els millors dels seus somris— penjats a les parets laterals i al fons de l’escenari, ens encoratjaven per mantindre’ns fermes en aquesta actitud. Sota cada un dels murals, una escueta frase:

VOTEU AL SR. PERE.

De cop i volta aparegué a l’escenari, es col·locà davant el micròfon, l’abaixà a l’altura de la seva boca i començà el míting, quan encara els aplaudiments convençuts ressonaven a l’orella de tots:

— Amics, companys, vilatans tots: em trobo avui en aquí, sobrecarregat per la immensa responsabilitat que suposa obtenir el vostre aplaudiment que m’ha d’enlairar, el dia 3 d’abril, a la més alta cadira de Puigcerdà, em trobo avui en aquí per demanar-vos el vot. Però no em

trobo en aquí per afany de lucre personal, ni per afany de poder. Em trobo en aquí cridat per l’absoluta majoria de la població cerdana, que ha vist, como jo he vist, les corrides de molts per ficar-se a les candidatures; que ha vist, com jo he vist, intrigues, conspiracions i travalsos ideològics; que ha vist com jo he vist, afanys personals que posen en perill el futur de Puigcerdà.

Puigcerdanesos! —i aquí aixecà la veu omplint cada un dels racons del cinema— us vinc a demanar un vot perquè jo sóc l’única salvació pel poble. Ni “Enteses Municipals” ni “Convergències”, ni “Socialistes”, ni “UCDés”, ni independents de qualsevol tipus.

Els qui estaven assentats s’aixecaren i els que estàvem drets vàrem començar a saltar. Un sol crit col·lectiu repetit una i mil vegades feu que el Sr. Pere enrogés de plaer:

“La veritat d’en Pere és la veritat verdadera”.

PUIGCERDANESOS! —continua, animat— puc prometre i prometo que amb mi a l’Ajuntament tindreu un nou hospital. Puc prometre i prometo que amb mi vindran més turistes. Puc prometre i prometo que amb mi Puigcerdà tin-

drà arreclat el problema de la neu i el de la neteja. Puc prometre i prometo, que amb mi disfrutarem de llum contínua, que els trens arribaran sense retràs i que els contadors d’aigua serviran per alguna cosa i que, endemés, hi haurà aigua per tothom. Puc prometre i prometo que tindrè en compte el barri de l’estació i tots els altres barris.

Puc prometre i prometo que tindrem PISTA DE GEL.

En aquell moment, novament, ens vàrem aixecar tots. L’escenari s’omplí de gent que començà a estirar-li la roba, la qual s’anava estripant. Bocí a bocí, el Sr. Pere quedà en...

De sobte, el Sr. Pere es despertà, sobresaltat, suant d’angúnia; afortunadament per tots, tot havia estat un mal somni.

KERE

Una aproximació a la situació de la dona a la Cerdanya als anys 70

MARIA MARTÍNEZ

Foto: "Un moment quotidià al carrer Escoles Pies de Puigcerdà".
Autor: Josep Bosom Soler, finals dels anys 60. ACCE.

Resumir la situació de la dona als anys 70 en un article és una tasca complicada i molt difícil d'aproximar en dues pàgines, però arran del meu treball de recerca *La dona a la vila de Puigcerdà: últims anys del franquisme, transició i inicis democràtics*¹ hi ha certs aspectes que vaig poder observar que es van anar repetint al llarg de la investigació en els diferents estudis de cas i els quals podrien servir com a una primera introducció. La meua petita aportació pretén donar a conèixer una primera idea d'un context i una situació molt més extensa i complexa.

En primer lloc, la situació de les dones als anys 70 és que guanya llibertat i protagonisme a partir de la finalització del franquisme, és a dir, a partir de mitjan dècada. Tot i això, les oportunitats i reconeixements són progressius i no d'un dia per l'altre. Per exemple, en política, no és fins a l'any 1979 que una dona va arribar a ser regidora a l'Ajuntament de Puigcerdà.

En el període mencionat, la major part de les dones, com a mínim en el cas de les entrevistades pel treball, en cap cas tenien estudis superiors, sinó que arribaven a posicions o llocs de treball pels seus interessos i motivacions, i pels contactes amb la gent del poble. Aquesta situació podia arribar a provocar malestar i enveges per part de terceres persones, que en alguns casos posaven en dubte la capacitat de les dones per haver arribat a certs càrrecs tot infravalorant-les.

En relació amb la dona i el treball, moltes d'elles es dedicaven a Puigcerdà a fer tasques domèstiques —majoritàriament eren minyones—, a treballar en el negoci del marit, o en els documents oficials, com els padrons, no constava a què es dedicaven. Fora de Puigcerdà, les feines del camp també eren activitats recurrentment dutes a terme per dones, ja que era l'ocupació de famílies senceres.

Altres situacions freqüents en què es trobaven les dones casades eren les d'haver de deixar les seves feines o activitats d'oci, en molts casos de manera voluntària, per dedicar-se per complet a la maternitat, les feines domèstiques i perquè un cop s'havien casat els era molt difícil compaginar-ho tot.

Quant a mentalitat, entre l'opinió popular estava consolidat un sistema de valors masculistes que considerava que el lloc que pertocava a les dones era la llar, així com tot el relacionat amb les cures i la cuina; una visió que encara avui dia no s'ha erradicat del tot. La raó és que es venia d'un període històric on se les considerava inferiors tant socialment com legalment.

Les fonts d'informació escrites que recullin dades, siguin econòmiques, polítiques, socials o culturals sobre dones, són escasses. La informació al voltant de la dona als anys 70, o fins als anys 90, principalment prové de testimonis orals i estudis de cas, ja que hi ha una manca d'informació sistemàtica en fons com arxius o biblioteques.

Una de les entrevistes en profunditat del treball, i que es troba a continuació, és la de Carmen Camarero, una de les dues primeres dones a entrar a l'Ajuntament de Puigcerdà com a regidores. L'entrevista exemplifica una de les moltes situacions on la dona s'ha trobat en institucions polítiques com són, en aquest cas, els ajuntaments.

1. Treball de recerca accessible a l'Arxiu Comarcal de Cerdanya.

Entrevista a Carmen Camarero

MARIA MARTÍNEZ

Carmen Camarero (PSC-PSOE) va ser una de les dues primeres regidores elegides per al primer ajuntament democràtic de Puigcerdà al març del 79, amb Teresa Julià (Independents per Puigcerdà).

Tot i haver nascut a Burgos, des dels 17 anys resideix a Puigcerdà.

Carmen Camarero.

Parli'm una mica de la seva infància i dels seus inicis com a estudiant. Quins estudis ha cursat per arribar a ser regidora? On, a la Cerdanya?

Jo vaig estudiar el que era bàsic. Fins als 11 anys, vaig fer el que s'anomenava en aquell moment *Ingreso*, que era quan feies els estudis superiors. Vindria a ser com el que actualment és batxillerat, però aleshores l'*Ingreso* era a partir dels 11 anys, i ho vaig fer a Burgos. Vaig estar estudiant fins als 12 anys. No vaig cursar res específic en política, sinó que tenia un ofici. Aleshores hi havia molt poques dones que tinguessin estudis. Potser les més avançades eren alguna mestra o si estaven en algun despatx. No era com ara.

Què la va impulsar a voler formar part de l'Ajuntament de Puigcerdà?

Inquietuds, perquè a mi no m'agradava molt el que passava. Des de molt jove tenia inquietuds i vaig començar a descobrir i a llegir moltíssim. Per la meua manera de ser no podia viure sense un llibre, i em passava la vida llegint, informant-me. I després vaig tenir la meua professió. Vaig muntar un taller a casa meua on feia jerseis, vestits i abrics amb màquina de teixir. Després vaig estar 35 anys en una botiga, aquí, al carrer Alfons I.

Com va arribar a formar part de l'ajuntament?

Aleshores hi havia molta gent amb inquietuds. A mi m'agradava des de sempre el socialisme. Quan van començar les dones sufragistes a Anglaterra jo "m'empapava" de tot el que passava. Allò era el meu tema, de la mateixa manera que a algú li agrada el futbol o qualsevol altra cosa, a mi m'agradava aquell tema. Vaig veure

que aquí hi havia gent amb empena, i que es donava peu als partits polítics i em venien a veure i parlàvem fins que em vaig afiliar al partit socialista.

Va ser vostè qui va demanar entrar-hi, o aquests amics i coneguts que ha esmentat li van demanar?

Simplement va sorgir. Ens reuníem persones inquietes i va sorgir. A mi m'agradava fer més coses a part de fer jerseis i doncs així va ser.

Per què es va presentar pels socialistes?

Jo ja ho tenia clar des de l'inici, més que res per la lectura, com t'he dit abans. Per exemple, em van impactar molt les dones que van cremar en una fàbrica als EUA, i que per això se celebra el 8 de març. Tot això em va crear un sentiment cap a aquell cantó. Aleshores vaig veure que m'agradava i vaig veure que el socialisme era una cosa que no era extremista i em va agradar.

Perquè si ets molt extremista és com anar a res, en canvi, si és una cosa raonable doncs es poden fer moltes coses.

Carmen Camarero i l'autora de l'entrevista, Maria Martínez.
Font: Maria Martínez.

Estant rodejada de pràcticament tots homes sentia cert tipus de discriminació, o que les seves idees, opinions i propostes no es tenien tant en compte?

Vaig ser molt estimada per tots, i també hi havia més dones a part de mi. Tenia companyes per alguna cosa o alguna altra. També teníem molta ajuda de Girona. Molt sovint venien militants importants de Girona que després van tenir càrrecs polítics importants, com el Maragall o l'alcalde de Girona, Nadal. És que aquí venia molta gent, hi havia molt moviment.

Però l'ambient era bo, o hi havia discriminació cap a les dones?

Jo només vaig notar discriminació en la segona legislatura en què vaig participar. En la primera legislatura, excepte alguna veu discordant, i precisament de dones, que no estaven d'acord, en general tot va ser *estupendo*. Es va treballar. Es van fer un munt de coses a Puigcerdà. Hi havia quatre partits a l'ajuntament, però anàvem a una. Ens apreciàvem. Però a la segona legislatura, per a nosaltres, les dones, va ser un horror, perquè l'alcalde no consentia res... *bueno* va ser un horror la veritat, no vull criticar ni donar noms ni res d'això, però un horror. Per això vaig proposar que hi hagués urbanes (policies locals dones), no tots homes, *a trancas y barrancas* es va aconseguir, perquè les ur-

banes (dones) que hi ha hagut les vam portar nosaltres. En resum, a les segones eleccions sí que vam tenir problemes, que hi havia un grup que... molt nefast, per a nosaltres (dones) sobretot.

Quina era la seva funció/feina dins de l'ajuntament?

Ells manaven més (els de l'ajuntament, els que no eren del partit opositor) però idees te'n deixaven dir. Ja et dic que a la primera legislatura, jo en la meua memòria recordo que ha sigut el millor ajuntament, perquè van ser persones molt normals, que no anaven a manar ni res, anàvem a fer coses. A la segona legislatura va ser un desastre, però *bueno*, lo dolent s'ha d'oblidar, també fèiem el que podíem i alguna cosa es va fer.

En quantes legislatures va estar?

Jo en dues, i ho vaig deixar estar perquè tenia molta feina. També era mestressa de casa, tenia el meu pare, el meu marit, el meu fill, el meu negoci... I llavors ja em vaig apartar voluntàriament, perquè em continuaven buscant i insistint. Vaig deixar la política en actiu, però les idees no, eh?, que encara les continuo mantenint igual que aquell dia.

Quant a comissions, n'hi havia algunes que reiteradament no fossin ocupades per dones?

Òbviament, no hi havia dones a totes les comissions perquè estaven repartides i no érem tantes dones, i es repartien. Jo vaig pertànyer a cultura, a sanitat, a urbanisme, que aquesta era forta i... no me'n recordo de més. En cultura, que vaig fer alguna cosa pels col·legis, en obres i en urbanisme. En sanitat, que per això els assumptes socials ja s'hi incloïen allà. També vaig estar a la junta de l'hospital vuit anys, perquè m'hi van enviar, ja que depèn de l'ajuntament. El partit no manava res, sinó que entre els companys de l'ajuntament decidíem: tu pots fer això, tu allò... I no, no hi havia cap comissió que ens fos vetada a alguna dona, però érem molt poques, eh. En la segona legislatura en la qual vaig estar, les tres dones que hi havia érem socialistes. Hi havia la Paquita Llorenç que venia del PP i l'Anna Pallé que venia d'Esquerra Republicana, però aquestes van venir després de nosaltres.

Les dones a l'ajuntament venien de partits d'esquerres o de dretes?

D'esquerres, sempre, les que més dones vam portar a l'ajuntament, ara no ho sé, deu estar més o menys igual, però en aquell moment érem socialistes sobretot. Hi havia el PSUC, el partit comunista, però mai va tenir dones, perquè va anar una mica a menys. Primer van tenir tres regidors i després crec que dos.

En el seu temps lliure aquí a Puigcerdà va pertànyer a alguna associació de teatre, a l'associació de la dona o a algun altre lloc?

A tot, a l'Associació de la Dona vaig ser fundadora amb l'Anna Pallé i tota la colla, que va estar molts anys funcionant, i funciona encara actualment. Poquet, però funciona.

Reunió de l'Associació de Dones a Puigcerdà (anys 90).
Font: Anna Pallé.

I què feien en aquesta Associació de la Dona?

Doncs havíem ajudat, a part de l'ajuntament, a dones que venien amb problemes, dones maltractades. Jo des de l'ajuntament també em vaig dedicar molt a la dona maltractada. També fèiem algunes festes, reunions, algunes molt, molt multitudinàries. Sí, s'havien fet coses, però se'ns va fastiguejar amb el virus aquest que va venir.

I alguna associació més a la que hagi format part?

Doncs sí, mira, a l'Espai Obert. El que passa és que ara està tot parat, però era una reunió que fèiem un cop a la setmana tot de dones, i també hi havia homes. El que passa és que eren minoria. Era una reunió per comentar les coses que passaven, idees i coses així i va ser format per diverses persones.

DOCUMENT

xerrant amb ...

...LAS URBANAS

RUFACA.—¿Os habéis encontrado con algún problema por el hecho de ser mujeres?

CRISTINA MARI.—No, de momento va todo normal.

RUFACA.—¿Cómo ha reaccionado la gente?

CRISTINA MARI.—Creemos que de momento todo el mundo ha reaccionado bien.

R.—¿No habéis visto caras de sorpresa?

C.—Al salir a la calle, aparte de que ya se esperaban que eran dos chicas todo el mundo criticaba un poco. esto bien, esto mal...

R.—Una situación que se ha repetido es el hecho de que todo el mundo está pendiente de lo que estáis haciendo, ¿cómo influye en vuestro trabajo?

C.—No necesitamos que la gente se quede allí como se queda a veces mirando, a veces incluso al ver tanta gente que te mira te pones nerviosa y pierdes el hilo de lo que estás haciendo. Si no te sientes observada se puede trabajar mejor.

M.—Nosotras hemos salido a la calle no para que la gente nos mire, sino simplemente para poner orden en este pueblo, porque el haber estado en la academia y el haber estudiado bastante tiene que servir para que haya orden. Pero hay gente de todo tipo. gente que se lo toma bien y gente que no.

C.—Sí, por ejemplo, hay gente que nos ha dicho con toda la cara: ¿pero esto no se puede hacer como antes que hacíamos lo que nos daba la gana? Pues hemos tenido que decir: "No, a partir de este momento, no".

M.—Pensamos que íbamos a tener más miedo pero en la academia nos enseñaron muy bien lo que teníamos que hacer y como buscamos el orden y hacer las cosas bien tanto nos daba que la gente nos mirara.

R.—Se dice que tal vez seáis un poco rígidas, que no dejáis pasar ni una.

CRISTINA

M.—No es que seamos rígidas, pero hay gente que les dejas cinco minutos y se toman media hora y eso no puede ser porque si a uno lo dejas a los otros también.

C.—Basta que a uno lo dejes para que los demás te digan. "Bueno, a ese por qué lo dejas aparcar y a mí no, ¿es más que yo ése?"

R.—Se dice también que se os ha subido un poco el uniforme a la cabeza.

C.M.—Creemos que no, hacemos cumplir lo que hay que cumplir.

M.—Hay cosas que nos gustaría hacer cumplir porque es la ley, pero es imposible. Necesitaríamos que nos apoyasen mucho. La gente está muy mal acostumbrada, hay gente que les sacamos los vehículos de delante de su casa y aún se enfadan y eso que nosotras para cargar y descargar dejamos el tiempo necesario.

C.—No nos hemos negado nunca a que carguen y descarguen, los camiones tienen preferencia en cargar y descargar pero muchos dejan el coche mal estacionado y se van a hacer el carajillo y esto no se puede tolerar. Algunos dicen "es que sois

NURI

muy rígidas, sois muy malas", porque después de avisarlos varias veces les decimos que ya no avisamos más.

R.—¿Habéis puesto muchas multas?

M.—Evitamos ponerlas pero mucha gente se lo toma mal y empieza a discutir y nosotras no podemos discutir; nosotras queremos lo que decíamos antes, que haya orden, no poner denuncias.

C.—A veces tienes que hacer cara de mal humor porque si no se te rien delante mismo.

R.—¿Qué actitud adopta la gente que os conoce?

M.—Cuando nosotras nos presentamos hacemos el saludo y aparte de eso les hablamos con educación como si no nos conociéramos de nada, para que no se tomen confianzas. Una vez fuera del uniforme eres diferente pero con el uniforme has de cumplir con tu obligación.

C.—Nosotras estamos de servicio y no podemos dejar pasar cosas a uno porque lo conozcamos, al otro porque sea nuestro pariente... todo el mundo es igual y debemos tratarlos sin diferencias.

R.—Habéis dicho que, en cierta medida, necesitabais apoyo. ¿Qué tipo de apoyo?

M.—Queremos que el ayuntamiento nos apoye en todo. Si a uno le ponemos una multa y aún no nos hace caso, difícilmente podremos

conseguir algo si el ayuntamiento no nos apoya.

R.—¿Y a la gente qué le pediríais?

M.—Que colabore un poco con nosotras, que se mentalice.

R.—¿Cómo conseguísteis la plaza?

C.—A nosotras siempre nos había gustado.

M.—Nos apuntamos y con nosotras fueron seis los apuntados. No sé cómo fue pero salimos nosotras dos.

R.—¿Qué preparación habéis tenido?

C.—Estuvimos una semana en Barcelona de la cual estamos muy contentas porque se portaron muy bien con nosotras. Nos dieron clase un poco de todo: una parte jurídica, una parte de circulación... incluso hicimos clases de defensa personal, tal y como hacen las chicas de Barcelona, por si algún día necesitáramos defendernos. Esperemos que no.

R.—¿Consideráis bien pagado vuestro trabajo?

M.C.—Creemos que estamos bien pagadas y que no estamos bien pagadas. Si lo comparamos con Barcelona, donde el trabajo es diferente al ser una capital y donde las mujeres hacen seis horas, allí cobran bastante más. Pero consideramos que estamos bien pagadas en relación al trabajo que hacíamos antes, porque, aparte de que éste nos gusta más, el sueldo es más alto.

R.—¿Cuántas horas hacéis al día?

M.C.—Siete horas.—

R.—¿Cuántos días de fiesta tenéis a la semana?

C.—Hasta el momento hemos tenido un día y medio de fiesta a la semana en turnos diferentes.

R.—¿Pensáis seguir trabajando mucho tiempo de urbanas?

M.—De momento, sí, para poder subir de categoría con el tiempo.

R.—¿Qué vestuario tenéis?

C.—Una camisa, dos corbatas, una falda, una gorra, unos zapatos y algunas cosas que nos tienen que mandar: impermeables, otra camisa, otra gorra...

R.—¿En qué consiste en concreto vuestro trabajo?

M.—En concreto, de lo que nos tenemos que cuidar es de la circulación, del orden público, de todo un poco.

C.—De todo un poco, no se puede estar solo en un sitio cuidándote de un solo punto. De que el pueblo ande un poco limpio también...

R.—Los altercados que ocurren en la calle, ¿os influyen a vosotras?

C.—Si es algo que incumbe a los vehículos, sí. Si es algo personal o se están peleando, no.

R.—¿Como creéis que está la circulación en Puigcerdà? Antes de entrar vosotras y ahora.

M.—Antes muy desordenada, cada cual aparcaba donde quería, hacía lo que quería, si se subía a la acera el peatón tenía que bajarse, en fin, fatal. De momento creemos que ahora va bien, las calles se ven limpias, pero las calles están muy mal y no hay aparcamientos.

C.—Y al parking del lago nadie quiere ir.

C.M.—Creemos que con el tiempo estos problemas se arreglarán.

R.—¿Cuáles creéis que son los problemas más graves?

C.—Más que nada la densidad de circulación y el sentido de las calles. Algunas no tendrían que tener dos sentidos. Por ejemplo, la calle España y la del cine Avenida, tendrían que venir de la plaza de Barcelona y tirar para el parking y luego los que quisieran pasar por la plaza Barcelona que dieran la vuelta a la plaza del campanario y subiesen.

R.—¿Cómo creéis que funcionaría mejor?

C.—Hay muchos aparcamientos que no están pintados y los pintarán y si ven que no pueden hacer más aparcamientos en el pueblo, no hay más remedio que mandarlos al lago y no dejar entrar tantos coches en el pueblo.

R.—¿Y pasos cebras no creéis que faltan algunos?

C.—Sí, sobre todo en la plaza Barcelona.

M.—Sí, eso también lo hemos estado discutiendo y dicen que se arreglará. También nos pondrán más señales y pintarán las aceras.

R.—¿Qué pensáis respecto al cierre de algunas calles a la circulación?

C.M.—Estamos totalmente de acuerdo, sobre todo la calle Mayor y la calle España y no creemos que ello dificulte la circulación.

A l'estiu de 1979, dues noies van començar a exercir com a guàrdies urbanes de Puigcerdà, un lloc de treball fins llavors ocupat per homes. L'impacte a la població va ser gran i Rufaca se'n va fer ressò xerrant amb elles.

La primera novel·la cerdana del s. XX escrita per una dona

MARIA MARTÍNEZ

La Rosa Aguilar Puigerver va ser la primera dona de la comarca, no només de Puigcerdà, sinó de tota la Cerdanya, que va publicar una novel·la al s. XX. El llibre en qüestió és *La Nena Carrerina: memòries d'una pubilla cerdana*.

Està signat sota el pseudònim de Semproniana, perquè quan la Rosa va començar a escriure a la revista *Rufaca*, als anys 70, com que no tenia estudis, la van denunciar i censurar, i llavors va passar a utilitzar el pseudònim que correspon al seu tercer nom de pila.

D'aquest llibre en van sortir tres edicions i explica que es cobrava un cop una edició s'havia venut completa, i que ella va cobrar la primera, unes 40.000 pessetes, però la segona i la tercera mai les va arribar a cobrar perquè l'empresa que li havia publicat passava per un mal moment.

La Rosa recorda la rebuda del llibre com a bona, sobretot a la Cerdanya francesa, on fins i tot la van exposar a Perpinyà. A més, també va escriure un segon llibre titulat *La cuina tradicional de Cerdanya* que s'ha convertit en un clàssic de la cuina cerdana.

Al cap d'uns anys, concretament el 2009, se li va entregar el premi Cerdà de l'any, en reconeixement, a la seva dedicació per haver escrit els llibres, i per la seva implicació a la revista *Rufaca*, al *Pànxing* i al *Reclam*. Malauradament, explica que molta gent va infravalorar-la i insinuaven que li havien atorgat aquest reconeixement per haver mantingut relacions sexuals i no per mèrit propi.

Llibre *La Nena Carrerina*
Font: La Casa del Libro

La cuina tradicional de Cerdanya
Font: Festes.org

RECEPTES DE CUINA CERDANA

Per començar aquesta sèrie de receptes cerdanes, i amb el desig d'aconseguir-ne'n un recull útil i manejable, donaré aquesta tan sezilla:

"Sopes d'all al tupí"

Sense un interès particular de donar-les com a úniques i veritables, sinó per a fer-les conèixer, simplement, com a una de les vàries formes que hi han de realitzar-les, doncs això, depèn de la idea de la cuinera o cuiner. Per aquest motiu, és, que els convidi fer-me saber les possibles varietats d'una recepta, que vostès puguin conèixer.

ROSA AGUILAR

"SOPES D'ALL AL TUPI"

Talleu fines fulles de pa, peleu alls, que refregueu a la crosta de les fulles de pa, i poseu-les al tupí, saleu-les i olieu-les, i afeigiu-hi una o dues "llosses d'aigua bullenta, ho tapareu i ho deixareu reposar una estoneta a la vora del foc.

Una variant:

Un cop reposades, s'escorre l'aigua i en el seu lloc s'hi posa llet bullida i una mica calenta.

i ¡BON PROFIT!!

Article a la revista *Rufaca*
Font: Arxiu Comarcal de Cerdanya.

Salvador Torrent i Masip, una figura essencial per a la cultura cerdana

TOMÀS TORRENT PALOU. (FILL GRAN DE SALVADOR TORRENT I MASIP)

En Joan Peitx em va demanar que fes un article sobre el meu pare als anys setanta. Sempre he pensat que el meu pare no ha estat mai reconegut com es mereixia i aquesta és una oportunitat per contribuir a difondre la seva obra. Però jo, als anys setanta, tenia de 4 a 13 anys. Vol dir que la informació que tinc no és perquè recordi massa cosa d'aquell període; més aviat del que ell explicava quan ja era jo més gran. He completat la meva informació amb alguna informació documental del que he trobat a l'Arxiu Comarcal. Ja no he estat a temps de consultar el munt de documentació que hi ha a Cal Masip, que m'hagués permès donar una visió més completa del que en aquell període va fer o allò en què va participar.

Haureu de disculpar-me, perquè aquest article serà una visió parcial i esbiaixada per l'estima cap al pare i l'admiració cap al personatge.

Salvador Torrent Masip.

En Salvador Torrent Masip va néixer a Parets del Vallès el 2 de maig de 1928, fill d'en Tomàs i de na Magdalena. Al poc temps de néixer, la família es trasllada a viure a Puigcerdà perquè el seu pare obté la plaça de veterinari comarcal. Malauradament, quan en Salvador era petit el seu pare va morir de tifus i la seva mare es quedà sola a càrrec del seu germà gran Carles i d'ell mateix, just quan esclatava la Guerra Civil. Magdalena, dona culta, intel·ligent i de fort caràcter, alhora que ha de tirar endavant amb els seus dos fills, es converteix en activista política i cultural imprimint una forta petjada en el seu fill Salvador.

Ell volia ser veterinari, com el seu pare, seguint la tradició familiar dels Torrent, però en quedar de ben jove sol amb la seva mare no va poder i va voler buscar alguna professió, alguna activitat, que els permetés guanyar-se la vida i que tingués un caràcter creatiu o artístic. Va aprendre pastisseria i hi va treballar alguns anys a Barcelona i Vic, i finalment va estudiar per modista a Barcelona per poder obrir botiga a Puigcerdà. La van obrir al carrer Escolles Pies, 11 de Puigcerdà. La botiga es va convertir en una mena de centre cívic on passava gent de Cerdanya i de fora de Cerdanya amb inquietuds polítiques, socials o culturals i on s'hi van gestar (sovint a la clandestinitat) algunes de les iniciatives culturals, socials i polítiques que es van portar a terme a la Cerdanya.

En Salvador es casa amb Eulàlia Palou Viñallonga l'any 1965 i als anys setanta té les seves filles Anna i Agnès. Els seus altres dos fills, en Marc i jo mateix, teníem, l'any 1970, 3 i 4 anys.

Esbart Dansaire Puigcerdanenc.
Conxita Calvet Casellas i
Salvador Torrent Masip dansen
a la Plaça Cabrinetty en la festa
dels avis de 1959.
Foto: Postius/Fons Conxita
Casellas. Reproduïda al llibre de
Sandra Adam: "Puigcerdà, recull
gràfic (1897-1977)".

cerdans que es va dedicar a recuperar, recorrent els pobles de Cerdanya, com ara el ball del Roser d'Urús, el ball del Cucurot de Llivia, els balls de rentadores de Riu i Bor, el ball de l'Ajuntament de Martinet, el ball del barber de Meranges, o el ball de gala que es ballava per la Mare de Déu de la Sagristia a Puigcerdà. Encara ara es balla el ball de rentadores de Riu a la seva Festa Major.

L'any 1970 era vicepresident del *Centro de Iniciativas y Turismo de Puigcerdá y Cerdanya* (CIT) i el 1971 és elegit president.

Promou des del CIT les primeres audicions i ballades de sardanes a l'estiu que durant molts anys es feien cada dimecres. I que encara es continuen fent setmanalment a la temporada estival.

Organitza els primers cursos de català amb la col·laboració de l'Ajuntament de Puigcerdà on es feien les inscripcions. En Masip no tenia formació per fer de professor de català i per això es va haver de treure el títol a través dels cursos que feia Òmnium Cultural, enviant el material per correu. No sé si hi va participar el CIT, però en el material que té l'Arxiu Comarcal apareixen cartells anunciant els cursos de català. Probablement es van iniciar a les darreries dels anys 60.

Des del CIT, proposa i s'accepta la confecció d'una guia comercial i planell de la vila de Puigcerdà per distribuir.

I també proposa i es treballa per convertir el campanar en Museu i com a seu de l'oficina de turisme. Es planeja fer una reforma de les escales i fer un habitacle com a Museu. I que el 40% dels guanys siguin per al CIT. Fins i tot em sembla que es confecciona algun planell que l'anterior ajuntament utilitza per acabar materialitzant la reubicació de l'oficina de turisme al campanar.

Segons el meu pare m'havia explicat, sorgeix la idea de fer una pista de gel a Puigcerdà com contraproposta a la idea que hi havia de fer a Puigcerdà una plaça de toros. El CIT impulsa la construcció de la pista de gel com un atractiu turístic per a Puigcerdà i la Cerdanya i ja a les darreries dels anys 60 s'hi comença a treba-

Els anys 50 funda l'Esbart Dansaire Cerdanya, per on passaren bona part de la quitxalla i joventut de Cerdanya de l'època. Tot i que els anys 70 crec que ja no estava en actiu, un dels balladors de l'Esbart, en Salvador Rigola, funda l'Esbart Dansaire d'Alp, que fa la seva primera actuació per la Festa Major d'Alp de 1979. El meu pare anava durant una temporada als vespres a Alp a ensenyar-los balls, alguns d'ells balls

llar. L'any 1967 ja hi ha els primers avantprojectes per fer el poliesportiu i la pista de gel. L'any 1968 consten als comptes del CIT aportacions de diners per la pista de gel i el poliesportiu.

L'1 de setembre de 1973 es constitueix la societat anònima Palau de Gel. I Salvador Torrent Masip en serà el president. Obren compte a la Caixa. S'emeten documents per fer aportacions a canvi de títols per l'import de l'aportació.

El CIT acorda crear una secció d'hoquei gel i també d'un equip d'hoquei el 27 d'abril de 1972. Hi havia una colla de nois que els anys 50 havien començat a jugar i van anar a parlar amb el meu pare amb la intenció de donar continuïtat i garanties de subsistència a l'equip d'hoquei. Ell es fa seva la proposta i coincidint amb la creació de la *Federación Española de Deportes de Invierno* i la intenció d'instaurar una lliga d'hoquei sobre gel espanyola es crea el Club Gel Puigcerdà com a equip amb categories d'edat, entrenaments regulars, entrenadors i participant en competició oficial. En serà el primer president. Aleshores no s'havia aconseguit construir encara el palau de gel i l'equip havia d'entrenar i jugar a la pista de Font-romeu.

Com a anècdota que potser algunes persones no saben, haig de dir que els colors groc i negre que identifiquen al Club Gel Puigcerdà els proposa el meu pare i com sabem aquests continuen essent els colors del Club. Algú encara potser recordarà que la botiga de Cal Masip tenia la façana pintada de groc i els marcs dels aparadors pintats de negre. Era una combinació de colors que sens dubte li agradava.

També en el marc del CIT, proposa la divulgació de la ruta del romànic entre municipis d'un costat i l'altre de la ratlla encarregant ja dibuixos i planells.

Va ser als anys 70 quan els escolapis van deixar l'edifici que ells havien construït i que havia estat un internat i centre d'ensenyament secundari i no sé si també primari. A la comarca no hi havia el nombre d'habitants necessari per poder tenir un centre d'ensenyament secundari i l'edifici propietat dels escolapis corria el risc que fos destinat a altres funcions o fins i tot pot ser que passés a mans privades. El meu pare va tenir un paper actiu en la defensa que l'edifici passés a propietat de l'ajuntament i que continués essent un centre d'ensenyament secundari.

En Torrent Masip va mantenir una línia de defensa pública que, sembla ser, va tenir un paper rellevant per ajudar a decidir a l'administració a mantenir l'edifici com a centre d'ensenyament secundari: va proposar que, vist que no es volia la continuïtat del centre d'ensenyament secundari, els nanos de la comarca anessin a estudiar a França, que així aprendrien el francès i a més hi havia un bon nivell d'estudis.

Esquerra: amb el Club d'atletisme (anys 50).
Foto: Tarroella. Fons: família Torrent Reproduït a S. Adam.
Op. cit.

Dreta: amb l'equip infantil d'hoquei gel (1974).
Foto: ACCE.

El meu pare va entrar com a regidor a l'Ajuntament de Puigcerdà el 3 de febrer de 1974. Era regidor de cultura i festes. Del que consta a les actes dels plens de l'ajuntament vull destacar dues actuacions:

1. Impulsa la creació del museu arqueològic de Cerdanya i en el ple de l'ajuntament de 29 de novembre de 1974 ja fa constar que s'estan fent reformes a l'antic convent de Sant Domènec per allotjar-lo i demana que integrin a una Comissió tots els veïns que col·laboren en la cerca de restes arqueològiques, la qual cosa és aprovada.

Durant un temps, efectivament, al rehabilitat claustre, hi va haver peces històriques i arqueològiques.

2. Al Ple de 28 novembre 1975, com a president de la Comissió de Cultura de l'ajuntament, exposa la necessitat de crear un "secretariat de cultura catalana" assignant una quantitat permanent a consignar al pressupost del 1976. S'aprova.

Recordem que en aquell període de l'anomenada "transició" espanyola, a Catalunya va néixer el Congrés de Cultura Catalana (CCC) que va ser una mobilització popular de diferents sectors de la població de Catalunya entre els anys 1975-1977. El Congrés va sorgir d'una reivindicació social i tenia com a objectius principals la normalització de la llengua catalana i la defensa dels drets de les persones i de la cultura catalana, entesa com la cultura pròpia dels Països Catalans.

Mentre era regidor de cultura de l'Ajuntament de Puigcerdà, es posen en contacte amb ell una colla de joves arqueòlegs catalans amb la intenció de fer una trobada científica d'arqueologia a Puigcerdà. Alguns havien fet o estaven fent recerca a la Cerdanya. En Masip l'entoma i no només això, sinó que el 1974 promou la creació de l'Equip de Recerques Ceretanes que aplegava arqueòlegs i gent de Cerdanya amb inquietuds per la recerca arqueològica i el patrimoni comarcal.

El I col·loqui internacional d'arqueologia de Puigcerdà se celebra el 14 i 15 de setembre de 1974 finançat i impulsat des de l'Ajuntament de Puigcerdà i promogut

pel seu regidor de cultura. Els anys setanta serien els de la consolidació dels Col·loquis com la trobada arqueològica de referència de Catalunya i activitat científica principal de l'Institut d'Estudis Ceretans.

L'any 1978 es constitueix l'Institut d'Estudis Ceretans perquè calia la formalització d'una associació si es volia rebre subvencions de les administracions públiques, inicialment per organitzar els col·loquis d'arqueologia i publicar-ne les actes, però sobretot perquè en Masip (i

la resta de persones que en van formar part) volia institucionalitzar la voluntat i l'objectiu de conservar i difondre el patrimoni arqueològic i històric de la Cerdanya i treballar per la unitat de la comarca sobre la base de la seva catalanitat. Ell en serà el fundador i president fins a la seva mort l'any 2000. Dos anys abans li va ser atorgat el premi *Cerdà de l'any* (1998).

Estic segur que no he parlat d'altres iniciatives, accions o obres que en Masip va promoure o en les quals va participar activament en la seva promoció en els anys setanta.

Ho deixo per la publicació d'un llibre o un monogràfic sobre en Salvador Torrent i Masip, que espero que algú, algun dia o altre, entomi. La persona i el personatge bé s'ho mereixen.

Acte inaugural del I Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà (1974).
Foto: ACCE.

Els anys 70 i la Gatzara

LLORENÇ OLIVE GINESTE

El final dels anys 60 arribà ple de canvis, el món volia sortir de l'apatia i escapar de la serietat d'aquells anys. Als Estats Units i Europa apareixia la cultura Pop, els moviments contraculturals de l'Underground, Beatniks i Hippies; a París començaven les revoltes dels estudiants de la Sorbona; a Espanya, a petita escala, sorgia la protesta amb les cançons de Raimon. El món vivia profunds canvis en la societat, el treball i l'educació.

La Cerdanya, de forma intuïtiva i espontània, rebia per la proximitat amb França la modernització i les influències que arribaven d'Europa. De fet, no l'hi era estrany. Des del final del segle XIX, els propietaris de les grans cases de pagès dels voltants de Puigcerdà i de la comarca havien incorporat els costums dels seus parents francesos de sortir de la Cerdanya espanyola per visitar les fires i exposicions franceses referides, sobretot, al bestiar, a l'agricultura i al comerç. El turisme era poc, a l'excepció dels grans senyors de Barcelona que estimaren la vall de la Cerdanya i construïren les primeres cases d'estiueig i alguns compraren masos i propietats. La Cerdanya, en ser una comarca fronterera pròxima a Barcelona, a Tolosa, a Perpinyà i a Andorra esdevingué, com ja va passar al segle XIII, una comarca receptora de les influències dels dos costats dels Pirineus, oberta als nous esdeveniments.

En aquest context, Puigcerdà com a cap de la comarca va atraure algunes famílies del Ripollès, entre elles la família Forment, originària de Planoles, que regentava el Parador de la collada de Tosses amb l'avi Miquel al capdavant, la seva dona, la Lola, i els seus dos fills, el Josep Maria i el Jordi. Es traslladaren a Puigcerdà i crearen el Bar Restaurant Sant Jordi, que se sumà a la cinquantena de bons bars, restaurants i hotels ja existents que donaven a Puigcerdà un caràcter de petita ciutat-poble semblant als existents a altres comarques que conservaven la seva identitat i les seves arrels.

En aquest marc especial, la família Forment, en ple èxit del seu nou local, el "Sant Jordi," decidí crear un espai de festa pels cerdans i pels estiuejants. En aquesta època de finals dels 60, Puigcerdà tenia diversos locals d'oci i de restauració, com el Club 32, El Quijote, el bar restaurant Nuria, els hotels Tixaire, el Prado, el Maria Victòria, el Términus, el Rita, l'hotel del Lago, l'hotel del Golf, el Casino de Baix, el *Salon Rosa* (abans, saló Guitart); tenia també tres cinemes: el cinema Avinguda, el cinema del Casino de baix i el cinema del Casino de dalt. I molts altres locals que donaven molta vida a la comarca.

El 30 d'agost de 1969 s'inaugurà la discoteca Gatzara. El projecte fou dissenyat per en Josep Maria Saura, creant un espai molt diferent del que es feia en els clubs de nit. L'interior era molt acollidor amb uns bancs continus fets *in situ* amb obra i amb una tapisseria de vellut de color blau fosc que contrastava amb la fusteria pintada amb un color groc siena i amb les parets estucades de color blanc. El fals sostre era de fusta pintada de groc creant línies de ple i buit en diagonal que pro-

Logotip.

Inauguración de la "BOITE GATZARA" — en el Casino de Puigcerdá —

Personalidades asistentes a la inauguración, representantes de todos los estamentos de Puigcerdá, la Cerdanya en general y aun otras poblaciones. En la foto de la izquierda, en el centro, el Sr. Forment, alma de la nueva "boite". En las fotos inferiores, la representación juvenil en la noche de inauguración. Esta boite ofrece el consiguiente juego de luz y sonido (sicodelismo) característico de las boites más "in", de las grandes ciudades.

BOITE GATZARA, un nuevo establecimiento de Puigcerdá que marca una pauta en el desarrollo de los "servicios" en la capital de la comarca. Ofrecemos hoy una amplia información gráfica del acto de inauguración. En el próximo número ofreceremos el consiguiente reportaje literario de la inauguración.

En las dos fotos inmediatas, vistas parciales de la nueva "boite"; el bar y el salón. Puede observarse la modernísima concepción de todas las instalaciones.

duïen una ampliació òptica molt cridanera de l'espai. Les làmpades i la il·luminació eren plenament italianes segons els bons dissenys de l'època. La inauguració fou un gran èxit i en poc temps esdevingué el lloc de moda de tota la Cerdanya i també pels joves de la Cerdanya francesa. Les nits a Puigcerdà varen portar a un apropament dels habitants de les dues Cerdanyes que en bastants casos portaren a la formació de noves parelles i uns quants casaments. Entre els esdeveniments més especials de les nits de Gatzara recordem les nits de Miss Gatzara, les actuacions de diversos grups de Pop, com Titànic, Mutación, Màquina, el Gato Pérez, els Mustang, alguns cantants francesos, les col·laboracions amb Sud Radio i amb Frank, presentador del legendari programa Tonus, indispensable per estar al dia amb la bona música i el pop, col·laboracions amb el presentador Gualver i amb Ràdio Andorra entre d'altres.

Cal remarcar la importància de les ràdios en ona mitjana que es podien escoltar a la comarca que, per nombre i potència en les transmissions, principalment, eren ràdios franceses que facilitaven l'avançament amb la música del moment, la millora en la parla i comprensió del francès i la cultura francòfona.

Ben aviat l'èxit de la Gatzara, amb la simpatia i generositat de la família Forment i els seus col·laboradors, la bona música i la bona festa, traspassaren els límits de la comarca per fer-se coneguda en molts indrets de Catalunya i de França. La Gatzara tenia com a peculiaritat que allà es tocava tota mena de música sempre que fos ballable i es buscaven els discs de pasta americana, perquè el so era molt superior als produïts a Europa.

Els anys 70 foren, en general, anys de progrés i d'il·lusió que portaren al fet que s'obrissin moltes discoteques famoses, destacant l'Estudio 54 i el Paradise Garage de Nova York, que varen marcar una època en la música *disco* i en la música *garage* (música House) fins a arribar als anys 80. El gran DJ era en Larry Levan. Els seus *remixs* varen fer història i la seva creativitat va ser molt apreciada. A la gent li agradava sortir i ballar. Les pistes de ball assoliren quelcom que ni els governs ni d'altres estaments i associacions no aconseguiren, de manera que les pistes feien que persones de totes les condicions socials s'ajuntessin.

L'any 1977 es va fer una ampliació i canvi que va portar al que fou la "Gatzara vermella", amb cine a

A dalt: Jordi Forment, propietari de la discoteca, lliurant un ram de flors a Miss Gatzara 1970.

A sota: en "Sammy" (Llorenç Samarà) a l'època en què era el discjòquei de la Gatzara. Fotos: Arxiu Gatzara.

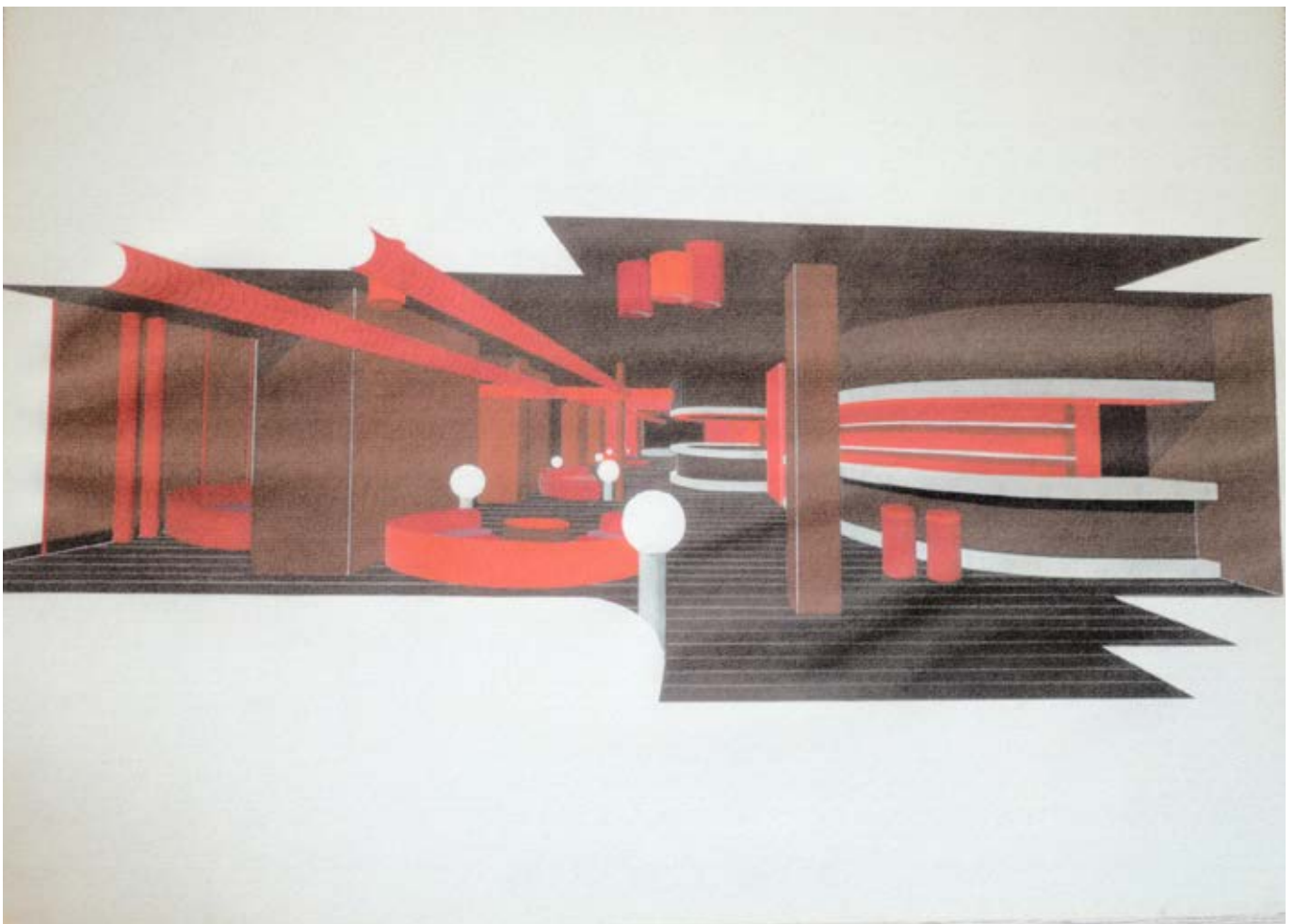
l'interior i una decoració un pèl avançada per aquella època i va estar treballant fins a l'any 1983, en què, a finals del mes de desembre, just abans de Nadal, s'obria de nou totalment reformada amb un canvi estètic, actualitzant el so i aportant les noves tecnologies per làser, pantalles de televisió, vídeos, etc., fent que de nou esdevingués un encert força apreciat a la comarca. Cal recordar també els altres locals existents en aquest període, plens de creativitat i divertiment, com el Club 32, el Drinks, el Tiffany's, el De Nit i d'altres, que complementaven les divertides nits de Puigcerdà i de la Cerdanya.

L'entrada de la dècada dels 80 va suposar la saturació de la música *disco* i de la *house music* i el retorn a les bandes i cantants de rock buscant els fonaments en la tradició i la creativitat de la música com ha estat sempre.

Jocelyn Brown deia: "La música es fica per dintre i et commou tant que l'experiència és més espiritual que musical".

En el moment actual en què la música està en un caos molt gran, de manca de creativitat i de patrons, caldria que els músics actuals fossin capaços de recollir les sobres de la taula i convertir-les de nou en alta cuina.

Felicitats als que vàrem viure aquests anys.

Perspectiva de la "Gatzara vermella", a partir de la reforma de 1977.
Autor. Llorenç Olive.

1a Setmana de la joventut (Puigcerdà, 1974)

JOSEP TALLAFERRO

Pot una setmana cultural marcar un sector important del jovent de Puigcerdà de manera que a partir d'ella irradiïn algunes propostes culturals, socials i polítiques que van marcar els anys de la transició a la Vila? Alguns creiem que sí i per això tractarem de detenir-nos i repassar aquells dies en què els joves de la capital cerdana van participar i gaudir d'unes jornades proposades, executades i gaudides amb força participació d'ells mateixos.

Era el maig del 74, la Dictadura es resistia a finir, però l'oposició democràtica anava agafant força, encara que no la suficient per acabar de totes totes amb els últims escarafalls d'un règim autoritari que anava fent aigües pertot arreu. Les ànsies de llibertat es manifestaven ostensiblement als nuclis urbans, però a les zones rurals i a les pirinenques, aquests nous aires costaven d'arribar. Però a Puigcerdà,

El diari gironí "Los sitios" es va fer ressò de la 1ª Setmana de la Joventut a Puigcerdà. Arxiu Josep Tallaferró.

La «Semana de la Juventud» en Puigcerdà

Ha tenido lugar ultimamente en Puigcerdà la «Semana de la Juventud» desarrollándose con tal motivo un amplio programa de actos deportivos, culturales y recreativos. Durante todas las noches de esta semana, se han dado varias conferencias en Instituto sobre técnica del cine, con proyección de varias películas, historia de la sociedad, etcétera. En el aspecto deportivo que resaltar la disputa de partidos de baloncesto masculino y femenino, confrontaciones de fútbol, etcétera. Las victorias equipos de Seo de Urgel y Osseja (Francia) fueron favorables a los ceretanos. Hay que destacar la Gymkhana que resultó espectacular alzándose con el triunfo las niñas Moliner y Forcada. Concluyó esta «Semana de la Juventud» con el reparto de trofeos. En el reportaje gráfico de Tarruella vemos al equipo juvenil de baloncesto de Puigcerdà; a las féminas encargadas de la organización y reparto de trofeos; equipo de fútbol de Puigcerdà; participantes en la Gymkhana; el ganador de fémle; los ganadores de dicha Gymkhana y numerosos asistentes a los diferentes actos program

el centre educatiu més gran, els escolapis, havia donat pas a un nou Institut que recollia la voluntat d'una Associació de Pares obstinada a mantenir l'ensenyament secundari a la Vila, batejat amb voluntat d'arrelar-se a la comarca: Institut Pere Borrell, en homenatge al pintor cerdà. Tal com explica Artur Solà en aquest monogràfic (vegeu l'article *L'Institut de Puigcerdà*), l'exigència per part del Ministerio d'Educación de disposar d'un determinat nombre de llicenciats per obrir les portes i començar la seva travessia pedagògica, va obligar el seu director a improvisar la recerca de llicenciats. La casualitat va voler que en aquells anys una jove llicenciada en història hagués acabat la carrera i a ella no només se li va oferir feina com a professora sinó que se li va encarregar que busqués companys o companyes llicenciats en diferents matèries per cobrir les places vacants exigides pel Ministeri. El resultat va ser que en aquells dos primers anys d'Institut van començar a impartir classes un grup de joves professors i professores amb moltes inquietuds culturals, socials i, fins i tot polítiques, que van ajudar a dinamitzar la seva tasca educativa amb propostes culturals que partien d'una concepció molt participativa gens aliena als canvis socials i polítics que s'albiraven al conjunt del país. No voldria oblidar ningú, però a la meva memòria d'estudiant de batxillerat en el torn nocturn perduren els noms de Dolors Baqué, Montse Farràs, Teresa Font, Julio Clavijo... (disculpeu si incorro en algun oblit), amb alguns dels quals he pogut mantenir una amistat que ja dura una vida.

Però la clau de la importància d'aquella **1a Setmana de la joventut** per a les generacions joves d'aquell moment resideix en el fet que aquells joves professors no es van limitar a aproximar-se als seus alumnes d'una manera innovadora i participativa, sinó que amb les propostes culturals que feien, lluny de limitar-se als marges de les parets de l'Institut, en van obrir de bat a bat les portes per oferir-les al conjunt de la població, especialment als joves. L'esperit de llibertat que ja recorria Catalunya, especialment Barcelona, arribava a la Cerdanya ni que fos modestament. Puc dir sense gaire temor a equivocar-me que noves entitats culturals, socials i polítiques que van sorgir els anys següents tenen el seu cordó umbilical en aquella setmana extraordinària que més avall detallarem. L'aparició del **Cine-Club Puigcerdà**, la mateixa revista **Rufaca**, que es va començar a imprimir en la màquina de ciclostil de l'Institut (llavors els centres educatius encara no disposaven de fotocòpies), potser també el Grup dels Isards, que tant va marcar una generació de joves vilatans (vegeu l'article *Els Isards de Puigcerdà* en aquest mateix número de la revista Querol), alguna organització política d'esquerres com el **PSUC de Cerdanya** i alguna altra associació trobarien el seu germen llunyà però efectiu en les conseqüències d'aquells dies d'efervescència cultural. Serveixi aquest article com a agraït homenatge a aquell grup de professors.

La premissa inicial de la Setmana era que havia de ser molt participativa. Els alumnes que fèiem el batxillerat nocturn, que ja havíem participat anteriorment en l'organització d'algun acte o excursions culturals, de seguida ens vam entusiasmar amb la idea i vam mostrar les nostres ganes de col·laborar. Es va fer una enquesta entre l'alumnat per esbrinar quines eren les preferències dels joves. L'encapçalament de l'enquesta (encara en castellà) ja era tota una declaració d'intencions: *Los jóvenes de Puigcerdá llevamos una vida independiente, unos trabajamos, otros estudiamos. No estamos acostumbrados a reunirnos para charlar de nuestros problemas y nuestras inquietudes y divertirnos juntos. Es por esto que un grupo de jóvenes hemos pensado hacer*

una Iª Semana de la juventud con el fin de organizar y llevar a cabo todas aquellas actividades que nos gustan como pueden ser: teatro, cine, charlas, competiciones deportivas, etc.

Es van organitzar tres comissions de treball: xerrades, actes culturals (teatre, cinema, música...) i esports. I ens vam posar a treballar buscant el modest finançament que necessitàvem per tirar endavant el projecte en famílies dels alumnes, en empreses de la població i, fins i tot, en mossèn Llorens, que va aportar 1.500 ptes.

Per a les sessions de cine-fòrum vam poder comptar amb la presència de Miquel Porter Moix, aquell militant del cinema i la cultura catalana que no li importava recórrer tots els pobles de Catalunya tractant d'impulsar cine-clubs al màxim possible de poblacions, que van ser un substrat cultural bàsic per a la llibertat d'expressió i les reivindicacions democràtiques a tot el país. De la presència de Porter Moix a Puigcerdà en va néixer directament l'organització del Cine-club Puigcerdà.

Es va intentar portar una companyia de teatre encapçalada per Isona Passola amb l'obra *Les troianes*. Es van fer xerrades sobre les relacions entre els joves, sobre sexualitat; es van fer competicions esportives; i una gimcana oberta per a totes les edats que va ser un èxit de participació.

Com a acte quasi de cloenda es van contractar "*Els esquirols*", un grup de folk en català aparegut al poble que els donava nom que entonava amb dosis d'humor algunes cançons crítiques respecte al règim dictatorial i la repressió que aquest exercia. De fet, recordo que quan el grup va arribar per assajar a la sala d'actes de l'institut ja em van advertir ells mateixos que sovint a les seves actuacions hi havia policies-censors que vigilaven el contingut de les seves lletres. Per evitar-ho, em van explicar, que hi havia d'haver algú de l'organització a la porta per tancar i obrir l'interruptor de la llum si entrava algú amb aspecte de policia o censor. Amb aquest senyal, ells entendrien que hi hauria vigilància i utilitzarien les versions més suaus de les lletres de les seves cançons. En cas contrari, interpretarien les versions originals més carregades de força crítica. Aquesta funció de vigilant em va tocar a mi, però no va fer falta tancar la llum en cap moment, de manera que *Els esquirols* van poder cantar tranquil·lament totes les estrofes de la cançó "*Tot baixant del Collsacabra*" que parlava justament de la censura:

*Tot baixant de Collsacabra
hi ha una petita taverna
on hi ha quatre excursionistes
a la llum d'una llanterna.
(...)*

*D'aquests quatre excursionistes
un n'hi ha que no carbura
vol sortir de matinada
és tossut com una mula.*

*La conversa que mantenen
ens la priva la censura
cadascú que s'ho imagini
contemplant-se la natura.*

El grup "*Els esquirols*".
Foto: Viquipèdia.

Com a final de l'anècdota puc dir que l'endemà es va presentar el cap de la "policia secreta" per anunciar-nos que:

—Nos envía el Gobernador Civil porque hay un concierto de música.

—Pues esto fue ayer. El gobernador civil se habrá equivocado —vaig respondre jo amb cara d'innocència.

—El Gobernador Civil nunca se equivoca —em va respondre i se'n va anar.

En fi, aquells van ser uns dies en què els joves de Puigcerdà vam gaudir participant d'una proposta cultural que s'encaminava pel camí de la llibertat que tots, intuïtivament, ja no vèiem gaire llunyana.

No heu enyorat algun cop el temps passat? Per a molts de nosaltres, l'adolescència i joventut va ser una etapa de la vida que ens va deixar empremta i el record d'aquells anys encara perdura en la memòria.

Una tarda del calorós estiu del 2022, un grupet de cinc joves d'esperit (no tan joves, alguns passem dels 65 anys) coincidírem en una cantonada del carrer Major de la Vila. Salutacions, xerrameca, jubilacions, vacances, fills, nets... i enmig de la conversa va aparèixer una paraula: ISARDS. Els records van començar a fluir, com el cabal d'un torrent sec després d'una pluja intensa: "recordeu aquella cançó... i les tardes de diumenge... i el ball de disfresses...". La màgia d'aquells anys va brollar per uns moments i ens vam sentir com quan érem joves, el record continuava ben viu. Tan viu que ens apropàrem a la Rectoria, en el carrer Espanya. Vam tornar a la sala on vam passar tantes estones:

Una pàtina de pols reposava damunt les taules de fòrmica. Les mateixes cortines d'arpillera atapeïdes de color mostassa no permetien que entrés la claror, però la llum era tossuda i es volia colar per les entelades finestres. Els mobles i objectes pacients, després de 50 anys, esperaven les nostres mirades.

El mural del fons de la sala no ens va venir a trobar. Una paret emblanquinada estava a l'aguait d'unes altres mans. Però a la nostra retina havien quedat fixades les torxes taronges i vermelles que pretenien donar un sentit al trajecte que vam engegar. Les torxes il·luminaven l'imaginari camí que cada un de nosaltres va escollir per transitar-hi.

Un aire espès embolcallava l'estança, com si l'espai aixoplugués els anhels, somnis i desitjos de tots nosaltres durant molts anys. Una olor va diluir les parets del temps i ens transportà a l'inici de la ruta que en el seu dia marcaven les teies.

Puigcerdà, principis dels 70

A principis dels 70, a la nostra vila, les activitats de lleure dirigides als adolescents eren quasi inexistentes. Les dues pel·lícules, amb el *Nodo* inclòs del cinema *Avenida*, del cine Plaza o bé les projeccions a l'Escola Pia, omplien les nostres tardes dels diumenges. Tenir França al costat no feia més oberta la nostra vila. La societat puigcerdanesa estava força tancada a la modernitat. Les activitats dels nois coincidien poc amb les distraccions de les noies adolescents. Eren dos mons aliens i excloents.

Enmig d'aquest desert cultural i lúdic, va arribar al poble un mossèn jove i amb empenta. El nou vicari pretenia organitzar un grup d'esplai. Va començar a córrer la veu entre els joves de les diferents escoles de la vila. «Tu hi aniràs?» «No sé si a casa em deixaran...».

Aplegar nois i noies per realitzar activitats conjuntes era gairebé revolucionari en aquells anys en el nostre poble. Superar les pors inicials, els prejudicis, vèncer

la inèrcia d'un poble que era reticent als canvis, no va ser fàcil. Però el boca-orella va fer el treball. Conèixer la incorporació dels primers integrants, membres de famílies conegudes, de classe treballadora i ser conduïts per un capellà va propiciar l'augment dels membres del grup d'esplai que portava per nom **Els Isards**.

El coordinador era mossèn Manel Massó. El càrrec de president va recaure en Sebastià Bosom que, recolzat per un grup de nois, van ser els que van començar a fer camí. A l'inici, assessorats pel mossèn, marcaven les pautes i les activitats. La incorporació immediata de les noies també es va fer sentir en el tarannà dels isards. Teníem entre 13 i 17 anys. Recordem les primeres reunions plenes de nerviosisme i d'il·lusió. Es van marcar uns objectius i junts vàrem aprendre a organitzar-nos, a buscar recursos, a comprometre'ns, a seguir les normes que s'establien i, per damunt de tot, a respectar-nos. Va ser un aprenentatge per a la vida. Tot i

ser un grup organitzat des de la parròquia, no hi havia ni obligacions de caràcter litúrgic ni directrius religioses. Paraules com amistat i compromís es van gravar dins nostre. Eren valors que regien aquell grup.

Ens reuníem en una sala ampla i lluminosa, al primer pis de la Rectoria al carrer Espanya. En un dels laterals de la sala, en una estreta barra de fusta hi reposava el tocadiscs, que ens va proporcionar molta *ballaruga*. Un diumenge al mes, els vinils sonaven amb la música més moderna, com la de Led Zepelin. Érem uns espases amb els balls amb línia. També apreníem amb rapidesa els passos de rock i ens encantava *el casatschok*, ja que amb l'agilitat de la joventut competíem per veure qui era el que arribava arran de terra amb una cama estirada i l'altra a la gatzoneta. Esperàvem els lents amb candelletes i quan sonava *Noches de blanco satén*, els enamorats es buscaven amb els ulls. Qui no es va enamorar amb aquesta cançó i amb d'altres de l'època?

I com cantava en Serrat: "*Va ser un amor fet de paraules senzilles i tendres perquè no en sabíem més i perquè despertàvem del son dels infants*". Alguns dels integrants dels Isards varen consolidar-se com a parella i encara avui, 50 anys després estan junts.

Els dissabtes i diumenges a la tarda ens reuníem i preparàvem les activitats. No hi podien faltar els tallers d'escacs. Molts van aprendre a jugar-hi ensenyats pels més experts.

Quan arribava Nadal, dissenyàvem i construïem pessebres que s'exposaven en «*el cuartel*» del passeig 10 d'Abril, on ara hi ha ubicada la biblioteca. El dia de la missa del gall s'inaugurava l'exposició.

En recordaré el pessebre, fet amb la cera de les espelmes sobreres de l'església, en els rostres ja madurs i en els nostres ulls tornà a espurnejar aquella brillantor i alegria de l'adolescència. Perquè aquell treball, fet en equip, i que gota a gota vàrem curullar ens va omplir de satisfacció i orgull; perquè va ser una feina ben feta, que va enlluernar les mirades de les famílies i dels vilatans.

En acabar Nadal, per grups, recollíem per les cases les botelles de *xampany*. Era una motivació molt engrescadora per tal de finançar alguna activitat posterior. *Quantes en teniu?* El nom del grup guanyador restava en el taulell una setmana.

Eren uns dies de glòria pels que n'havien aplegat més.

Un concurs de fotografia d'imatges de Cerdanya va engrescar a la participació del poble amb els Isards. Les portes estaven obertes a la vila.

Érem una mica agosarats i també ens atrevíem amb els ballets tradicionals, però només els representàvem a les famílies. Mai vàrem arribar al nivell del grup dansaire que havia portat molts anys abans el Sr. Masip. Inoblidables eren els estius que ens dedicàrem a preparar la carrossa del Grup Isards: la primera, dedicada al món excursionista, una segona, representant el programa Un Dos Tres i una tercera reproduïa *La verbena de la Paloma*.

A la primavera i a l'estiu anàvem junts d'excursió, però l'estada era d'un sol dia, sense nit. Sortíem d'hora al matí amb les motxilles i les guitarres a l'esquena. Caminàvem tirades curtes, sense dificultat: pobles o llogarrets propers a Puigcerdà que alguns ja coneixien. Quan arribàvem a l'indret escollit, ens delíem amb les gimcanes preparades dies abans. Després de menjar els entrepans, una rotllana, el més semblant a un foc de camp, ens aplegava.

Les guitarres ressonaven amb la força, cançons com: «*Què se n'ha fet d'aquelles flors...*», «*El soldat universal*» «*Hi ha un casalot a nova Orleans...*» «*Amistat uneix-nos, llibertat...*» ens feien sentir vius, reivindicatius de la pau universal i amb un punt de rebel·lia. Mai es va cantar ni parlar de política. En aquells anys a Cerdanya tot arribava més tard.

En el record dels nois hi ha la sortida de més d'un dia als estanys de Sant Maurici. Les noies no hi vam poder participar mai. Ni es contemplava la possibilitat d'anar-hi plegats. Tampoc reivindicàvem la nostra presència. Era uns altres temps. Escoltàvem les seves anècdotes. Podem sentir les paraules emocionades

Carrossa dels Isards per a la Festa de l'Estany.
Foto: ACCE.

d'en Joan Baptista, en Pere, en José Antonio, en Quique, en Pep i en Cris quan ens recorden les excursions que varen dur a terme:

«Una primera anada al Puigpedrós, va suposar un anar-hi anant i sense grans esforços vàrem culminar el cim. Un ramat d'isards grimpaven majestuosos pels penya-segats. Els vam veure àgils, intrèpids i, per sobre de tot, lliures. Aquell dia vàrem copsar una pinzellada d'allò que havíem de ser nosaltres, per això portàvem el seu nom».

«Amb els Isards em vaig enamorar de les muntanyes i els cims».

“L'acampada al Cadí la recordarem sempre més: vàrem sortir ben d'hora al matí. El dia es presentava lluminós, esplèndid. La paret del Cadí ens feia glatir. Estàvem segurs que l'endemà l'aconseguiríem. Entre rialles vàrem muntar les tendes i després de sopar, els sacs de dormir esperaven restablir el nostre cansament. Aquella matinada ens va despertar la roba de les tendes que fregava els nostres caps. Estàvem colgats de neu. Quin ensurt! Però vam tenir sort, estàvem arrecerats. La capa blanca envaïa tota la contrada. Una sensació de pau ens va envair, però vàrem aprendre que la muntanya i la climatologia és canviant i que cal tenir-hi respecte. No sempre es pot aconseguir el que es vol, la nevada no ens va permetre pujar el Cadí”.

En canvi, sí que les noies participaven plenament en l'edició d'una revista ciclostilada. Portava per nom Els Isards. Cada un de nosaltres es decantava per la secció de la revista que més s'identificava: esports, música, paraules per reflexionar, acudits, horòscop...

Una festa nova per a tots nosaltres va ser celebrar el Carnaval el febrer de 1971. Vàrem haver de buscar les disfresses, preparar una desfilada tot representant algun ball, alguna cançó d'allò que anàvem disfressats. Aquells moments s'han incrustat dins nostre. Són inesborrables. Una fotografia rememora aquell dia. Una imatge que en Sebastià Bosom va il·lustrar en un dels seus llibres sobre Puigcerdà.

El concurs de *playback* també ens feia assajar molts dies abans, per tal de preparar les coreografies, els vestuaris...

L'esport també formava part de les nostres activitats. Els nois, futbol. Les noies, entrenades per en Jordi Crespillo, gaudíem del bàsquet, fins i tot anàvem a Ripoll i a la Seu a competir.

El temps feia el seu curs i els Isards maduràvem i incorporàvem dins nostre els trets que ens definirien com a adults. La Carme Moreno va rellevar en Sebastià Bosom quan ell va concloure el seu període com a president. La igualtat es feia un lloc en el grup d'esplai.

La vinguda del Manel a Puigcerdà ens va obrir les portes a una manera de fer que ens ha marcat en cada una de les nostres trajectòries vitals. Vam tenir molta sort de formar part dels Isards, de trobar-nos, de compartir, de discutir-nos i d'estimar-nos. D'aprendre els uns dels altres.

Quan el grup es va diluir amb la marxa d'en mossèn Manel a Barcelona, cap institució es va voler fer càrrec dels Isards. Vam enyorar les trobades de tot el grup. Però, llavors, sense ser-ne conscients, ja teníem les amistats arrelades, ja havíem interioritzat la força que et dona saber-te reconegut i apreciat pels altres. Estàvem força madurs per començar a arrencar el vol.

Aquella tarda a la Rectoria estàvem emocionats amb els records i tan engrescats que vam posar fil a l'agulla per retrobar-nos. La il·lusió, les xarxes socials va propiciar la reunió i el dissabte dia 12 de novembre del 2022, l'ànima es tornava a obrir per retrobar-se amb l'adolescència que cada un de nosaltres havia viscut. Trenta-tres membres d'aquell grup vam tornar a tastar els dies de vins i roses: una fotografia de tots els que vam poder ser-hi, un dinar fantàstic en el Malhivern. A la tarda, vam tornar al local de la rectoria, els peus ens hi van portar amb il·lusió. El reportatge fotogràfic que va preparar en Josep ens va fer capbussar en el passat i reviure molts records compartits i adonar-nos que ens havíem enyorat molt i que també ens havíem estimat. Vàrem copsar que el temps no et fa perdre els amics, et fa entendre amb qui et vas fer com ets.

Les trobades s'han repetit: a Palamós, a Vic, a Benicarló, a Puigcerdà. I un whatsapp ens fa estar diàriament en contacte gràcies a la Mercè Llombart i l'Antònia Romera.

L'esperit de respecte, de solidaritat, d'amistat i de compromís que vàrem assolir els anys 70 està present. Aquells entranys records són inesborrables. Si cada un dels joves que vam formar part dels ISARDS n'escrivís els seus, recolliríem pàgines i més pàgines. Records que només la NO memòria ens els podrà arrabassar.

Com diu la Paquita: *Va quedar palès que sempre portarem un Isard dins nostre i ens reconeixem allà on anem! Isards, sempre Isards!*

Foto actual dels Isards.

Les festes dels carrers

LOURDES CAZORLA PUIG

En els anys 60 i 70, les festes dels carrers eren celebracions populars que estaven molt arrelades a Puigcerdà. El carrer Ramon Cosp, el Carrer Espanya, el carrer Escoles Pies, la Plaça Cabrinetty, el carrer Major i el barri de l'Estació organitzaven les seves pròpies activitats festives durant un dia d'estiu. La Montserrat Martínez ens explica que, a la dècada dels setanta, un estiu, es va intentar recuperar «*La semana Grande*»: durant la darrera setmana del mes d'agost, cada dia hi havia un carrer que celebrava la seva festa. Era una setmana festiva que acabava amb la festa de l'estany.

Venien d'una llarga tradició que es va iniciar els anys 50. Eren festes comunitàries, ja que els veïns es mobilitzaven per crear un espai de trobada, convivència i diversió. El veïnat del carrer s'encarregava de la decoració, de la programació d'activitats, de la preparació del berenar i de la contractació dels músics. Sovint, eren un grupet de veïns qui coordinava aquests aspectes. Recordo molt especialment que a la festa del carrer Espanya, el meu carrer, la implicació del Sr. Josep Inglada de Cal Busuldu, d'en Joan Vidal, dels del Forn Moya, de la família del Quique Sánchez, la de Paco Cazorla, la del Fede de cal Ginesta eren constants. La Montserrat ens esmenta que el veïnat del carrer Ramon Cosp hi estaven molt implicats: els del bar San Remo, la Núria de la fonda Cerdanya, l'Oliu, la família Trescents, la perruqueria Casas, els de cal Virolai, l'Estanyol, els del Carpi, el Gesgrup, el forn Cadefau, la drogueria Durán amb l'Antònia Sánchez.

El dia abans era quan es guarnia el carrer, amb banderoles i serrells de paper de tots colors, la decoració era senzilla però el convertia en un espai festiu. Durant el llarg del dia s'organitzaven les activitats, que podien incloure balls, concursos, i actes culturals com sardanes i jocs per a la mainada. Aquestes festes creaven un ambient inclusiu, on nens, joves, adults i gent gran participaven i vivien. Era una ocasió perquè tots s'impliquessin, independentment de l'edat, i se sentissin part del carrer. Tot Puigcerdà hi era convidat. Aquest tipus de festes reforçava els vincles entre els habitants del poble i mantenia viva la identitat local, creant un ambient molt acollidor que convidava tothom a formar part de l'experiència.

Festa del carrer Escoles Pies (anys 60). Autor desconegut. Reproduïda al llibre de Sandra Adam, Puigcerdà, recull gràfic (1897-1977). Fons Martí Solé.

Festa del carrer Espanya (anys 50). Autor desconegut. Reproduïda al llibre de Sandra Adam, Puigcerdà, recull gràfic (1897-1977). Fons família March/Bultó.

S'acostumaven a celebrar en divendres o dissabte. Durant el matí sonava música enllaunada per tal de fer-nos saber que estàvem de festa i ens alegrava l'ànim. En algun dels carrers, al migdia, també en el tocadiscs amb *baflies* i altaveus se sentia refilar la tenora. La festa grossa per a la mainada era a la tarda. Però la gent gran també baixava al carrer o des de la balconada no es perdia, per res del món, els jocs de cucanyes, les carreres de sacs i el de trencar l'olla, jocs tradicionals de competició física, pensades per fer riure i entretenir.

Les cucanyes eren jocs de destresa, no variaven gaire i acostumaven a tenir l'objectiu de superar reptes divertits. Algunes cucanyes que jo recordo i que es repetien a cadascun dels carrers era una sèrie de proves que podia consistir a esquivar obstacles amb una bicicleta, com botelles de xampany buides col·locades estratègicament i que amb habilitat el ciclista havia d'evitar que caiguessin quan avançava amb la bici. Altres jocs consistien a cercar un objecte amb els ulls tapats en un entorn reduït, com buscar en una palangana plena de farina els «sugus» que hi reposaven amagats. S'aconseguia obtenir algun caramel, però les cares emblanquinades i els esternuts delataven la dificultat de la comesa i també provocaven les rialles del veïnat. Un altre joc consistia a tenir les mans lligades a l'esquena i haver d'arrencar amb les dents les monedes de pesseta, de duro... que romanien estacades en el cul d'una paella emmascarada. No era difícil obtenir algun *caleró*, però la carona sortia plena de sutge i, tot i que érem la riota del veïnat, l'alegria d'aconseguir-ho ens

il·luminava la cara. No faltaven els jocs de força o resistència, com estirar una corda. Puc sentir encara com cada equip tenia els animadors que els estimulaven amb crits encoratjadors per tal que guanyessin la competició. La cursa de sacs era un joc ben senzill en què els participants havíem de saltar dins d'un costal de patates fins a una meta. Els jugadors ens posàvem dins d'un sarró que arribava fins a la cintura, i

havíem de moure'ns a salts sense poder utilitzar les mans per avançar. L'objectiu era arribar el primer a la línia d'arribada. Aquest joc no requeria material costós ni preparació i resultava molt divertit per la seva dificultat i la facilitat amb què els participants perdiem l'equilibri.

Per a mi, el joc estrella que es repetia a totes les festes dels carrers era trencar l'olla. Es tractava d'una olla de terrissa o fang penjada d'una corda. Els participants, enmig d'ais i uis i crits, havíem de trencar l'olla amb un bastó mentre teníem els ulls tapats i ens feien girar prèviament tres vegades per dificultar trobar l'olla i donar cops a l'aire. Dins de l'olla hi havia dolços, caramels, confeti, alguna moneda, petits regals com xiulets de plàstic, o, a vegades una sorpresa com aigua o farina

Festa del carrer Espanya, l'any 1971. Foto: Antoni Lora, reproduïda a "Puigcerdà, 1939-75", de Sebastià Bosom Isern.

per donar més emoció al joc. Quan algú aconseguia trencar-la, una pluja de dolçor ens esquitxava, i tota la mainada, amb molt de desfici, intentàvem agafar el màxim de regals de les llambordes.

Mai va faltar a cap de les festes dels carrers el berenar: xocolata desfeta amb coca. Quan ensumàvem la grossa olla, el somriure llaminer apareixia en els rostres de petits i grans. La presència del perol anava seguida d'aplaudiments i gresca. A la nit, un cadafal davant la lleteria Baqué acollia el grup musical de joves de Puigcerdà: Els *Pumar's*. Eren realment bons. Recordo en Pere Moya, en Xavi Pujol i els germans Marín com ens animaven i alegraven aquelles suaus nits d'estiu. Després van anar sorgint altres grups de música, com els Acoustic, Group o el Mutation i, fins i tot, un grup format només per noies: Snobs.

Aquests jocs, aquests dies, eren molt més que jornades de simples activitats lúdiques, fomentaven la convivència, la col·laboració i la competitivitat sana. Tant grans com petits gaudíem d'una experiència divertida i entranyable. Érem feliços i no ho sabíem.

Els *Pumar's*.
Foto: Postius. Fons Pere Moya
Gracia. Reproduïda al llibre de
Sandra Adam, *Puigcerdà, recull
gràfic (1897-1977)*.

El grup *Mutation*. Foto: Antoni Lora, reproduïda a "Puigcerdà, 1939-75", de Sebastià Bosom Isern.

El grup format només per noies: *Snobs*. Foto: autor desconegut. Fons Alfons Romero, reproduïda a "Puigcerdà, 1939-75", de Sebastià Bosom Isern.

Entrevista a Joan Barnola

JOAN PEITX

Joan Barnola Bonada (1940) és un home d'esports. Al marge de la seva activitat professional com a aparellador i constructor, ha dedicat bona part de la seva vida a l'activitat esportiva, tant des del punt de vista de la seva pràctica com des de la participació activa en diverses associacions esportives. El 2010 va rebre la Medalla de l'Esport de les Comarques Gironines, en un acte organitzat per la Secretaria General de l'Esport de la Generalitat.

“A la piscina del poliesportiu aprenen a nadar el 90% dels nens de la comarca”

Joan Barnola Bonada.

Joan Peitx (J.P.): Abans dels anys 70, l'Escola Pia, l'Acadèmia Mont-cerdà o el col·legi Verge de les Neus de la Molina aglutinaven el conjunt de l'esport a la comarca, quasi tots a Puigcerdà. Hi havia poca cosa més. A partir dels 70, a redós de la prosperitat econòmica que es va anar produint, van començar a aparèixer nous clubs i nous equipaments i amb tot plegat va augmentar l'oferta esportiva i el nombre d'associacions dedicades a l'esport a Puigcerdà però també a la Cerdanya. L'estrella que més destaca en aquest progrés dels setanta és el poliesportiu de Puigcerdà. Com va arrancar aquest projecte?

Joan Barnola (J.B.): El poliesportiu neix durant l'alcaldia d'en Josep Moliner, encara que, prèviament, l'alcalde anterior, en Francisco Turiera, havia aconseguit una subvenció per part de la Diputació i l'Estat d'uns sis milions i escaig de pessetes per construir una piscina. Aquesta piscina inicialment es pensava fer al pla del Sedó, un terreny annex al costat del llac. Aquest prat va ser el primer espai natural per patinar, estem als anys 56, 57 i 58. Després es va formigonar perquè era més fàcil fer-hi gel, encara que les gelades del 56 no es van repetir i només es van poder celebrar, em sembla, un parell de festivals. Al costat d'aquesta pista hi havia una piscina. Una piscina sense cap condicionament, l'aigua venia directament de la séquia. Aquest fet coincideix amb la decisió d'en Francisco Turiera de deixar l'alcaldia i recomanar al governador de nomenar alcalde a Josep Moliner. En Josep Moliner accepta l'alcaldia i jo entro a formar part del seu equip. Recordem que en aquells moments en els ajuntaments es renovava la meitat dels regidors, les dones no votaven, únicament els caps de família... Els regidors s'elegien per terços i jo em vaig presentar pel terç familiar. Hi havia també el Salvador Torrent -el Masip-,

i els Srs. Vicenç i Puyol. Finalment, el Masip i jo vàrem ser elegits. El primer tinent d'alcalde era en Francisco Rossell i jo vaig ser nomenat regidor d'esports i segon tinent d'alcalde. A les primeres reunions ja es va tractar el tema de la piscina i de seguida vam estar d'acord en tirar el projecte endavant, però es va veure que el lloc no era apropiat. Calia que fos una piscina coberta i això suposava que, si es feia a la vora de l'estany, s'haguessin hagut de tallar arbres i el pavelló hauria tapat la vista del forat del Querol. Sí que era a prop del poble, però no reunia les condicions, ja que es feia evident que una piscina sola no era el que volíem. En aquest ajuntament es va gestar la idea de trobar un terreny per fer un complex més important. Cal pensar que aleshores des del llac fins on ara hi ha el poliesportiu només hi havia la Torre Blanca i la Torre del Cònsol. La resta s'ha edificat posteriorment, fins i tot després del poliesportiu. En Francisco Rossell va tenir un paper rellevant a l'hora de negociar els terrenys: coneixia personalment al Sr. Solé, que era l'amo del restaurant Set Portes de Barcelona, i es van aconseguir part dels terrenys del poliesportiu amb una permuta. Teníem la idea de desenvolupar el pla parcial des del llac fins al poliesportiu, que és on avui hi ha nombroses edificacions. Tot plegat ens va permetre aconseguir les quatre hectàrees de terreny on avui hi ha el poliesportiu. Però el primer problema que se'ns va plantejar va ser la polèmica entre prioritzar la pista de gel o la piscina. Com per a la piscina ja estaven concedits aquells sis milions de ptes., a l'ajuntament ens vam decidir per tirar endavant la piscina, tot i que la decisió ens va enfrontar una mica amb el sector del poble que sempre havia preferit la pista de gel. Ens vam decidir per la piscina pensant que, amb l'entusiasme que hi havia, a continuació ja fariem la pista de gel. Aquest és l'origen del poliesportiu.

Construcció de l'estructura de la piscina.
Font: llibre Sandra Adam: *Puigcerdà, recull gràfic (1897-1977)*.

J.P.: I es van iniciar les obres.

J.B.: Al principi va ser difícil. L'accés era diferent del que hi ha avui. S'entrava des del camí dels Enamorats i el camí que va al mas dels Estornells amb un accés d'uns tres metres. En aquell moment semblava tan lluny del poble que vam anar a Madrid a comprar un autocar de l'exèrcit, que en dèiem la "guagua", per fer un circuit pel poble des de baix a l'estació per portar la gent al "poli". La piscina s'inaugurà el 19 de març del 77, amb dues pistes de tennis.

J.P.: Quines activitats es feien al poliesportiu en aquells primers anys?

J.B.: La primera activitat que es va fer va ser, evidentment, la natació. Fins llavors, alguns, poca gent, anaven a nadar a Font-romeu, però era difícil, perquè hi havies d'anar amb cotxe i perquè, és clar, ells et donaven uns horaris molt difícils. Des del primer dia, es va organitzar la natació per a les escoles. També van tenir èxit les dues pistes de tennis, perquè en aquell moment aquest esport experimentava una empenta molt gran. Avui ha disminuït molt, tant a Catalunya com a França. Aquestes eren les dues grans activitats. Llavors, també ens vam plantejar la necessitat d'una pista poliesportiva, però es va acabar posposant perquè primer es volia fer la pista de gel. I, finalment, l'esforç més gran va ser per aconseguir-la. En aquell moment hi havia en Pérez de Rozas com a alcalde, perquè en Pepe Turiera, germà

de Francisco Turiera i primer alcalde de la democràcia, havia dimitit. Recordo que vam anar tots dos a Madrid perquè hi havia una subvenció de vint milions de ptes. per a una pista poliesportiva, davant la qual vam insistir molt per canviar-les per dedicar-les a la coberta de la pista de gel i, salvant els problemes que ens posaven, justificant-ho amb què era un tema turístic per a un poble situat a 1.200 m d'altitud, ho van acabar acceptant. Aquesta va ser una partida molt important per finalitzar la coberta de la pista de gel, inaugurada l'any 1982 descoberta i el 1983 ja coberta.

Inauguració de la pista de gel.
1983. Font: ACCE.

J.P.: Però l'equip d'hoquei sobre gel, abans de la construcció de la pista, ja jugava a Font-romeu.

J.B.: Sí, es jugava a Font-romeu. Però, si no recordo malament, la federació espanyola va prohibir que es continués jugant a França, perquè això no ho consideraven correcte. A aquella època es requerien molts esforços que, al final, es van traduir en fer una pista de gel.

J.P.: També hi va haver patinatge artístic sobre gel.

J.B.: Sí, de seguida es va crear la secció de patinatge artístic, amb força èxit. Recordo que hi havia una parella, que em sembla que vivien a Llúvia, que sabien patinar molt bé. També és veritat que en aquells moments les exigències no eren com les actuals.

J.P.: Perquè abans de poliesportiu, l'únic esport que semblava existir era el futbol. A Puigcerdà hi havia el "Club Deportivo Ceretano".

J.B.: És cert. Abans del poliesportiu, a Cerdanya només hi havia futbol i esquí per temporades. Amb el futbol hi vaig estar vinculat molts anys i, com a anècdota, et

Equip del Club Deportivo
Ceretano, 1966. Font: ACCE.

puç dir que, de l'any 61 al 63, no hi va haver ni futbol a Puigcerdà, perquè la junta va plegar i no hi va haver substituïts. El 64 es va reprendre l'activitat amb el "Club Deportivo Ceretano". El cas és que amb aquest nom anàvem a reunions de la federació i ningú ens coneixia. I vam decidir canviar el nom a "Club Fútbol Puigcerdá". En una primera votació els socis no van estar conformes, però a una segona votació es va decidir el canvi.

J.P.: Però van anar apareixent altres clubs de futbol a la comarca.

J.B.: A Bellver havia existit un club de futbol des de sempre, era una població molt futbolera. Els clubs de Llúvia i d'altres llocs, van ser posteriors, potser el més antic després de Puigcerdà i Bellver va ser el de Llúvia. Feien uns campionats on participaven Andorra, Organyà, Oliana, Puigcerdà, Bellver i la Seu, aquests tres últims amb molts soldats formant part dels equips, a causa de la presència de l'exèrcit a la vila. Això va ser durant els anys cinquanta i seixanta. En aquell temps, l'anomenat Club Ceretano va guanyar la Copa de l'Alt Pirineu els anys 1950. Per una altra banda, cal destacar que el Josep Aguilar, tapisser i germà de la Rosa Aguilar, que a vegades escriu amb el pseudònim de Semproniana, va anar a fer un curset de tapisseria a Manresa i va tornar entusiasmat amb l'atletisme i va aglutinar una sèrie de gent per practicar aquest esport. Tot era molt precari. Per dir-te que la bola que s'utilitzava en el llançament de pes era una bomba dels carlins i la javelina era de fabricació pròpia. També va muntar un artefacte per fer salt d'altura darrere el camp de futbol. Organitzaven competicions, en aquells moments, lligades a la Falange, que era qui controlava les activitats relacionades amb l'esport. Recordo que una sèrie de gent s'hi va aficionar molt, l'Escoll, el Fernández, el Cazorla, el Mira... Estic parlant dels 60. En vull fer especial menció perquè hi va haver força cerdans que es van aficionar a l'esport gràcies al Josep Aguilar, un gran esportista, organitzador i també Medalla de l'esport de les Comarques Gironines.

J.P.: Tornant al club de futbol, m'ha sorprès llegir que el club tenia 300 socis, molts socis!

J.B.: És que quan era el "Club Deportivo Ceretano", el club es cuidava del ball que s'organitzava al Casino Ceretà. El soci era soci del futbol i del ball. Quan vam reprendre el futbol, després d'aquells anys d'aturada, vam recuperar la llista de socis i ja només eren 23. Ens vam adonar que molts eren gent que anava a ballar. A dos quarts de set s'acabava el cinema, treien les butaques al vestíbul i la platea del cinema es convertia en una sala de ball. Això va tenir lloc fins que es va inaugurar el *Salón Rosa*.

J.P.: Abans dels setanta, podríem dir que els cerdans no esquiaven, però en aquesta dècada es va crear el Club d'Esquí.

J.B.: Sí, el crea en Josep Moliner, que també va crear el Club de Caça i Pesca. En aquell temps, a excepció de la població d'Alp i la Molina, eren poques les famílies que es podien permetre aquesta activitat. A Puigcerdà recordo que hi anava la família Egozcue, el Paco Flores, que tenia una agència de duanes, amb alguns dels seus empleats, i poques persones més. L'economia no ho permetia. No va ser fins a principis de la dècada dels 70 que més gent va poder comprar els esquís i practicar aquest esport. Ja molts de nosaltres dins de la trentena és quan vàrem començar a

esquiar. Va passar el mateix quan es va construir la primera pista de tennis al costat de l'Estany i la gent es comprava la raqueta.

J.P.: Després el Club d'Esquí va fer una feina...

J.B.: Sí, sí, el club d'esquí va fer molta feina perquè llavors vam poder començar a esquiar. Els nens, per descomptat, i els que en teníem trenta i tants anys, amb unes ganes i una eufòria terribles. Tot això anava lligat a l'economia, els anys 70 van suposar un canvi brutal, amb el turisme i les segones residències...

Lliurament de premis del
Club d'Esquí Puigcerdà, 1974.
Font: ACCE.

J.P.: De fet, també van anar sortint clubs d'esquí pels pobles...

J.B.: Sí, a tot arreu, és que va ser un canvi important. A més a més, aquelles generacions que no havíem pogut, en teníem unes ganes brutals, ganes de fer moltes activitats. Descobríem el món de l'esport.

J.P.: Saps que he llegit que el club que tenia més socis era el club de Caça i Pesca, 530 socis.

J.B.: Segur, segur... és que aleshores la pesca tenia molta importància. Recordo que en Josep Moliner no sols va crear el club, sinó que també va organitzar, durant un o dos anys, una activitat de repoblació de truites a la font del Cucurú, a la caseta de la centraleta. Hi ha un documental en súper-8 fet pel mateix Moliner sobre aquesta activitat.

J.P.: Repassant exemplars de la revista Rufaca he llegit que l'any 78 ICONA va fer tot un projecte de canalització del Segre modificant la llera i, és clar, carregant-se les truites. La Societat de Caça i Pesca es va mobilitzar i va aconseguir aturar-ho. Si bé, avui, als caçadors i pescadors els acompanya la mala fama per matar animals, cal reconèixer que van fer coses a favor de la preservació del medi natural.

J.B.: No vaig ser mai pescador... Però, repoblar la truita a partir de la captura dels ous és fàcil, més complicat és la repoblació de la caça. Mira jo vaig molt amb bicicleta de muntanya i abans aixecàvem algun vol de perdius, ara fa quatre o cinc anys que no en veiem cap. El caçador és molt caçador...

J.P.: En aquella època també va aparèixer un Moto-club...

J.B.: Això del Moto-club se m'escapa molt, sé que hi va ser, però jo a les motos els he tingut sempre molt pànic. Vaig haver de cedir amb el meu fill i en va tenir una, però no competia.

J.P.: També hi havia molts socis a la Peña Barcelonista, a un nivell més lúdic.

J.B.: Sí, jo també soc soci. Ja ho sabem, és el Barça, representava també la cosa més catalana. Aleshores tenien un local en males condicions (ara està molt bé) i la gent anava a veure els partits allà, ja que, recordem-ho, no tothom tenia tele a casa. Ara si es troben és per animar tots junts.

J.P.: Per acabar, hem d'esmentar la creació del gimnàs a partir de l'enderrocament de l'església dels Dolors al carrer Espanya fent cantonada amb la plaça del campanar.

D'això te'n puc parlar, perquè mossèn Balcells, el rector, devia tenir força influència en el Bisbat, i va ser autoritzat per enderrocar l'edifici de l'església dels Dolors... Per cert, que jo m'hi vaig casar el 66 i el 67, jo la tirava a terra. Deixa que ho expliqui, el rector va fer una licitació i jo vaig fer un pressupost que li va interessar. Mai vaig tenir cap problema amb ell, al contrari. Es van fer els habitatges a dalt, però el ganxo era el gimnàs. Tinc un full d'un diari que diu: "*El gimnasio más moderno de Cataluña en Puigcerdá*". Estava molt bé per a l'època. Jo en vaig ser soci durant molts anys. Respectant aquesta iniciativa, el poliesportiu no va crear un gimnàs fins al cap de molts anys, jo diria que vam estar uns 25 anys evitant la competència. Com he dit, va ser per mostrar respecte i reconeixement, ja que la construcció del gimnàs va suposar un gran canvi pel poble, va ser de les coses més importants que es van fer en l'àmbit esportiu cerdà, entre altres coses, va destacar l'activitat de judo.

J.P.: Anem conclouent, la visió general que tenim respecte a altres comarques, és que els 70 van estar molt bé en l'àmbit esportiu, van aparèixer una colla d'activitats esportives a la comarca.

J.B.: I tant, cal considerar que, si bé la segona residència va modificar l'aspecte visual del paisatge... també va millorar l'economia dels nostres ajuntaments i ha fet possible la construcció de la quantitat de poliesportius que tenim a la Cerdanya, que és difícil trobar en altres llocs. Tens el de Puigcerdá, Llivia, Alp, Bellver, Bolvir, Ger... I a la part francesa, igual.

Membres de l'equip de Judo del gimnàs, 1971. Font: llibre Sandra Adam Puigcerdà, *recull gràfic (1897-1977)*.

J.P.: Però això va ser després cap als 80.

J.B.: Sí, però tot plegat ha estat importantíssim. Ara mateix, nosaltres ho tenim molt saturat, però la decisió que vam prendre en el seu moment de fer-ho tot junt és el que ens ha permès subsistir. Estic convençut que, econòmicament, si s'hagués fet la piscina en un lloc i la pista en un altre, amb el personal que haguéssim necessitat, hauria sigut molt difícil de sostenir. Actualment, les nostres quotes són les més econòmiques d'Espanya, a cap gimnàs es troben uns preus tan competitius com els nostres. A més, si hi ha alguna família que per dificultats econòmiques no pot pagar per les raons que siguin, els fills poden disposar de les nostres instal·lacions, fet del qual ens en sentim orgullosos. Actualment, som 6.100 socis, equivalent a 2.400 quotes. També estem convençuts que amb l'estalvi energètic, si no som el millor, som un dels millors d'Espanya. En aquest estalvi d'energia cal destacar l'intercanvi d'energia que hi ha entre la piscina i la pista de gel, la instal·lació de plaques fotovoltaïques de 400 kW, biomassa, leds, etc. El personal també ha estat un element importantíssim per sostenir tot el complex esportiu.

Foto actual de Joan Barnola davant la piscina coberta.
Foto.: J.P.

Puigcerdà amb ulls d'un infant

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Vaig néixer l'any 1972. Per tant, quan us parli dels anys 70 a Puigcerdà, ho faré des del punt de vista d'un adult ja entrat en anys que va ser un infant durant aquella dècada prodigiosa, de canvis i de novetats pertot arreu, de promeses que no s'han acabat de complir i que va marcar un abans (el final de la dictadura franquista i un model econòmic rural) i un després (la jove democràcia, el bum econòmic, l'obertura del túnel del Cadí i l'explosió del turisme barceloní i de la construcció).

Els records que tinc d'aquella època són molt de diumenge a la tarda, sobretot de tardor i d'hivern. No sé per què. Recordo carrers poc transitats, amb pocs cotxes i poca gent, llevat d'alguns dies marcats, com la festa Major o la festa de l'Estany, força diferents de les actuals.

Recordo un centre urbà molt diferent de l'actual. A part d'haver-hi pocs cotxes, cosa que et permetia jugar al carrer i a les places amb una certa tranquil·litat, hi havia horts i solars al bell mig del poble, petits universos a explorar per la ment inquieta i curiosa d'un infant.

Encara s'alçava cal Torrat, la darrera casa de pagès amb vaques, a la plaça dels Herois. Com són les coses, que durant moltíssims anys, els ocells encara anaven a l'edifici modern on hi havia hagut cal Torrat. La memòria animal.

També hi havia alguna lleteria, amb llet de debò, on surava la nata; botigues de queviures de tota la vida, on igual trobaves una cistella o un pot d'olives, com cal Costa, cal Valdívila, la botiga d'*ultramarinos* de la Casa Gran... Una granja als afores del poble, anant cap al Poliesportiu, on podies comprar ous i un llarg etcètera.

Eren botigues petites, antigues, amb molta fusta i poca electricitat, amb poca llum, la majoria d'elles, moltes ubicades en carrerons foscos i estrets. Fins i tot el paviment del carrer Major era diferent. Deien que l'havien copiat d'una estació d'esquí suïssa i, realment, anava molt bé, perquè no relliscava ni quan hi havia neu i glaç.

Passejar per Puigcerdà, sobretot, un diumenge al vespre, era com anar a un cementiri. Senties les teves pròpies passes. Podies anar a la plaça de l'Ajuntament -el Mirador- on hi havia uns telescopis blaus que anaven amb monedes, on em passava hores i hores mirant cap a les muntanyes llunyanes o espiant les finestres il·luminades de les cases del barri de l'Estació.

També hi havia telescopis a l'estany, però les vistes no eren tan interessants. L'estany, amb aquell contorn poligonal, amb un pati de grava al costat (el camp del Sedó), on s'hi havia jugat a hoquei gel feia dècades i on s'instal·laven les atraccions

La plaça dels Herois. Foto: Mira Casanovas, reproduïda al llibre de Sandra Adam: "*Puigcerdà: recull gràfic (1877-1977)*".

A l'extrem de la pl. dels Herois hi havia encara l'última masia en el barri vell de la Vila: Cal Torrat. Postal: Viladasau Domènech, Facebook Cerdanya Records del s. xx.

que venien per la festa Major, tot i que, inicialment, les col·locaven al bell mig del poble: els *cavallitos* i els autos de xoc, les parades de cotó de sucre o les de pomes caramel·litzades.

Aquell estany fosc, amb cignes i ànecs, com avui, però molt diferent. Encara es conservava l'illa central on s'hi havia aixecat antigament un pavelló modernista i d'on penjaven radialment uns fils amb bombetes que van desaparèixer després d'una tempesta esgarrifosa de vent que va tombar molts arbres del parc Schierbeck. O l'embarcador, també modernista, que va ser destruït després d'una poc respectuosa reforma a començament dels anys noranta.

Era un poble, com deia, on hi havia solars sense edificar. Avui dia això seria gairebé un pecat. S'hi feien basses i podies anar-hi a jugar. Hi havia horts amb arbres; hi havia alguna font, avui desapareguda; safaretjos on les dones grans anaven a rentar la roba amb l'aigua glaçada que venia de l'estany.

A l'actual biblioteca, el claustre, despullat, contenia un munt de restes arqueològiques, d'estàtues, d'antic mobiliari urbà. Alguna d'aquestes relíquies va desaparèixer i devia anar a parar a algun jardí privat com a trofeu commemoratiu.

L'enllumenat elèctric dels carrers era molt diferent. Els fanals semblaven de començament de segle, alguns fins i tot feien una certa por, perquè eren inestables, *malpenjats*, i semblava que et podien caure a sobre del cap en qualsevol moment.

Al final del passeig 10 d'abril, amb uns arbres molt més sans i cuidats que els actuals, encara hi havia una petita benzineria en funcionament, la del Ribot.

Els nens jugàvem al fossar del campanar, a les places i als carrers. Si hi havia sort i estava obert, al pati de les escoles de la rambla Josep Maria Martí. I si no, saltaves la tanca i entraves igualment.

Eren temps senzills, amb entreteniments senzills. Diumenge a la tarda podies anar al cinema Plaza a veure "ET: l'extraterrestre" (en castellà, és clar) o al cinema Avinguda -actualment demolit per fer pisos de luxe- a una doble sessió, on projectaven una pel·lícula bona (estrangera, és clar) i una de dolenta (nacional o algun *espagueti western*).

Allà vaig veure per primer cop "El retorn del Jedi", "Spiderman", "Superman" i moltes altres. Però també vaig veure -tot i que per l'edat no m'haurien d'haver deixat entrar- "El caso Almería" o "El crimen de Cuenca", que em van impactar molt. Eren altres temps.

Amb els pares, els diumenges, anàvem a prendre alguna cosa al bar Sant Jordi, amb tothom pendent de la tele, on emetien algun partit de futbol i fumaven com si s'hagués d'acabar el món; o a la terrassa del Miami, si feia bon temps, a prendre un refresc i un aperitiu. O a la terrassa del Sol y Sombra. O a la del bar Arenas, davant del Casino. No n'hi havia moltes més.

Postal de Puigcerdà.
Foto: ACCE.

Passeig 10 d'abril.
Foto: ACCE.

Passaves per davant de la Gatzara o del Club 32 preguntant-te què s'hi devia coure en aquells antres foscos i plens de música i fum. I de gent jove, és clar. I a sopar, al mític San Remo, avui clausurat, un pa amb tomàquet amb pernil i on per postres demanaves un pijama. I al carrer Miquel Bernades del costat, el carrer del mític Charly Pato, jugava amb els amics i les amigues a fet i amagar abans i després de sopar.

A l'estiu, les coses eren diferents. Hi havia un ambient festiu. Les festes dels carrers animaven l'ambient. Jo passava molt de temps al carrer dels Ferrers, on vivia la meva àvia materna i la meva tieta i on una altra tieta havia muntat una sabateria que no va durar gaires anys. L'edifici encara hi és. Al davant de les cases, les dones grans sortien i s'asseien a les cadires i conversaven de l'humà i del diví. Allà t'assabentaves de tot. Res passava per alt a aquelles dones. Avui això seria considerat una excentricitat.

Sortir del poble per anar al camp de futbol, a la Duana o al Poliesportiu era tota una aventura. Bona part del trajecte passava per camps o per solars. No hi havia gaires construccions. Hi havia edificis abandonats al bell mig del poble, com la Casa Muñoz, on un cop em vaig punxar amb uns claus rovellats que em van dur ràpidament a l'hospital o a l'antic Hotel del Lago, on un cop vaig trobar un munt de postals antigues de l'hotel.

Davant del Casino, el fotògraf Lora treia un burret de mentida, on els nens pujaven i es feien la típica foto i uns decorats, on posaves el cap i et fotografiaven

amb el típic vestit de guitarrista, sevillana o de torero.

Podria seguir i seguir. Tinc molts records d'aquella època. La majoria de molt bons. D'aquells que indueixen la nostàlgia. Era un altre món, més senzill, més gris, però també més tranquil i més comprensible, més ordenat, però també més pobre. Un món que no era gaire diferent del que podia haver viscut la generació anterior o

l'anterior encara. Ara, les coses han canviat. El món va cada cop més de pressa, per a bé o per a mal, o potser per a totes dues coses. No tenim temps d'asseure'ns en un banc al carrer i deixar passar el temps, escoltar el cant dels ocells o veure com passen els núvols.

Massa ocupats amb els mòbils, la feina i el món digital en el qual vivim immersos. Però en el mateix lloc on vivim, es troben els fantasmes del passat, disposats a mostrar-se a aquells que els vulguin veure. Podem fer veure que no hi són, però hi són i ens observen, preguntant-se, potser, per què tenim tanta pressa i cap a on anem...

Parada de fotografia per als turistes (1979).
Foto: Lora.

ALP ALS ANYS 70:

· Alp als anys 70. Josep M. Dolç.

Alp als any 70

JOSEP M. DOLÇ I ARNAU

A l'inici de la dècada dels anys 70 del segle XX, Alp era un poble clarament agrícola i ramader que, juntament amb la construcció i el turisme tradicional d'estiu, constituïen les seves fonts econòmiques de renda.

Vista d'Alp.
Finals del 60-inicis dels 70.
Foto: ACCE.

Des dels anys quaranta, Alp sempre havia estat un poble pioner en el turisme i segones residències d'estiu. Cal destacar el fet que es disposava de piscina municipal amb una aigua gèlida provinent de la Ribera.

El municipi també ofería un ampli ventall de petites botigues. Entre aquestes, podem parlar de les quals es dedicaven a la venda de queviures. En podríem comptar fins a set, al Poble d'Alp i dues a la Molina; de carnisseries, n'hi havia dues, amb els seus escorxadors; i una gran oferta d'hotels, tres al poble i deu a la Molina, dedicats bàsicament a la neu, a la temporada d'hivern; també hi podríem trobar dues merceries i una llibreria. I el dissabte era, i és encara, el dia de mercat.

La Cerdanya era una comarca gairebé tancada, on l'únic punt d'entrada per accedir-hi des de Barcelona i altres punts del país era la collada de Toses, ja que parlar de la línia de tren de Barcelona-Puigcerdà, com un mitjà de transport, vist el que tardava, era gairebé un despropòsit: en la millor de les situacions, el tren necessitava més de tres hores per arribar al final de destí.

La conseqüència d'aquesta situació era que la gent que estiujava a la nostra comarca s'hi passava gairebé tot l'estiu. Els marits deixaven la dona, els avis i els nens i anaven a treballar el mes de juliol per gaudir de les vacances a l'agost.

Des de mitjans dels 70, amb la mort de Franco, es van obrir les primeres llums de democràcia i es van celebrar les primeres eleccions municipals democràtiques.

Era l'any 1979. En el nostre poble es van presentar tres llistes pactades d'antuvi per les persones més inquietes del poble amb els següents resultats:

La candidatura *Independents Germanor*, encapçalada per Salvador Pous (alcalde ja en temps de Franco). Aquesta va resultar la proposta guanyadora de les eleccions, obtenint 5 regidors.

Es presentava també la llista sota el nom d'*Independents Renovació*, al capdavant de la qual hi havia Salvador Rigola i Isidre Ribera, que van obtenir tres regidors.

Una tercera llista la va liderar Josep Tajà Alsina amb el nom d'*Independents Unitat*, que va aconseguir un sol regidor.

Si ens centrem en l'aspecte econòmic, haurem de remarcar la data del 3 de gener de 1968, en la qual es va inaugurar i obrir l'Estació d'Esquí de Masella que, juntament amb La Molina, feia que el nostre poble pogués gaudir de dues d'estacions d'esquí. Això va provocar un increment notable del turisme al municipi i també a la comarca.

Va ser durant els anys 70 i en concret l'any 1975 quan es va obrir la primera farmàcia al poble d'Alp, doncs, fins llavors, no n'hi havia. En aquells moments només hi havia dues farmàcies a Puigcerdà. La iniciativa va ser de la família Dols-Selva, amb la farmacèutica llicenciada Imaltzin Selva al capdavant. La nova farmàcia es va situar en un petit local de lloguer del carrer Berenguera, propietat del veí Sr. Xavier Canal Puig.

També en aquesta dècada dels anys 70 es van construir les Escoles Municipals Bac de Cerdanya, una agrupació escolar mancomunada formada pels pobles Alp, Das, Urús i Fontanals de Cerdanya. Es van abandonar els locals de les antigues escoles, on més tard es va traslladar i habilitar l'Ajuntament - Casa Consistorial, que abans estava situat a l'edifici de la placeta del casino i el teatre municipal.

Durant aquests anys es va produir la transformació del sector primari. Principalment degut a les normatives del Mercat Comú Europeu. Quant al sector lleter, ja sigui per culpa de les quotes lleteres, ja sigui també per les malalties de les vaques i en compliment de la normativa comunitària, moltes cases de pagès van abandonar la seva feina i es van dedicar a la construcció, conservació i manteniment de jardins. Es va incrementar la construcció de segones residències per la demanda i l'interès de gaudir de la neu amb l'augment de les àrees esquiables en temporada d'hivern.

Un dels temes importants d'aquesta època va ser la construcció del Túnel del Cadí, que es va finalitzar el 1984. Davant aquest fet, atesa la preocupació latent, es van celebrar moltes reunions per valorar l'impacte que es podia produir en el poble i en la comarca.

Un tema polèmic es va produir amb relació a la construcció dels accessos i el trànsit rodat. Es volia tancar l'entrada directa al municipi per carretera pel costat oest (Prats-Bellver). Un gran nombre de veïns es va manifestar, ja que volien una entrada i sortida digna a la carretera del túnel i no volien passar pel "tubo", com proposava el projecte inicial dels accessos

Estació d'esquí de La Molina en els anys 70.

Foto extreta de Facebook: Cerdanya, records del s. XX. Joma Castro Fernández.

Treballs a la boca del Túnel del Cadí.

Foto: web Túnel Barcelona-Cadí.

al túnel del Cadí. Es va aconseguir aturar el tancament i, al cap d'uns anys, es va complir el compromís de la Direcció General de Carreteres amb la construcció de la rotonda actual.

En l'apartat de cultura i festes municipals, entre altres esdeveniments, hem de ressenyar el ressorgiment de l'Esbart Dansaire d'Alp, amb en Salvador Rigola Espinet al capdavant com a director, acompanyat d'un grapat de voluntaris i una multitud de jovent que gaudia d'aquestes danses populars.

El 1975 es va inaugurar el cos de bombers voluntaris d'Alp, format per veïns del poble amb ganes de servir, ajudar i socórrer a la població de possibles incidències. Inicialment amb un camió vell cedit per l'ajuntament i amb l'entusiasme dels voluntaris, van tirar endavant aquesta gesta. L'any que ve celebraran el 50 aniversari de la seva fundació.

DOCUMENT

Hem considerat interessant introduir un document de la revista Rufaca per explicar la crisi que es va produir a l'Ajuntament d'Alp.

Rufaca, núm. 27, abril de 1980.

Ja fa uns mesos que RUFACA va informar de la situació existent a l'Ajuntament d'Alp arran de la dimissió del batlle Sr. Pous.

La crisi es va produir quan la llista encapçalada pel Sr. Salvador Rigola va dimitir en bloc. A partir d'aquest moment l'ajuntament es va quedar amb sis regidors dels nou que componen el municipi d'Alp. Davant totes les especulacions i rumors existents sobre aquest tema RUFACA va creure interessant convocar una taula rodona amb tots els implicats a fi d'aclarir i informar adequadament dels fets esmentats. Cal dir d'entrada que no va ser possible dur a terme l'esmentada taula rodona. Les raons són molt simples, com altres tantes vegades, es van trobar que la meitat de la gent convocada no va aparèixer. Per una banda varen convocar a representants de la llista que va dimitir i per una altra a l'actual alcalde d'Alp, Sr. Rossell. El dia de la xerrada es varen presentar únicament el batlle Sr. Rossell i el Sr. Tajà, mentre que no va aparèixer cap representant de la llista Renovació. Malgrat que això suposava no poder oferir el contrast d'opinions que RUFACA creia interessant per tal d'aclarir les coses, la xerrada es va portar a terme amb el Sr. Rossell i el Sr. Tajà. Des d'aquestes pàgines voldríem agrair la presència d'aquests dos senyors. En un moment en que ens tanquen moltes portes quan intentem informar sobre qualsevol assumpte, agrairíem més que mai la col·laboració de les

persones que estan disposades a donar informació i a parlar de les coses que ens afecten a tots.

Sen's pot dir que aquesta xerrada només dona una informació parcial del tema, que manca la versió de la gent que va dimitir però ells també tenien l'oportunitat d'explicar les seves raons i no ho van fer. Cal dir que RUFACA desconeix els motius de la seva absència.

Bé sense més preàmbuls passem a explicar la conversa que varem tenir amb el Sr. Rosell i el Sr. Tajà.

RUFACA.— Quin va ésser el motiu de la dimissió del Sr. Pous?

Sr. ROSELL.— Segons ell ens va explicar, les seves activitats l'obligaven a estar molt de temps fora per tant no podia dedicar les hores necessàries a l'ajuntament.

RUFACA.— Es coneixen els motius de la dimissió de la llista Renovació encapçalada pel Sr. Salvador Rigola?

Sr. ROSELL.— Nosaltres encara no sabem realment els motius. Un dia deien que era per una cosa i un altre dia per una altra.

Sr. TAJA.— Mai s'ha arribat a aclarir els motius de la seva dimissió.

RUFACA.— Tornant una mica en darreta com va ser la successió dels fets?

Sr. ROSELL.— Bé, tot va començar quan el Sr. Pous, en un ple, va dir que dimitia per raons personals. Al pròxim ple i després de dues hores de discussions alguns regidors van dir que no s'admetia el ple al

no ésser convocats per escrit. Es va celebrar un altre ple, amb molta assistència de públic, doncs es creia que el Sr. Pous presentaria la dimissió en aquell ple, però no ho va fer per motius que desconec. Al cap de dos dies l'alcalde va presentar la dimissió i va ser en aquest moment quan el Sr. Salvador Rigola va dimitir. Després van dimitir el Sr. Ribera i el Sr. Abellonet i seguidament varen presentar la dimissió tota la llista de Renovació.

RUFACA.— El comentari més generalitzat era que la dimissió d'aquesta llista era perquè estaven en contra de que vosté siésses alcalde.

Sr. ROSELL.— Això no és del tot cert, doncs encara que la llista a la que jo pertanyo era la més votada i per tant em corresponia a mi democràticament ser batlle, també podia haver sigut una altra persona l'alcalde, en concret el Sr. Tajà. S'havia dit també que l'alcalde d'Alp no devia ser algú de la Molina però penso que això seria com negar als habitants de la Molina els drets cívics que tenen els altres habitants del municipi.

També s'havia comentat que jo no podia ser batlle perquè havia viscut a Puigcerdà però penseu que porto vuit anys treballant a la Molina i la meua vida es desenrotlla aquí i no a Puigcerdà. I si viure i treballar vuit anys en un poble no és ésser d'aquest poble no se el que caldria.

RUFACA.— Durant la campanya electoral s'havia dit que la seva llista tenia prevista la dimissió del Sr. Pous perquè vosté siésses alcalde.

Sr. ROSELL.— Això és totalment absurd, doncs una jugada d'aquest tipus no té cap sentit i menys éssent gent independent es a dir que no estem subjectes a cap disciplina de partit. Apart les llistes es van confeccionar per votació popular i a mi em va tocar segon però també em podia haver tocat un altre lloc. Per tant dir que tot el que ha passat era premeditat no té cap sentit.

RUFACA.— Hi havia grans diferències de plantejaments dins de l'ajuntament abans de la dimissió del Sr. Pous?

Sr. ROSELL.— La veritat és que no. Mai havia hagut cap enfrontament. Durant els mesos que varem funcionar junts tot anava bé, erem un equip i treballavem ben avinguts, per intentar tirar les coses endavant. Inclús diria més a la repartició de càrrecs de l'ajuntament estava tot molt igualat. En fi no hi havien problemes.

Sr. TAJA.— Es veritat, mai havia passat res, mai havia hagut cap desacord fort entre nosaltres i res feia pensar que poguéssim passar tot el que ha passat.

Sr. ROSELL.— Jo el que no entenc és que s'ha dit molt que dimitien perquè jo seria alcalde, però crec que si fins llavors havíem sigut un equip el fet de que jo siésses alcalde no tenia perquè canviar les

DOCUMENT

Rufaca, núm. 27,
abril de 1980.

► coses ni el metode de treball i tot podia haver continuat funcionant igual.

RUFACA.— Es va intentar que considerin la seva dimissió?

Sr. ROSELL.— Si, i he de dir que vam fer tot el possible perquè no marxessin de l'ajuntament. Varen tenir moltes converses, inclús diria que amb moments de molta tensió però no es va poder aconseguir res.

Sr. TAJA.— Es va parlar molt i finalment no va ésser possible arribar a un acord. Mai quedaven clars els motius de la seva dimissió.

RUFACA.— Ha hagut alguna oposició clara per part d'algun sector del poble envers l'actual ajuntament?

Sr. TAJA.— Ha hagut algun comentari, però sempre a nivell personal mai a nivell de tot un sector de la població i mai ha hagut oposició. Cal dir també que els regidors dimittits han mantingut una postura totalment correcta amb l'ajuntament.

RUFACA.— Davant d'aquesta situació s'ha tingut que dur a terme o s'està portant algun tipus de gestió perquè l'ajuntament pugui funcionar amb sis regidors?

Sr. ROSELL.— Apart dels tràmits corrents per informar a l'administració de la situació creada arrel de la dimissió, no s'ha tingut que fer res més doncs la llei de règim local preveu perfectament situacions d'aquesta mena i permet el funcionament d'un ajuntament sempre que sigui amb les dos terceres parts dels regidors corresponents. En el cas d'Alp hi havien nou regidors ara som sis o sigui que no hi ha cap problema legal perquè l'ajuntament funcioni amb els regidors actuals.

RUFACA.— Voldriem aprofitar aquesta xerrada per parlar una mica del municipi d'Alp, dels seus problemes dels seus projectes?

Sr. ROSELL.— Bé, els problemes del municipi d'Alp son una mica els problemes que tenen la majoria dels pobles de la Cerdanya, però potser agreujats degut a que Alp és un municipi que té dintre seu, dues estacions d'esquí. Això suposa una gran necessitat de serveis amb els consegüents problemes d'abasteixements, de carreteres, etc. . . Penseu que és un municipi relativament petit, amb un pressupost de 15 milions amb el que té que afrontar i resoldre

greus problemes degut a les necessitats que impliquen l'existència de deu mil llits amb un cens de mil persones.

RUFACA.— Quina és la situació econòmica de l'ajuntament?

Sr. ROSELL.— Es pot dir que l'ajuntament no està endeutat. El nostre pressupost és curt i intentem fer tot el possible per millorar les coses.

Sr. TAJA.— El que passa, com tots sabem, és que els diners de l'administració arriben sempre tard i això fa que a vegades es tinguin dificultats però de moment anem tirant.

Sr. ROSELL.— En aquest sentit voldria fer una aclaració. Es va dir que s'havia concedit una subvenció de 52 milions per arreglar l'abasteixement d'aigua i això no és cert. El que sí és cert és que s'ha aprovat un pressupost de 52 milions i dels pressupostos l'estat subvenciona màxim d'un vint a un trenta per cent.

RUFACA.— En quant a la qüestió sanitària?

Sr. ROSELL.— Hem de dir que tenim cobertes les necessitats imprescindibles: hi

► ha un metge, una farmàcia, un A.T.S. i veterinari. Però sempre hem dit que ens agradaria que l'hospital de Puigcerdà sigués veritablement l'hospital de la comarca. Nosaltres pensem que hi tenim que col.laborar i aquesta col.laboració té que suposar per part nostra una serie no només de drets sinó també d'obligacions envers l'hospital.

RUFACA.— Com està la qüestió de l'ensenyament?

Sr. ROSELL.— Tenim coberta la bàsica i tenim també una guarderia amb la que col.labora l'ajuntament. També col.laborem amb l'associació de pares.

RUFACA.— L'ajuntament col.labora amb activitats culturals?

Sr. ROSELL.— En aquest sentit no hi han massa iniciatives per part de la gent. Però nosaltres estem oberts a col.laborar i participar en qualsevol activitat que es dugui a terme.

Sr. TAJA.— Nosaltres el que no podem fer es forçar la gent a que faci coses. Però estem disposats sempre a ajudar i tirar endavant les possibles iniciatives culturals. Hi ha un grup d'esbart i sembla ser que s'intenta posar en funcionament un grup de teatre. Torno a repetir que l'ajuntament està disposat a la col.laboració dins les nostres possibilitats.

RUFACA.— Hi han problemes de tipus

urbanístic?

Sr. ROSELL.— A qualsevol municipi hi han problemes d'urbanisme. Nosaltres ara estem treballant molt el pla d'ordenació. Un problema complicat que tenim en aquest moment és uns terrenys de Masella que pertanyien al municipi i que ens tenen que tornar. Tenim posat un plet i esperem a través d'unes negociacions ja comensades abans, lograr recuperar-los amb el mínim temps possible, ja que és terreny del poble. Això sense perjudicar el desenvolupament de l'estació d'esquí

RUFACA.— Com són les relacions amb els demés ajuntaments?

Sr. TAJA.— Nosaltres creiem que tenim bones relacions i sempre hem estat disposats a la col.laboració amb els altres ajuntaments. En aquest sentit s'ha mantingut sempre una posició clara de bona voluntat.

RUFACA.— Com veuen des d'Alp un futur consorci dels ajuntaments de la comarca?

Sr. ROSELL.— Nosaltres sempre hem definit per la Mancomunitat i creiem que té que funcionar bé i d'aquesta manera es podrien resoldre molts problemes comarcals. Respecte al consorci la veritat és que no el veiem massa clar sinó es fixa previament quin tipus de consorci. Un consorci és com un xec en blanc: potser una cosa molt bona i potser també un consorci que

permeti que ens manin des de Barcelona. És a dir per parlar del consorci es tindria que veure quin consorci seria, quines serien les seves bases i quines serien les competències del consorci, de la Cerdanya, de cada poble i de Barcelona.

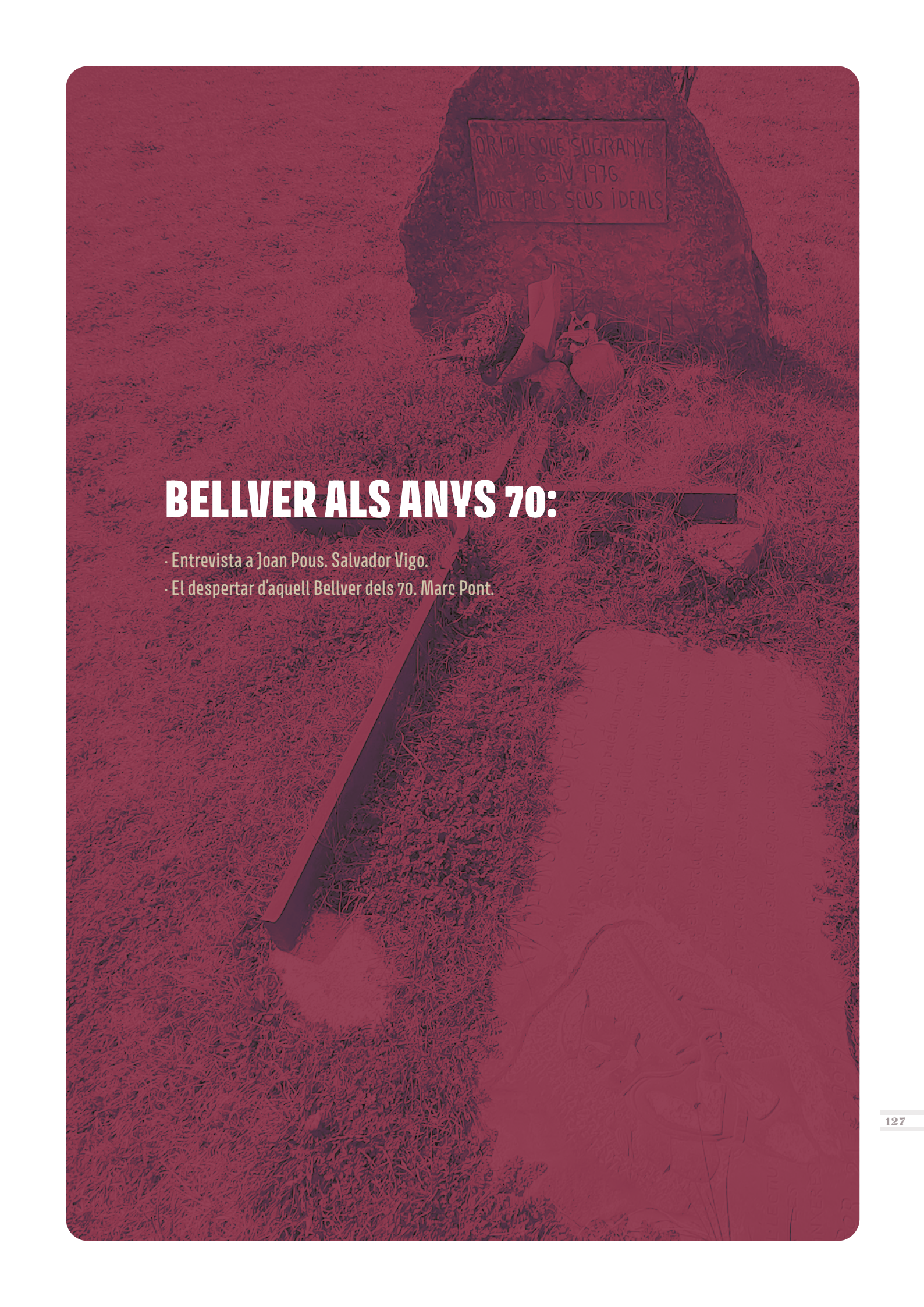
RUFACA.— La gent del municipi participa molt a l'ajuntament, per exemple va als plens?

Sr. TAJA.— Als plens ni hi ha mai ningú. L'únic ple concorregut va ser el ple en que s'esperava la dimissió del Sr. Pous.

RUFACA.— Per acabar voldriem saber quin és l'esperit de l'ajuntament actual?

Sr. ROSELL.— L'esperit és el mateix que abans: intentar millorar les coses i fer tot el possible perquè el municipi funcioni bé. Ara només hem quedat sis però farem tots els esforços necessaris per tirar endavant i anar resolvent els problemes i millorar la forma de vida.

La xerrada va acabar aquí. Hem de dir que RUFACA sempre ha desitjat poder oferir informació de tots els pobles de Cerdanya. Però per portar això a terme seria necessari que des de cada poble la gent escrigués, doncs a nosaltres ens és materialment impossible recollir informació de tota la comarca. Una vegada més demanem des d'aquestes pàgines que la gent col.labori amb RUFACA, només així serà possible tenir una veritable revista comarcal. ●

ORIOL SOLÉ SUGRANYER
6-IV-1976
MORT PELS SEUS IDEALS

BELLVER ALS ANYS 70:

- Entrevista a Joan Pous. Salvador Vigo.
- El despertar d'aquell Bellver dels 70. Marc Pont.

Entrevista a Joan Pous

SALVADOR VIGO

Joan Pous és un personatge públic de la Cerdanya: alcalde de Bellver (1995-2007) i president del Consell Comarcal (de 1995-1999 i de 2001-2009), és també un estudiós de la història de la Cerdanya com demostren diversos llibres que ha escrit, entre els quals destaquem el clàssic indispensable sobre la Guerra Civil: "Anarquia i república a la Cerdanya (1936-1939). El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver" (1988). Però també va ser un home molt actiu en el tardofranquisme i la transició dels anys 70 a Bellver.

"Quan el jovent frisava pel canvi"

Joan Pous.

Salvador Vigo (S.V.): Als anys 70, a finals de la Dictadura, a Bellver se celebra el "Día de la provincia" amb la presència del governador civil. A banda de la missa, es porten a terme els típics actes acadèmics i es van inaugurar carrers. Com van anar aquelles jornades?

Joan Pous (J.P.): L'inici de la dècada dels 70 suposa ja el final del franquisme, però aquest encara tenia una dinàmica molt forta. A les orelles del governador civil de Lleida havien arribat les queixes que Bellver era el racó últim de la província i va tenir un interès especial en remarcar la dignitat de Bellver. I llavors van proposar fer el "Día de la provincia". Però era una festa exclusivament franquista i espanyolista que remarcava la importància de "las provincias" i Bellver quedava com a exemple de la unitat provincial. Però, no solament això, també van proposar i van fer la "Vuelta ciclista de la provincia de Lérida" i van posar Bellver com a final i principi d'etapa. Vull dir que el franquisme va voler quedar bé amb Bellver.

Font: Revista Cerdanya, núm. 13, juliol-agost de 1970 (ACCE).

DOCUMENT

Fragments del discurs del governador civil de Lleida pronunciat a Bellver el "Día de la provincia" (12-7-1970)

Yo creo que a estas alturas, en este momento, en esta ocasión, en esta singladura feliz en que celebramos el "Día de la Provincia", podríamos hacernos esta pregunta: ¿Qué es la provincia? No temáis que os conteste con el Derecho Administrativo; no es ocasión ésta para hablar de derecho. Aunque cosas importantes han dicho los catedráticos de la especialidad. Me formulo esta pregunta porque, como todo el mundo sabe, del municipio se dice: el municipio es una creación natural, espontánea, es de derecho natural, los hombres se agrupan en familias y las familias naturalmente se integran en un pueblo, en un municipio. Pero con la provincia no ocurre igual, y se dice que es una creación del legislador, por tanto que es una cosa artificial y que podría ser una provincia de otra manera, con otros lindes, con otra demarcación, con otro ámbito territorial distinto. El tema no es para desarrollarlo aquí, naturalmente. Pero yo diría en primer lugar que la provincia como tal, y por tanto la de Lérida, tiene ya más de un siglo y cuarto de existencia, y aun cuando no sea tiempo demasiado largo en la vida de los pueblos, es evidente que crea grandes lazos, grandes vínculos de unión.

(...)

Termino ya, primero con una audaz paráfrasis de Jacinto Verdaguer: os diría que la provincia es como la sardana, la danza más bella de todas las danzas, en la que los hombres y los pueblos se dan las manos y, mirando al cielo, con el corazón despejado y el alma cristalina, reverencian su pasado, construyen su presente y proyectan su futuro.

Excelentísimo Sr. D. José Aparicio Calvo-Rubio, gobernador civil de la provincia de Lérida

A l'esquerra: foto de l'acte acadèmic al saló del Cinema Nou el Dia de la Província, 1970.

A dalt: declaracions de Joan Pous Porta publicades en el llibret commemoratiu del Dia de la Província, 1970.
Fons: Salvador Vigo.

Cerramos esta información con este párrafo de Pous Porta, que juzgamos muy interesante: "Bellver crece próspera y espera: su poco prometedor porvenir de finales del siglo pasado, fue superado con la creación de aserraderos mecánicos, que devolvieron la confianza y frenaron la incipiente emigración, y ahora afianzado en sí mismo, espera la apertura del túnel del Cadí como principal promotor de su desarrollo y la realización de diversos proyectos que le han de preparar y lanzar con ímpetu insospechado hacia el futuro".

S.V.: Qui controlava l'Ajuntament en aquell moment?

J.P.: Al poble continuava governant en Francisco Javier Blasi, que era precisament l'alcalde de la Dictadura i tot seguia bastant igual. Però van anar apareixent unes certes ganes de fer coses. Ja feia temps que s'havia sortit de la misèria de la postguerra. En aquells moments ja havia adquirit força importància l'explotació forestal, hi havia les serradores que generaven molta activitat i, per tant, tot plegat donava molta vida. Això va permetre fer l'Escorxador Municipal, es van empedrar uns quants carrers, etc., etc.

S.V.: Les escoles també, no?

J.P.: Més tard, quan hi va haver la reforma del ministre d'Educació, Villar Palasí, amb la introducció de l'Ensenyança General Bàsica (EGB), gràcies a les gestions de Fernando Lorente, que era el director de l'escola de Bellver, es va poder tirar endavant un edifici que aglutinés totes les escoles de la zona, que és l'edifici actual. Això va comportar que les monges del Col·legi de la Sagrada Família marxessin de Bellver després de setanta anys. Moltes generacions de noies de Bellver s'hi havien educat, i mainada petita, perquè també tenien parvulari. També hi havia la Fundació Pere Sicart de Sant Roc on s'hi havien educat generacions de nois de Bellver amb el mestre Arnal. Aquesta Fundació també va perdre la seva funció. Les escoles que s'havien fet durant la República a Olià, a Pi i, més tard, a Bor, també van passar a millor vida. Tot es va fusionar a l'Escola de Bellver, que va passar a tenir molts alumnes, em sembla que més de tres-cents. Es va haver d'organitzar el transport escolar, i el menjador escolar, que ja havia funcionat a les Escoles Velles, però aquest era molt precari.

S.V.: En aquells anys finals del franquisme, es va començar a produir alguna activitat de caràcter més o menys polític, d'activisme cultural?

J.P.: Efectivament. Hi havia la Coral de les Caramelles, vam revitalitzar l'Aplec de Talló, que va ser molt important perquè se n'havia perdut part de la música i s'havia decandit molt i al final només hi havia deu parelles que ballaven. Per fer-ho, vam haver de recuperar la música del Ballet i de les Corrandes i fer-la orquestrar per Mn. Albert Vives. Això, va donar un impuls molt fort en el tema de la recuperació de les tradicions. Com necessitàvem una cobla, en ser música orquestrada, vam anar a demanar ajut a l'Ajuntament, però aquest no volia pagar els músics. Llavors vam fer una col·lecta per tot el poble de forma activista amb l'eslògan 'Aplec de Talló, voluntat d'un poble' i vam aconseguir els diners per pagar una cobla per fer els ballets i les corrandes de Talló. Hi van participar cinquanta o seixanta parelles, sent l'inici de l'Aplec que ha arribat als nostres dies. Això va ser com una manifestació més de recuperació nacional i va ser un èxit.

També van ser dies de molta activitat, perquè la gent participava amb la consciència que era el final d'una època i el principi d'una altra. I una de les coses més importants que es van organitzar en aquella època va ser el Congrés de Cultura Catalana, que va mobilitzar el jovent, però la gent gran també hi va participar.

El Congrés va aplegar la gent que tenia inquietuds de totes les comarques. Es van fer actes a Bellver, a Puigcerdà, a la Seu, etc. Això va desvetllar l'interès per moltes coses que s'havien amagat durant el franquisme. I això ja es mig tolerava i es podia anar fent aquest activisme de recuperació cultural. El "Día de la provincia" s'havia aprofitat per posar

una placa commemorativa del fet que Bécquer escrivís "La cruz del diablo" a Bellver. Això em va motivar per fer un estudi sobre el motiu pel qual Bécquer va escriure aquesta narració. I vaig escriure l'estudi que es titula "Viatge a la Renaixença de Gustavo Adolfo Bécquer". També en aquella època, en què estava estudiant, vaig començar a buscar en els arxius documentació sobre el tema de la República a Bellver, que va ser el nucli inicial de llibre que més tard vam escriure amb Josep M. Solé Sabaté: *Anarquia i República a la Cerdanya (1936-39). El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver*".

Coral Font de Talló
(Bellver de Cerdanya 1879-1979.
Cent anys d'història gràfica. Joan Pous i Salvador Vigo. Ed. Ajunt. de Bellver de Cerdanya, 2000.

S.V.: En aquells anys també es va recuperar la Fira ramadera.

J.P.: La Fira Ramadera de Bellver és molt antiga. Es va establir el 1225, quan es va fundar el poble. Al s. XIX i XX tenia molta força i amb molta gent, però havia anat decaient i gairebé s'havia perdut. Es feia la Fira, però només venien marxants. Llavors, nosaltres, el Visa i un grup de joves pagesos que hi havia al poble del grup dels Joves Agricultors de Catalunya, l'any 1974, vam tirar endavant la recuperació de la Fira, ara ja fa cinquanta anys. Com en aquest moment el món agrari encara tenia molta força, això ens va portar a plantejar-nos la participació en les eleccions que es convocaven per a la "Hermandad de Agricultores y Ganaderos", una mena de sindicat vertical dels pagesos que s'havia fundat en el franquisme. Des de Barcelona, els partits polítics catalans preconitzaven fer el boicot a aquestes eleccions, però com des de Barcelona no entenen res del món rural, jo vaig pensar que aquestes eleccions eren crucials per tal de renovar la Junta d'aquella "Hermandad", perquè tindria una gran influència sobre les pròximes eleccions municipals, quan se celebressin. Vam fer una candidatura

Fira Ramadera de Bellver 1974.
Concurs de llaurada en un camp de Monterrós.
Fons: Joan Pous.

i vam arrasar amb joves d'aquí Bellver i Batllia; i vam apartar les persones de la "Hermandad" que feia temps que hi eren: el Cantí, el Chinchilla, el Ricart, tots els que manaven la "Hermandad". En desplaçar aquesta gent, el poble va quedar alliberat d'una pressió forta de domini ideològic sobre la pagesia, que era molt nombrosa en aquell moment. Va ser un acte important pel fet que poguéssim influir en el sector agrari del poble.

S.V.: Però també hi havia molta creativitat en l'àmbit associatiu.

J.P.: Ja s'havia creat des de feia uns anys la Unió Recreativa Bellver amb la idea d'aglutinar tot l'esport de la Batllia. Hi havia caça, hi havia pesca, hi havia hoquei, futbol, tot això. Al final, però, a l'URB només hi va quedar caça i pesca. També durant aquests anys es va crear el Moto Club Cerdanya. Es va fer el circuit de motocròs i s'organitzaren trials molt concorreguts per gent de tot Catalunya.

Una de les coses també força important va ser el Grup Teatral Bellver. El dirigia el Sr. Cunill, que era el delegat de La Caixa, i vam representar moltes obres de teatre que, fins i tot, portàrem als escenaris d'Alp, de Martinet, etc., etc. Vam fer obres més aviat de tipus còmic, però també en vam fer alguna de més dramàtica: *Rei i senyor*, de Pous i Pagès, per exemple, o alguna d'Àngel Guimerà. Però, sobretot, representàvem comèdies divertides i, evidentment, *Els pastorets*, que vam fer durant molts anys. Un any, per variar una mica, van fer "El Patufet", que va tenir molt èxit també. Totes aquestes obres van donar una activitat al jovent, sobretot, que va ser molt positiva per al que vindria després.

S.V.: Hi ha una part del tema cultural que no hem tractat, que són els cinemes i la distracció del jovent. A Bellver n'hi havia hagut dos.

J.P.: Els mossens havien organitzat el seu petit cinema per fer activitats pel jovent allà a la rectoria. Però també hi havia el Cine Nou que era una sala "multiusos": a

Membres del Grup Teatral Bellver després d'una actuació. *Bellver de Cerdanya 1879-1979. Cent anys d'història gràfica.* Joan Pous i Salvador Vigo. Ed. Ajuntament de Bellver de Cerdanya, 2000).

tarda es feia cinema i a la nit es feia ball. Aquí encara hi havia festes amb balls tradicionals que es manteni- en, com el ball de la Tralla de Sant Antoni, el ball de les Modistes de Santa Llúcia, que se celebraven amb força èxit en aquest local. Quan la gent ja va començar a tenir cotxes, vam començar a anar al Club 32 i a la Gatzara de Puigcerdà i de mica en mica van anar disminuint aquest tipus d'activitats. Les comunicacions van fer decaure també les Festes Majors dels poblets.

S.V.: Culturalment, també podríem esmentar la inauguració d'una biblioteca pública a Bellver.

J.P.: Als anys 70, quan es va fer el trasllat de La Caixa, del carrer Sant Roc al carrer Catalunya, es va inaugurar la primera biblioteca pública que hi va haver a Bellver. Va ser un element cultural important que va enriquir la vida cultural del poble.

S.V.: Amb relació amb Bellver es van produir alguns fets relacionats amb el Moviment Ibèric d'Alliberament (MIL), aquell grup revolucionari anarquista al qual pertanyien entre altres Salvador Puig Antich i els germans Solé Sugranyes.

J.P.: A Catalunya i a tota Espanya s'anava despertant i s'anava plantant cara al franquisme. Aquí a Bellver es va produir una certa proximitat amb els membres i els fills de la família Solé Sabarís, catedràtic de la Universitat de Barcelona, ja que estiuaven al poble de Bor. Alguns fills es van integrar al Moviment Ibèric d'Alliberament (MIL), un grup revolucionari d'ideologia anarquista. I van començar a fer algunes accions, entre altres, un atracament a La Caixa de Bellver i això va comportar que hi hagués una gran persecució per part de la Guàrdia Civil. Van capturar un dels germans el setembre de 1973, l'Oriol Solé Sugranyes, i el van tancar a la presó de Segòvia. Però després van aconseguir fugir, amb alguns militants d'ETA, i la Guàrdia Civil el va matar en intentar passar la frontera, perquè es veu que pensava que ja estava a França i encara estava a Espanya. I el van enterrar a Bor. Sé que va ser un enterrament molt vigilat. Els accessos a Bor estaven tancats per la Guàrdia Civil. Però el Visa i jo hi vam anar. No sé com ens vam colar, però hi vam anar i sortim fins i tot a les fotografies que es van fer clandestinament a dintre l'església.

A l'estela de la tomba al cementiri de Bor hi diu:
**"Oriol Solé Sugranyes,
 6 -IV-1976. Mort pels seus ideals".**
 Foto: Joan Peitx.

S.V.: I amb la mort de Franco?

J.P.: Quan es va morir Franco, jo estava estudiant a Lleida perquè em vaig apuntar, ja gran, a la universitat on vaig fer magisteri i geografia i història sense perdre el contacte amb Bellver. Llavors ho vam aprofitar per empènyer – diguem-ne. Vam fer el primer 11 de setembre, que devia ser l'any 76, posant unes senyeres des del campanar cap avall, que es van enganxar amb les broques del rellotge del campanar i, per cert, van tenir problemes. Hi havia la Guàrdia Civil present, però ens van tolerar que féssim la commemoració cantant *Els segadors* i un acte a la plaça a on hi havia força gent. L'any següent, amb la Fira recuperada, una de les coses que vam fer, a més d'organitzar la mateixa Fira, va ser fer sardanes a la plaça del Portal i hi va haver una gentada que no havia vist mai Bellver. Tothom va venir i va sortir a ballar sardanes. La gent ja tenia ganes de manifestar allò que realment sentien. També coincidia que, en aquell moment, ja hi havia moltes coses que anaven sorgint, com la Nova Cançó. Aquí es va crear una entitat de joves amb el nom de "*Segle XX*" que va ser el nucli activista de Bellver col·laborant en el primer Onze de Setembre i organitzant els concerts a la pista de patins dels components de la Nova Cançó, amb la venda de llibres en català, etc. es va editar una revista que es deia "*Els corbells*", també se'n feia alguna a Puigcerdà on també hi col·laboràvem, etc., etc.

Senyeres al campanar i a la plaça Major de Bellver durant la Diada de 1976.
 Fons: Joan Pous.

L'equip d'hoquei patins de Bellver, 1969-1970.
Entrenador: Joan Bertran.
Drets: Genís, Cristòfol, Ravetllat i Marcel·lí Tona.
A sota: Samarà, Totó i Pubill.
Fons: Joan Pous.

S.V.: I en el camp dels esports?

J.P.: En aquella època hi va haver molta activitat amb l'hoquei. Es va constituir un equip reforçat amb jugadors de Puigcerdà i vam arribar a Tercera divisió de la lliga d'hoquei patins de Catalunya. Els partits d'hoquei, quan es jugava els diumenges, estaven abarrotats de gent. Va ser una època molt dinàmica i molt maca.

S.V.: No m'has parlat de la campanya que va fer: "Tots o cap"

J.P.: Després de la mort de Franco, en aquell primer 11 de setembre que vam organitzar, hi havia encara una placa, a la façana de l'església, amb la següent inscripció:

"A los Caídos por Dios y por la Patria". Llavors hi vam posar una pancarta al davant amb un pòster de Lluís Companys i vam escriure: *"Tots o cap"*. Durant la Guerra Civil havia mort molt jovent del poble del cantó republicà i només honoraven els caiguts que havien defensat a Franco. Vam reivindicar que hi fossin tots! I Llavors es va fer la campanya de *"Tots o cap"*. Aquell dia es va trencar una mica aquella rigidesa del franquisme.

S.V.: També en aquells anys es portà a terme una reforma de l'Església, amb mossèn Enric Prat i els vicaris Agelet, Ramon...

J.P.: Es vivia en aquell moment un altre canvi que es pot remarcar per la seva influència en el context general i també al nostre poble. I és que, a conseqüència del

Un vicari i soldats custodiant el tàlem en una parada d'una processó.
(Bellver de Cerdanya 1879-1979. Cent anys d'història gràfica. Joan Pous i Salvador Vigo. Ed. Ajunt. de Bellver de Cerdanya, 2000).

Concili Vaticà II, impulsat per Joan XXIII, l'Església es va posar també bastant al dia. Aquí, a Bellver, hi havia hagut mossèn Anton, el representant del nacionalcatolicisme, però va acceptar de seguida canviar la posició del sacerdot a la missa, de cara al públic i no d'esquena com s'havia fet fins llavors. Al cap de poc ja va morir perquè era gran i van venir nous capellans. Van dur a terme la reforma de l'església. Però hi havia vicaris que eren força activistes i havien organitzat excursions i participaven en la vida social del poble.

S.V.: Durant els 70 es van iniciar importants obres de conservació i restauració del patrimoni.

Com jo sempre he tingut molta dèria en la conservació del patrimoni, vaig començar a burxar i la primera petita restauració que es va fer, perquè n'havia baixat un tros, va ser salvar mig torreó de la muralla de Bellver, que va pagar la Diputació de Lleida. L'any 56 ja s'havia fet la restauració de Talló, amb la qual cosa s'havia salvat bona part del patrimoni del poble, perquè se n'havia perdut molt durant la Guerra per les destrosses que havien fet els anarquistes i pel mateix abandonament de tot sense fer cap manteniment. Però jo, des d'aquell moment, sempre vaig estar treballant per salvar el que quedava. També vaig participar des de La Unió Recreativa Bellver donant suport a totes les idees culturals que sortien. Es van fer venir cantants de la Nova Cançó, durant les fires es muntaven parades amb llibres en català

que enviava Òmnium Cultural... Tot això es va fer durant aquella època. Era un moment d'activisme, d'afirmació de catalanitat i hi havia molta il·lusió i esperança en uns moments, després de la mort de Franco, que es veia que ningú pararia l'apertura de la mà de l'opressió política.

S.V.: Des del punt de vista polític també van ser uns anys de canvis importants.

J.P.: Jo vaig ser sempre partidari de col·laborar en les eleccions polítiques; encara que els partits incipients d'aleshores, tals com el PSUC i UCD, que ja eren presents a la comarca, o CDC que es va fundar en aquells moments, boicotejaven la participació en el "Referèndum para la reforma política" de l'any 76, jo vaig dir que s'havia de votar per demostrar a la gent que ja estàvem farts de franquisme. El referèndum es va guanyar i es va poder començar a fer la Constitució.

Abans de la mort del Dictador, la majoria d'actes encara estaven presidits per la imatge de Franco. Entre els membres de la Comissió de Reis hi trobem tres futurs alcaldes de Bellver: Josep Font (1977-1979), Josep. M. Pons Visa (1983) i Joan Pous (1995-2007).
Fons: Joan Pous.

S.V. Bellver es va refermar com a capital?

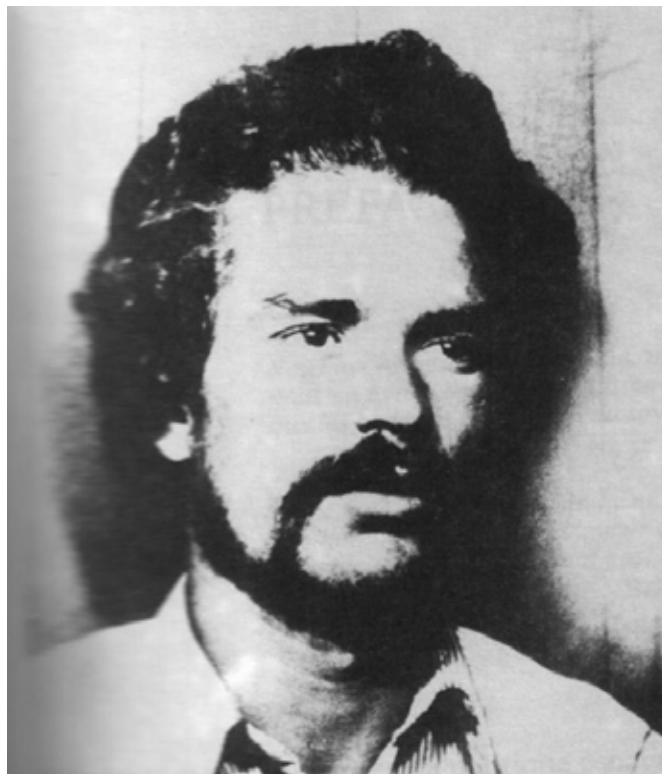
J.P. Ja ho era, ho ha sigut sempre, però va ser més fàcil exercir el rol de capital de la Batllia. Després de fer el Referèndum de la Constitució, arribem a les primeres eleccions democràtiques municipals de l'any 79. Amb la formació de les candidatures a Bellver hi va haver un moviment molt gran. Em van proposar per encapçalar alguna llista, però m'hi vaig negar perquè el 50% de la població no hi era representada, només hi havia homes, no hi havia cap dona. Aleshores vam fer diverses candidatures i vam entrar el Josep M. Pons Visa, el Ramon Pujol i jo. Els tres vam ser elegits, però qui va guanyar les eleccions van ser el Ramon Clot, el Toni Vila i altres, que van governar. Però, vaja, un cop vam ser a l'Ajuntament, totes les propostes que vam fer van ser acceptades i ens va anar bé. El primer que vaig proposar va ser canviar el nom dels carrers, eren noms vinculats al franquisme i al carlisme, es van recuperar els antics noms dels carrers de Bellver i se'ls va posar noms relacionats amb gent que havia fet coses pel poble. Per exemple, un dels noms, Jaume II de Mallorca, perquè va ordenar l'edificació de les *muralles de la població*. Bellver va ser dels primers llocs on es va canviar el nom dels carrers. També es van anar catalanitzant tots els rètols escrits amb la "*lengua del imperio*". I vaig proposar que el col·legi es digués Mare de Déu de Talló.

En general, podem dir que va continuar essent una època activista, però amb la recuperació de la Generalitat vam poder fer més coses. I en entrar a l'Ajuntament, encara més: amb el Visa vam restaurar la festa Major, es va crear la fira de Sant Llorenç, es va endegar la recuperació del barri vell... i totes aquestes activitats van donar vida al poble. Es van començar a fer projectes, com la planificació urbanística de tota la Cerdanya. Tot això es va impulsar des dels Ajuntaments i jo crec que va anar molt bé, perquè ja es veia venir que s'obriria el Túnel del Cadí i la Cerdanya perdria aquell aïllament que havia tingut sempre. Com això podia significar un canvi massa radical, pensàvem que, si almenys teníem controlat l'urbanisme, podríem compensar la pressió que vèiem venir.

El despertar d'aquell Bellver dels anys 70

MARC PONT

Els anys 70 són temps de canvi a tot el país. La Cerdanya i Bellver no són una excepció i viuran un període de renovacions tant en l'àmbit social i cultural com polític. En aquesta aproximació al Bellver dels anys setanta, farem un recorregut per la cronologia en què la societat civil organitzada viurà i serà partícip de tots aquests canvis de manera avançada a l'ajuntament, que no patirà canvis rellevants fins a les primeres eleccions democràtiques de 1979. La present investigació en gran part és fruit d'un treball de recerca fet l'any 2018 i, per tant, la informació que s'aporta està actualitzada en aquell moment. La recerca es divideix en dos grans blocs, un primer que repassa els moments històrics i canvis més importants a Bellver en l'àmbit social i cultural i un segon que, de manera gens deslligada a l'empena de la societat civil, recull els principals passos de l'ajuntament en aquesta cronologia. La metodologia emprada es basa sobretot en recerca i documentació d'arxiu a la vegada que diverses entrevistes en profunditat a diferents actors socials i polítics de l'època com en Joan Pous, en Ramon Clot, la Montserrat Montané, l'Enric Tuset, el Joaquim Soler o l'Isidre Ribot.

Oriol Solé Sugranyes.
Font: Cooperativa
Integral Catalana.

L'EMPENTA DELS BELLVERENCS

La societat civil bellverenca viu els anys setanta del segle passat els primers símptomes d'alliberament de la dictadura. Aquests denotaran el trencament social amb la dictadura i s'anticiparan als canvis que envolten els ajuntaments franquistes uns anys més tard.

MIL: Moviment d'Alliberació Ibèrica

Cronològicament, un dels primers símptomes de ruptura amb el règim que trobem al poble és la irrupció del Moviment d'Alliberació Ibèrica (MIL). Es tracta d'una organització clandestina d'ideologia anarquista i antifranquista que va actuar durant els anys 70 a Espanya amb l'objectiu principal de combatre la dictadura de Franco i el sistema capitalista, defensant l'autonomia i l'autogestió dels pobles de la península Ibèrica. Mitjançant accions directes com sabotatges, propaganda clandestina i suport a presos polítics, va contribuir a la resistència contra el règim en els seus últims anys. Sorgia a Barcelona, l'any 1972 i dos dels seus principals actors van ser Salvador Puig Antich i Oriol Solé Sugranyes. L'organització es va autodissoldre el 1975.

Bellver va ser un dels pobles on es va patir dos d'aquests atracaments. Aquest fet segurament va molt relacionat amb el coneixement estratègic dels germans Solé Sugranyes del poble i la zona, ja que hi estiuejaven des de feia anys.

El primer atracament es va produir el 15 de setembre de 1972, quan tres components de l'organització entraven armats La Caixa de Pensions. Emportant-se una quantitat d'un milió de pessetes, els atracadors van fer cap a Barcelona. Un any després del primer atracament i en un difícil moment econòmic, els components del MIL planegen irrompre de nou La Caixa de Pensions. Tornen a atracar l'entitat robant una quantitat de diners més petita que l'última vegada, i després d'una persecució entre els caixers, els atracadors s'escapen, dirigint-se als dipòsits d'Urús. Els responsables se separen i l'endemà l'Oriol i un dels seus companys són detinguts a la Torre de Riu.

Més tard, l'Oriol i el seu company són ingressats a presó i, durant la fuga de Segòvia¹, és abatut per les forces de seguretat.

El cadàver d'Oriol Solé Sugranyes es troba el dia d'avui enterrat al cementiri municipal de Bor, nucli de Bellver on els germans estiuejaven de petits. Aquesta organització és una mostra més del tardofranquisme que es va viure donat que molts actors polítics i socials ja anticipaven una Transició enfront d'un feble i agònic règim franquista.

APLEC DE TALLÓ

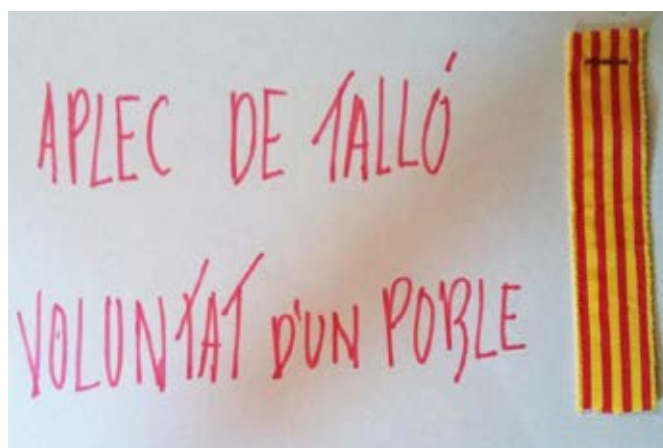
El poble per davant l'ajuntament

Avancem fins a l'any 1974, concretament a l'Aplec de Talló d'aquell any. L'Aplec de Talló és una celebració pròpia de Bellver des de temps immemorials. En aquesta festa s'hi canten caramelles, es balla el Ballet de Talló i les corrandes i amb caràcter festiu es reparteix coca i moscatell per a tots els assistents. Celebrat cada Dilluns de Pasqua, l'Aplec de 1974 va ser un dels grans canvis del tardofranquisme on també es va demostrar un gran múscul del moviment social local.

Com explica Joan Pous, aquest ball cerdà s'estava perdent en temps de la dictadura franquista i els pocs músics que venien a tocar, tocaven d'oïda i sense pautes ni partitures. A banda, a part dels ballets de Talló, a l'Aplec també s'hi tocaven les corrandes, encara ballades amb "dansa americana". A conseqüència d'aquesta desorganització, uns quants veïns del poble, entre ells els que més endavant serien regidors de la primera legislatura, el mateix Joan Pous i Josep Maria Pons, van creure necessari recuperar tant els ballets com les corrandes de Talló. Va ser així com, l'any 1974, es van decidir a fer cap a "Cal Tonet Jaulera" per escoltar de nou les dues melodies: dels ballets i de les corrandes.

Amb les músiques, es van desplaçar a la Seu d'Urgell on, amb l'ajuda de mossèn Lluís Vives, van transcriure les cançons a la partitura i les van orquestrar. Amb tot, a l'Aplec li faltava una orquestra, o cobla, per la qual van demanar ajuda a l'Ajuntament amb l'alcalde Blasi al capdavant. Aquest es va negar rotundament a fer el pagament d'una orquestra per la festa.

Donada la negativa del consistori, es va decidir que es fabricarien unes cartolines amb una cinta amb la bandera catalana, i sota el lema "Aplec de Talló, la voluntat d'un poble", van vendre els recordatoris amb els di-

Font: Arxiu Municipal de Bellver.

1. Fuga multitudinària de presos de la presó de Segòvia el dia 5 d'abril de 1976.

ners dels quals més endavant es pagaria l'orquestra. També va ser a partir d'aquell moment que el poble es va agafar amb més ganes la festivitat i van augmentar considerablement el nombre de balladors. D'aquest fet també es conserva a l'arxiu municipal el programa de mà que s'editava a l'època, programa del qual s'ha extret la data d'aquesta reivindicació popular encara durant el franquisme.

Més tard, l'any 1976, la rellevància d'aquesta festivitat es feia notar a la revista comarcal "Rufaca" on Agustí Gallart redactava un article narrant l'Aplec de 1976. A l'article, també s'hi reflecteix com aquell any la comissió de l'aplec va repartir als participants unes octavetes on es demanava que "s'ajudés als immigrants a no sentir-se marginats de la comunitat on viuen, fita que només s'assolirà en una societat democràtica".

Font: Joaquim Soler.

Font: Núria Falomí Ginesta.

Un clam per l'estatut

L'any 1974, l'Aplec va ser una festivitat reivindicativa i d'unió. Igualment, l'any 1976 segons confirmen alguns testimonis, l'Aplec també es va utilitzar com a eina de reivindicació social i política. En aquest cas, els balladors que aplegava la festa reclamaven l'Estatut de Catalunya.

Tal com s'observa en la fotografia, els balladors celebraven l'Aplec amb un adhesiu al pit, on s'hi podia llegir "Volem l'Estatut". Aquest fet demostra com la societat bellverenca a través de diferents canals, majoritàriament culturals, ens mostra els seus sentiments, reivindicacions i inquietuds.

EL PRIMER 11 DE SETEMBRE A BELLVER

La primera Diada Nacional de Catalunya que es va celebrar a Bellver va ser el 1976, la primera possible després de la mort del dictador Franco. És així tal com ho corroboren les imatges cedides per Joan Pous on figura la data d'11 de setembre de 1976. Tot i això, aquesta celebració va ser simbòlica i encara molt simple. Durant aquesta primera Diada es va guarnir la plaça Major amb senyeres i es va penjar del campanar una bandera catalana. Considerarem, doncs, que la primera Diada celebrada a Bellver va ser la del 1977 tot i que el 1976 ja hi hagués algun moviment catalanista.

Sense una certesa absoluta, es creu que la següent diada que es va celebrar va ser l'any 1977, i aquesta vegada sí, ja va ser més multitudinària i treballada quant a l'organització. És a través dels següents indicis amb els quals s'arriba a la conclusió que la diada més recordada i transcendental va ser l'any 1977.

Segons explica Joan Pous en l'entrevista realitzada, la primera diada es va celebrar amb José Font com a alcalde accidental. Això ens porta a pensar que es va celebrar a partir de l'1 de setembre de 1977, que és quan Font va rebre el càrrec.

L'altra dada que determina que el primer 11 de setembre a Bellver després del franquisme va ser el 1977, és el manifest² que es conserva de la primera diada. En

2. Manifest de la Diada de 1977 al poble. Arxiu Municipal de Bellver.

Fotos: fons Joan Pous.

aquest manifest es reclama la restitució de la Generalitat, que va ser restablerta l'octubre d'aquest mateix any.

Tal com explica Pous, va ser una gran festivitat pel poble. Va tractar-se d'un acte autoritzat pel consistori franquista i, com expliquen l'Isidre Ribot i en Joaquim Soler, membres del Club Segle XX, inclús l'alcalde va defensar l'acte davant de la Guàrdia Civil que pretenia requisar l'equip de música des d'on sonaven Els Segadors. Es van penjar banderes catalanes per la plaça Major i es va tapar amb una pancarta que posava "o tots o cap" la placa que honorava els soldats morts per la pàtria del bàndol franquista. Es van ballar sardanes, cantar Els Segadors i finalment es va llegir un manifest força reivindicatiu on es carregava contra les tropes que van assaltar Barcelona durant el setge de 1714.

Club segle XX

En aquest procés de canvi engegat els anys 70, un grup de joves guiats pels mossens Ramón i "l'Agelet" s'autoorganitzaven gairebé en la clandestinitat sota l'ombra dels últims anys del franquisme. Els seus membres expliquen que es reunien cada cap de setmana en un local habilitat a Ca les Monges. La voluntat va ser agrupar tot el jovent i dur a terme activitats de caràcter divers per mantenir viu el poble. Així era com aquest grup de joves feien actes com festivals de música, que segons afirmen alguns dels membres de l'agrupació, eren perseguits i analitzats al detall per l'alcalde Blasi.

Amb tot els documents escrits en castellà es constituïa en data incerta aquesta associació que mantenia el seu nom en català. El grup estava format per adolescents de 14 a 17 anys i el componien tant gent del poble com estiuejants.

Es definien com un grup on s'acceptava a tothom que volgués parlar, crear, formar personalitats i fins i tot "ser algú a la vida" tal com consta en els seus estatuts. Amb un esperit festiu feien activitats com concerts, teatre o festes al seu local.

Igualment, també van participar en la primera Diada de l'11 de setembre després de la dictadura.

Font: Isidre Ribot.

PUBLICACIONS I PREMSA ESCRITA LOCAL DE L'ÈPOCA

La premsa escrita i les publicacions de l'època van de la mà d'aquests canvis socioculturals que neixen a Bellver al llarg dels anys 70. En aquest període, trobem, per exemple, unes publicacions d'àmbit local que inicialment l'any 1972 són anomenades "ECOS JBC" i més tard, el 1973, s'anomenaran "Corbells". Aquest és el nom que reben els bellverencs a causa d'uns fets llegendaris i en les publicacions s'hi feia un tast de tots els àmbits que podien despertar interès entre joves i grans del poble.

El primer exemplar del qual se'n conserva una còpia és la versió del novembre de 1972 que correspon a la segona edició. Aquestes revistes locals eren redactades pel grup de jovent "Club Segle XX" i se n'editava un exemplar mensualment. El contingut més destacat d'aquesta revista del 1972 és la breu introducció que fan referent al seu grup on s'expliquen els últims problemes que han tingut, com la falta de president i les desavinences entre alguns companys. També reflexionaven sobre qüestions com

l'amor, l'humor, o la societat. Cal destacar els temes de controvèrsia i reflexió que tractaven. Aquests eren, per exemple, la llei d'educació del moment, encara sota la dictadura franquista, la legitimitat de la pena de mort, l'interès per la comarca, el poble o la història. Aquestes revistes incloïen molt pocs articles en català encara.

En la publicació destaca un article on un dels membres de la colla jove criticava la celebració de la festa Major el segon diumenge de juny, festa que més endavant canviaria el primer Ajuntament democràtic. Un altre article molt important en l'època en què ens trobem, és l'article on es qüestionava l'Ajuntament de Bellver demanant transparència i informació per part del mateix cap al poble. En l'últim número d'aquesta revista l'any 1973, s'hi va realitzar una entrevista a l'alcalde del moment, Francisco Javier Blasi Martí. També s'hi van escriure tota mena d'articles de caràcter lúdic i d'entreteniment.

Una de les altres revistes de l'època, en aquest cas comarcal, és "Rufaca". Tot i que les primeres revistes de l'any 1976 sí que dediquen algun petit article a Bellver com va ser el de l'Aplec de Talló, aquesta publicació tenia més aviat una tendència a la centralització a la capital de comarca.

L'AJUNTAMENT

Com ja s'avançava, la societat civil bellverenca organitzada en diferents moviments socials i culturals passa per davant de les institucions, que iniciaran els canvis amb la mort del dictador.

Últims governs franquistes

Les Corporacions Locals eren les administracions més petites i properes a la ciutadania i estaven sota les ordres dels governadors civils de cada província, també caps provincials del *Movimiento*. La representació a les Corporacions es basava en l'anomenada democràcia orgànica, que consistia en una representació per terços: el sindical, el d'entitats i administració local, i el terç familiar. Aquest darrer era elegit a través del vot dels caps familiars que solien ser els homes.

Enrique Tuset deixava el càrrec d'alcalde el 12 de novembre de 1965 i nomenava

José Font Altarriba, tinent d'alcalde, nou alcalde accidental de Bellver. L'any 1966 el delegat del Govern Civil, Ramón Macià Oromí, designava l'alcalde que presidiria l'Ajuntament de Bellver durant gairebé 11 anys i que havia estat el primer alcalde del règim a Bellver: Francisco Javier Blasi Martí.

Per trobar canvis importants a l'ajuntament hem de desplaçar-nos fins a l'any 1977, quan aquest estava compost de la següent manera:

Francisco Javier Blasi Martí- Alcalde President

José Font Altarriba- Tinent d'alcalde

Enrique Tuset Avellanet- Regidor

Clemente Lainez Majoral- Regidor

José Martí Martí- Regidor

Francisco Aymerich Pujol- Regidor

Martín Tubau Dios- Regidor

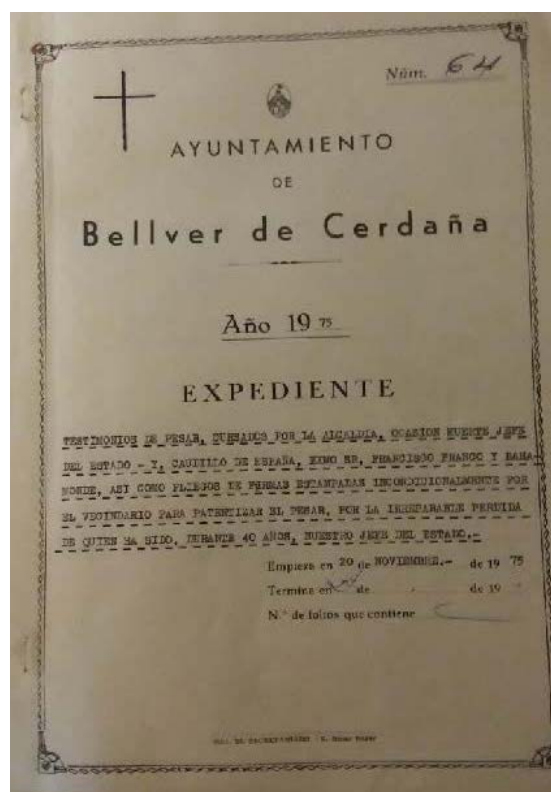
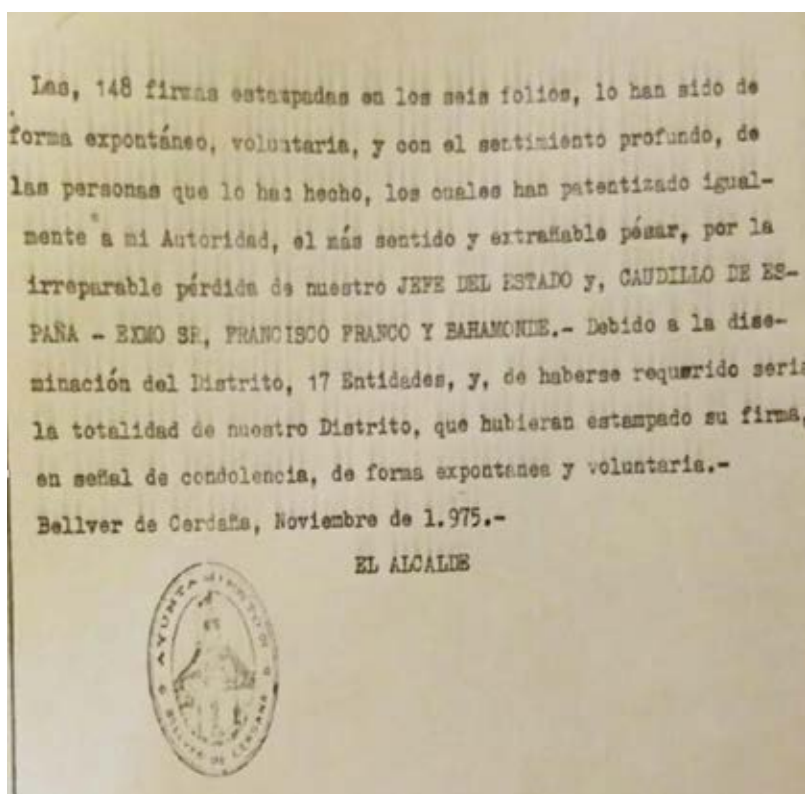
Mort de Franco

A les dues del migdia, segons consta en el telegrama enviat pel governador civil a l'Ajuntament s'informava que s'havia d'hissar la bandera nacional a mig pal i que tots els funcionaris públics haurien de vestir corbata negra en senyal de dol. També es feia saber que s'havia de posar a disposició del públic plec de firmes perquè els ciutadans poguessin expressar mostres de condol per la mort de Franco. Més tard també arribava un escrit amb més detall sobre el futur pròxim.

Allà s'hi afegia la notificació de suspensió d'actes i espectacles així com una sèrie de normes a seguir pels comerços locals entre altres coses.

Seguint les ordres pautades, l'Ajuntament va posar a disposició dels ciutadans el llibre per expressar les condolences i es va fer arribar, tal com es demanava, el llibre a instàncies superiors de l'administració pública.

Font: Arxiu Municipal de Bellver.

En aquesta mateixa línia, el consistori va estendre un Decret, per complir amb les normes encomanades. Segons es pot veure i llegir en el document de plecs i firmes que es va fer arribar més tard a l'administració, hi van col·laborar 148 vilatans. En la mateixa línia es va publicar un BAN convidant tots els veïns i veïnes a la missa-funeral del cap d'estat i es va fer arribar les condolences per la seva mort a la Casa del Rei, a l'esposa de Franco, Carmen Polo, i al president del Govern del moment, Carlos Arias Navarro.

El 27 de novembre es va donar per tancada l'etapa de dol i, a partir d'aquí, va començar un canvi a escala estatal i autonòmica. Tot i això, la política municipal va patir un petit endarreriment, ja que les primeres eleccions democràtiques no es van celebrar fins a l'abril del 1979.

Les administracions locals van rebre “una lleugera rentada de cara” l'any 1976 quan es va reformar el Reglament de Règim Local.

El mateix 1 de desembre de 1975 arribava una carta del governador civil de Lleida que explicava els passos a seguir perquè la Corporació Municipal pogués elegir un alcalde provisional fins a la remodelació local total. Només va presentar candidatura, el ja alcalde Francisco Javier Blasi Martí, que va prendre possessió de nou l'1 de febrer de 1976.

Aquest govern, tot i ser tècnicament franquista, va realitzar alguna acció que ja començava a marcar l'inici d'un canvi. Un dels fets més rellevants va ser la incorporació de la Vila de Bellver al Congrés de Cultura Catalana després d'una sol·licitud presentada per uns veïns del poble l'11 d'abril de 1977 on també es demanava el foment de la cultura catalana al municipi. Dies després i en data 29 d'abril del mateix any, el Ple corporatiu aprovava l'adhesió de la Vila al Congrés.

La reelecció de Blasi al capdavant de l'Ajuntament no va durar gaire, ja que el 26 d'agost de 1977, l'alcalde enviava una carta al governador civil demanant el seu cessament al·legant incapacitat i envelliment. José Font Altarriba, fins al moment tinent d'alcalde, va exercir el càrrec d'alcalde accidental a partir de l'1 de setembre de 1977. Tal com fa referència en Joan Pous en l'entrevista realitzada el 19 de juny del 2018, “aquest -referint-se a Font- ja era gent normal [...] Era de dretes, però no crec que fos franquista”. Això ja ens indica que probablement va ser un alcalde que va participar en l'ajuda per una futura Transició, tal com també ens recorda Pous.

Amb aquest Ajuntament va ser quan es va crear el cos de Bombers Voluntaris de Bellver. Dels pocs documents que es conserven d'aquest fet se'n pot extreure la possible data de creació que molt probablement és el 16 de gener de 1978. Amb una plantilla d'entre 25 i 30 persones es constituïa un cos encara vigent avui en dia. Aquesta iniciativa va anar prenent forma i es va demanar el material i equipament necessari per a la creació d'aquesta ajuda tan important pel poble.

Font: Arxiu Municipal de Bellver.

Primeres eleccions democràtiques

Segons Pous, la llista de Grup Local no oferia la pluralitat necessària per enriquir una democràcia, ja que, tal com exposa, “en la llista independent no hi havia cap dona, per tant, ja no era una llista de poble”. També afegeix que no era la millor

opció tractant-se de les primeres eleccions donat que, tal com afirma, “ja que és la primera vegada que es pot triar, que hi hagi diferents candidatures”. Va ser així com es conformava la candidatura *Democràcia i Renaixement*. Aquesta llista sí que oferia, si més no, la presència de dues dones en sisè i novè lloc. A diferència de Grup Local Independent, la proposta d'aquesta candidatura ja era una mica més extensa i entrava més en detall de les accions de govern.

Finalment, es presentava la *Candidatura Jove*, una opció que presentava força diferències en el programa electoral. De manera molt directa i sincera, demanaven el vot per la seva llista prometent millorar amb força de voluntat i participació. Un dels grans avenços d'aquest grup va ser la redacció del seu programa en català, a diferència de les dues candidatures anteriors. Tampoc incloïa en la llista cap dona.

A conseqüència de la no conservació de cap altra documentació ni informació de la qual ja s'ha facilitat, només queda fer un repàs de l'escrutini i repartiment de regidors.

TOTAL CENS: 1.336	
VOTANTS: 902	
NULS: 12	
BLANCS: 2	
Grup Local Independent: 453-5 regidors	
Democràcia i Renaixement: 314-3 regidors	
Candidatura Jove: 121-1 regidor	

Aquests resultats es proclamaven el dia 10 d'abril des de la Junta Electoral Provincial. En els dies següents s'havia de celebrar la sessió de constitució de l'Ajuntament amb aquesta majoria absoluta de regidors per la candidatura de Grup Local Independent que, tot i no haver pogut aconseguir el seu objectiu de la llista conjunta, van acabar convenent la majoria dels veïns del poble.

Primer ajuntament democràtic

Finalment, s'elegia a Ramon Clot per 5 vots a favor i 4 en blanc. L'alcalde electe acceptava el càrrec i prenia possessió de forma solemne responant amb una afirmació a la següent frase encara en castellà, segons s'interpreta a l'acta de constitució de l'Ajuntament: *-¿Juráis o prometéis por vuestra conciencia y honor cumplir fielmente las obligaciones del cargo de alcalde, con lealtad al Rey y guardar y hacer guardar la Constitución como norma fundamental del estado?*

El nou batlle realitzà un breu parlament on feia constar que pròximament donaria a conèixer el seu pla de govern pels pròxims 4 anys de mandat. De la mateixa manera el cap de llista per Democràcia i Renaixement, Joan Pous, explicava l'absència del seu grup a la votació i desitjava el millor pel poble i els seus ciutadans.

En l'acte de constitució de l'ajuntament, s'aprovava per unanimitat fer arribar un telegrama al president del govern espanyol -Adolfo Suárez- expressant la voluntat de l'Ajuntament per l'aprovació de l'Estatut català.

Després de la sessió de constitució de l'Ajuntament, el 27 d'abril, es tornava a reunir l'executiu per continuar treballant. Va ser en aquesta sessió extraordinària on es designà el tinent d'alcalde i on es van crear les comissions informatives de l'Ajuntament de Bellver.

En un decret d'alcaldia datat del 25 d'abril de 1979, l'alcalde, Ramon Clot, feia constar-hi la designació del regidor Jaime Montané Elias com a tinent d'alcalde i li conferia les facultats de la seva substitució. Tal com deia el decret, en la sessió del 27 d'abril s'informava el Ple municipal de la decisió presa. Un cop configurat l'Ajuntament, el Ple Municipal quedava de la següent manera:

Alcalde- Ramon Clot Isern- Grup Local Independent

Tinent d'alcalde- Jaime Montané Elias- Grup Local Independent

Regidor- Francesc Carrera Moixó- Grup Local Independent

Regidor- Antoni Vila Satorras- Grup Local Independent

Regidor- Joan Chinchilla Punzano- Grup Local Independent

Regidor- Joan Pous i Porta- Democràcia i Renaixement

Regidor- Josep Mª Pons i Visa- Democràcia i Renaixement

Regidor- Ramon Pujol Arró- Democràcia i Renaixement

Regidor- Jordi Porta Barral- Candidatura Jove

Seguidament, l'alcalde també proposava a través d'una moció, debatre en el Ple citat, la creació de Comissions Informatives amb només facultats per informar segons l'especialitat de cadascuna, i sense poder per prendre cap decisió, donant aquesta responsabilitat al Ple. En aquesta mateixa moció, el batlle ja proposava les comissions que creia oportunes. Va ser en la sessió del 27 d'abril on es va aprovar la creació d'aquestes comissions i se'n va nomenar un president i un adjunt per a cada una.

Igualment en aquest Ple, s'aprojava la designació del regidor Josep Maria Pons i Visa com a dipositari de l'Ajuntament. Un dels altres fets rellevants i importats per Bellver i la Batllia, va ser la designació de dos vocals per la Junta Veïnal de les Entitats Locals Menors de Pi i Riu de Cerdanya, en aquell moment encara incorporat al nucli de Bellver. Això va passar a la sessió del 9 de maig del 1979 i es designà a través de votació secreta, segons el llibre d'actes de l'Ajuntament, a Francisco Forné Galabert i Albert Serra Abellonet, elegits per unanimitat per Pi i Gaspar Mir Font i Miguel Pons Bertrán per Riu en una votació més ajustada. Amb aquestes designacions es donava una mica més d'autonomia a pobles ja més grans, inclosos a Bellver com eren Pi i Riu. Més tard s'havien de constituir aquestes Juntes Veïnals presidides per l'alcalde de Bellver.

Algun dels dies més rellevants del procés de la Transició política al poble va ser la sessió ordinària del 31 de maig de 1979. Entre altres punts del dia, en aquell Ple s'aproven canvis tan importants com la regulació de la nostra llengua dins de l'Administració Local, la proposició de la Comissió de Cultura pel canvi de nom dels carrers, encara amb nomenclatura franquista, la fixació dels horaris comercials que segons se cita, tant anhelaven els botiguers, i per acabar i demanat per la Comissió de Serveis, la senyalització del tràfic de la Vila de Bellver.

Referent a l'ús del català en les administracions, es pot llegir en l'acta, que s'aprova per unanimitat combinar català i castellà, citada com a llengua comuna i oficial d'Espanya, emparats pel Real Decret 1111/79 del 10 de maig. En relació amb la nova nomenclatura dels carrers de la Vila, el Ple donava 15 dies als regidors per poder estudiar la proposta de la Comissió Informativa de Cultura. De la mateixa manera i amb un gran afany democràtic també s'acordava donar a conèixer als veïns i veïnes i a les entitats culturals i recreatives la proposta, per tal que també

es poguessin manifestar. També s'aprovava la proposta de nou punts a tenir en compte pel canvi d'apartats al català, igualment de la Comissió de Cultura. Sembla que aquests nou punts van portar controvèrsia al Ple i el 6è, que demanava desgravar d'un import municipal a tots els comerciants que canviessin la signatura del seu anunci comercial al català, no s'aprovava, ja que es considerava una pressió innecessària als comerciants. Entre aquests punts hi havia l'acord de canvi de nom de Bellver de Cerdaña a Bellver de Cerdanya, amb la grafia actualitzada al català.

En aquest Ple, tal com ja s'ha citat anteriorment, es proposava la moció de la Presidència per establir uns horaris comercials prèviament acordats entre la Comissió i els comerciants. Després d'un llarg debat, queda aprovat per unanimitat l'horari ja acordat i se suggeria la creació d'una plaça de Policia Local per aplicar el seu compliment.

Per acabar, es va debatre sobre la senyalització dels carrers per ordenar el poble, i un cop esmenades les propostes de la Comissió de Serveis s'aprovaven i es retia comptes al poble perquè es manifestés sobre les normes citades. En aquesta sessió es posava de manifest la utilitat de les Comissions Informatives creades darrerament.

Nomenclatura dels carrers

Una de les mesures estrelles de la primera legislatura també va ser el canvi de nomenclàtor. Bellver tenia pendent el canvi de noms dels carrers de la Vila. Aquest tràmit, iniciat el 31 de maig de 1979 en la sessió plenària, continuava el dia 26 de juliol del mateix any amb l'aprovació ja definitiva i de manera unànime del nou nom dels carrers i places del poble després de considerar les esmenes i canvis proposats per alguns ciutadans. Després de debats i consensos, el nom de les principals vies urbanes de Bellver quedaven així:

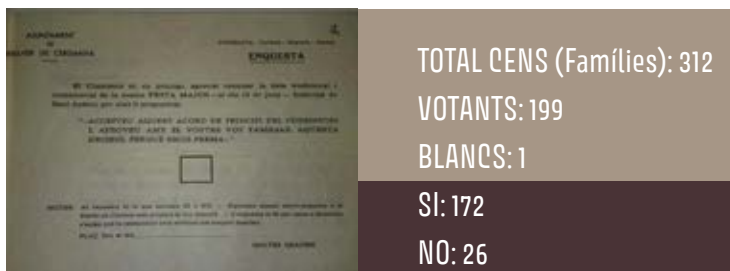
República i guerra	Franquisme	Democràcia
Plaça de la República	Plaza del Generalísimo	Plaça Major
Carrer Catalunya	Calle 18 de Julio	Carrer Catalunya
Carrer Generalitat	Calle General Sanjurjo	Pujada de Joan Alay
Carrer Martí i Julià	Calle del General Mola	Carrer de la Batllia
Carrer Llibertat	Calle San Antonio	Carrer de Sant Antoni
Plaça de Francese Macià	Plaza de Hermanos Blasi	Plaça del Portal
Carrer 6 d'octubre	Calle José Antonio Primo de Rivera	Carrer Francese Macià
Carrer de Josep Zulueta	Calle 9 de Febrero	Carrer de Sant Roc
Carrer 14 d'Abril	Avenida de la Victoria	Avinguda de la Cerdanya
Carrer de Pere Sicart	Calle de Pedro Sicart	Avinguda de Pere Sicart
Camí Ral	Camino Real	Camí Ral
Carrer d'Àngel Guimerà	Calle General Sanjurjo	Carrer del Mig

Aquesta informació ha estat extreta de l'Arxiu Local de Bellver de Cerdanya i és una part del treball realitzat pel president de la Comissió Informativa de Cultura. En el treball complet també es mostraven els noms durant períodes anteriors que s'han eliminat donat que es consideren irrelevants per aquest estudi. Amb relació als canvis en la nomenclatura, cal remarcar la forta presència de noms recuperats d'abans de la dictadura, ja que es van considerar adequats segons explica Joan Pous. També ens diu que a altres carrers hi van posar, per exemple, personatges vinculats al poble.

Canvi de la Diada de la Festa Major

Un dels altres canvis amb gran transcendència i que encara es conserva en l'actualitat és el canvi de la Diada de la Festa Major de Bellver. Aquesta, se celebrava el segon dissabte i diumenge de juny, segons consta en el llibre d'actes de l'Ajuntament. En la sessió ordinària del 27 de setembre de 1979, i a proposta del conseller Josep Mª Pons i Visa, membre de la Comissió Informativa de Cultura, s'aprova "l'inici d'un ampli debat i una enquesta pública a totes les famílies de la Vila" per tal de decidir, de manera democràtica, si la festa s'havia de retornar al tradicional 13 de juny, dia de Sant Antoni i Patró de Bellver.

L'enquesta contemplava un vot per família i s'havia de dipositar a la bústia de Correus més propera, finalitzant el termini el 28 de novembre del 1979. Igualment, s'informava el poble que l'escrutini i proclamació de resultats, es faria al Saló d'Actes de l'Ajuntament el 29 de novembre a les sis de la tarda. Una vegada acabat el tràmit i recomptats els vots, l'enquesta acabava amb els següents resultats, segons consta en l'acta d'escrutini:

TOTAL CENS (Famílies): 312
VOTANTS: 199
BLANCS: 1
SI: 172
NO: 26

El mateix 29 de novembre se celebrava una sessió ordinària a l'Ajuntament en la qual s'aprova, ja definitivament i per unanimitat, el canvi de la festa Major al 13 de juny.

La festa Major del 1980, va anar marcada pel canvi de dies de la festivitat. Aquest va ser el primer any en què la festa es va celebrar per Sant Antoni. De la mateixa manera, també podem

considerar que va ser la primera festa Major en què l'Ajuntament va poder participar, innovar i organitzar amb temps la festa del poble. L'organització d'aquesta diada va recaure sobre la Comissió Informativa de Cultura i Festes, en un acord pres en el Ple del 31 de gener del 1980.

L'Ajuntament demanava a aquesta comissió que la festa es basés en la festa tradicional i se li donés un caràcter festiu i familiar. També es demanava que es fes un ofici solemne i una ballada de sardanes. La programació per aquesta festa va ser més o menys similar a la festivitat del 1979. El programa incloïa actes religiosos, esportius, espectacles infantils i diversos balls de tarda i nit. Així mateix, es feien sardanes i d'altres actuacions. També es va confeccionar un llibret de festa on hi constaven els patrocinadors i col·laboradors d'aquell any, el programa i una petita introducció de la comissió de festes.

Fonts:

Fonts documentals i premsa

- Arxiu Local de Bellver de Cerdanya
- CLUB JOVES S. XX. Revista "Els Corbells", Bellver de Cerdanya, 1973-1974.
- ASOCIACIÓN DE PADRES DE FAMILIA Y AMIGOS DE LA ENSEÑANZA DE PUIGCERDÀ. "Revista Rufaca", Puigcerdà, 1976.

Documentació d'arxiu o fotografies referents al poble

- Arxiu Municipal de Bellver de Cerdanya
- Arxiu familiar Joan Pous i Porta
- Arxiu familiar Núria Falomí Ginesta.
- Arxiu familiar Joaquim Soler Pont.
- Arxiu familiar Isidre Ribot Casadesús.

Aquest article neix d'un treball de recerca de batxillerat tutorat per la professora Lurdes Baldomà. Des d'aquí, el meu agraïment i afecte.

GER ALS ANYS 70:

· El Roser de Ger. Lourdes Cazorla Puig.

El Roser de Ger

LOURDES CAZORLA PUIG

El primer diumenge de setembre les campanes de l'església de Santa Coloma de Ger dringaven de bon matí. El seu repic constant ens omplia d'emoció i ens impregnava la pell de festa Major. Un dia ple d'alegria ens venia a trobar. Era el Roser de Ger.

La nit abans, les mestresses de casa s'afanyaven perquè tot estigués a punt. El seu desfici era aconseguir i donar un bon àpat a la família. La vaixel·la bona reposava damunt les estovalles blanques bordades i ben planxades. Les copes i les tasses més boniques guarnien la taula que presidia la sala de la casa dels padrins. Els convidats eren els amics i familiars que venien dels pobles del voltant per tal de retrobar-se amb els parents.

A les dotze del migdia se celebrava la missa solemne; en acabat l'ofici religiós, a la plaça major, refilava la tenora que ens reclamava a ballar sardanes, que finalitzaven amb "el tres i fora, amb Visca!". Un rau-rau a la panxa ens conduïa a tota la parentela cap a casa. Ens esperava l'àpat del gran dia.

El primer plat que se servia eren els entremesos, un sortit d'embotits casolans: rodanxes de bull blanc, de pa de fetge, de llonganissa, de pernil, ous durs, tomàquets i olives *engormandien* els comensals. El pollastre rostit amb peres o prunes era tan tendre, que es desfeia a la primera queixalada. La padrina rebia els aplaudiments de tots nosaltres quan portava les dolces plates de crema amb coca. Els convidats homenatjaven el padrí quan passava el porró ple d'escumós xampany.

L'olor del cafè *Cowboy*, de contraban, inundava la sala i unes gotes d'*Anís del Mono* o de conyac *Fundador* no faltaven mai. La sobretaula, sempre animada, amb rialles, gresca i amb la fumera dels caliquenyos, s'allargava fins poc abans de començar el ball. Un cop esbandits els plats, a mitja tarda, baixàvem de dalt del poble a la plaça major amb els padrins, els pares i tota la parentela convidada. En arribar a l'altura de l'església sonaven els primers acords de *Suspiros de España*. Els pares es van avançar per no perdre's la peça.

Fileres de banderoles de paper de tots colors voleïaven amb l'airet de setembre, com estels sortien del cadafal i s'enfilaven pels florejats balcons i per les engalanades finestres que voltaven la plaça major. Efusius aplaudiments en acabar el *pasdoble*. Desbordava l'alegria.

Tiruliruliruli, tiruliruliruló. Avui és festa major.

Tothom feia goig. Les dones anaven molt mudades, estrenaven els vestits. Les faldilles estarrufades, quan ballaven el vals, voltaven i semblaven aspes d'un molí. Els homes, endiumenjats, no es quedaven enrere: amb jaqueta, camisa i corbata

Postal de Ger
(probablement dels anys 60).
Font: ACCE.

també feien patxoca. La mainada, que l'endemà el segon dia de la festa gaudiria amb les cucanyes, carreres de sacs i trencar l'olla, aquella tarda corria per la plaça jugant a «La tens». S'agafaven a la roba dels adults per tal d'esquivar aquell nen o nena que li tocava parar i els perseguia, llavors sortia esperitat algun clatellot que altre.

La mini orquestra per engrescar al públic oferien peces variades: que si un *txa, txa, txa*, que si *Les nenes maques de bon matí...* Les peces que més sonaven eren els *pasdobles*. Però en aquella festa Major del 1972, els músics havien actualitzat el seu repertori i ens regalaren al jovent *Un rayo de sol*. La plaça s'omplí de gom a gom de joves i també de grans, a molts els agradava la música dels *Diablos*. Una alegria desbordant inundava la plaça major... *Ser quien construya tu alegría y felicidad...* *Un rayo de sol*. Se sentien més als balladors que cantaven que el solista de la miniorquestra.

Per fer calerons i finançar els quatre músics, els organitzadors venien un obsequi: era un pom de flors, una figureta o un cistellat que el ballador havia d'adquirir per poder participar en «el ball de ram». El regalava a la seva dona o xicota. El del fanalet es deixava per il·luminar la nit de la festa major. El ball dels casats només el ballaven els més grans. A la mitja part, els balladors, seguint la tradició, convidaven als bars de la plaça les mullers i xicotes, per tal d'apaivagar la set i la calorada. Era el moment que se sortejava «la toia».

La tarda seguia el seu curs, els músics continuaven amb els valsos. El pare em va ensenyar a ballar-los Un, dos, tres, un, dos, tres. Mentre giravoltàvem, les dones més grans assegudes a les cadires, al voltant de la plaça, no perdien pistonada, seguien amb els peus el ritme de la música i gaudien en veure com ballaven els més joves: Quin goig de pare i filla!

—Mira el nen del mas del costat dels padrins, segur que et treu a ballar, em va dir el pare tot ballant.

—Jo no vull.

—Nena, no siguis malcarada. Un ball no s'ha de negar a ningú.

Les celles se'm van contraure. Ja pensava que me'n deslliurava del ballador, però em va venir a buscar. Net, clenxinat, vestit de festa major: amb camisa i corbata i pantalons llargs. El pare em va mirar els ulls. Vaig acceptar la convidada. La conversa va començar breu i formal.

Vaig mirar-li els negres ulls. Em va regalar un ample somriure i mentre sonaven els boleros va començar a explicar-me un acudit rere un altre. Em feia riure tant que no hi havia manera de seguir bé el pas del ball. Quan em vaig trobar amb els ulls del pare em va picar l'ullet. Els músics empalmaven un bolero amb un altre. Ell seguia xerrotejant i jo seguia ballant i rient com una ximpleta. M'havia passat la vergonya.

El darrer bolero va ser *Mira que eres linda que preciosa eres...* Com el qui no vol, els pares tot ballant es van apropar. Quan estaven a la nostra vora la mare li va preguntar per la seva padrina i el pare va aprofitar per dir-me a cau d'orella:

— Nena, que corri l'aire.

I tot seguit va començar el popurri : *La Conga del Jalisco ahí viene arreando...* Ten-

go una vaca lechera... La raspa la inventó. Uno de enero, dos de febrero, tres de marzo... Alegria, és festa major. Tiruliruliruli, tiruliruliruló. Avui és festa major. Una cançó darre-re una altra fins a arribar al «Passi-ho bé, passi-ho bé, passi-ho bé i moltes gràcies, passi-ho bé... fins a l'any que ve».

I tot el veïnat, al voltant de la plaça, amarats de suor i vermells com perdigots xerraven i festejaven la gatzara del primer dia de ball de la festa major.

LLÍVIA ALS ANYS 70:

- L'evolució de la construcció a Llívia durant els anys 60 i 70. Àuria Hernández
- Llívia, de botigues als 70. Montse Costa Bragulat.
- Mirades d'un "veranejant" de Llívia. Jaume Bragulat Bertran.

L'evolució de la construcció a Llívia durant els anys 60 i 70

ÀURIA HERNÁNDEZ

Una imatge de Llívia als anys 60. Foto: Arxiu Ajuntament de Llívia.

Llívia, un municipi singular situat a la Cerdanya, va experimentar canvis significatius en la seva arquitectura urbanística al llarg del temps. Les dècades dels 60 i els 70 van ser especialment importants en la transformació del paisatge urbà de la vila, coincidint amb un període de creixement econòmic i social.

Després de la postguerra, Espanya va viure una etapa de recuperació econòmica, especialment a partir dels anys 60, un procés de modernització que va afectar molts sectors, incloent-hi la construcció.

Llívia, tot i ser un enclavament petit i amb una ubicació peculiar envoltada per territori francès, no va quedar al marge d'aquests canvis, sobretot després de la construcció i inauguració del gran HOTEL LLÍVIA, que es va produir al mes de novembre de 1969 i que va marcar molt l'activitat turística i de construcció en el poble.

Durant aquests anys, es va generar un augment de població i un increment de la demanda d'habitatges, tant de primera residència per part de la gent que va venir a viure a Llívia, com de segona residència, sobretot d'estiuejants que venien a visitar Llívia des de Barcelona i altres indrets i buscaven un habitatge addicional a la muntanya, atrets per la bellesa natural de la Cerdanya, pel clima òptim en relació amb les malalties respiratòries i per la proximitat a les pistes d'esquí. Aquests són

els fenòmens que van influir directament en l'augment de la construcció a Llívia.

Van ser els constructors locals de l'època dels 60 els que varen iniciar construccions particulars en els horts que existien en la carretera Nacional 152. Com en Jaume Delcor, que va construir tant a Llívia com a la part Francesa, en Salvador Gossa, que va construir entre altres, les anomenades "Cases Barates" de Llívia, en Lluís Badès, que va edificar la masada de Cal España a Gorguja, en Jaume Imbern de Cal Falona que va aixecar la masada de Cal Barrier i la casa Canonge de Llívia, en Josep Tubert, que va venir de Maçanet de Cabrenys i va construir cases com la del Juan Casanova, el perruquer de Llívia, també la part més nova de Cal Carbonell de Gorguja i d'altres petites cases unifamiliars que es varen començar a aixecar per viure i per als seus negocis, ja que es van fer també habitatges amb baixos de negocis com el bar Internacional, a ca l'Alís, el bar Barcelona, etc.

Temps després, més cap a finals dels 60, els van anar succeint en Monolo Olivencia, en Sixto Delgado i en Gumersindo Tesouro, que, arribats de la part Francesa, van començar a construir a Llívia l'habitatge familiar de l'avinguda Catalunya núm. 45, on va estar situat molts anys Correos (La Cartera). Després van anar construint per separat i va ser quan Olivencia va construir els habitatges del Carrer Estavar des del 65 fins al 70 i altres promocions del carrer Puigcerdà. També en Sixto i en Gumersindo varen fer un nombre important de cases particulars i habitatges comunitaris i, més endavant, van treballar amb promotors importants que es van establir a Llívia.

Igualment, l'Antoni Cosp, que en un inici construïa a la part francesa, es va incorporar a la construcció de Llívia i va ser molt actiu en el poble, edificant una part rellevant d'edificis, tant a l'entrada de Llívia, abans de l'Hotel, com també al poble de Cereja.

I en Josep Montellà, que va començar més tard, a finals dels anys 70, però va construir també força habitatge i promocions i encara els seus fills continuen construint avui en dia i fent promocions al poble. A les obres esmentades, s'hi ha d'afegir el treball d'industrials de la fusteria com l'Emiliano de cal Roder, en Fort de Cal Xampa, després seguit per en Jaume de cal Petrol, en Isidre Laguarda... ; i en altres camps com l'electricitat, en Camilo Botella i Joan Ester, o en el de la pintura, la família de Cal Verdum.

Jo personalment vaig viure aquella època molt de primera mà, ja que el meu pare, Antonio Hernández, que venia dels sectors de la ramaderia i la fruita, a partir de l'any 64 va tenir la primera llicència fiscal i permís de transport per adherir-se al sector de la construcció, per fer treballs complementaris com subministrar materials de l'obra, àrids varis, pedra de riu, etc. La pedra

Una imatge de la construcció als anys 50.
Font: Arxiu família Tubert (Llívia).

La innovació amb mitjans mecànics.
Foto: arxiu família Hernández.

l'anava a extreure als marges del riu Segre manualment. Poc temps després, amb la primera excavadora que va tenir, ja van començar a fer-se les fonamentacions de les cases de manera mecànica i no manual, com havien fet anteriorment: "a pic i pala", deien els treballadors de l'època.

Això no obstant, van generar discòrdia els primers treballs mecànics. Segons explica el pare, els constructors eren tradicionals en les seves formes de construir i veien la màquina amb una certa desconfiança perquè feia forat de fonament ampli i s'havia d'emplenar de formigó i allò semblava que encariria molt els costos de fer fonament. Però, un cop valorat el breu temps amb què s'emprava en fer-ho mecànicament, van accedir ràpidament al canvi.

També es van poder fer cases amb garatges soterrats, pel fet que la màquina podia efectuar extraccions importants de terres i s'aprofitaven els baixos per incloure els aparcaments dels habitatges.

Així, una casa darrere l'altre es va anar construint tota la carretera nacional fins a arribar a mitjans dels anys 70 a l'altura de l'escola del poble, que estava construïda des de 1956. Els de la generació dels anys 60 anàvem veient com els horts accessibles de la carretera, on podíem anar menjant alguna poma o pera, s'anaven transformant per les noves edificacions.

També en l'època dels 50-60 es van construir a Llivia edificis públics, com el nou Ajuntament (1956) i la caserna de la Guàrdia Civil (1966).

LES NOVES CONSTRUCCIONS I PROMOCIONS DELS ANYS 70

La inauguració de l'hotel Llivia, amb la visita del ministre de *Información y Turismo* del govern espanyol, Manuel Fraga Iribarne, va ser un gran esdeveniment en el poble. Va ser a partir d'aquest esdeveniment que l'enclavament de Llivia, va tenir un interès per als barcelonins que venien a la comarca, i volien un habitatge per pujar a temporades durant l'any.

Els professionals de la construcció, majoritàriament d'origen local, es van veure acaparats per una sèrie de promotors que van arribar a Llivia amb la idea de construir habitatges de segona residència i van començar a adoptar tècniques constructives més modernes que contrastaven amb els mètodes tradicionals utilitzats fins aleshores.

Entre altres, esmentem en Joan Junoy, que va construir uns habitatges de certa envergadura a la carretera avinguda de Catalunya i les urbanitzacions que s'anaven obrint al carrer Puigcerdà; també va arribar l'Antoni Guinart, que va ser durant molts anys promotor a Llivia i Cereja; citem també Jesús Ynaraja, que va construir a Llivia i Gorguja; i també a Josep M. Torres, que va obrir la urbanització del "Condado de Llivia", a l'entrada de la vila, i la del "Condado de Llivia Parc", la primera que es va fer a Llivia de cases tipus xalet individual.

Aquelles cases tradicionals de muntanya amb llossats inclinats i petites finestres per protegir-se del fred, sovint situades a les zones perifèriques de Llivia i contribuint a l'expansió del nucli urbà, van començar a conïure amb edificacions de segona residència, habitualment més grans i amb un estil més modern, com si fossin el reflex d'un canvi d'estil de vida amb més espai per a l'oci i la comoditat.

Postal de l'hotel de Llivia, acabat d'inaugurar.

L'IMPACTE EN EL PAISATGE I L'URBANISME LOCAL

L'augment de la construcció durant aquests anys va tenir un impacte notable en el paisatge de Llivia. Si bé algunes edificacions van respectar l'arquitectura tradicional i es van integrar harmònicament amb l'entorn, altres edificis van trencar l'estètica tradicional de la zona, introduint elements més moderns i, en alguns casos, discordants amb l'entorn natural. Això va generar un debat sobre la necessitat de preservar l'arquitectura tradicional i l'equilibri amb el paisatge natural, un tema que encara avui dia es presenta en moltes zones de muntanya.

Malgrat el que es podia opinar sobre aquesta evolució, es va anar produint un desenvolupament molt notable en totes les àrees turístiques, van augmentar els hotels i els restaurants, convertint Llivia en un referent de la gastronomia a la comarca.

Amb l'auge d'activitats esportives com l'esquí, es varen anar creant escoles d'esquí i botigues amb materials per a l'equipament necessari per a aquesta pràctica esportiva; també nous establiments per als ciclistes i els "runners" a l'estiu, de tal manera que el comerç es va anar especialitzant a complementar aquells gustos exquisits dels visitants, com la "bodega de Llivia" i el primer supermercat *Auto Servicio Llivia*, al mateix temps que anaven creixent les immobiliàries per a lloguer i venda d'habitatges.

Sí que es van viure anys en què l'economia de la comarca experimentava una certa desacceleració en relació amb els ritmes socials i econòmics del país, però igual que venia una baixada o una crisi econòmica, després també venia una nova remuntada de demanda i aleshores es reactivaven fortes promocions, com van ser les del Camí d'Urtx, promogudes en gran part per Antoni Guinar i la construcció per part de Sixto i Gumersindo, aleshores constituïts com a Construccions Llivia S.L.; i altres urbanitzacions anaven obrint pas ja pels límits del poble. De la mateixa manera, es va constituir la constructora Cosp i Fills S.L., que van fer un seguit d'habitatges i edificacions en diverses urbanitzacions i van donar nom a les comunitats de propietaris Llivia 1, 2, 3... fins a Llivia 9.

Un constructor que es va incorporar a les obres de Llivia va ser un veí del poble, en Claudio Almeida, un professional molt exigent d'acabats impecables, que va deixar en les façanes de pedra la seva empremta indiscutible.

En aquells moments ja calia tenir tota una maquinària i mà d'obra preparada per cobrir aquelles necessitats i va ser quan l'empresa Hernández va anar adquirint maquinària més adaptada a les noves demandes

El creixement de Llivia a partir d'urbanitzacions com el "Condado de Llivia", a l'entrada del poble. Foto: Arxiu Ajuntament de Llivia.

El desenvolupament urbanístic dels anys 70. Fotos. Arxiu família Pous.

constructives: excavadores d'orgues, per fer explanacions de grans dimensions per les urbanitzacions, i reto giratòries més ràpides, diversos camions per al transport de tanta terra com es movia. Així mateix, els constructors van haver d'adaptar-se a les noves estructures de formigó i utilitzar grues de gran envergadura per a les noves edificacions.

A partir dels anys 80 i 90, el mateix centre del poble, on es troba el c/ Raval o carrer Central va experimentar canvis significatius que van afectar el seu

El creixement de Llívia en els anys 80.
Foto: Arxiu Família Montella.

nucli urbà i la seva estructura social. Moltes de les tradicionals cases de pagès que eren el nucli de la vida rural van ser enderrocades i reconstruïdes com a habitatges urbans.

Aquestes cases, que es trobaven en desús per part dels seus propietaris provinents de la pagesia, van ser renovades en segones residències i varen contribuir a preservar el patrimoni arquitectònic del poble i a donar-li un caire més turístic i comercial.

Va ser així com l'Hernández va començar a en-

derrocar moltes d'aquestes cases, que en el seu moment tenien nom propi: **l'Era de Cal Quel**, on ara es troba la carnisseria Pons i l'antic consultori, a **Cal Duc**; una gran casa on es troba actualment la llibreria i drogueria; **Cal Joan Maranges** on es troba la pastisseria Gil; **Cal Palau**, que era la sabateria del poble; també **Ca La Catllana** i **Cal Roger**, on hi havia la perruqueria Isabel; **Cal Blanxer**, on trobàvem la Pilarín, modista del poble; **Cal Baró**, on es troba l'oficina de La Caixa; **Cal Reta**, on hi havia hagut uns corralons d'ovelles i també carnisseria i després una peixateria que regentava una veïna de Llívia, la Rosa; **Can Carbonell**, **Ca**

Enderrocs de les masades de pagès.
Foto: Arxiu família Hernández.

Flararas i **Cal Calva**, una de les cases de pagès grans del carrer Raval, on es van construir pisos i la farmàcia actual del poble; també a la cara dreta del carrer es van fer algunes construccions noves com **Cal Jaume de la Pilar**, on es va emplaçar el restaurant l'Embut, actualment Les Trumfes.

A més d'això, es va enderrocar l'antic col·legi de nens de **Cal Frares**, convertint-lo en una zona d'apartaments de segona residència i **l'era de Ca l'Abellanet** també fou construïda amb els mateixos criteris i usos d'habitatges per a visitants de fora de Llívia.

Aquests canvis comercials i turístics van portar més residents i es va anar experimentant un canvi de-

mogràfic al poble. Moltes famílies joves van optar per establir-s'hi, atretes per la qualitat de vida i les oportunitats que donava el turisme. Això va provocar un increment en la diversitat cultural i social de la comunitat.

Els canvis van portar una major consciència sobre la importància de conservar el patrimoni cultural i natural de Llivia, que va incloure la protecció de les tradicions locals, l'impuls dels espais històrics com l'església de la Mare de Déu dels Àngels, creant un dels Festivals de Música més notables dels Pirineus, el Museu de la Farmàcia més antiga d'Europa i la torre Bernat de So.

Llívia als anys 90.

Foto: Arxiu Ajuntament de Llivia.

Amb el nou segle XXI, més canvis van anar arribant a Llivia: es van continuar construint segones residències i les masades de pagès que quedaven en el poble també es varen anar transformant en habitatges residencials, com va ser l'antiga **Manteguèria de Llivia**, que es va transformar en la la Pleta de Llivia, la **Masada de Ca l'Espanya** o la gran masada de **Cal Barrier**.

L'estat actual dels habitatges es caracteritza per una preocupant transformació del mercat immobiliari a Llivia, a la Cerdanya i també a tot el territori català. En els darrers anys, tota la comarca ha vist com la demanda de pisos i cases per ús vacacional ha crescut exponencialment, impulsada per l'atractiu turístic de la zona i les bones comunicacions per carretera. Aquest fenomen ha provocat un increment dels preus dels habitatges, deixant molts residents locals sense opcions viables per accedir a una primera *vivenda*. A conse-

Construcció d'urbanitzacions amb grans comunitats de propietaris
Foto: arxiu família Hernández.

qüència d'aquestes dinàmiques, la disponibilitat assequible ha disminuït dràsticament, creant una crisi d'habitatge que afecta greument la població local. Moltes famílies i treballadors que necessiten un lloc per viure s'han trobat un mercat que no s'ajusta a les seves possibilitats econòmiques i s'han vist obligats a abandonar el poble de Llivia i en molts i molts casos també el país, anant a viure al costat francès, on encara les condicions administratives són més flexibles per als residents locals que busquen una llar estable i assequible i han pogut trobar el seu espai, malauradament en detriment de la població que han hagut d'abandonar. Això ha generat un sentiment d'injustícia i frustració entre els habitants, que veuen com els seus pobles es transformen en destinacions turístiques, mentre les necessitats bàsiques d'habitatge per a la comunitat local queden desateses.

Un altre fenomen que va arribar amb el nou segle XXI han estat les conseqüències en les dinàmiques de treball que havíem conegut, tant a Llivia com a la resta de

Les grans urbanitzacions a partir del s. XXI.
Foto: Arxiu família Hernández.

la comarca. Tradicionalment, els promotors confiaven en els seus industrials professionals per gestionar els seus projectes, basant-se en la relació de confiança i en la qualitat dels seus treballs. Això solia comportar un procés més directe i menys burocràtic amb menys pressupostos i gestions administratives. Tanmateix, amb l'augment de la competència i la pressió per reduir costos, molts empresaris han començat a buscar l'opció més econòmica i ha portat a un enfocament en el preu més que en la qualitat o en l'experiència del professional. Els processos de contractació s'han tornat més formals i estructurals, amb la necessitat de presentar diverses ofertes i la tendència a selecció

onar la més baixa, independentment de la qualitat del treball o de l'experiència del contractista. En la contractació pública sovint hi ha una obligació de seleccionar l'oferta més baixa, la qual cosa influeix en les pràctiques dels sectors privats. Aquestes situacions han portat a una revaluació de com els professionals dels sectors es presenten i comuniquen el seu valor afegit, i en com han hagut d'adaptar-se a un mercat que prioritza el cost en detriment de la qualitat.

Això és el que ens ha tocat viure en aquests anys de transició a aquells que vam néixer a mitjans dels 60, quan la vida als habitatges era radicalment diferent de la que coneixem avui en dia. En aquella època, moltes llars no disposaven de calefaccions centrals, la qual cosa feia que els hiverns fossin especialment durs. Les famílies es reunien al voltant d'una estufa de llenya per escalfar-se i les mantes i les "bullotes" d'aigua calenta, es convertien en un element essencial per a les nits fredes. A mesura que avançava la dècada dels 70 i 80, la societat va començar a experimentar canvis significatius. La transició cap a un model de vida més còmode va coincidir amb l'aparició de noves tecnologies i materials de construcció.

La instal·lació de sistemes de calefacció central es va convertir en una prioritat i els habitatges van començar a incorporar millores en l'aïllament tèrmic. Això va permetre que les llars fossin més agradables i còmodes. En els anys 90 la sostenibilitat va començar a guanyar protagonisme en l'arquitectura i la construcció. Les energies renovables van començar a ser integrades en els nous projectes d'habitatge, i es va fer un esforç conscient per reduir l'impacte ambiental. Les noves nor-

matives també van impulsar la construcció d'edificis més eficients energèticament, amb un enfocament en la salut dels seus habitants.

Arribats al s. XXI, la transformació ha estat espectacular. Els habitatges actualment no només són més còmodes i eficients, sinó que també estan dissenyats per ser intel·ligents. La domòtica ha permès que els usuaris que pugen a les seves residències des de fora de la comarca puguin controlar a distància la calefacció, la il·luminació, la seguretat i altres sistemes, millorant així la qualitat de vida.

En l'àmbit administratiu, la regulació de la construcció ha canviat dràsticament, ara hi ha normatives més estrictes que regulen la sostenibilitat i l'eficiència energètica dels edificis, així com la qualitat de vida dels seus habitants. Les polítiques públiques han començat a promoure l'ús de materials ecològics i la rehabilitació d'edificis antics, fonamentant una visió més holística de l'urbanisme.

L'evolució de la vida en els habitatges des de l'any 60 fins als nostres dies ha estat marcada per un canvi profund en la forma de viure i les tecnologies disponibles. Els aparells electrònics eren escassos; ara la majoria de les cases disposen de tot un seguit d'electrodomèstics avançats per facilitar les feines de les llars. Els canvis en el consum, que abans eren més de tipus local i artesanal, en l'actualitat es poden considerar més globalitzats. Pel que fa als transports, hem passat de tenir pocs vehicles en el territori i d'utilitzar el transport públic, que era l'opció més viable, a tenir dos o tres vehicles per família. En definitiva, hem passat d'un model de vida austera i funcional a un altre que busca el benestar, la sostenibilitat i la integració de la tecnologia en el nostre dia a dia.

I també ha canviat la llibertat d'expressió i els drets civils, aleshores inexistents. Avui, la societat és més conscient i activa en defensa dels drets humans.

Vista general de Llívia
a l'actualitat.

Llívia, de botigues als 70

MONTSE COSTA BRAGULAT

Postal de Llivia als anys 70. Foto: ACCE.

En aquests moments en què el futur del petit comerç és incert, traspassem la frontera dels records i anem cinquanta anys enrere, per honorar les petites botigues d'aleshores.

Als voltants dels 70, quan jo era una nena nascuda en el si d'una família de botiguers, la meva mare, sempre al darrere el taulell i pendent també de la casa, ben aviat em va delegar la feina d'anar a comprar. No és estrany que les botigues formin part del meu primer aprenentatge vital.

Tinc molt present la quinzena de botigues que hi havia al poble. Un número semblant a les quals hi ha ara, però aleshores érem uns nou-cents habitants i ara en som mil cinc-cents. Eren petits establiments que es nodrien durant tot l'any, a més de la gent del poble, dels clients que venien dels pobles a tocar de la banda francesa; també dels clients de més endins de França que, de tant en tant, venien a fer el ple. A l'estiu, al poble érem uns quants més que l'hivern, però, ni de bon tros tants com ara. Hi havia poc habitatge de lloguer. Els camps del voltant encara no s'havien omplert de segones residències i el que ara és l'avinguda Catalunya, era una carretera i prou. Qui més vida donava en l'àmbit comercial era la gent que s'instal·lava en els càmpings dels pobles francesos.

Hi havia un forn. Era el mateix establiment que ara hi ha a l'inici del carrer del Forns. Llavors, l'amo era el Miquel Vigo. Llevat de l'estiu en què tenia una mica d'ajuda, s'ho feia tot sol; de nit pastava i enforjava i de dia venia. Us podeu ima-

ginar que no estava per romanços. Barres de quilo i de mig, pa de pagès, panets de Viena, bastons i coca de forner, això és el que hi havia. Triar de pressa, sense enrotllar-se, el pa a la bossa i la “torna” a la mà.

Els diumenges, era habitual anar a la pastisseria. L'establiment es trobava als baixos de Cal Julià, on ara hi ha el bar “Celestin” (la Lampègia encara no hi era!). L'Àngel a l'obrador i la Nuri darrere el taulell. De vegades un tortell, altres un braç de “gitano”, una Sara o un Sant Marc, però el sùmmum era una plata de rebosteria. Les olors i els sabors perviuen en la meva memòria i els busco, encara, quan assaboreixo un dolç.

Teníem dues carnisseries: Cal Isern i Cal Castelló. Cap de les dues ha perdurat. Venien carn i menuts, de vedella, de bou, de xai i de moltó i para de comptar. Tot es venia al detall. Les peces s'exhibien a sobre el taulell o penjades d'un ganxo de ferro. La carn de moltó i de xai era dels animals del seu ramat. La de bou i vedella provenien dels pagesos del poble: ells sí que es podrien posar la medalla de productes de proximitat. Cal Isern, ocupava uns baixos que encara podeu trobar, ara amb la persiana baixada, al mig del Raval, al costat del portal que dona accés a l'apart-hotel les Corts. Al meu entendre, una manera respectuosa que els descendents han trobat per explotar l'espai de la casa pairal. Recordo, sobretot, els dos vidres glaçats que hi havia a banda i banda de la porta d'entrada. En un hi havia un pastor vigilant un ramat i a l'altre, un vailet amb un ramat de vaques. Cal Castelló, ara també amb la persiana baixada, es trobava a la plaça, just quan comença el carrer Fontcitrana. Quan m'hi feien pujar, la meva mare sempre tornava amb la mateixa cantarella: “no corris que t'esquitxaràs”. El carrer Fontcitrana, ple de cases de pagès, sovint era un fangar ple de bassals de purins que, si no vigilaves, acabaven dibuixant sanefes marrons a les cames o els pantalons.

També hi havia hagut una peixateria, Cal Pons, als baixos de Cal Reta, que es va tancar a inicis dels setanta quan va morir la mestressa, la mare de la Rosa, la Guillermina i el Josep. Va ser molt trist, de petits no comptàvem que morís una mare. Després, qui va vendre peix a Llívia era el Barretina, un venedor ambulat que venia des de Puigcerdà, que una tarda a la setmana parava a la plaça.

A mig Raval, una mica més amunt d'on ara hi ha la perruqueria “Miralls”, hi havia la sabateria. Un aparador a cada costat de la porta, el d'homes a l'esquerra i el de dones a la dreta. A comprar sabates m'hi acompanyava la meva mare. Tota la família Palau s'hi feia, a l'hora de despatxar: en un moment, el terra s'omplia de pilons de sabates, que a tot córrer treien del darrere la botiga. La feina era triar-unes! Poques vegades eren de les que m'havia enamorat, ja que els criteris “que siguin sofertes”, “que durin”... acotaven les possibilitats i acabava amb uns sabatots que no m'agradaven i que tossudament li feia saber a la meva mare cada dia que me'ls posava.

De tant en tant, per vestir-nos, encara anàvem al sastre o a la modista, sobretot si es tractava d'una celebració. Francament, ho temia. La tia, la padrina, la mare, la modista... tothom triava menys jo! Que si la roba, que si llaç o no, que si els botons... Resultat: sovint un vestit de “menjar macarrons”, que mai em volia posar. Ara em trec el barret davant de les peces fetes a mida, qualitat dels teixits i puntades artesanals... Però aleshores, els meus ulls de nena s'enlluernaven amb la moda “prêt-à-porter”, amb els texans acampanats, amb les faldilles mini... Sortosament per a mi, les tres botigues de roba que hi havia a Llívia, cada vegada tenien una

oferta més àmplia. Al capdavant del Raval, on ara hi ha El Bistrot, un matrimoni, els Marxants d'Olot, regentaven un establiment on, a més de teles per metres, podies comprar roba per a la llar, roba interior, pijames i camises per dormir. Un gran taulell en forma de L custodiava els venedors i la mercaderia, poques coses exposades, demanaves el que volies i començava el ball de les caixes: les obrien i tancaven, col·locaven, recol·locaven, palpaven els teixits, "aquest li agradarà més a la teva mare", em deien quan jo triava amb criteri massa estètic i poc pràctic.

Després de la sabateria, n'hi havia una altra, de botiga de roba, "Cal Ararà". Venien roba més aviat per gent gran. Hi acompanyava la meva mare pels regals de reis, no solia dir res perquè un dia vaig dir que trobava molt fosc un jersei i em va quedar clar que era una mocosa que no hi entenia res i que el verd de botella i el marró tota la vida havien combinat. L'opinió i gustos de la mainada comptava poc, estàvem lluny de ser els reis de la casa, com sovint ho són en l'actualitat. Així que m'entretenia mirant uns calaixos amb els frontals de vidre que contenien botons de tota mena i fils de tots colors.

Cal Alís, davant de l'actual pastisseria Gil, va ser la botiga que més em va fer badar fins cap als setze anys. Primer, mirant les joguines que tenien exposades a la banda esquerra de la botiga, junt amb els "souvenirs" pels francesos. Després, de no "tan nena", frisava perquè em compressin alguna peça de roba. Recordo, encara que no massa clar, que també hi havia una secció de queviures. Diríem que tocaven diverses tecles. Cal Alís ha tingut relleu generacional, tot i que hi ha hagut canvi d'ubicació i d'orientació del negoci. Em refereixo a l'establiment Skibike.

Cal Alís.

Foto: arxiu Conxita Alís.

A Cal Costa, on jo vaig néixer, també en tocàvem més d'una de tecla i dic en tocàvem perquè de ben petits ja ens feien ajudar. Encara que el fort eren els queviures: conserves, licors i alcohol de tota mena, fruita i verdura i molts altres aliments al detall (la sal, el sucre, l'arròs, arengades, els llegums, les galetes, el vi, els aperitius, la colònia...), també veníem "souvenirs" pels francesos (barrets mexicans, toros i "sevillanes", objectes de ferro forjat, cabassos, columnes d'alabastre, ceràmica que amb el meu pare anàvem a buscar a la Bisbal...). Seguint també el que s'estilava aquells temps, un taulell de bat a bat presidia la botiga, darrere els prestatges amb les conserves, els licors i els productes al detall, com el vi a un extrem, i uns petits prestatges amb algunes medecines, perquè al poble no hi havia farmàcia: teníem la popular aigua del Carme, aspirines, pagats foradats pel dolor "Parches sor Virginia", Vick Vaporub"... coses per sortir del pas. En l'angle interior, una vitrina de vidre per exposar els "souvenirs", al davant un "postaler" que a l'estiu es treia a fora. Les postals eren de les poques coses que els clients agafaven directament, la resta ens les havien de demanar. Fèiem els comptes a mà i multiplicàvem de cap quan passàvem els preus de pessetes a francs. Cal Costa, actualment és un supermercat de la cadena Charter.

Cal Costa.

Foto: Arxiu família Costa.

Els meus pares van instal·lar una màquina de tabac a la paret exterior de la botiga, així que cada setmana pujava a l'estanc a comprar tabac per omplir la màquina. La Pepita, la mestressa, agafava la llista i m'omplia el cabàs. Aleshores es consumia preferentment tabac negre, el més venut, "Celts" sense filtre. Com a premi em podia comprar un còmic: el TBO, o un TIOVIVO.

Més endavant, devia ser a finals dels 70, que la Rosario i el Gabriel, van obrir una petita llibreria als baixos de Cal Serraller. També m'hi aturava per comprar la revista musical *Vibraciones* (en el mateix número es podia llegir sobre Bruce Springsteen i Lluís Llach, sobre els Stones i la Maria del Mar Bonet...). Ja no era una nena!

A l'estiu, al costat de casa, s'hi instal·lava un home amb un ruc. Venia del sud carregat de ceràmica que portava protegida amb palla dins les alforges i que carregava a l'esquena de l'animal. Quan marxava sempre em regalava una miniatura, una gerreta, un càntir... Jo el convidava a xurros. La xurreria era un dels altres atractius de l'estiu, ja que només a aquesta època de l'any menjàvem patates xips, xurros i gelats. Trigarien poc a arribar els congelats i els productes envasats, però no els arribaven ni a la sola de la sabata.

Davant els Marxants d'Olot, on ara hi ha la botiga "Calaix de sastre", hi havia "Cal Cassu". Era una botiga amb un perfil molt semblant a Cal Costa; a comprar no hi anava, però de tant en tant els portava una urna de fusta amb dues tampes que s'obrien. Contenia una "Sagrada Família". Les cases que ho sol·licitaven la tenien uns dies i després la portaven a la casa següent. A nosaltres ens tocava passar-la a la família Burges-Cassu, i cada vegada que els la portava, marxava amb un caramel o un xiclet a la mà. El trobava més bo que els de casa!

A comprar la carn de porc, anava a "Cal Tor", una mica més amunt que Cal Alís. Mataven els porcs al pati que donava al raval. Si sentia els xiscles, me'n tornava cap a casa. Tot era boníssim, la "*soucisse*" espectacular. Fregida fins que quedava torrada

a sobre d'un bon tou de puré de patates amanit amb la mantega de la fàbrica de formatges és un dels meus plats mítics de la infància. La Irene, la mestressa, parlava de pressa i, mentre tallava el llom, sempre em preguntava per la meva mare que, com ella, era una dona lligada al taulell. Aleshores no s'estilava la teràpia grupal, ara potser constituïrien la lliga de les dones enganxades a un taulell.

Cal Badó, situat als baixos de l'edifici on es desplega el Raval, ara tancat; i Cal Rolland, a la plaça, encara obert, eren dos establiments del mateix tarannà que Cal Tor. El seu fort era la carn de porc i productes que ells mateixos elaboraven (bulls, botifarres, pa de fetge, llonganissa...), també venien pollastres i altres aus. Com a complement tenien un ventall de queviures bàsics. Bé, no sé si podem considerar bàsic el Ricard, l'anisat predilecte dels francesos que tothom venia.

L'Internacional, també conegut com a Cal Viladecans, era un establiment bàsicament projectat de cara a la clientela france-

Internacional.
Establiment després de
la reforma. Finals dels 70.
Font: Joaquim Viladecans.

sa. Hi entrava sovint per anar a buscar el meu amic Jaume. De seguida es respirava una voluntat estètica molt forta. Llavors trobar munts i calaixos de sastre era força habitual, per això sobtava l'harmonia que es respirava quan traspassaves la porta. Els *souvenirs* darrere d'una vitrina de vidre impol·luta ocupaven un angle de la botiga de planta força quadrada. A l'altre angle, com sempre un gran taulell. Darrere d'ell a la paret frontal llaunes selectes i licors; tot perfectament arreglerat. A l'altra paret, també darrere el taulell, una altra vitrina amb peces més delicades. Recordo especialment braçalets i collarets d'esmalt o de vitralls. Amb el temps acabaria sent una botiga de mobles i decoració. Actualment l'espai l'ocupa la seu del banc BBVA.

Encara que en aquells temps no en dèiem així, al poble hi tenia les meves "influencers". Una d'elles, la Rosa Maria Tor va obrir una petita botiga de robes i complements, Laura's. On ara hi ha la pizzeria Bambola. Em va fer feliç, llàstima que no perdurés.

Hi va haver altres botigues efímeres: una petita rellotgeria, al costat de Cal Maia, quan va tancar i van posar-hi mobles fets a mà. Prop de la pastisseria es va obrir una botiga que, a més de queviures, tenien eines i petites màquines agrícoles. També recordo la botiga que hi havia al costat de la Fonda Mercè, al cap de munt del carrer Estavar. La va obrir la Matilda Gosa als anys 60, encara que la recordo quan posteriorment, la portava la Maria Gil. Pensada, sobretot, perquè s'hi aturesin els francesos que venien a peu. Hi anàvem a mirar l'aparador ple de joguines i a comprar lllaminadures.

La botiga Consciència, un comerç "vintage" obert fa pocs anys, ha respectat i cal agrair-ho, l'aspecte extern d'allò que havia estat una botiga d'objectes de regal: "Novedades" més coneguda com a Cala Marxanda. Una porta de fusta amb un vidre fins a mitjana altura, al mig de dos aparadors, que tampoc arribaven a terra, era una de les estructures arquitectòniques més habituals dels comerços anteriors als 80.

Antiga botiga "Novedades"
o "Cala Marxanda".
Foto: Montse Costa.

Us he parlat de quan els botiguers vivien darrere els establiments sempre pendents del timbre de la porta de la botiga, fins i tot a l'hora de dinar, de quan el lliure servei no existia i imperava el taulell, de quan els aparadors eren petits i es tancaven amb tampes, de quan només hi havia quatre dies festius a l'any...

Aquest perfil de botiga tenia els dies comptats. Els temps canviaven i amb ells el perfil de la clientela. Cada vegada hi havia més llogaters de temporada, més propietaris de segona residència, menys pagesos, la manteguera, l'única indústria, va tancar el 1979. La població fixa, treballava majoritàriament en el sector serveis o a la construcció.

Calia adaptar-se a la nova situació, i moltes botigues van fer obres d'adaptació. Esgarrapant espai de la rerebotiga i escurçant els taulells, van ampliar la superfície, tot creant espais d'autoservei imitant els supermercats que ja començaven a treure el nas. Els aparadors es van fer més amples i van allargar-se fins arran de terra, calia exhibir la mercaderia i l'interior, fins aleshores tan preservat. N'hi va haver que es van especialitzar. Altres van tancar perquè no hi va haver relleu generacional o perquè ja no eren viables.

Avui, la majoria d'aquests comerços ja no hi són, però la seva empremta sobrevola per sobre dels "Carrefours".

Mirades d'un “verenejant” de Llivia

JAUME BRAGULAT BERTRAN

(fotos de l'autor,
llevat de les fotos 7 i 14)

Els meus records lliviencs estan plens d'imatges i vivències dels anys que vaig passar els estius a Llivia, des dels tres (1958) fins als vint-i-tres (1978) em van deixar una empremta molt profunda i una estimació molt especial al poble. Hi vaig continuar passant els estius amb la família i, actualment, ja jubilat, continuo gaudint de Llivia i de la comarca passant-hi llargues temporades tot rememorant la infantesa i la joventut. Amb aquest article intentaré explicar i transmetre els meus records estiuencs; els meus orígens, el poble, la cultura del pagès, què fèiem als estius... tot utilitzant algunes paraules que s'han perdut o estan en desús.

Els meus orígens són cerdans, el meu pare, nascut a Santa Llocaia, de ben petit es va traslladar a *Llivi* (nom com l'anomenaven els seus habitants). La meva mare era de Prats. He tingut família a All, Olopte, Aja, Bajanda, Santa Llocaia, Concella-bre, tots pagesos. Vaig passar els estius a casa dels oncles; arribava passat Sant Joan, un cop acabada l'escola i m'hi quedava fins a finals de setembre, depenent de l'edat o de les vacances laborals. També hi havia estat alguns anys per Setmana Santa. Quan s'apropava el final de curs, ja estava pendent de quants dies faltaven per anar a Cerdanya (observeu que no hi he posat l'article, ja que els cerdans desplaçats per feina, bàsicament a Barcelona, sempre l'anomenaven així). “Tens ganes d'anar a Cerdanya?”, em deïem els pares. En aquells anys per entrar a Llivia calia anar a la duana per demanar un permís i justificar la visita.

El poble, any rere any, anava canviant: descobríem nous carrers asfaltats i, lògicament, tenia unes característiques molt diferents de l'actual. Tot ho vivíem amb silenci, no hi havia sorolls! Algun tractor, alguna moto, pocs cotxes. La bicicleta i la *mobylette* eren el mitjà de transport més habitual.

Les nits, molt fosques, ja que l'enllumenat consistia en unes bombetes de poca potència que, quan deixaven de funcionar, el carrer podia quedar a les fosques durant dies. A la llunyania identificàvem els pobles propers pel nombre de llums que es veien. Els carrers sense asfaltar sempre bruts de fems pels ramats de vaques i ovelles que cada dia passaven al matí quan *engegaven* (treure els animals de la cort) cap al prat a pasturar i al vespre quan *embarraven* (tancar els animals a les corts). Si coincidíem que cada tarda feia un ruixat, com molt habitualment passava a l'estiu, l'estat dels carrers era un fangueig (**foto 1**), s'hi podia circular en totes direccions.

Foto 1: Carrer Dorres,
actualment carrer de les Bulloses.

La Plaça Major, totalment verge, algun cotxe i cap bar! I les olors...! No he tornat a sentir les olors característiques dels pobles de pagès, les cuines de les cases, les corts, les vaques, els fems, l'ambient del poble tenia unes olors, podríem dir fresques, naturals i sense pol·lució.

Foto 2 (Eixida de Cal Manyago)
i foto 3 (Màquina de dallar).

Hi havia poques botigues i no se'n podien obrir de noves perquè una llei de la dictadura franquista no ho permetia. Llivia era un territori estratègic i no es volia que prosperés econòmicament, no existien els supermercats i tots els comerços eren familiars. Dos cops per setmana, a la plaça, venia el Barretina, un comerciant de Puigcerdà que els dimecres i dissabtes portava peix, fruites i verdures. També anava a altres pobles de Cerdanya. Per avisar els veïns, el pregoner amb la seva trompeta, passava pels diferents carrers avisant que ja havia arribat el Barretina i es podia anar a comprar. Tothom sortia al carrer per escoltar el que deia, també podia informar d'altres qüestions de caràcter municipal, reunions agrícoles, etc. "Por orden del Sr. Alcalde..."

Curiosament, a Llivia, que tenia la farmàcia més antiga d'Europa, no hi havia farmàcia per comprar medicaments, calia anar a la Vila (nom amb què s'identificava Puigcerdà): no hi va ser fins a l'any 1980.

Amb la transició i posterior democràcia es va produir l'inici de la recuperació econòmica del poble i el gran desordre en la construcció d'habitatges per a segones residències.

Hi havia la fàbrica de formatges i mantega fets amb la llet de les vaques de Llivia, en deien la "Manteguèria" que donava feina a veïns i veïnes del poble. A la lleteria que els meus pares tenien a Barcelona veníem el formatge "Guillermina" fet a Llivia; periòdicament el Sr. Boladeras, amo de la manteguèria, passava per la botiga per si calia fer una comanda. Amb els anys, els hereus del Sr. Boladeras no van voler invertir i modernitzar les instal·lacions per fer gran el negoci, aquest va anar a menys i va deixar de funcionar l'any 1978. Molta gent va perdre la feina, però els pagesos van poder abastir de llet a la cooperativa Cadí de la Seu d'Urgell.

Els que vam viure a pagès vam tenir la sort de conèixer la **cultura del pagès**: eines, maquinària, feines, converses i paraules, malauradament ja desaparegudes. Habitualment jo anava a ajudar –o a fer nosa– a Cal Manyago (**foto 2**) i a Cal Rita Porta, on vivien els germans del meu pare. Quan arribava a Llivia a finals de juny, era el moment del dall de l'herba amb la màquina de dallar tirada per bous (**foto 3**). Calia esperar que l'herba s'assequés i quan estava seca s'havia de girar manualment amb la forca (**foto 4**) o amb la màquina de girar herba. Després es feien les

Foto 4: Forques.

Foto 5: màquina de raspallar.

Foto 6: Carreta de pals.

Foto 7: Carretoina amb dos bous al raval de Llívia.
Foto: Autor desconegut

arrues (amuntegar l'herba en línia) amb una màquina de raspallar tirada per un cavall (**foto 5**) i a continuació es carregava l'herba ja seca a la carreta de pals tirada per bous (**foto 6**) i es portava a la casa per deixar l'herba al paller, per donar-la al bestiar durant l'hivern. De mica en mica, els bous (**foto 7**) van ser substituïts pels tractors.

Foto 8: Màquina de segar.

Foto 9 Màquina de ventar.

Això va ser un canvi radical en la vida del pagès: amb noves màquines adaptades als tractors, la feina es feia molt més ràpida i descansada.

Després, per Sant Jaume, venia el període de recollir l'*espriu* (nom amb què s'anomenava el blat) i quan el blat, l'ordi o el *segle* (nom que se li donava el sègol) ja començaven a assecar-se, se segava amb la màquina de segar (**foto 8**). La màquina feia les garbes amb les espigues del blat lligades i, a continuació, amb unes deu garbes, es feien a mà els cavallons i finalment es carregaven les garbes a la carreta, una per una i es portaven a l'era per fer la garbera. Durant la primera quinzena d'agost, quan el blat ja estava totalment sec, s'iniciava el període de batre amb unes màquines enormes transportades per tractors i amb uns tractoristes que feien meravelles per circular pels carrers estrets i per entrar a les eres amb accessoris força complicats. Aquest període de batre, era com una festa a la casa de pagès: molts mossos que venien amb la màquina, grans àpats, aquella *llangonissa*, aquell pa de fetge que no n'he trobat d'igual, tots mirant la qualitat del blat i comptant quants sacs en sortien... Si sortia brut amb pellofes, calia ventar-lo per eliminar-les amb la màquina de ventar (**foto 9**).

Cal destacar que, en moments de molta feina, bàsicament a l'estiu, els pagesos s'ajudaven entre ells. En general, hi havia molt bona sintonia. Quan acabava l'estiu, es feia el redall, segona collita de l'herba i la collita de les *trumfes* (nom amb què s'anomenaven les pata-

tes) i per Sant Miquel, el retorn del bestiar que tornava de la muntanya (les Bullo-ses) i que els pagesos l'havien menat a primers de juny quan la neu ja s'havia fos.

Fotos 10 (Primera construcció a la carretera) i 11 (Següents construccions).

Érem uns quants amics, i tot i que ens vàiem a Barcelona, esperàvem l'estiu per trobar-nos a Llívia. Tots hi teníem arrels, fills de *llepatupins* (nom amb què es coneixia als lliviencs, la llegenda diu que era un poble molt soper i sempre anaven amb el tupí a la mà). Els joves del poble ja ens esperaven any rere any, en total ens podíem ajuntar una vintena. Durant els anys setanta no hi havia gaires *verenejants* (nom que s'anomenava als que hi passàvem els estius), ja que Cerdanya encara no era una destinació turística, tot i que s'iniciava la construcció de noves edificacions (fotos 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 i 17).

Fotos 12 (Carrer dels Forns), 13 (Carrer de Cereja) i 14 (Carretera davant les escoles). Foto: Autor desconegut.

Coneixíem algunes famílies franceses que cada any passaven l'estiu a Llívia. Curiosament, una d'elles venia d'un poble prop de París, i amb ells cada any era un retrobament. En aquelles edats teníem les hormones alterades i quan arribaven les noies franceses, les hormones feien un gran "soufflé"!

Què fèiem els estius?

Als matins, cada un feia la seva vida, uns donant classes particulars, altres fent deures i jo, quan no anava a fer de pagès, anava a l'església a tocar l'harmònim.

Teníem diferents punts de trobada, el principal, Cal Subiela, allà jugàvem a ping-pong, a cartes, al truc, a la botifarra, al canari (que estava prohibit). També fèiem balls, festes, berenars i, un cop l'any, la Sra. Subiela preparava una xocolatada amb tot el jovent, organitzant diverses activitats, amb actuacions de teatre, màgia, cant... I els meus amics i amigues, que tenien moolta paciència, aguantaven cada any el meu recital d'acordió.

Un altre punt de trobada a les tardes era el bar del Marxant. Tenia les taules de marbre i ens agradava posar-hi els braços per refrescar-nos. Allà fèiem el cafè, jugàvem al dòmino, a les dames, als escacs i la fèiem petar amb el fill de l'amo que també era de la colla. A les nits, hi havia les partides dels adults, la botifarra i el dòmino, principalment. I qui no hi faltava mai era la parella de la guàrdia civil que abans de fer la ronda de vigilància feia la ronda del "carajillo".

Foto 15: Vista de l'hotel des d'Angostrina.

Després de sopar, ens reuníem al bar del "Centru", on hi havia algun futbolí i també hi passàvem estones jugant a cartes. Allí hi havia un petit teatret on els diumenges es feia ball amb un tocadiscs (en deien gramola), teatre, cinema i també, per la festa major, s'hi feia el concert i el ball. Amb els anys la sala es va anar deteriorant i es va deixar d'utilitzar; el jovent ja anava a Puigcerdà.

Els diumenges al matí anàvem rigorosament a missa, tots mudats. A casa hi havia dinar de festa: canalons o macarrons, pollastre o conill i tortell o coca. Algunes tardes anàvem a Puigcerdà amb el cotxe de línia (el cotxe del Paco) al cinema "Avenida", al Club 32 o a la Gatzara a ballar i prendre algun combinat, actualment tots desapareguts. Calia vigilar l'horari de tornada del vespre amb el cotxe de línia per no quedar penjats.

Tots teníem bicicleta i fèiem moltes sortides pels voltants del poble i atès que no hi havia gaire trànsit per les carreteres, ens arribàvem als pobles més propers. Cereja, Gorguja, Sallagosa, Onzès i Estavar eren els més habituals. Lògicament, també anàvem al camp de futbol i la pista de bàsquet (bé, més que pista era un des-campat) que hi havia darrere l'església, actualment convertit en pàrquing.

Abans he comentat que no hi havia sorolls, el que ara se'n diu contaminació

acústica, tot era silenci. A vegades, a la nit, pujàvem a mig castell –alguns començàvem a fumar d’amagat– també hi anàvem a veure els focs de la festa del “Lago” i del Campanar i amb el soroll que fèiem nosaltres, començava a bordar algun gos i al final s’encomanaven i bordaven tots, era com un concert de gossos (ep, no els del grup de rock!).

De més grans fèiem alguna excursió al Carlit. Sortíem a les dues de la nit, descansàvem en una cabana esperant que es fes de dia per passar el torrent “Mesclat d’Aigües”, fèiem foc, dormíem una estona i arribàvem a les Bulloses per esmorzar i pujàvem cap al Carlit i un cop fet el cim tornàvem cap a Llívia. Tothom ens deia que estàvem bojós i probablement ho estàvem, però ens en sortíem força bé. També havíem anat a Núria pel coll de Finestrelles i sovint al caos de Targassona i Bell-lloc.

Foto 16: Vista de Llívia des del carrer Puigcerdà.

Érem joves, bones persones i sense malícia, però també fèiem trapelleries...

Anàvem sovint a Estavar a comprar pega dolça a una petita botiga i la mestressa quan ens veia entrar ja tremolava, total perquè un dia en marxar hi vàrem tirar “*polvos*” d’esternudar. Per cert, parlant dels “*polvos*” d’esternudar, un any per Setmana Santa, el mossèn va organitzar una conferència al teatre del “*Centru*” i en mig de l’acte en vam tirar; fins i tot n’havíem posat entre les pàgines del llibre que consul-

tava el conferenciant. El resultat va ser escandalós, tos, esternuts, ennuegament... brutal! El capellà pensant que l'estufa era la causa de tot, la va apagar i aleshores a part de tot l'escàndol, ens fotíem de fred.

Un cop vàrem emborratxar una gallina, fent-li beure una ampolla de conyac amb un embut: no la vam veure mai més. Amb les escopetes de balins fèiem punteria a les bombetes que donaven llum al poble o a les sargantanes; també caçàvem pardals. Un cop la mare d'un amic va tenir la paciència de plomar i cuinar-los; vam fer un sopar de pardals estofats. Els arbres fruiters dels horts i els avellaners també eren uns dels nostres objectius. Un cop, el pagès ens va descobrir i vam haver de fugir corrents, vam trobar la parella de la guàrdia civil i els vam explicar que havíem agafat raïm d'un hort. Un d'ells, que ens coneixia, ja que el seu fill també era de la colla, ens va dir "*marchad rápido, ya le diré al payés que no os hemos visto*".

Perquè tingueu una idea de l'opinió que tenia la gent del poble de nosaltres, un any uns gamberros van arrencar les plaques amb els noms de les marques de cotxe (*Renault, Seat, Citroën...*) dels vehicles que estaven aparcats al Raval. Els afectats, lògicament cabrejats, es pensaven que havíem estat nosaltres, fins i tot alguns van anar al "*cuartelillo*" a declarar davant del "*sargento Vallejo*". Finalment, es va saber que ho havien fet uns joves, parents d'una de les famílies més riques de Llivia, que vivien als afores del poble i que no eren del nostre grup. Ves si és gros!

Espero que amb aquestes quatre pinzellades, els lectors s'hagin fet una idea de la vida d'un "*verenejant*" de Llivia dels anys setanta. En aquest article hi són presents els cinc sentits: oïda, vista, olfacte, gust i tacte, i jo hi afegiria la nostàlgia. D'aleshores ençà n'han passat més de cinquanta. Tot el bo i el dolent ha prescrit i per sempre més només en queda la memòria i els records.

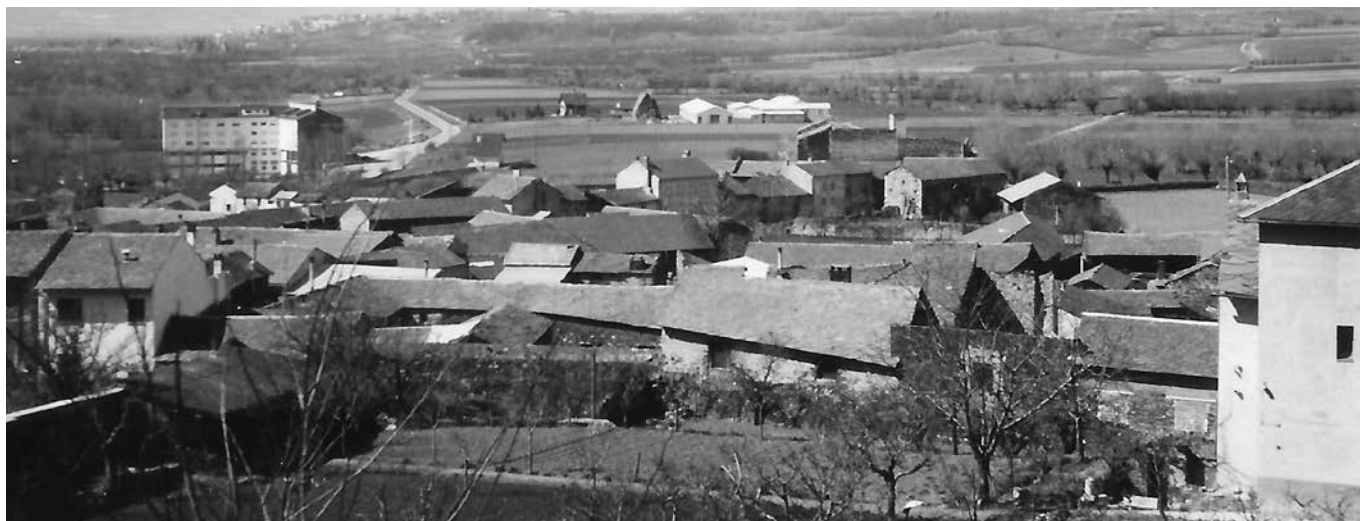

Foto 17: Vista de Llivia des de la pujada del castell. Cal Barrier al fons.

MONTELLÀ ALS ANYS 70:

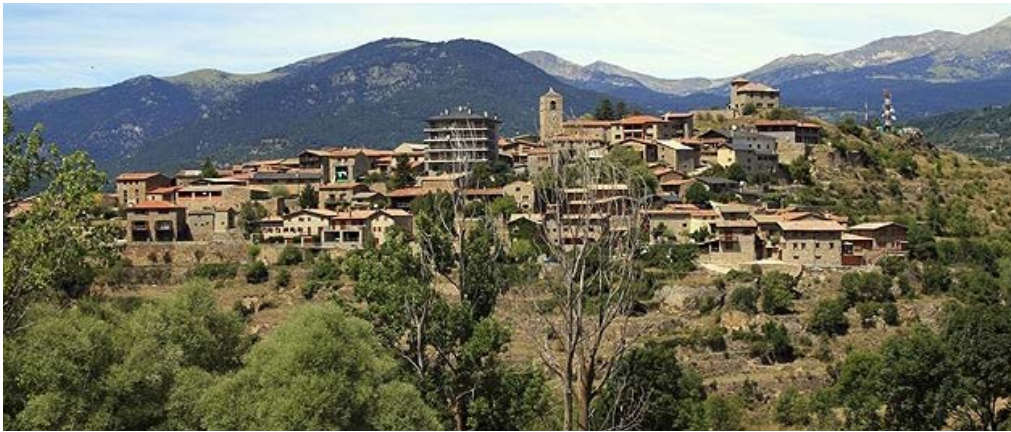
· EL SOMNI D'UNA NIT D'ESTIU. Viatge retrospectiu al Montellà del 1970. Albert Martí Roig.

EL SOMNI D'UNA NIT D'ESTIU

Viatge retrospectiu al Montellà del 1970

ALBERT MARTÍ I ROIG

*President del Grup
d'Amics de Montellà

Montellà.
Foto: Tot Catalunya.

Avui he tingut un dia complicat, estic molt cansat i me'n vaig a dormir quan les campanes de sant Serni toquen les dotze. Pocs minuts després d'aclucar els ulls, el subconscient em trasllada al poble de Montellà de Cadí, davant la bústia de correus encastrada a la paret de pedra de cal Paulí, al carrer Major, que havia estat l'escola els anys 1960, abans que es construís la del Tossal. A la part superior, en una llisa capa de ciment i calç, gravada amb lletres majúscules, s'hi llegeix clarament la inscripció: "1933 Correos de Montellà". L'arribada del carter en aquell mateix instant quasi em desvetlla en obrir la petita porta de fusta per recollir l'única carta que hi ha a dins i, després de tancar amb clau, enfila carrer amunt en direcció a la plaça del Llac. Soc a qualsevol dia de l'estiu del 1970. Amb només setze anys, m'adono que aquest poblet cerdà ha estat, és i continuarà essent per a mi un referent de la meua existència...

A Montellà, hi vaig anar per primera vegada aquell llunyà 3 de juny de 1954, amb només tres mesos, embolcallat i en els braços de la mare que, després de dur-me a la visita del metge a Barcelona, va emprendre l'aventura d'agafar el tren a l'estació del Nord en direcció a Puigcerdà i, en arribar-hi unes hores després, muntar a l'auto de línia de l'Alsina Graells fins a Martinet, on el Peret ens duria en el taxi fins a Montellà, posant fi a l'aventura del viatge. Aleshores, la meua família passava els estius a una petita estança de ca l'Eudald, casa gran on hi havia el cafè, la fonda i l'espai conegut per tothom com el *Salon*, on quasi sempre es feien les activitats lúdiques.

Ja immers en el somni, emprenc carrer avall fins a Cal Raulé on l'amic Pere roman davant la porta de la cort per engegar les vaques que, minuts més tard, ja emprenen el camí cap al prat, contornejant-se rítmicament al so que fan les peülles ferrades quan trepitgen el terra, aixecant un nuvolet de pols. El prat de la Fou, als baixos del poble, és un dels indrets que més em captiva, perquè la vegetació és densa i humida pel torrent del mateix nom que hi transcorre molt a prop.

A la dècada del 1970 hi havia prop d'una trentena de pagesos a Montellà i gairebé tots disposaven a les quadres d'abeuradors mecànics i munyidora automàtica,

Bústia de correus.
Foto: Thaïs Mill (2024).

la qual cosa facilitava molt la feina de munyir que anys enrere els padrins havien de fer a mà, matí i vespre, la feina més esclava que els pagesos de les cases més humils –amb menys caps de bestiar a càrrec seu– es veien obligats encara a fer manualment.

Montellà, amb els seus prats verds i el clima favorable, era un lloc idoni per a la cria de bestiar boví, especialment de vaques lleteres. Les famílies de pagès solien tenir petites explotacions i la producció de llet era destinada a la venda externa.

Era comú veure les vaques pasturant lliurement pels prats durant el dia creant amb el so de les esquelles una simfonia de puntets negres, bruns i blancs, en els quals jo fixava la mirada des del balcó de casa. Algunes famílies complementaven l'activitat de producció de llet amb la cria d'altres animals o amb l'agricultura, però el bestiar boví era una de les principals fonts de subsistència. Les cases amb més terres de conreu i bestiar havien de llogar un mosso si volien arribar a fer tota la feina del dia a dia. Aquests joves, que majoritàriament procedien de Galícia i Andalusia, eren contractats per ajudar en les tasques agrícoles i ramaderes; els uns s'hi estaven tot l'any i d'altres només a la primavera i a l'estiu.

La llet la recollien els pagesos en bidons metàl·lics de 25 litres que duïen gravat el nom de la casa i el número de pot a la tapa i un jeep amb remolc els transportava diàriament fins a Martinet, on eren recollits pels camions de les dues cooperatives que aleshores hi havia a la Seu d'Urgell: la Cadí i la MG, que tractaven la llet per elaborar-ne els seus productes, principalment, formatge i mantega.

De tornada de guardar, fem parada a la Font de la Placeta on el bestiar apropa el morro a l'aigua dels coms per, amb sorolloses xarrupades, apaivagar la seva set. Estacat de nou el bestiar a les dues corts, i amb un extra de farina de blat de moro repartida amb pots a la menjadora de cada animal, anem a veure com baten a cal Pardal, perquè passant hi hem vist arribar la colla de batedors amb la màquina.

La màquina de batre era un element imponent, amb el seu soroll ensordidor i l'aspecte d'artefacte mecànic de ferro i fusta espantava a més d'un. A més, l'aspecte rude i un punt amenaçador dels homes que hi treballaven contribuïa a fer-la encara més temible. La barreja de respecte i por també venia, potser, de la percepció

que aquells homes empolsegats i amb tapaboques dominaven una màquina tan poderosa i, d'alguna manera, eren els guardians d'un procés gairebé màgic que transformava el blat en gra. Quan jo tenia set o vuit anys, trobant-me un dia badant com batien a cal Rosta, enfilat damunt d'un femer ressec de sobre –però tendre per dintre– em vaig enfonsar quedant ple de fems fins al melic i feines vaig tenir per arribar a casa perquè la mare em netegés de cap a peus, després de renyar-me convenientment per la meva curiositat portada als extrems.

La màquina de batre a la Coromina (1960).
Foto: Autor desconegut.

Un canvi important en el tarannà del poble es produí quan el camió-cisterna de la llet de la Cooperativa Cadí va fer el darrer viatge a la tardor del 1998 per recollir la llet de les vaques de cal Manó, l'últim pagès que va tancar la seva estabulació posant fi a la història de la vaca de llet a Montellà. Aquest fet marcava sens dubte un abans i un després del que havia estat el poble durant molts anys. D'aleshores a ençà, la cabana de bestiar boví per a carn era l'única existent al poble, quedant la producció de llet reservada a les explotacions agràries més mecanitzades i potents de pagesos de Prullans, Bellver, Saga, Bolvir i Ger, entre altres pobles.

El primer tractor va arribar a Montellà l'any 1961, adquirit de segona mà per cal Manó. A partir del 1963 el degoteig de nous tractors fou constant: el Deutz de cal Rosta, que va permetre al seu propietari baixar a Martinet els pots de la llet que abans havia de baixar amb euga i carro; el Superebro 52 de cal Pardal, el Fiat 441 R de cal Calçot, el primer amb doble tracció al poble; el Deutz de cal Bessó i l'Hannomag Barreiros de cal Xico, entre d'altres. Les primeres eines que varen acompanyar el tractor foren l'arada i el remolc. El pinte de dallar a vegades ja venia amb el vehicle. Més tard vindrien el remolc d'escampar fems i les embaladores.

Durant els anys setanta, la pagesia a Montellà va viure una evolució important marcada per diversos factors econòmics, socials i tecnològics. Com a la resta de la Cerdanya, Montellà va passar d'un model agrícola tradicional, basat en la subsistència i el treball manual, a una modernització parcial de les seves eines i maquinària tot i mantenir en gran part les tradicions agrícoles que seguien els padrins.

En aquella època, Montellà reflectia un estil de vida més arrelat a la natura i les famílies es dedicaven a cultivar els seus propis horts i mataven porc a casa. Això els proporcionava aliments frescos i fomentava un sentiment de comunitat i autosuficiència important.

El sotragueig de les politges que activa el tractor i el núvol de pols i boll que aixeca i escampa la màquina de batre difumina lentament les imatges del meu somni quan el so vibrant de la campana que toca la una em trasllada al "passacalles" de festa Major que –amb la melodia del "buena cerveza..." interpretat per la cobla dels Bofills de Torelló–

es fa pels carrers de Montellà, passant per les cases dels estiuejants i de les autoritats, on mentre alguns ballen el pas doble, el fadrí major i altres membres de la comissió passen la bacina als veïns de les cases recollint donatius per ajudar a finançar la festa.

El cicle festiu del poble seguia les tradicions pròpies de les zones rurals de la Cerdanya, marcades per l'any litúrgic, els costums agrícoles i ramaders i les festes comunitàries. La festa Major, en particular, era aleshores un moment espe-

Sortida de l'ofici de la Festa Major a Sant Genís.
Foto: Autor desconegut.

cial que unia a la comunitat, on se celebrava l'ofici religiós cantat en honor de Sant Genís i alhora es gaudia de la música, el concert, i els balls de tarda i saraus a més d'altres activitats lúdiques i esportives, com el partit de futbol entre solters i casats. La festa Major constituïa una oportunitat per a la diversió, reforçava els llaços socials entre els veïns i mantenia les arrels culturals. Amb els anys, el format de la festa més antiga i tradicional va anar canviant per donar pas a la

participació de les noves generacions que aportaven idees fresques i nous formats per celebrar-la. Això ajudava a mantenir viu l'interès per les tradicions, alhora que s'adaptaven als temps moderns. Aquests canvis econòmics, socials i culturals van influir en l'evolució de la festa Major, que durant aquells anys va continuar sent un moment fonamental en la vida del poble.

La gent segueix la comitiva pels carrers amb energia contagiosa. Rius de veus, rialles i crits d'alegria es barregen amb la música que ressona en l'aire de la nit quan el campanar toca les dues i el sopor del meu somni d'estiu continua inaturable, entre boirines...

Malgrat la rutina diària que implicava la vida a pagès, el dia de Nadal es convertia en una ocasió especial. Les obligacions amb el bestiar eren sempre presents, però aquest dia es feia un esforç per preparar un dinar que reunís la família per celebrar la festivitats. L'escudella i carn d'olla, un plat tradicional i reconfortant, era el protagonista de la taula, acompanyat d'un pollastre de corral, un tiró o un conill que aportaven un sabor més autèntic i casolà. I de postres, galetes i torrons, el toc final que feia que el dinar fos fora del normal, junt amb el cafè, una copa d'anís o licor estomacal i una fària aquell que volia fumar. Era un moment per gaudir, compartir i recordar la importància de la família i les tradicions. Les converses a la vora del foc compartint cada any records i anècdotes eren moments que quedaven gravats al cor i difícilment s'esborraven.

La nit sembla que volí, em passen les imatges d'altres

Serenata davant de cal Mariner(1958).
Foto: Sebastià Martí.

El Felip amb una llebre a la eixida de cal Mariner (1950).
Foto: S. Martí.

temps viscuts, de records i d'enyorances, quan de lluny m'arriben les campanades de les tres, que em transporten a la meva infància a Montellà. Em veig jugant amb els meus amics fent túnels i carreteres en el munt de sorra que van deixar els paletes a la plaça de l'Església quan vam fer les obres dels Pisos, i que s'ha mantingut al llarg dels anys, ben bé fins entrats els vuitanta. Els meus amics de pagès em parlen de la rostita... de l'aplec de Santes Creus de Bastanist, de revetlles estiuenques, de castanyes i panellots i del record dels parents que ja no es troben amb nosaltres...

Seguint el cicle festiu, tot i que el carnestoltes no tenia la mateixa dimensió que a les grans ciutats, a Montellà s'organitzava una petita festa popular. Per dijous gras era típic menjar coques de llardons, botifarra d'ou i truites fetes amb ingredients de casa. Els infants i joves del poble, en un dia festiu a l'escola, passaven per les cases i masies a demanar la rostita i replegaven viandes, bàsicament, ous, botifarra, bulls, pa de fetge, cansalada i galetes que avui farien de la jornada un tribut al colesterol, malaltia de la qual aleshores no se'n parlava gaire i, per tant, no ens feia sentir tan infeliços. Els jorns del carnaval marcaven l'esdevenir del poble uns quants dies fins que arribava la Quaresma, que precedia la Setmana Santa. Durant aquells dies sants es mantenien les tradicions religioses: processons, misses especials i actes de devoció. També era època de fer neteja a les masies i preparar-se per a la primavera.

I el primer dissabte de maig era habitual anar a l'aplec de Santes Creus de Bastanist, esdeveniment que combinava religió, dinar a l'aire lliure, ball amb un músic i rifa d'un xai. Poc o molt, tots els pagesos de la contrada solien acudir a aquesta trobada festiva que es fa cada any al peu de la serralada del Cadí per venerar la Mare de Déu de Bastanist, en la qual tenien molta fe i hi dipositaven les seves esperances les persones de la contrada que havien patit trencadures o tenien mal als ossos.

La nit de Sant Joan se celebrava amb fogueres als afores del poble. Era una festa plena de simbolisme, amb la crema de fusta i materials vells per donar la benvinguda a l'estiu, els joves solien saltar les fogueres i cantar cançons tradicionals. També es menjaven coques i es tiraven petards. *Doneu-me un tros de fusta per cremar o la prendré d'on pugui com a hir...*", cantava Joan Manuel Serrat l'any 1968 amb una melodia i lletra que posava nostàlgics a moltes persones.

Entrada la tardor, la castanyada era una festa esperada. Es torraven castanyes a les brases i s'acompanyaven amb panellots, moniatos i moscatell o vi ranci. La celebració tenia un caire íntim i familiar, tot i que també es podien fer trobades al *Salon* de ca l'Eudald si la gent s'animava a anar-hi si no feia massa fred.

També per la Diada dels Fidels Difunts, les famílies anaven al cementiri de Sant Genís per netejar i engalanar les tombes amb flors, perquè es tractava d'una festivitat de respecte als difunts de cada casa. Una de les imatges que em va quedar de la infància al poble fou la de la llum de les llànties d'oli parpellejant davant dels nínxols tota la nit si una ventada no les apagava abans.

El cicle festiu de Montellà en els anys que ens ocupen, era un reflex de les seves arrels rurals i religioses, combinat amb l'alegria de les trobades comunitàries. Aquestes festes no només marcaven les diferents èpoques de l'any, sinó que també reforçaven els vincles socials i ajudaven a preservar les tradicions locals en un moment de notables canvis econòmics i culturals.

Les campanades de les quatre em fan regirar en el llit, on continuo trobant-m'hi d'allò més bé, sumit en el somni que ara em porta a recordar els antics comedians i els mar-

xants que van de poble en poble; els primers, per posar una nota de color i fantasia a la monotonia de la feina rutinària i, els segons, per fer una mica més fàcil la vida a pagès, apropant-los determinats productes evitant que s'hagin de desplaçar per adquirir-los en mercats o botigues de la Seu o Puigcerdà.

Els antics comedians, generalment gitanos, viatjaven en vells carromats de fusta pintats de colors cridaners i anaven de poble en poble per oferir espectacles de doma d'animals, d'equilibrisme, jocs de mans, música i dansa. Aquests artistes eren coneguts per portar entreteniment a les comunitats, sovint representant obres que reflectien la vida quotidiana, les tradicions locals o temes universals. Era una manera de connectar amb la gent, fer-los riure i, de vegades, fer-los reflexionar sobre la seva pròpia existència. Demanaven una petita quantitat per sostenir-se ells pròpiament i l'espectacle que representaven. Tot i que el fort dels espectacles ambulants fou uns quants anys abans, a la dècada del 1970 es produí la reminiscència de visites de comedians residuals que, gairebé de forma testimonial, semblava que volien posar punt final i acomiadar una activitat de lleure i entreteniment que va proliferar durant les dècades dels anys 1950 i 1960.

També era comú aquells anys que marxants o comerciants ambulants recorreguessin els pobles oferint roba de vestir i roba de casa. Aquest tipus de comerç era una forma important d'abastir les persones grans del poble amb més dificultats

per desplaçar-se. Habitualment, venien marxants de roba i, de forma més esporàdica, d'aixovar de casa, olles, cassoles, coberteries de taula i estris de cuina. També algun cop vingué algun marxant de fruita. La visita dels marxants anava sempre precedida del pregó d'avís que aleshores feia la Mercè de cal Tulla a diversos punts del poble amb un punyent toc de trompeta previ. En jubilar-se la Mercè Sansa, va desaparèixer la

Un marxant de pots i cassoles (1961).
Foto: Xavier Martí.

figura de la pregonera que havia mantingut la comunitat informada dels bans municipals, de vacunacions de gossos, de l'arribada de marxants de roba, de peix, de fruita o de qualsevol altra enderga. Amb l'absència de pregoner oficial al poble, era la mainada qui, a canvi de dues o tres pessetes o un grapat de gambetes salades, anunciava per les cases de Montellà l'arribada d'un marxant o del peixater.

Per la seva proximitat a la frontera andorrana, a molts pobles de la Cerdanya i l'Alt Urgell es va fer contraban traslladant productes, com aliments, begudes alcohòliques o tabac per evitar els impostos que s'aplicaven a un costat o altre de la frontera. Montellà no en fou l'excepció.

La nit transcorre plàcida, igual que els meus somnis de record, avui, d'una vida estretament lligada al poble que tant estimo... I amb les campanades que assenyalen dos quarts de cinc el meu subconscient em mena als camps del Munt, carregats de bolets aquella tardor...

A Montellà, el comerç amb els bolets va ser una activitat important que va involucrar moltes famílies del poble. Els bolets no només tenien una funció alimentària, sinó també econòmica, ja que es venien tant a dins com a fora del poble. Aquest comerç va ser una de les moltes activitats complementàries a l'economia de subsistència que caracteritzava el poble en aquella època, i va deixar una empremta en les dinàmiques comercials i socials de Montellà. Alguns veïns del poble, com van fer el forner Felip Subirà o la Maria de la Botiga, alguns anys que la temporada era abundosa, recollien els rovellons i pinetells que els hi duïen els pagesos i, una vegada triats, nets i degudament encaixats, els venien a majoristes que acudien al poble a comprar-los. En aquest negoci, si l'anyada era bona, qui més qui menys feia negoci amb els fongs, ja que els restaurants també en compraven i igualment algun estiuejant que no volia cansar-se caminant pel bosc.

Quan anaves a collir rovellons, aleshores ho fèiem a peu, era habitual parar el camió de la fusta per pujar fins al pla de la Mata, on hi havia les barraques dels "arrieros" i les mules que treballaven al bosc tallant pins. Si el camió anava sense càrrega de pins, pujaves sense més ni més a la caixa, però si anava carregat, aleshores ens posàvem a sota dels pins que anaven recolzats des de dalt de la cabina fins al final del camió. Aquesta era una aventura meravellosa i si, a més a més, trobaves rovellons, et pots imaginar!

Colla de vaillets estiuejants (1961).
Foto: Sebastià Martí.

Ja són tres quarts cinc del matí, així ho anuncia la veu del campanar, on ens trobem amb els meus amics de l'estiu explicant històries d'amors primerencs, i de fantasmes inventats i de morts reals per espantar una mica a les nenes que són amb nosaltres..

Els anys 70 van marcar un període de creixement del turisme a Montellà, amb l'arribada de molts estiuejants que buscaven gaudir de la natura i la tranquil·litat de la muntanya. Aquesta colonització estiuenca va influir en l'economia, l'urbanisme i les relacions socials del poble, contribuint al seu desenvolupament, però també introduint certs canvis en les dinàmiques locals. Montellà, com moltes altres poblacions de la Cerdanya, va veure com la presència de turistes i estiuejants es convertia en una part important de la seva vida anual. Aquesta colonització va començar a ser més notòria a mitjan segle XX, quan el turisme va començar a créixer, tot i que els anys 70 van ser una etapa clau en què Montellà va veure un augment de la seva població durant la temporada d'estiu. Els estiuejants que arribaven a Montellà eren principalment famílies de classe mitjana i alta, especialment provinents de grans ciutats com Barcelona, d'altres poblacions de Catalunya així com d'altres regions del país. Els estiuejants solien llogar cases de pagès, masies i petits habitatges, i alguns fins i tot compraven terrenys per construir les seves pròpies segones re-

sidències. Aquest fenomen es va intensificar en aquesta dècada, quan el desig de gaudir de la natura i de l'aire pur de la muntanya es va popularitzar com a part de la cultura de lleure de l'època.

A mesura que la població temporal del poble creixia, també ho feia la demanda de serveis locals. Això va afavorir el comerç local, amb l'augment de la demanda de productes de consum com aliments, begudes i productes de primera necessitat. Moltes famílies de Montellà van començar a complementar els seus ingressos amb lloguer d'habitatges i altres serveis per a estiuejants. Amb l'arribada dels estiuejants, Montellà va començar a experimentar una transformació urbanística, encara que, a diferència d'altres zones de la Cerdanya, no va ser tan gran com en altres poblacions com Puigcerdà, Alp i Bellver. Tanmateix, es van començar a construir més segones residències, cases de lloguer i apartaments en zones properes al poble. Això va canviar parcialment l'aspecte del paisatge, tot i que Montellà va mantenir el seu caràcter rural i tranquil uns quants anys més. Aquesta expansió es va centrar especialment en els llocs més accessibles o als voltants del poble, i va generar una creixent demanda de serveis d'aigua, electricitat i altres infraestructures bàsiques, que van començar a ser més presents als anys 70.

Tot i que hi havia una relació d'amistat entre molts estiuejants i els veïns locals, també existia una certa distància entre els dos grups. Els estiuejants eren sovint considerats per alguns veïns com a forasters, que passaven només part de l'any al poble i no formaven part del dia a dia de la vida local. Això, en alguns casos, podia generar certes tensions. Tot i això, també es van establir amistats i vincles que perduraven més enllà de les estades d'estiu. Alguns estiuejants fins i tot van acabar casant-se amb joves del poble i en alguns casos, convertint Montellà en el seu lloc de residència permanent a mesura que el temps va passar.

Els estiuejants van ser també agents de canvi en l'àmbit cultural i social, ja que van introduir noves formes de l'oci i temps lliure, tot i que en una escala relativament petita, comparada amb altres zones de més turisme massificat. En general, l'arribada d'estiuejants va tenir un impacte beneficiós per a Montellà, ja que va contribuir a l'economia local. No obstant això, també va generar un cert canvi en l'ús de l'espai públic, en la manera de viure i en les relacions socials, perquè molts estiuejants, tot i ser benvinguts, no compartien el mateix mode de vida que els residents permanents.

Sonen les campanades que em duen a les cinc i estic a punt d'entrar a Ca la Matilde a comprar sidral de llimona i pega-dolça.

L'any 1970 hi havia a Montellà tres petites botigues; ca la Maria o cal Carnisser, un petit supermercat de quinze metres quadrats en què –de fora el carrer estant i mirant entre el reguitzell de postals que penjaven al vidre de la porta– ja t'adonaves que hi havia una mica de tot, des de queviures fins a xiruques, productes de neteja i d'higiene personal, passant per formatge manxego, teules de xocolata, conserves, llegums... i, a la vitrina frigorífica carn de xai, conill, gallines i a vegades un indiots. Les botifarres, fuets i bulls penjaven d'una barra horitzontal a sobre del taulell on també hi havia un cistell de filferro ple d'ous de les seves ponedores periques. També hi havia una cambra frigorífica on reposaven els xais esquarterats que matava el Cisquet a l'era de ca la Matilde, on hi havia una cort de vaques. Al fons, enfront de la porta d'entrada, hi havia un expositor metàl·lic vertical amb fruites i verdures a primer terme i sovint amb caixes d'arengades o sardines salades. I darrere, una

altra prestatgeria fins al sostre amb productes de neteja, paper higiènic *Elefante*, botes, espardenyets, fils, botons, gafets i goma plana i rodona que la Maria mesurava amb el metro de fusta que tenia encastat al taulell de la dreta. Si alguna cosa demanaves i no la tenien en aquell moment, te la duia la Maria l'endemà. Aquesta botiga fou l'última que va tancar, als voltants de l'any 2014, quan la portava la Maria Antònia, filla de la Maria Capdevila, que durant un grapat d'anys va menar el bar que duia el seu nom de pila i que es trobava una mica més amunt de la botiga.

També al carrer Major, una mica més avall, hi havia la botiga de cal Taio, regentada per la Montserrat i l'Estevet, en la qual també es podia trobar una mica de tot com es podia constatar mirant la lleixa de la finestra que, a tall d'aparador, mostrava una petita selecció dels productes que venien: detergents, fregalls, cafè soluble, pinces d'estendre la roba, llaunes de conserva i botelleria diversa. En una cantonada, darrere la porta d'entrada, hi havia una *fresquera* on penjaven el xai mort el dia abans i aviram divers... Una botella d'Aromes de Montserrat i una altra de conyac Fundador van passar immutables a l'aparador una bona colla d'hiverns i d'estius fins que la botiga va tancar les portes al públic poc abans de la riuada del 1982.

La tercera botiga es trobava al carrer del Nord, a cal Guilla, on hi havia l'estanc, la *bodega* i un ruc. Entrant a mà esquerra, hi havia cinc botes amb moscatell, vi blanc, vi negre, vermut i vi ranci. La botiga es comunicava directament amb l'estable del ruc i els brams de l'animal, juntament amb l'olor dels fems, afegien un toc únic a l'atmosfera de l'estança. Quan obries el portal de l'era, sonava una campaneta situada a la llinda de la porta. L'Antonieta, que era coixa de naixement, en sentir el so de la campaneta, baixava per l'escala que donava a la botiga, molt a poc a poc i d'esquena, amb la qual cosa tenies ocasió abans que arribés a baix, de fer un xarrup de vermut o de moscatell sense que ella se n'adonés. També en un petit recinte rectangular de poc més d'un metre quadrat hi tenia a la banda dreta el tabac, picadura, llibretes de paper de fumar, celtes, ideals, peninsulars, alguna faria i caliquenyos. A la banda esquerra hi tenia llibretes, llapis, gomes d'esborrar, potets de goma aràbiga, paper quadriculat, paper de barba, sobres i segells de correus. La botiga de l'Antonieta fou la primera a abaixar la persiana a mitjan 70. El seu marit ja havia mort i ella es trobava impedida per continuar fent-hi acte de presència diàriament. Va acabar els seus dies a la residència de la Seu d'Urgell, on va morir pocs anys després.

Les campanades de dos quarts de sis sonen amatents anunciant el nou dia que esclata radiant. I soc al forn parlant amb el Felip, cosa que faig sovint perquè som veïns propers i amb quatre passes ja soc a l'obrador per amarar-me de l'olor del pa cuit i admirar la seva traça feinejant amb la farina. I sempre m'explica quantitat d'experiències i anècdotes, però amb tot el que ell sap, segur que moltes no hi haurà temps que surtin a les converses. M'hauria agradat poder-te preguntar moltes més coses, Felip, però iniciaries el llarg viatge massa aviat...

El forn va ser uns dels quatre establiments que va romandre obert amb la resta de botigues uns quants anys. Es trobava a la plaça del Llac i el regentaven el Felip i la Rossita. La primera fornada la va fer l'any 1951, pocs mesos abans de casar-se. Les seves especialitats: pa en general (barres de quilo i de mig), rodons de 2 o 3 quilos, coca de forner, coques amb fruites o cabell d'àngel, coca de recapte, coca de llardons, mones de Pasqua amb ous durs, pa de pessic, panets de Viena (amb llet condensada). Tot elaborat amb bona farina i cuit amb llenya. Els últims anys,

a l'estiu, enforjava amb més freqüència, ja que subministrava pa al forn d'en Jordi de Martinet i a la casa de colònies de Bastanist. La Rossita sempre el va ajudar en la seva feina i s'encarregava bàsicament de la venda del pa. Jo la recordo sempre amb una llibreta que tenia sota el taulell on duia el control dels pans que venia a les cases del poble i que aquestes pagaven de cop una vegada al mes. Aleshores els pagesos sembraven blat i feien moldre el gra, la qual cosa els permetia aportar la farina i el forner hi posava la feina. Per això tenien establert aquest sistema de control i venda amb els pagesos del poble. L'última fornada la van fer el 31 de desembre de 1989.

Tres tocs de la campana petita. Ja són tres quarts de sis del matí quan l'escola de Montellà i els seus mestres em venen molt vius al record...

L'escola de Montellà durant aquells anys era un espai molt especial, on els nens i nenes tenien l'oportunitat d'aprendre en un entorn proper i familiar. Les petites escoles rurals solien tenir classes reduïdes, cosa que permetia una atenció més personalitzada i una connexió més estreta entre mestres i alumnes. L'escola, històricament, havia estat en diferents punts del poble, cal Mariner, cal Paulí, cal Bessó (la de les nenes)... fins a arribar al seu lloc definitiu al Tossal. Hi van treballar mestres com el Joan Mill, més conegut com *Camot*, el Mestre Vell, Josep Maria Gratacós, la Pilar Yagüe, la Trinitat Mateos i la Núria Burgada, entre d'altres. En aquest sentit, cal fer esment especial de la Rosa Campà, que va ser mestra única primer i posteriorment directora de l'escola Ridolaina de Montellà durant més de 15 anys (1984-1999). Va ser una de les impulsores de les ZER, les Zones d'Escoles Rurals, i va aconseguir que el poble s'involucrés molt en les activitats de l'escola. Ella va posar la llavor del planter de mestres que com a professionals de l'educació, s'encarreguen avui d'ensenyar i guiar els alumnes en el seu aprenentatge, transmetre'ls els seus coneixements i ajudant a desenvolupar habilitats socials i emocionals als nens i nenes que hi van a formar-se.

Sis campanades ressonen a les parets del campanar de sant Serni quan em ve a la memòria la imatge del dia que hi vaig pujar per fer el toc de morts, quan va morir el primer dels germans de cal Teula, el Joan.

L'enterrament a peu fins al cementiri de Sant Genís era una cerimònia carregada de solemnitat i comunitat. El recorregut començava a l'església o a la casa del difunt, on es reunien familiars, amics i veïns, tots vestits de negre, amb la cara seriosa i els ulls abaixats. El silenci només era interromput pel murmuri de les pregàries, el cruiximent de les soles de les espadenyes al camí de terra i, de tant en tant, el plor contingut d'algú que no podia amagar el dolor.

El taüt, sovint de fusta fosca i senzill, era portat a espatlles pels homes del poble, que s'anaven alternant durant el trajecte. Els nens, sempre al final de la comitiva, miraven aquell moment amb una barreja de curiositat i respecte, entenent a poc a poc el cicle de la vida i la mort. Les dones duïen rosaris entre les mans o algun ram petit de flors silvestres, que després es dipositaven a la tomba. El camí cap al cementiri de Sant Genís passava per senders tranquils, vorejats de camps i arbres, amb la muntanya al fons, com a testimoni mut. Quan la comitiva arribava al petit cementiri, amb les seves làpides senzilles i envoltat d'un mur de pedra, el capellà esperava per fer l'últim comiat. La cerimònia es tancava amb el so de la terra caient damunt el taüt, un moment que quedava gravat al cor de tothom. Aquestes processons no eren només un acte de dol, sinó també una mostra de lligam entre

la gent del poble, que compartia tant les alegries com les pèrdues, mantenint viva una tradició d'acompanyament col·lectiu que transcendia el temps.

Toquen les set i, tot i ser el son més lleuger, reconec perfectament al pastor Gregori, estant-se a la barraca de la Collada de l'Home Mort tenint cura del bestiar escampat per la muntanya de Montellà...

Als anys 1970, els pastors de Montellà continuaven fent una feina essencialment vinculada a la transhumància i a la ramaderia d'autosubsistència, que formava part de l'economia local. La professió de pastor estava molt arrelada a la vida rural de la Cerdanya, on hi havia grans ramats, i Montellà no en va ser l'excepció. Els pastors a Montellà eren responsables de mantenir i vetllar pel bestiar, de forma especial ovelles i cabres, animals que eren criats principalment per obtenir llet, carn i llana.

El ramat a la Vall de Baix (1963).
Foto: autor desconegut.

Al Gregori un cop a la setmana li pujaven aliments amb una euga carregada de pa, llet, vi, botifarres i llonganisses de la matança, sucre, sal... una mica de tot que ajudava a fer passar la gana i el dia. A Montellà hi hagué ramats d'ovelles fins ben entrats els anys 1980. Un altre pastor, el Miguelín, andalús arrelat a Catalunya de ben jove, va estar bastants anys a la barraca de la Collada tenint cura del bestiar que estava a la muntanya comunal des del maig fins al setembre. Al contrari del Gregori, al qual li arribava l'euga setmanalment carregada de viandes, el Miguelín quan necessitava comprar queviures o socialitzar amb els veïns fent una cervesa al bar, s'arribava fins a Montellà, com si res, amb el seu Seat 600. Cal dir que aleshores la pista estava més malmesa que ara i molts conductors no s'atrevien a circular-hi pels clots i pedres que hi havia en bona part. Ja de tornada a la Collada el Miguelín aparcava el 600 prop de la barraca com si es tractés d'un campista. Aquells ja eren uns temps diferents. Ningú va tenir notícia de cap contratemps viscut pel pastor motoritzat durant els anys que va estar treballant a la muntanya de Montellà.

Les imatges del meu somni comencen a difuminar-se lentament mentre la meua consciència retorna a la realitat. Els records es barregen entre les gammes de verds, blaus i

grocs, com si una pintura impressionista es desfés sota la llum del matí. Els contorns es fan més borrosos, les figures es fonen en taques de color que es van esvaint, deixant només una sensació, un ressò d'aquella realitat onírica que, ara, sembla llunyana i inabastable. Amb cada respir, torno a sentir el pes del meu cos sobre el llit, les textures conegudes, els sons familiars de l'habitació que m'envolta...

Les campanades de les vuit ressonen pel poble quan, caminant a poc a poc, baixo pel carrer Major fins a arribar davant l'antiga bústia on ha començat el meu somni d'aquesta nit d'estiu. Estic tot sol i avui tampoc passarà el carter perquè la porta de la bústia està esbotzada i fa molts anys que no s'empassa cap carta. Això no obstant, sembla que algú la utilitza de cendrer perquè a l'interior hi ha un paquet de tabac rebregat, unes quantes burilles apagades i restes d'embolcall d'un xiclet. Tampoc tinc setze anys com en el somni sinó que he arribat ja a la setantena. Intento llegir la inscripció que hi ha gravada al ciment damunt de la bústia, però és gairebé impossible, perquè amb els anys s'han esborrat més de la meitat de les lletres i l'any.

I ara em trobo al Montellà real –el del 2024–, molt diferent del que he gaudit aquesta nit mentre somiava. A Montellà ja no hi queda cap de les tres botigues ni tampoc el forn del Felip... També ha desaparegut el bar i tampoc hi ha cap pastor ni ramats d'ovelles ni aquella munió de bidons de llet que cada dia col·lapsaven el carrer quan els passaven a recollir al matí. La trompeta de la pregonera també emmudí per sempre com ho feren també els comedians i titellaires que avui ja no arriben a Montellà ni a enlloc per distreure els veïns de pobles petits amb les seves cançons i equilibristes. També la màquina de batre va deixar de ressonar fa molts anys i els pocs cereals que avui es cultiven són segats i batuts directament al camp amb màquines recol·lectores de gran tonatge. I les vaques per a carn són les úniques que pasturen avui als prats i la imatge de la vaca lletera s'ha esborrat de la faç de Montellà. I quan apareixen els primers rovellons, la muntanya s'omple a vessar de boletaires que puguen al bosc per pentinar-lo de dalt a baix a la recerca dels preuats fongs que avui surten més avall, en camps i prats abandonats als quals ha guanyat terreny el bosc de pins. I la urbanització de cases ha anat pujant progressivament. I els horts avui ja no els cultiva ningú llevat d'algun idealista i la matança del porc que totes les cases feien abans a l'hivern, s'ha deixat de fer i són només un parell de cases que segueixen la tradició. Aquestes i moltes altres realitats d'avui han fet una fosa en negre a les nostàlgiques imatges de temps passats per presentar avui un paradigma molt diferent... però aquestes realitats no han pogut esborrar els records més íntims que em queden a la memòria i que guardaré amb mi fins que el cap m'ho permeti.

El somni es dilueix en la rutina del dia que comença, però l'harmonia dels colors, la simfonia de les olors, el cant del vent, la vibració de les gotes de pluja en el vidre i la poesia sonora que reciten les rodes de la carreta arrossegada pel parell, romandran amb mi com vestigis subtils del Montellà de la meva adolescència que vaig tenir la immensa sort de viure.

El Gregori, pastor de cap a peus (1966).
Foto: J. Romero.

L'ALTA Cerdanya als anys 70:

- La poesia del rossellonès Jordi-Pere Cerdà. Albert Manent.
- El Cantó de Sallagosa als anys 70. Jean-Louis Blanchon.

La poesia del rossellonès Jordi-Pere Cerdà

ALBERT MANENT*

(1930-2014)

La tradició poètica rossellonesa ha estat presidida al nostre segle -i en gran part “dominada”- per Josep Sebastià Pons, el poeta per antonomàsia d’aquella contrada, avui incorporada a França. És una tradició serena i melangiosa alhora, afermada en el cant d’un Rosselló tel·lúric. I l’ombra de J.-S. Pons pesa encara en aquell rodal de la Catalunya transpirinenca. Però els “signes dels temps” són uns altres; vull dir que, almenys, n’hi ha de nous que s’afegeixen als que són perennes. I en aquest moment sembla que la figura de Jordi-Pere Cerdà encarna, entre els escriptors catalans dins l’Estat Francès, alguns d’aquests signes i de les inquietuds estètiques més a la page.

Aquest escriptor cerdà-rossellonès, tot i haver ja publicat dos llibres de poemes, dues peces teatrals i un volum de narracions folklòriques¹ era encara poc conegut a Barcelona i altres centres de cultura de les terres catalanes. L’edició de la seva *Obra poètica* (Barcelona, Editorial Barcino, 1966) ha desvetllat un interès i ha afermat entre nosaltres la personalitat tan singular d’aquest escriptor. Llegint aquestes poesies completes s’endevinen unes actituds més perfilades d’un recull a l’altre, que desemboquen en un realisme, ben *sui generis*, amanit amb un simbolisme difícil i unes metàfores i unes imatges que responen a una mena de surrealisme implícit. Sí; en l’obra de Jordi-Pere Cerdà conviuen –sovint dins un mateix poema- dues línies: la de la interpretació i conquesta de la natura, i la que s’empara del clam perquè vol passar “pel camí ral de la llibertat de l’home” i que s’expressa barrejada amb una forest de símbols, que van de l’alta imatgeria lorquiana a la poesia civil d’Aragón i Éluard. Cerdà vacil·la o es veu sotmès, doncs, a una doble “pressió”: d’una banda cal interpretar, tot encarnant-s’hi, la natura que com a home ha de dominar, però que és alhora dominadora i enigmàtica; això respon més aviat a una lluita individual, a un procés del poeta “sol amb ell sol”; de l’altra, cal ésser militant en un combat col·lectiu per tal de deseixir l’home d’una dominació que exerceix damunt d’ell, no pas la natura, sinó el mateix home. I el poeta es deleix per ésser torsimany d’aquest combat col·lectiu que es resol almenys, en un crit poètic. Aquestes

Jordi-Pere Cerdà.

1. *La guatlla i la garba* (1951) i *Tota llengua fa foc* (1955), en poesia; *Angeleta* (1952), i *La sed de la terra* (1956), en teatre; i *Contalles de Cerdanya* (1961), en folklore.

dues tendències són en l'obra de Cerdà connatural, s'hi mouen harmònicament, i el poeta "hi conviu" perquè *creu* en totes dues.

El primer llibre *La guatlla i la garba* (que ha variat poc en relació amb l'edició primitiva), i altres reculls com *Cerdanyeses* i *La pell de Narcís*, arrenca d'aquest lligam amb la Terra. La saba terral el vivifica com vivificava a Segarra encara que l'expressió sigui tan diferent; Cerdà no traspua el sensualisme sagarrià, tot i que en alguna comparança s'hi assembla: "un pedaç de cel blau/més olorós que el pa...". Aquesta natura, el misteri de la qual no s'aclareix mai del tot, és omnipresent i pren adesiara una representació gairebé humana, és una natura antropomòrfica; "té la sang a flor de galta/un marge en l'obac eixut". Cerdà s'ha fet dins d'aquest món camperol i, sense adonar-se'n, n'és un apologeta (Cf. El poema sobre l'aigua força que per a ell és el centre i el resum del món, pàg. 89). El reialme del camperol és el del poeta, encara que sigui pobre i tradicionalment tempestejat. En "En rei de Vedrinyans" proclama aquesta reialesa i aquesta dignitat pagesa. Cerdà per això viu

La casa de Jordi-Pere Cerdà a Sallagosa.
Foto: J.P.

sempre amb intensitat els trasbalsos de les estacions, la gamma cromàtica de les hores del dia, les varietats dels oficis del camp, immolats a "l'altar feixuc del treball". La crida d'aquesta terra de la qual extreuen "els nodriments terrestres" no serà sempre escoltada. Però Cerdà, fins sent els batecs de la vida mineral, que l'atreu malgrat el silenci estàtic superficial que els amaga. Però per a Cerdà la vida de la natura té arestes, contrastos violents i malfats feridors, més que no pas placideses impressionistes o exaltacions post-romàntiques. Per això és revolta més d'un cop contra la tradicional visió idíl·lica de la natura. I personalment no li agrada gaire de donar culte a la tendresa; potser perquè no s'adiu en principi amb el seu tarannà extern, amb la seva fesomia angulosa, granítica que reflecteix la força de la terra i la lluita per arrencar-ne els fruits. Diríeu que Jordi-Pere Cerdà – l'home i l'obra- recorden aquell "arcàngel mal pastat", amb què Carner batejà l'escultor Llimona, aquell "nuós i poderós .../ qui apar un gran galifardeu/ de les Rússies, pagès i revolucionari, /i avença tot cercant algú que se li encari, /aquest home olorós de la fanga i el blat...". La reacció contra

l'estampa folklòrica no vol dir, però Cerdà no canti els ramats ("brúixola on ve a marcar-se/la paciència del temps") o no evoqui les herbes i els arbres que coneix de memòria, però la imatge dels quals no serà, en general, plàcida i ensonyada. D'aquí que el *métier* de Cerdà en manipular els temes tradicionals pugui xocar algú; pot evocar, paral·lelament la fàbrica i el graner, el rou puríssim de les serres i "la rosada bituminosa dels carrers". Això respon al doble vessant que he volgut descobrir en l'actitud del poeta.

Quan Cerdà vol fer d'interpret d'una col·lectivitat – la seva o tot el món, segons com - descobreix "el respirar dels pobles" i li pesa més que mai la pròpia "càrrega d'home". I evoca la Comuna del Setanta, el Vietnam, l'Iran, i llavors alça una veu crispada, admonitòria. O bé al·ludeix la seva participació a la resistència contra els

nazis o recorda de lluny una guerra civil que va veure també de prop, i que per raons de passaport no va ésser la seva. El poema dedicat a Machado, el que parla dels Rosenberg o el que duu el títol “Entremig de totes les terres”, i d’altres del recull *Un bosc sense armes* responen a aquest engatjament, explícit de vegades pels signes externs de les admiracions o de les repulsions. Aquest esforç whitmarià per cantar un home poderós i assetjat alhora, renaixent de les runes per a imposar-se, aquest cant a l’existència i a la força de l’home, troba en Cerdà un intèrpret reeixit, tot i que no sempre se’n surt, especialment si abusa del prosaisme (“el buit metafísic / d’un pessimisme natural”), camí ben fressat per Eliot i Poun, antre altres. En aquest afermament de l’home cal situar la seva poesia amorosa recollida a *Dietari de l’alba*. Cerdà canta totes les condicions i els moments d’un amor en plenitud, madur, encarnat fins a l’arrel ontològica, existencial, tanmateix poc transcendent. El poema del fill no nat és l’expressió d’unes vivències que posen cendra i desconhort en aquesta plenitud amorosa.

Confesso que se m’ha fet difícil de formular una síntesi crítica del món que presenta l’*Obra poètica* de Jordi-Pere Cerdà. Potser hi contribueix l’entrebanc d’una expressió cantelluda, ta-

llant, poc musical i poc polida en la forma, i potser més el fet que la força de la seva poesia esclata de vegades massa desordenadament i les típiques “enumeracions caòtiques” de certa poesia moderna no hi son “elaborades” dins el mateix “caos”. El món de Pere-Jordi Cerdà – no gens localista en el sentit desafortunat del mot – té una força primigènia expressada poc artitzadament, però que respon a unes fórmules

que ja han cristal·litzat definitivament en ell. Un cert sentit còsmic –el poeta veu “galàxies de brases” i sent “síl·labes de pedra”- i una duresa molt personal, com si es fes violència en escriure. Aquesta *Obra poètica* presenta ja sens dubtes un fenomen absolutament insòlit al Rosselló. El pròleg de Pere Verdaguer és prou didàctic i il·lustratiu per a assenyalar-nos l’abast i l’origen d’aquest fenomen poètic, i hi dona detalls personals que ajuden a refer el perfil de l’escriptor des de fora. En Cerdà les influències pesen poc (ni la del mateix Pons). Hi ha en ell un retorn constant a les metàfores i als símls de la terra d’on procedeix elementalment, però la seva personalitat singularíssima quedaria massa closa, més limitada, si no s’hagués proposat també de cantar el pas “de l’home paleolític a l’home polític”.

El Centre Cultural Jordi-Pere Cerdà a Sallagosa
Foto: J.P.

*Article publicat a la revista SERRA D'OR de febrer de 1968 (pàgines 49-50), amb el permís de Jordi Manent i de Serra d'Or.

Els anys 70 al cantó de Sallago- sa

JEAN-LOUIS BLANCHON

Dels anys 70, a l'Alta Cerdanya, tinc el record de l'abundància dels comerços. Per exemple, a Oceja hi havia tres forns, tres carnisseries, un ferrer, una drogueria, una llibreria, dues perruqueries, material agrícola, etc.; a Palau, aleshores un poble de 148 habitants, una adrogueria, una fusteria, un cafè, una empresa de maçoneria. Recordo la prosperitat de Bourg-madame. Tots els comerços eren oberts. Hi havia hotels, cafès, adrogueries, comerços de calçats, de cansaladeria, de ferreteria, farmàcia, venda de vestits, agències de duana, estanc, restaurants i moltes altres botigues. Aleshores, poca gent anava a comprar a Perpinyà i Amazon no existia, el Carrefour tampoc. La fira d'octubre a la Guingueta era la segona, després de Perpinyà, de tot el departament

dels *Pyrénées-Orientales*. Tothom esperava la fira de la Guingueta per vestir-se, comprar el material agrícola a cal Arnaud de Vilanova de les Escaldes o viure un moment de retrobament, ja que tota la gent de cada banda de la ratlla es trobava aleshores a la vora del Reür. Tot això per subratllar la importància del comerç cerdà en aquests anys, fins i tot al poble més petit.

Va ser després dels jocs olímpics de Mèxic de 1968, quan van obrir el liceu esportiu de Font-romeu. Des d'aquell moment, la mainada de Cerdanya, després dels quatre anys de col·legi a Bourg-madame, on estudiaven molts alumnes de Puigcerdà i entorns, podien anar a Font-romeu fins al batxillerat, en lloc d'haver d'anar a Prada o a Perpinyà, més llunyans.

Podem pensar que la vida cerdana presentava cert encant, ja que era tot just el començament de la immigració portuguesa. Deu anys més tard, el 10% dels alumnes de l'escola primària de Bourg-madame era d'origen portuguès.

Però a l'hivern, calia fer-se amb la neu, tot i que a les carreteres la feina eficaç de les llevaneus possibilitava els desplaçaments. En temps de neu, el tren groc era una sort. El tren no tenia aleshores l'aspecte turístic que té avui i molts cerdans anaven a Prada o a Perpinyà amb aquest tren que avui ens resulta tan simpàtic. Recordo l'alegria i les cançons de la mainada pujant de Prada amb el tren groc per les vacances.

El maig de 1968 havíem viscut un mes quasi revolucionari i un vent de llibertat

Part del Consell Municipal de Bourg-madame l'any 1972.
Foto: Mairie de Bourg-madame.

havia bufat en molts aspectes de les relacions humanes. *L'Education Nationale* ens demanava modificar el nostre ensenyament. Quina diferència a uns metres amb el franquisme encara present entorn de Puigcerdà!

Aleshores la ratlla estava ben marcada amb la Carta verda, que ens demanava la Guàrdia Civil tot i que la duana francesa no volia quedar enrere amb el: *Vous n'avez rien à déclarer ?*, buscant una garrafa de vi, unes cigarretes o unes costelles de xai. Als de Puigcerdà els agradava passar cafè, aspirines, porcellana de Limoges, etc.

El camí de Palau a Age era tancat pels simbòlics *trois piquets*. No es podia passar ni amb una bicicleta ni amb un cotxet d'infant.

Palau de Cerdanya, als anys 70.
Foto : J-L. Blanchon.

Amb la ratlla vigilada, hi havia molts duaners, *gendarmes*, policies que vivien aquí, compraven en els comerços, anaven a beure una copa, enviaven els nens a l'escola. Donaven vida.

El 1969, *La Perle cerdane* va modificar la vida de la comarca però més encara la d'Oceja i la de Palau. Amb els seus 180 empleats, més o menys, l'atur va desaparèixer, ja que els altres establiments de salut de Font-romeu, Oceja, Bourg-Madame, les Escaldes multiplicaven els càrrecs amb tractaments de qualitat.

En aquests anys, el paper de l'agricultura era encara molt important i ocupava molta gent. A Palau, hi havia sis finques en el poble i totes produïen llet. Calia munyir dues vegades cada dia vaques encadenades. Avui només són dues finques, una només amb eugues i l'altra sense cap vaca lletera, en estabulació lliure. A l'estiu calia molta mà d'obra per portar a la finca l'herba i la palla. A vegades, la gent del

poble anava a ajudar amicalment unes hores els seus amics camperols. Ara, amb un material molt més eficaç, n'hi ha prou amb una sola persona per fer aquesta feina. Aquesta solidaritat no té cap sentit i desapareix.

La Cerdanya francesa era un món de funcionaris, de pagesos, d'empleats, de comerciants, d'artesans. Hi havia molt poques segones residències.

En els anys 70, passejant, es parlava amb tota persona que es trobava. Avui, amb les segones residències que van ocupar les millors terres agrícoles, venen pocs dies aquelles persones que no coneixem i que no busquen cap relació amb els autòctons.

Amb la desaparició de molts establiments de salut, hi ha més atur. L'esquí dona feina a treballadors de temporada mal pagats que tenen dificultats per allotjar-se amb el preu exagerat dels lloguers. Als anys 70, la Cerdanya esperava molt de la proliferació de les estacions d'esquí. Molts pobles de la baga, com Palau, Oceja, Vallcebollera, Err, pensaven que l'estació del Puigmal els donaria la prosperitat. És clar que aquests pobles han pogut esquiar quasi gratuïtament al Puigmal durant molts anys, però, més que tot, hi han guanyat un cruel endeutament que comporta problemes als municipis.

L'autor de l'article, J-L. Blanchon, amb els seus alumnes de l'escola de Palau, als anys 70.

Foto: Arxiu J-L. Blanchon.

Tinc nostàlgia dels anys 70 o la tinc dels anys de la meva joventut?

Agraïments

No volem deixar enllestida la revista sense agrair la col·laboració entusiasta de tots els articulistes i entrevistats que hi participen. I també, la col·laboració de l'Arxiu Comarcal de Cerdanya, la de Martí Solé en posar-ho sempre fàcil per facilitar imatges de l'època i les importants aportacions de Sandra Adam amb els seus llibres de reculls fotogràfics. Agraïm l'ajuda d'Anna Peitx per recuperar la col·lecció de la revista Rufaca del seu pare, la de Joaquim Palau per facilitar-nos alguns contactes i la de Josep Tallaferro, que amb les seves anotacions crítiques sempre ens esperona. Tampoc ens oblidem de l'ajut eficient de l'Eva Vilà en posar a la nostra disposició la seva agenda de Montellà. Per últim, i mot especialment, donar les gràcies a l'Anna Solans per la seva magnífica feina en la maquetació de la revista.

I com no, l'aportació dels llibres que constitueixen la bibliografia bàsica d'aquest monogràfic sobre els 70 a la Cerdanya.

Imprescindible ha estat la informació aportada per les revistes:

I, molt especialment, agrair als socis del Grup de Recerca de Cerdanya que emparen aquesta revista com tantes altres activitats culturals de la comarca. A tots, moltes gràcies.

Querol

—REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

Podeu descarregar tots els números:

<https://www.recercacerdanya.org/querol/>

La publicació d'aquesta revista ha estat possible gràcies al suport dels socis del Grup de Recerca de Cerdanya.

Fes-te soci o sòcia: 40 € l'any!

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 37
HIVERN 2025

Grup de Recerca
de **Cerdanya**